

Македонија ШТИП Алказар ОВЖССА ветерен парк

план за обнова на средствата за живот
(ПОСЖ):

февруари 2026

This page left intentionally blank for pagination.

Mott MacDonald
Via Enrico Albareto 31
Tenova Building
16154
Genova (GE)
Italy

mottmac.com

Македонија ШТИП Алказар ОВЖССА ветерен парк

план за обнова на средствата за живот
(ПОСЖ):

февруари 2026

Запис за издавање и ревизија

Ревизија	Датум	Напишал	Проверил	Одобрил	Опис
A	17 октомври 2025	CJ, AM и FMH	MR	AM	LRP Rev A за забелешките на клиентот
B	16 и 20 јануари 2026	FMH, CJ и RD	MR	AM	LRP Rev B разгледувајќи ги коментарите на клиентот
B.2	22 јануари 2026	FMH, CJ и RD	MR	AM	LRP Rev B.2 одговара на коментарите на клиентот
C	19 февруари 2026	FMH	AM	AM	ЛРП за консултација
D	26 февруари 2026	FMH	MR	AM	ЛРП за консултација во однос на забелешките на кредиторот

Document reference: 100119825 | D

This document is issued for the party which commissioned it and for specific purposes connected with the above-captioned project only. It should not be relied upon by any other party or used for any other purpose.

We accept no responsibility for the consequences of this document being relied upon by any other party, or being used for any other purpose, or containing any error or omission which is due to an error or omission in data supplied to us by other parties.

This document contains confidential information and proprietary intellectual property. It should not be shown to other parties without consent from us and from the party which commissioned it.

Македонија Штип Алказар ветерен парк ОВЖССА

Нацрт-план за обнова на средствата за живот
 (ПОСЖ): Поимник

Список на кратенки

Акроним	Значење
ЛВЗ	Лице одговорно за врски со заедницата
МПЗ	Механизам за поплаки на заедницата
ЕБОР	Европска банка за обнова и развој
ЗБЖС	Здравје и безбедност на животната средина
ОВЖС	Оценка на влијанието врз животната средина (спроведена според националните барања)
ЕИБ	Европска инвестициска банка
ЖССА	Животна средина и социјални аспекти
ОВЖССА	Оценка на влијанието врз животната средина и социјалните аспекти
ПУЖССА	План за управување со животната средина и социјалните аспекти
ЧПП	Често поставувани прашања
ДФГ	Дискусии во фокус групи
МФК	Меѓународна финансиска корпорација
ИКИ	Интервјуа со клучни информатори
РПОЗП	Рамковна политика за откуп на земјиште и преселување
ПОСЖ	План за обнова на средствата за живот
МЕПСО	Македонски оператор на електропреносен систем (оператор на мрежа во Северна Македонија)
НВО	Невладина организација
НТР	Не-техничко резиме
РиО	Работа и одржување
ДВ	Далновод
ЛЗП	Лице засегнато од проектот
СП	Стандард за изведба
АПП	Акционен план за преселување
ПП	Право на премин (службеност)
ПВЗС	План за вклучување на заинтересираните страни
ПЗ	Проектна задача
ВГ	Ветерогенератор (Ветерна турбина)

Овој документ се издава само за страната која го нарачала и за специфични цели поврзани само со горенаведениот проект. Ниту една друга страна не треба да се потпира на него ниту да се користи за која било друга намена.

Не преземаме никаква одговорност за последиците од негово користење од која било друга страна, или употреба за која било друга цел ниту за каква било грешка или пропуст што се должи на грешка или пропуст во податоците што ни ги доставиле други страни.

Овој документ содржи доверливи информации и претставува интелектуална сопственост. Не треба да се прикажува на други страни без наша согласност и согласност од страната што го нарачала.

Дефиниција на поими

Поим	Значење и коментари
Засегнато лице	Лице кое доживува физичко или економско раселување. Исто како и раселено лице и лице засегнато од проектот.
Област на влијание	Областа што веројатно ќе биде засегната од проектните активности и објекти.
Компензација	Плаќање во готово или во натура за губење на недвижен имот или губење на пристап до ресурси и средства за егзистенција што се стекнати или засегнати од проектот.
Носител на обичајно право	Се однесува на оние кои немаат формални законски права врз земјиште или средства, но имаат обичајни или традиционални права признати или препознатливи според законите на земјата домаќин.
Краен датум	Датум утврден од проектот за да се утврди подобноста за надомест или помош поврзана со откуп на земјиште, закуп или службеност. Лицата засегнати од проектот идентификувани како сопственици на земјиште или корисници на земјиште пред крајниот датум имаат право на компензација и мерки за обнова на средствата за живот. Обратно, оние кои ќе го населат или ќе почнат да го користат земјиштето по крајниот датум немаат право на никакви бенефиции поврзани со проектот. Во пракса, крајниот датум варира во зависност од групата на лица засегнати од проектот и се базира на клучните пресвртници на проектот.
Расчленети	Расчленети податоци се податоци кои се поделени по поткатегории, како што се пол, родова припадност, возраст или ниво на образование.
Раселено лице	Исто како и засегнатото лице.
Раселување (економско)	Губење на средства (вклучувајќи земјиште) или пристап до средства што доведува до губење на извори на приход или средства за живот како резултат на откуп на земјиште поврзано со проектот или ограничување на пристапот до земјиште и природни ресурси.
Раселување (физичка)	Губење на живеалиште или засолниште како резултат на пристап до земјиште поврзано со проектот, што бара засегнатото/ите лице/а да се преселат на друга локација.
Екосистемски услуги	Екосистемските услуги се различните придобивки што луѓето ги добиваат од екосистемите. Тие вклучуваат „услуги за обезбедување“ кои се слични на природните ресурси како што е наведено во МФК PS5, како што се прехранбени производи (печурки, бобинки, риби), слатка вода, дрва, биогорива, сточна храна итн.
Подобност	Критериумите што се користат за да се утврди кои лица ги исполнуваат условите за компензација на штетата и мерки за враќање на егзистенцијата во рамките на проектот.
Права	Опции што се нудат за сите категории на загуби за сите категории на засегнати лица (вклучувајќи компензација, надоместоци, помош и мерки за обнова на средствата за живот, домување за преселување). Тие се преставени во табеларна форма (Матрица на правата).
Експропријација	Правен акт на државата со кој се одземаат или значително ограничуваат правата на сопственост врз имот, обично за јавна цел, и предмет на услови, вклучувајќи недискриминација, правична постапка и исплата на брза, соодветна и ефективна компензација, обично по фер пазарна вредност.
Проектен отпечаток	Земјиште кое е директно засегнато од компонентите на проектот.
Механизам за поплаки	Процес преку кој засегнатите лица можат да ги искажат своите загрижености и поплаки до проектот.
Домаќинство	Едно лице или група лица кои делат станбена единица, а за група, делат барем еден оброк дневно.
Неформални доселеници	Лице или група лица во рамките на подрачјето засегнато од проектот без препознатливо законско право на земјиштето што го користат или го зафаќаат; најчесто се нарекуваат „сквотери“.
Присилно преселување	Физичко и/или економско раселување при кое засегнатите лица или заедници немаат право да одбијат откуп на земјиште или ограничувања за користење на земјиштето што резултира со нивно преместување.

Поим	Значење и коментари
Откуп на земјиште	Целосно купување на имот и стекнување права на пристап, вклучувајќи службеност или право на премин. Во овој План за обнова на средствата за живот, терминот се користи и кога долгорочните права за користење на земјиштето се договараат преку долгорочни закупи од сопствениците на земјиштето.
Рамка на политиката за откуп на земјиште и преселување	Документ што ги опишува општите принципи на проектот за управување со преселувањето и обнова на средствата за живот во случај кога точната природа, обемот или времето на откупот на земјиштето или ограничувањата за користење на земјиштето се непознати поради степенот на развој на проектот.
Сопственик на земјиште	Поединец или правно лице кое поседува формални права на сопственост врз земјиште кое може да биде потребно за проектот.
Закуп	Договорен аранжман со кој едната страна обезбедува земјиште или услуги на другата страна за одредено време во замена за периодична исплата. Земјиштето, имотот, зградите и возилата се средства што често се издаваат под лизинг.
Средства за живот	Целиот спектар на средства што поединците, семејствата и заедниците ги користат за да заработат за живот, како што се приход базиран на плата, земјоделство, риболов, барање храна, други средства за живот базирани на природни ресурси, ситна трговија и размена на стоки. Го опфаќа производството за сопствени потреби, користење на природните ресурси, трансакции кои не се засновани на готовина, како што е размената, како и приходи засновани на готовина и плата.
Обнова на средствата за живот	Процесот на враќање (или подобрување) на егзистенцијата (средствата за живот) на засегнатите лица на ниво пред проектот (или подобро).
План за обнова на средствата за живот (ПОСЖ) (овој документ)	Плански документ што ги опишува потребните активности и мерки што треба да се спроведат за да се обноват средствата за живот, а врз основа на детални истражувања со засегнатите лица за изгубените ресурси.
Пакет за обнова на средствата за живот	Сеопфатен сет на права што им се даваат на ЛЗП, што може да вклучува надомест (во готово или натура), преодна поддршка и учество во програма за обнова на средствата за живот, меѓу другото. Овие права се опишани во матрицата на права (дел 7) и имаат за цел да го обноват или подобрат животниот стандард на ЛЗП и изворите на приход засегнати со проектот.
Програма за обнова на средствата за живот	Структуриран сет на програми дизајнирани врз основа на наодите на Студијата за појдовна социјална состојба а наменети за ублажување на влијанијата на проектот врз средствата за живот на ЛЗП. Овој ПОСЖ утврдува пет специфични програми (дел 8), секоја прилагодена да одговори на различните потреби за егзистенција.
Опортунистички доселеници	Луѓе кои навлегуваат во проектната област по воспоставувањето на Краен датум и затоа немаат право на компензација.
Нефункционална остаток од парцелата (земјиште)	Дел од земјиштето (парцелата) кое не е опфатено со проектот, но станува неекономично или неупотребливо заради експропријацијата /откупот на земјиште. Исто така се нарекува отсечена земја.
Лице засегнато од проектот (ЛЗП)	Исто како и засегнатото лице.
Цена на замена	Пресметката на целокупната цена на замена ќе се базира на следниве елементи: (i) фер пазарна вредност на имотот (без обезвреднување/амортизација); (ii) трансакциски трошоци; (iii) акумулирана камата, (iv) транзициски трошоци и трошоци за реставрација; и (v) други применливи плаќања, доколку ги има.
Преселување	Се однесува и на физичко раселување (преселба или губење на засолниште) и на економско раселување (губење на средства или пристап до средства што води до губење на извори на приход или други средства за егзистенција) како резултат на откуп на земјиште поврзано со проектот и/или ограничувања на користењето на земјиштето.
Ограничување на користењето на земјиштето	Ограничувања или забрани за користење на земјоделско, станбено, комерцијално или друго земјиште што се директно воведени и ставени на сила како дел од Проектот. Ова може да вклучува ограничувања на пристапот до ресурсите во заедничката сопственост, ограничувања за користење на земјиштето во рамките на службеност или зоните на безбедност.
Безбедност на правото на сопственост	Правото на поединци или заедници кои се преселени на локација што можат законски да ја користат и каде што се заштитени од ризикот на принудно иселување преку стекнување со некаков вид на правото над земјиште.

Поим	Значење и коментари
Заинтересирани страни (Чинители)	Лица или групи кои се директно или индиректно засегнати од проектот, како и оние кои можат да имаат интереси во проектот и/или можност да влијаат на неговиот исход, позитивно или негативно.
Закупец	Лице кое користи земјиште или имот со согласност на сопственикот.
Трансакциски трошоци	Трошоци што можат да настанат поради трансакцијата или преносот на средства, на пр. даноци, давачки за поштенски марки, правни и нотарски трошоци, трошоци за регистрација, патни трошоци итн.
Преоден период	Период помеѓу појавата на раселувањето и времето кога засегнатите средства за живот се обновени.
Ранливи групи	Луѓе кои може да доживеат ранлив или ризичен статус што произлегува од нивната раса, боја на кожа, пол, јазик, религија, политичко или друго мислење, национално или социјално потекло, имот, раѓање или друга карактеристика.

Извор: Прирачник за добри практики, Откуп на земјиште и принудно раселување, МФК, 2023

Македонија Штип Алказар ОВЖССА за ветерен парк

Нацрт план за обнова на средствата за живот (ПОСЖ): Вовед

1 Вовед

„Мот Мекдоналд Лимитед“ („Мот Мекдоналд“) е ангажиран од „Инвал Мак ДООЕЛ СКОПЈЕ“, Друштво за специјална намена (СПВ или предлагач на проектот) во целосна сопственост на „Алказар Енерџи Партнерс II ХолдКо Лимитед“ (Алказар Енерџи Партнерс или АЕП), за спроведување на оцена на влијанието врз животната средина и социјалните аспекти (ОВЖССА) за ветерниот парк во Штип (проектот), во Северна Македонија. „Алказар Енерџи“ го стекна СПВ, а со тоа и правата за развој на проектот, од неговите првични инвеститори, АДЦЕХ ДОО Скопје, во март 2024 година. Проектот се состои од развој, изградба и работа на ветерна фарма со капацитет за извоз до 396 MW, која се состои од 54 ветерни турбини (ВТ) развиени во три фази (Штип 1, Штип 2 и Штип 3), како и развој на трафостаница од 35/400 kV, пристапни и внатрешни патишта и далновод (ДВ) од 400 kV долг 7 км.

СПВ бара финансирање на проектот од развојни финансиски институции (РФИ). Како таква, ОВЖССА се изработува од страна на Мот Мекдоналд и неговиот локален партнер Манеко Солушнс (консултант) во согласност со националните закони, регулативи и упатства на Владата на Северна Македонија (ВРСМ) за заштита на животната средина и социјалните аспекти (ЖССА) и со низа применливи меѓународни стандарди.

Вкупната површина на проектот е приближно 335 хектари, при што поголемиот дел (околу 90%) се наоѓа на земјиште во државна сопственост. Влијанијата врз откупот на земјиште ќе бидат трајни или привремени, во зависност од специфичната компонента на проектот и исходот од преговорите со сопствениците на земјиштето. Понатамошни детали за барањата за земјиште за проектот се дадени во дел 2. Проектот може законски да побара од Владата на РМ да го прогласи земјиштето од јавен интерес и да го започне процесот на експропријација во име на проектот. Преселување¹, се смета за принудно кога засегнатите поединци или заедници немаат право да одбијат откуп на земјиште или ограничувања за користење на земјиштето, што може да се случи кога купувачот може да прибегне кон законска експропријација ако договореното решение не успее.

Како дел од ОВЖССА, во мај 2025 година, Мот Мекдоналд подготви Рамка на политиката за откуп на земјиште и преселување (РПОЗП). Рамката за преселување е документ што ги опишува општите принципи за управување со преселувањето и обнова на средствата за живот кога точната природа, обемот или времето на откупот на земјиштето или ограничувањата за користење на земјиштето се непознати поради фазата на развој на проектот. Во јули 2025 година, откако станаа достапни повеќе информации за развојот на проектот, се започна со изработка на овој План за обнова на средствата за живот (ПОСЖ) за да му се овозможи на предлагачот на проектот да им покаже на засегнатите лица од проектот (ЗЛП), меѓународните кредитори и другите засегнати страни дека проектот е посветен на исполнување на националните барања и добрата меѓународна индустриска пракса (ДМИП) за принудно преселување. ПОСЖ ги вклучува парцелите во приватна сопственост засегнати со Штип 1 и парцелите во државна сопственост низ трите фази на развој на проектот.

¹ Преселувањето се однесува и на физичко раселување (преселба или губење на засолниште) и на економско раселување (губење на средства или пристап до средства што доведува до губење на извори на приход или други средства за егзистенција) како резултат на откуп на земјиште поврзано со проектот и/или ограничувања на користењето на земјиштето.

Овој документ се издава само за страната која го нарачала и за специфични цели поврзани само со горенаведениот проект. Ниту една друга страна не треба да се потпира на него ниту да се користи за која било друга намена.

Не преземаме никаква одговорност за последиците од негово користење од која било друга страна, или употреба за која било друга цел ниту за каква било грешка или пропуст што се должи на грешка или пропуст во податоците што ни ги доставиле други страни.

Овој документ содржи доверливи информации и претставува интелектуална сопственост. Не треба да се прикажува на други страни без наша согласност и согласност од страната што го нарачала.

Во фазата на проектирање на проектот, избегнати беа влијанија врз физичките структури и населби, и воедно за време на теренските посети не беа идентификувани никакви потреби за физичко преселување. Оттука, овој ПОСЖ е фокусиран на справување со влијанијата и ефектите од економското преселување. Предлагачот на проектот се обврзува внимателно да следи дали ќе биде потребно физичко раселување, на пример во однос на влијанијата од бучавата, избегнувајќи преместување каде што е можно и каде што не е можно, вклучувајќи специфични одредби за физички раселени домаќинства во документите за планирање на преселувањето.

Главната цел на ова ПОСЖ е да се обнови животниот стандард на лицата засегнати од проектот на нивото пред проектот и по можност да се подобрат нивните социоекономски услови. Лице засегнато од проектот се идентификува како лице кое доживува економско раселување и кое ќе ги изгуби своите средства за живот целосно или делумно поради проектот. Следејќи ја методологијата наведена во Дел 4, и од датумот на овој извештај, опсегот на ПОСЖ ги опфаќа следните лица засегнати од проектот:

- Приватни сопственици на земјиште на парцели засегнати од економско раселување за време на Штип 1.
- Закупци со признати права (преку писмени или усни договори со сопствениците на земјиште) кои живеат на приватни парцели засегнати од Штип 1.
- Неформални корисници на парцелите во приватна сопственост кои се засегнати од Штип 1.
- Концесионери на парцели во државна сопственост засегнати од Штип 1, 2 и 3.
- Неформални корисници на парцели во државна сопственост засегнати од Штип 1, 2 и 3.

Горенаведените ЛЗП на земјиште што е во приватна сопственост се опфатени со овој ПОСЖ бидејќи земјиштето што го поседуваат/користат е засегнато од приоритетните области за развој на проектот (т.е. Штип 1). Другите ЛЗП на земјиште што е во приватна сопственост ќе бидат вклучени во изработка на иден ПОСЖ поврзан со Штип 2 и 3.

Овој ПОСЖ треба да се смета за жив документ, предмет на ажурирања и подобрувања во текот на развојот и спроведувањето на процесот на преселување. Доколку по подготовката на оваа верзија на ПОСЖ се идентификуваат дополнителни ЛЗП поради тековните активности поврзани со парцелизација, истите ќе бидат опфатени во следните верзии на документот.

ПОСЖ е структуриран на следниов начин:

- **Дел А (деловите 1 до 4): Барања и опсег на ПОСЖ** (овој дел) ја деталзира целта на документот, го опишува проектот и неговите компоненти, ги претставува националните и меѓународните прописи и стандарди што се применливи за проектот што овој ПОСЖ е треба да ги исполни, како и методологијата за подготовка на ПОСЖ.
- **Дел Б (дел 5): Основна состојба со средства за живот:** ги презентира наодите од социоекономските анкети спроведени како дел од процесот на подготовка на ПОСЖ. Анкетата беше искористена за да се обезбеди почетен социоекономски профил на засегнатите лица и заедници.
- **Дел В (деловите 6 до 12): Политика за средствата за живот и правата:** ги деталзира обврските и правата на проектот во Политиката за средствата за живот што ќе им бидат обезбедени на лицата засегнати од проектот (ЛЗП). Опишан е пристапот кон имплементацијата, вклучувајќи ги институционалните аранжмани, консултативните активности, мониторингот, временската рамка и буџетот.

Македонија ШТИП Алказар ОВЖССА ветерен парк

Нацрт-план за обнова на средствата за
 егзистенција (ПОСЖ): Опис на проектот

2 Опис на проектот

Овој дел ги опишува карактеристиките и активностите на проектот што можат да создадат влијанија врз животот. За дополнителни технички информации релевантни за други влијанија врз животната средина и социјалните аспекти на проектот, ве молиме погледнете го делот за опис на проектот во ОВЖСА.

2.1 Местополжба на проектот

Проектот се наоѓа во рурална област, приближно 75 км југоисточно од главниот град Скопје, во близина на градот Штип во Северна Македонија претежно во општините Штип и Радовиш и во помала мера во општина Карбинци.

Општина Штип се наоѓа во централниот источен дел на Северна Македонија и зафаќа површина од 556 км², приближно 3,1% од националната територија. Општина Штип се наоѓа во средината на сливното подрачје на реката Брегалница, а подрачјето е претежно планинско. Локацијата на проектот е исто така ридско-планинска, со надморска височина помеѓу 500 и 900 метри надморска височина. Ветерниот парк се граничи со планината Плачковица на исток, долината на реката Крива Лаковица на запад и Дервенската клисура на југ. На северната страна, ветерната фарма е отворена кон Овче Поле и по должината на реката Брегалница кон долината на реката Вардар.

2.2 Карактеристики на проектот

Проектот се состои од развој, изградба и работа на ветерна фарма која се состои од до 54 ветерни турбини (ВТ), секоја со приближно номинална моќност од 6-8 MW, со вкупен инсталиран капацитет до 396 MW. Очекуваното годишно производство на електрична енергија е над 1.340 GWh.

Проектната површина е приближно 335 хектари (418,7 хектари, вклучувајќи ја и површината зафатена со лопатките од ветерните турбини).¹ Вклучувајќи трафостаница од 35/400kV што ќе биде изградена како дел од проектот. Ветерните турбини ќе бидат поврзани со трафостаницата преку приближно 80 км закопани кабли од 35 kV кои ќе се протегаат по внатрешните патишта и ќе бидат поставени во ровови и покриени со ископана подземна и горна почва.

Проектната трафостаница ќе се поврзе со постоечки 400kV далновод, преку приближно 7 км долг надземен 400kV далновод што ќе биде изграден како дел од проектот. Исто така, постои постоечки далновод што го поврзува рудникот Бучим со Штип и кој поминува низ проектната област, но оваа линија не е дел од проектот.

¹ Вкупната површина покриена со ротирачките лопатки на сите ветерни турбини, пресметана како збир од кружните површини опишани од лопатките на секоја турбина. Оваа област не е физички окупирана со инфраструктура, но информираме заради транспарентност.

Овој документ се издава само за страната која го нарачала и за специфични цели поврзани само со горенаведениот проект. Ниту една друга страна не треба да се потпира на него ниту да се користи за која било друга намена.

Не преземаме никаква одговорност за последиците од негово користење од која било друга страна, или употреба за која било друга цел ниту за каква било грешка или пропуст што се должи на грешка или пропуст во податоците што ни ги доставиле други страни.

Овој документ содржи доверливи информации и претставува интелектуална сопственост. Не треба да се прикажува на други страни без наша согласност и согласност од страната што го нарачала.

Како дел од проектот, ќе бидат изградени или реконструирани приближно 68 км внатрешни патишта. Како дел од проектот ќе треба да се изградат многу ограничен број нови патишта, а тие главно ќе опфаќаат кратки должини на секундарни патишта од постојните патишта до вистинската локација/платформа на ветерните турбини.

Накратко, главните компоненти на проектот се:

- До 54 ветерни турбини со моќност до 6-8 MW за вкупно производство до 396 MW
- Трафостаница од 35/400 kV
- Приближно 80 км подземни кабли од 35 kV што ги поврзуваат ветерните турбини со трафостаницата
- Приближно 7 км долг 400kV надземен вод
- Приближно 68 км внатрешни патишта

Понатамошни информации за компонентите на проектот се презентирани во делот 2.3. Предвидено е главните компоненти на ветерни турбини да бидат транспортирани до локацијата од пристаништето во Солун, во Грција, приближно 180 км јужно од локацијата на проектот.

Проектот ќе се развива во три фази:

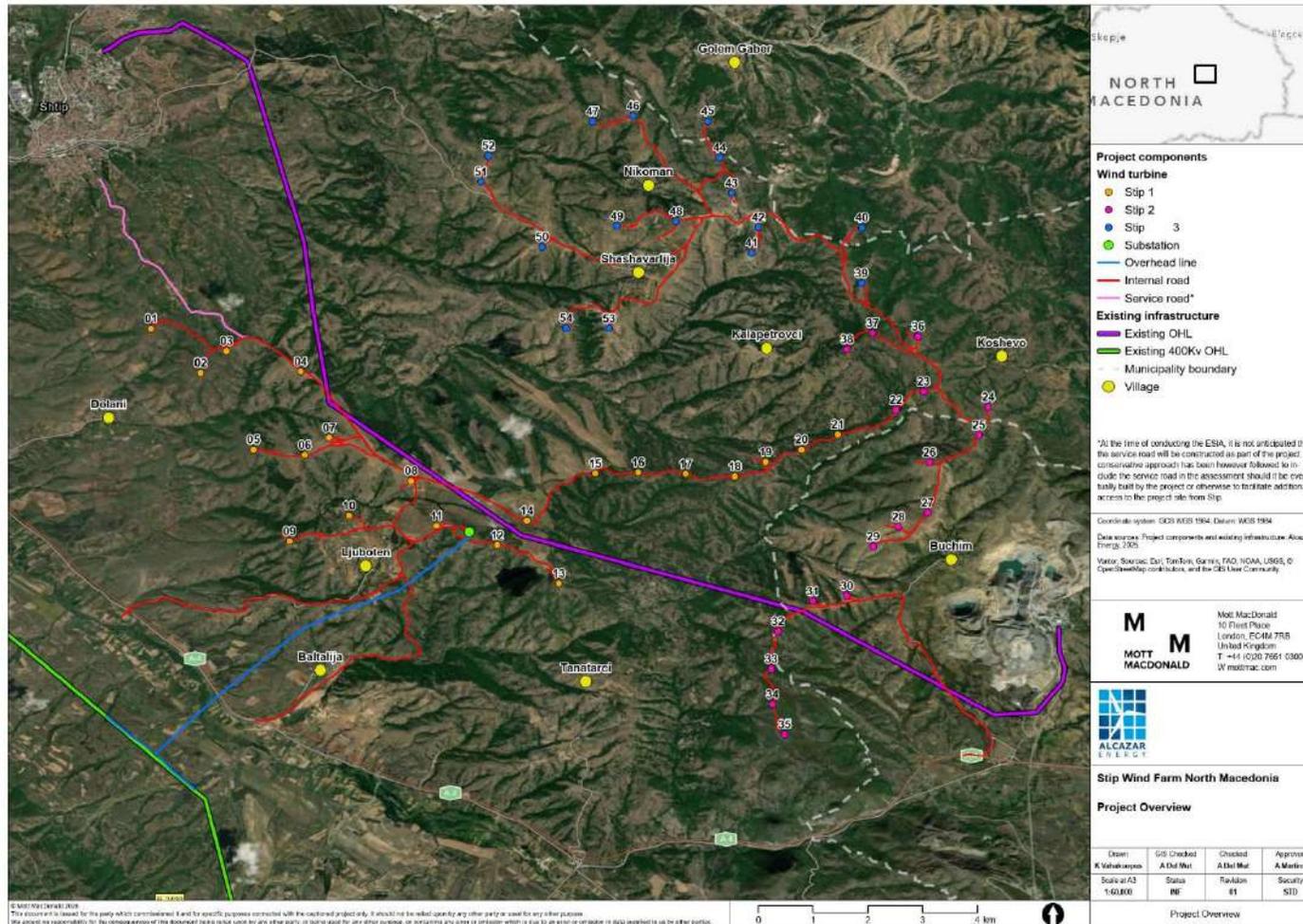
- Штип 1 – СТП ВП – составен од ВТ 1–21, НВ, трафостаница и внатрешни патишта и подземни кабли што ќе ги поврзат ВТ Штип 1
- Штип 2 – KARB WIND ВП – составен од ВТ 22–38 и внатрешни патишта и подземни кабли што ќе ги поврзат ВТ Штип 2
- Штип 3 – RADO WIND ВП – составен од ВТ 39–54 и внатрешните патишта и подземни кабли што ќе ги поврзат ВТ Штип 3

Изградбата на Штип 1 се очекува да започне во вториот квартал од 2026 година и да трае приближно 24 месеци, а работењето се очекува да започне во вториот квартал од 2028 година. Врвот на градежна активност за Штип 1 е проектиран помеѓу седмиот и 15-тиот месец, иако уште еден врвен период се очекува подоцна во целокупниот распоред. Изградбата на Штип 2 и Штип 3 ќе следи, делумно паралелно, а делумно потоа, преклопувајќи се со Штип 1 во одреден момент за време на периодот на изградба. Во оваа фаза, се очекува Штип 1, Штип 2 и Штип 3 да бидат оперативни до 2029 година. Се очекува проектот да остане оперативен 25 до 30 години.

Слика 2.1 подолу (исто така вклучено во додатокот **Error! Reference source not found.** за подобар преглед) го прикажува распоредот на главните компоненти на проектот. ВТ се идентификуваат по нивните броеви. Внатрешни патишта, сервисни патишта², проектниот надземен вод, постојните надземни води и локацијата на трафостаницата (помеѓу ВТ 12 и 14), како и најнаселените градови и села околу проектот се прикажани на сликата.

² Во времето на спроведување на ОВЖССА, не се очекува изградба на сервисен пат како дел од проектот. Сепак, следен е конзервативен пристап за вклучување на сервисниот пат во проценката доколку евентуално биде изграден од проектот или на друг начин за да се олесни дополнителен пристап до локацијата на проектот од Штип.

Слика 2.1: Индикативен преглед на проектот

Извор: Подготвено од Мот МакДоналд засновано на информации обезбедено од предлагачот на проектот

Нацрт-план за обновa на средствата за егзистенција (ПСЖ): Опис на проектот

2.3 Краток опис на карактеристиките на проектот

2.3.1 Ветерни турбини

Планираните ветерни турбини што треба да се инсталираат за проектот имаат моќност до 6-8 MW. Секој ветерна турбина има три лопатки со дијаметар од приближно 182 метри на кула висока приближно 120 метри. Слика 2.2 покажува пример на ветерна турбина.

Слика 2.2 Пример за ветерна турбина

Извор: Предлагач на проектот

2.3.2 Трафостаница, колекторски систем за среден напон, контролна зграда и НВ

Трафостаницата од 400 kV што ќе се изгради за проектот ќе ја агрегира енергијата од сите ветерни турбини, ќе го регулира напонот и ќе обезбеди системи за заштита. Слика 2.3 пример за трафостаница.

Сите ветерни турбини ќе бидат поврзани во кола од три до четири ветерни турбини, а сите кола на ветерни турбините ќе бидат поврзани на проектната трафостаница. Ветерни турбините ќе бидат поврзани на 35 kV, користејќи среднонапонски кабли закопани во ровови што се протегаат по должината на внатрешните патишта. Ќе има приближно 80 километри кабли низ целата локација. Специјализирана машинерија како што се ровокопачи, ќе се користи за копање на рововите во кои ќе

се постават каблите. За потребите на одржување, подобро е каблите да се постават покрај внатрешните патишта, наместо под патиштата.

Слика 2.3 Пример за трафостаница

Извор: Мот Мекдоналд

Проектот ќе има систем за далечинско следење на клучните параметри како што се брзината на ветерот, производството на енергија и перформансите на системот, со редовни генерирани извештаи за одржување и оперативна оптимизација.

Проектниот 400kV далновод, долг приближно 7 км, ќе биде изграден од проектната трафостаница до постојниот 400kV далновод Штип-Неготино, со цел проектот да се поврзе со националниот мрежен систем. Правото на пат ќе биде коридор со ширина од приближно 6 метри. Оваа област прво ќе биде расчистена, а потоа ќе се инсталираат темелите на столбовите на далноводот и на крај ќе се каблираат, поврзувајќи ги кулите од проектната трафостаница со постојниот 400 kV далновод Штип-Неготино. Слика 2.4 покажува пример на далновод.

Слика 2.4: Пример за далновод

Извор: Предлагач на проектот

2.3.3 Пристапни патишта и внатрешни патишта

Како дел од проектот, вкупната должина на внатрешниот пат изнесува приближно 68 км. Од ова, околу 50 км ($\approx 74\%$) ќе вклучува надградба или подобрување на постојните правци, додека околу 18 км ($\approx 26\%$) ќе опфаќа нови патишта во претходно недопрени области. Новите делници претежно ќе се состојат од кратки должини на секундарни патишта од постојните патишта до вистинската локација/платформа на ветерни турбините. Патиштата ќе бидат доволно широки за транспорт на сите делови од ветерни турбините, како што се лопатките кои би можеле да бидат долги до 90 метри, како и куќиштата³ и енергетски трансформатори за трафостаницата. Ова ќе бара отстранување и обновување на асфалтните или чакалестите површини и проширување на патот. Моментално, се очекува дека внатрешните патишта ќе бидат широки приближно 5,5 метри со дополнителни 0,5 метри од секоја страна за да се земе предвид зафатот на наклонот (т.е. вкупно 6,5 метри). За време на изградбата, ќе бидат потребни дополнителни приближно 1,75 м ширина од секоја страна (т.е. вкупно 10 м).

Главниот пристап до локацијата ќе биде од југ, користејќи го автопатот А4, поврзувајќи го транспортот на главните компоненти со временска обиколница до локалниот пат R1204 и оттаму пристапувајќи до локацијата преку патот до Љуботен. Може да се разгледа и дополнителен пристапен пат што почнува од автопатот А4 за обезбедување пристап до главната опрема до ветерните турбини поставени во јужниот дел од проектот, ветерни турбини 30 до 35 во близина на градот Бучим.

Откако патиштата ќе бидат погодни, опремата за ветерни турбини може да се транспортира на локацијата. Опремата за ветерни турбини по можност ќе дојде до локацијата преку пристапниот пат југозападно од локацијата, од националниот пат А4, поврзувајќи го локалниот пат R1204 и покрај населбата Љуботен, па сè до соодветните локации. Нема план за изведување на нов пристап од север (кој доаѓа од Штип), така што целата опрема за ветерни турбините лоцирани на север од локацијата ќе треба да влезат во локацијата од југ и да се транспортира низ локацијата, покрај Љуботен, и до северниот дел од локацијата.

Не се очекува да бидат потребни големи возила или камиони за редовно одржување за време на оперативната фаза, меѓутоа, во исклучителни околности, како што е голем дефект на опремата (како што е дефект на менувачот или во случај на замена на лопатките), тогаш може да биде потребна поголема опрема (како што се големи кранови).

³ Куќиштето содржи менувач, генератор, контролни системи и други механички компоненти потребни за претворање на механичката енергија во електрична енергија.

2.3.4 Работа и одржување (РиО) контролна зграда и инфраструктура

Главните канцеларии за работа и одржување ќе бидат лоцирани во трафостаницата, која ќе ги има сите вообичаени канцелариски погодности и магацини. Ќе биде инсталиран систем за надзорна контрола и собирање податоци (SCADA) за следење и контрола на перформансите на ветерни турбини. Ова ќе овозможи следење во реално време на производството на енергија, оперативниот статус и откривање на какви било дефекти или потреби за одржување. Персоналот за работа и одржување ќе работи од контролната зграда во трафостаницата, каде што ќе се наоѓаат канцелариите на локацијата.

За фазата на развој на проектот, низ целата проектна област се инсталирани четири метеоролошки јарболи (мет јарболи) со приближна висина на секој од нив од 100 метри. Овие метеоролошки јарболи ќе бидат демонтирани за време на фазата на изградба. Прелиминарно, за оперативната фаза ќе бидат инсталирани три нови трајни метероелектрични јарболи од 120 метри (што одговара на висината на кулата на ветерни турбини), во согласност со барањата на договорот за купување електрична енергија (ДКЕЕ).

За фазата на работа и одржување, се предвидува дека за секоја фаза од проектот ќе се инсталира еден нов постојан мет јарбол од 120 метри (што одговара на висината на кулата на ветерни турбини), земајќи ги предвид потенцијалните барања според договорот за купување на електрична енергија (РРА). Дополнително, може да се инсталираат еден или два привремени метероелектрични јарболи од 120 метри за секоја фаза од проектот за потребите на тестирање на енергетските перформанси. Овие привремени метероелектрични јарболи ќе останат на место сè додека не заврши тестирањето, што се очекува да трае приближно 12-24 месеци по првичното прифаќање (предавање) на турбините од страна на добавувачот на турбини.

2.3.5 Граници на урбанистичкиот план

Во 2010 година, Министерството за енергетика, рударство и минерални ресурси го одобри државниот урбанистички план за проектот, формално назначувајќи ја проектната област за изградба и производство на енергија. Врз основа на неодамнешните технолошки подобрувања, кои беа вклучени во дизајнот на проектот, беше развиен и одобрен нов урбанистички план во јуни 2025 година. Како резултат на овој неодамна одобрен урбанистички план, релевантните земјишни парцели беа прекласифицирани од земјоделска во градежна намена, со што се обезбеди правна основа за развој на ветерната фарма и поврзаната инфраструктура. Оваа прекласификација овозможи парцелизација на земјиштето и воспостави правна основа за последователни договори за земјиште, откуп и градежни активности. Затоа, границите на урбанистичкиот план ги поткрепуваат компонентите на проектот со тоа што обезбедуваат дека се воспоставени потребните промени во намената на земјиштето и дозволи за развој на проектот. Во декември 2025 година, беа усвоени измени и дополнувања на Урбанистичкиот план за да се одрази развојот на проектот и да се овозможи побрза и поефикасна имплементација. Примарната намена на земјиштето останува ветерен парк со придружни објекти, додека промените вклучуваат поделба на планираната област на три единици и нејзино проширување за да се овозможи изградба на далновод за поврзување со мрежата.

2.4 Еколошки дозволи

Ветерниот парк има важечка еколошка дозвола која првично беше издадена во 2009 година. Врз основа на одлуката за продолжување на студијата за ОВЖССА, еколошката дозвола важи до 14 февруари 2026 година, а предлагачот на проектот сега (од 21 јануари 2026 година) формално го започнува процесот за барање за понатамошно продолжување.

Барање за мислење беше поднесено до Министерството за животна средина и просторно планирање во 2024 година во кое се внесени промените во дизајнот и технологијата за ветерниот парк. Врз основа на добиеното мислење, беше изработен елаборат за заштита на животната средина и

доставен до Министерството за животна средина и просторно планирање во ноември 2024 година и одобрено во декември 2024 година.

Дозволите за далноводот и трафостаницата се добиваат во посебни процеси. Писмо за намера беше доставено до Министерството за животна средина и просторно планирање во јуни 2025 година. Во аВТуст 2025 година беше примена одлука од Министерството со која се бара изработка и поднесување на елаборат за заштита на животната средина. Елаборатот за заштита на животната средина беше доставен до Министерството во ноември 2025 година и одобрен во јануари 2026 година. Меѓународната ОВЖСА за целите на обезбедување меѓународно финансирање за проектот е во фаза на подготовка од јануари 2026 година.

2.5 Разгледување на инженерските алтернативи за минимизирање на влијанијата од преселувањето

Предлагачот на проектот разгледал низа алтернативи во текот на фазите на планирање и дизајнирање за да се минимизира преселувањето и другите влијанија врз животната средина и општеството. Тие вклучуваат и стратешки критериуми за избор на локација и детални модификации на инженерскиот дизајн.

2.5.1 Размислувања за избор на локација

Локацијата на ветерниот парк е избрана врз основа на следниве критериуми:

- Присуство на конзистентен и висок ресурс на ветер, поткрепен со проценки за приносот на енергијата.
- Достапност на голема, претежно ненаселена област погодна за развој на ветернитепаркови.
- Користење на земјиште претежно во државна сопственост, со ограничени површини во приватна сопственост која има ниска земјоделска вредност.
- Отсуство на заштитени подрачја, клучни подрачја на биодиверзитет, зони на еколошко внимание или други еколошки или културно чувствителни места во рамките на или во близина на опфатот на проектот.
- Постоечки пристапни патишта погодни за транспорт на опрема и материјали.
- Близина до високонапонски далновод, што овозможува сигурна меѓусебна поврзаност и пренос на произведената енергија.

2.5.2 Мерки за оптимизација на дизајнот

По стекнувањето на правата за развој на почетокот на 2024 година и градењето врз оригиналниот распоред одобрен од Министерството според државниот урбанистички план, предлагачот на проектот презеде неколку повторувања на дизајнот за да ги намали влијанијата врз локалните заедници, користењето на земјиштето и природните богатства. Тие вклучуваат:

- Прилагодувања на распоредот на ветерни турбините за да се:
 - почитуваат безбедносните растојанија на тампон-поставките до сезонски користените структури во рамки на опфатот на ветерниот парк.
 - минимизирање на влијанијата од бучава и треперлива сенка.
 - одржување соодветни тампон зони од блиските села.
 - Разгледајте ги информациите дадени од засегнатите и заинтересираните страни за време на консултациите за ОВЖССА и ПСЖ во врска со локацијата на ветерни турбините.
- Дизајн на внатрешниот пат: пристапните патишта беа дизајнирани да ги следат постојните катастарски и општински патишта каде што е можно, намалувајќи ја потребата за откуп на ново земјиште и поврзаните влијанија врз егзистенцијата. Онаму каде што се потребни нови патни

делници за да се стигне до локациите на турбините, нивното трасирање е оптимизирано за да се минимизираат прекините. Подземните среднонапонски кабли во голема мера ќе ги следат внатрешните проектни патишта, дополнително ограничувајќи го нарушувањето на земјиштето.

Слика 2.5 до Слика 2.11 илустрираат примерок од специфични промени во дизајнот⁴ насочени кон минимизирање на влијанијата врз преселувањето и животната средина. Оригиналниот дизајн е прикажан со црвена боја, а ревидираниот дизајн со зелена боја. Слика 2.5 ја илустрира ревидираната траса на патот, со која се намали бројот на засегнати приватни парцели. Иако патот сè уште преминува преку една приватна парцела во оваа област, влијание што не можеше да се избегне, тој повеќе не влијае на постојните објекти. Слика 2.6 го прикажува прилагодениот проект на патот, кој ја избегнува постојната фотоволтаична централа. Понатаму, ВТ 7 е преместена подалеку на север, а нејзината тврда подлога е ротирана за да се минимизира влијанието врз квадратната парцела во приватна сопственост. Промените во дизајнот презентирани овде не претставуваат исцрпна листа, туку се избор на примери што ги илустрираат видовите промени што се спроведуваат за минимизирање на преселувањето, влијанијата врз животната средина и економското раселување.

Слика 2.5 Патот е пренасочен за да се ограничи влијанието врз приватната парцела.

Извор: Предлагач на проектот

Слика 2.6 Дизајнот ја избегнува фотоволтаичната централа; ВТ 7 се преместува на север

Извор: Предлагач на проектот

ВТ 28 и 29 беа преместени за да се зголеми нивното растојание од градот, со што се намалија потенцијалните влијанија врз животната средина и општеството (Слика 2.7). Зоната за положување што претходно се преклопуваше со дрвја беше елиминирана за да се избегне еколошка штета (Слика 2.8).

⁴ Извор: Предлагач на проектот. „Избегнување и минимизирање на влијанијата врз земјиштето.docx“. Датум 25 септември 2025 година.

Слика 2.7: ВТ се преместени за да се намали близината до градот

Извор: Предлагач на проектот

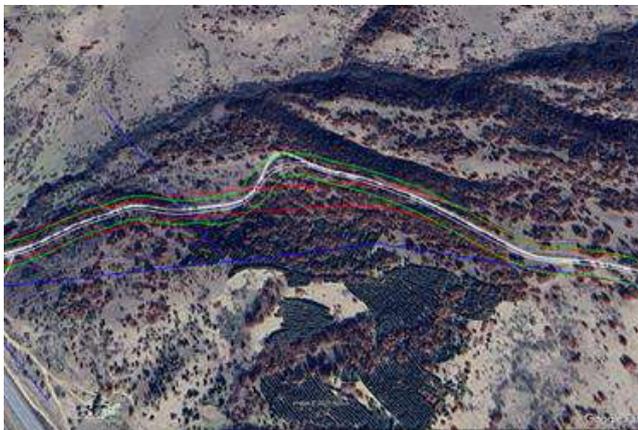
Слика 2.8: Просторот за положување е отстранет за да се избегне влијанието врз дрво

Извор: Предлагач на проектот

Делницата од патниот коридор што се сече на вегетациските површини беше пренасочена за да го следи постоечкиот пат, со што се минимизираше сечењето дрвја и се зачува природната вегетација (Слика 2.9). Трасата низ земјоделското земјиште беше поместена кон работ на парцелата за да се намалат влијанијата врз обработливите површини (Слика 2.10).

Слика 2.9 Коридорот е пренасочен за да го следи постоечкиот пат

Извор: Предлагач на проектот

Слика 2.10: Порамнувањето е поместено кон работ на парцелата

Извор: Предлагач на проектот

За да се избегне влијанието врз земјоделското земјиште, распоредот беше поместен и поблиску до патот (Слика 2.11).

Слика 2.11 Распоредот е прилагоден за да се избегне земјоделско земјиште

Извор: Предлагач на проектот

2.6 Потреба од земјиште за проектот

Табела 2.1 Подолу е прикажан преглед на очекуваните потреби за земјиште за проектот.

Табела 2.1: идентификувани потреби за земјиште за проектот

Категорија	Потреби за земјиште на проектот ⁵
Веттерен парк, трафостаница и главни патишта	
Вкупен број на земјишни парцели	1,068
Површина на засегнати приватни парцели (м ²)	319.601 (11% од вкупната површина на земјиштето потребна за проектот)
Површина на засегнати јавни парцели (м ²)	2.717.752 (89% од вкупната површина на земјиштето потребна за проектот)
Вкупна површина (м ²)	3,037,353
Далновод	
Вкупна површина засегната од трајни потреби и потреби за земјиште под службеност (м ²)	221,380.42
Вкупен број на земјишни парцели за трајни потреби на земјиште	15
Вкупен број на парцели под службеност	149
Вкупен број на јавни парцели	95
Вкупен број на приватни парцели	69
Вкупна површина на трајно земјиште (м ²)	2,933.75
Вкупна површина под службеност(м ²)	218,446.67

Извор: Предлагач на проектот (октомври 2025 година)

Табела 2.2 Подолу е даден преглед на потребите од земјиште на проектот по карактеристики на проектот, истакнувајќи го видот на договор за земјиште, природата на ограничувањата за користење на земјиштето и дали се очекува влијанието врз користењето на земјиштето да биде трајно или привремено. Додека некои компоненти бараат трајно откуп на земјиште и резултираат со целосна конверзија на земјиштето, други наметнуваат привремени или делумни ограничувања, овозможувајќи

⁵ Подлежи на ажурирања врз основа на тековните работи на парцелизација.

евентуално продолжување на активностите за егзистенција. Овие разлики беа користени за прилагодување на мерките за враќање на средствата за егзистенција на специфичниот вид и времетраење на влијанието, со цел лицата засегнати од проектот да добијат поддршка што е пропорционална, соодветна и усогласена со законската и политичката рамка (видете го делот 3).

Привремените ограничувања за користење на земјиштето се формално документирани преку договорите за обезбедување на земјиштето, кои вклучуваат детални описи и скици на засегнатите области. Овие елементи се дискутирани и се дискутираат со сопствениците на земјиштето за време на преговорите пред потпишувањето. Сите комуникации и договори се евидентираат во дневниците за вклучување на засегнатите страни.

Табела 2.2: Карактеристики на проектот и резиме на влијанијата врз користењето на земјиштето

Карактеристики	Опис/Набљудување	Вид на договор за земјиште (видете ја забелешката 1 подолу)	Ограничувања за користење на земјиштето	Траен или привремен ефект на користење на земјиштето
ВП	До 54 ВТ, со дијаметар на темелот од 25 метри, и секоја по 6–8 MW.	Долгорочен закуп (поверојатно) Купување (не е пожелно)	Целосно ограничување: тековната употреба е претворена во употреба на инфраструктура.	Трајно
Зони за поставување и изградба на ветерни турбините	300 м ² по ВТ користено за време на изградбата.	Долгорочен закуп (поверојатно) Купување (не е пожелно)	Предлагачот на проектот трајно ја промени планската намена на земјиштето од земјоделска во градежна намена. Предлагачот на проектот моментално го обезбедува земјиштето за трајна употреба.	Трајно
Внатрешни патишта (рекондиционирани постоечки јавни или приватни патишта)	Ќе бидат подобрени приближно 68 км од постојните патишта.	Долгорочен закуп (поверојатно) Купување (не е пожелно)	Предлагачот на проектот трајно ја промени планската намена на земјиштето од земјоделска во градежна намена. Предлагачот на проектот моментално го обезбедува земјиштето за трајна употреба.	Трајно
Внатрешни патишта	Кратки должини за поврзување на ветерни турбините со постојните патишта.	Долгорочен закуп (поверојатно) Купување (не е пожелно)	Целосно ограничување: тековната употреба на земјиштето е претворена во употреба на инфраструктура.	Трајно
Трафостаница (35/400kV)	Изградено како дел од проектот.	Долгорочен закуп (поверојатно) Купување (не е пожелно)	Целосно ограничување: тековната употреба на земјиштето е пренаменета во индустриска употреба; оградена и обезбедена.	Трајно
Подземни кабли (35kV)	Приближно 80 км по должината на внатрешните патишта, вкопани и покриени со подлога и горен слој на земја.	Службеност (поверојатно) Купување (не е пожелно)	Предлагачот на проектот трајно ја промени планската намена на земјиштето од земјоделска во градежна намена. Предлагачот на проектот моментално го обезбедува земјиштето за трајна употреба. Длабокото ископување е ограничено (т.е. траен ефект,	Трајно или привремено

Карактеристики	Опис/Набљудување	Вид на договор за земјиште (видете ја забелешката 1 подолу)	Ограничувања за користење на земјиштето	Траен или привремен ефект на користење на земјиштето
			видете ја забелешката 2 подолу). Користењето на површинското земјиште може да продолжи штом ќе заврши изградбата (т.е. привремен ефект, видете ја забелешката 3 подолу).	
Далноводни кули (400kV)	Основи на кулите	Купување (поверојатно)	Целосно ограничување: моменталната употреба на земјиштето е претворена во употреба за инфраструктура	Трајно
Далноводни водови (400kV)	Област под надземната линија од 7 км (т.е. десно на пат за далновод, коридор со ширина од приближно 6 метри).	Еднократна службеност	Ограничувањата за користење на земјиштето се генерално построги за далноводните линии отколку за подземните кабли поради барањата за безбедност, пристап и заштита на инфраструктурата. Ограничувања за градежни објекти (т.е. трајни, видете ги забелешките 4 и 5 подолу). Користењето на површината може да продолжи штом ќе заврши изградбата (т.е. привремено, видете ја забелешката 6 подолу).	Трајно или привремено
Метеоролошки јарболи	Низок отпечаток.	Долгорочен закуп (поверојатно) Купување (не е пожелно)	Целосно ограничување: тековната употреба на земјиштето е претворена во употреба на инфраструктура.	Трајно
Работа и одржување на објектот	Објект за работи и одржување	Долгорочен закуп (поверојатно) Купување (не е пожелно)	Целосно ограничување: претворено во индустриска употреба.	Трајно
Граници на урбанистичкиот план	Со усвојувањето на урбанистичкиот план, земјишните парцели во оваа област се поделени и пренаменети	Службеност (поверојатно) Купување (не е пожелно)	Привремено ограничување на каква било употреба само за време на изградбата. Користењето на површината може да продолжи	Привремено

Карактеристики	Опис/Набљудување	Вид на договор за земјиште (видете ја забелешката 1 подолу)	Ограничувања за користење на земјиштето	Траен или привремен ефект на користење на земјиштето
	од земјоделска во градежна намена.		откако ќе заврши изградбата и ќе се санира локацијата.	
Површина за чистење - Лопатките на ветерни турбини	Површина под лопатките на ВТ, приближно 26.000 м ² , што ја претставува површината над која лопатките целосно ротираат.	Службеност (веројатно) Купување (не е пожелно)	Привремено или трајно ограничување во зависност од употребата (може да се применат повеќе ставки според забелешките 2, 3, 5 и 6); употребата на површината може да продолжи откако ќе заврши изградбата и ќе се санира локацијата.	Трајно или привремено

Извор:

Забелешка 1: Видот на договор за земјиште може да варира во зависност од желбите на сопственикот на земјиштето.

Забелешка 2: Употреба на земјиште што може да биде ограничена или бара претпазливост:

- Длабоко вкоренети култури или дрвја: може да влијаат на интегритетот на кабелот. Обично овие не треба да се садат на растојание од 5 метри над подземните кабли.
- Изградба на трајни објекти: обично е забранета директно над кабелските рути.
- Лов: дозволен, но пристапните патишта и безбедносните зони може да бидат регулирани.

Забелешка 3: Употребата на земјиштето што обично може да продолжи по завршувањето на изградбата:

- Паша на добиток: генерално е дозволено, бидејќи површинската активност не се меша со закопаната инфраструктура.
- Земјоделство (вклучувајќи одгледување тутун): дозволено, под услов да се избегнува длабоко орање или коренести култури директно над кабелските патеки.
- Пчеларство: нема ограничувања; кошниците може да се постават во близина на кабелските патеки бидејќи не се засегнати од закопана инфраструктура.
- Лешници и овошни дрвја: Може да биде дозволено во зависност од длабочината на коренот и длабочината на кабелот; пожелни се дрвја со плитки корени.
- Собирање билки: Дозволено, особено за диви или површински билки.

Забелешка 4: Употреба на земјиште што обично е забранета:

- Изградба на трајни објекти: не е дозволена под или во близина на далноводот поради безбедносни и барања за пристап.
- Длабоко ископување или садење дрвја во близина на темелите на кулите: Забрането за заштита на интегритетот на структурата. Типично, дозволени се само растенија кои не се поголеми од 3 метри во полна зрелост.

Забелешка 5: Употреба на земјиште што може да биде ограничена или бара претпазливост:

- Земјоделство (вклучувајќи одгледување тутун): површинското земјоделство може да биде дозволено под водовите, но:
 - без високи култури што би можеле да се мешаат во расчистувањето
 - без машини што би можеле да стигнат или да ги загрозат линиите
- Лешници и овошни дрвја: обично не се дозволени директно под линиите поради проблеми со висината и кореновиот систем. Типично, дозволени се само постројки кои не се поголеми од 3 метри во моментот на достасување или кои би го ограничиле пристапот на екипите и опремата на далноводот до линијата или би ја ограничиле нивната работа.
- Лов: може да биде ограничен поради безбедносни зони и ограничувања на пристапот во близина на кули и водни цевки.

Забелешка 6: Употреба на земјиште која може да продолжи (со услови):

- Пасење на добиток: дозволено под водовите; можеби ќе биде потребно оградување за безбедност околу основите на столбовите.
- Пчеларство: дозволено; нема мешање во работењето на водот.
- Собирање билки: дозволено, особено за диви билки.

Македонија ШТИП Алказар ОВЖССА ветерен парк

Нацрт-план за обнова на средствата за живот
(ПОСЖ): Правна и политичка рамка

3 Правна и политичка рамка

3.1 Преглед

Овој дел ја опишува референтната рамка според која е развиен Планот за обнова на средствата за живот (ПОСЖ) и по која тој ќе се имплементира. Планот за обнова на средствата за живот првенствено е насочен кон усогласување со националното законодавство на Република Северна Македонија, а исто така и кон усогласување со добрата меѓународна индустриска пракса (ДМИП) типизирана со Стандардот за изведба (МФК СИ) 5 на Меѓународната финансиска корпорација, Барањата за животна средина и социјални аспекти (ЕБОР ЕСР) 5 на Европската банка за обнова и развој и Стандардот 6 на Европската инвестициска банка (ЕИБ) за Откуп на земјиште и принудно преселување. Ова е опишано во деловите подолу.

3.2 Македонска правна рамка за откуп на земјиште

За спроведување на активности за откуп и проценка на земјиштето за проектот, како што е наведено во Табела 3.1 подолу.

Табела 3.1: Клучни закони и прописи што го регулираат откупот, процената и експропријацијата на земјиште во Северна Македонија

Правни инструменти	Клучни одредби
Устав на Република Северна Македонија	Уставот гарантира правна заштита на сопственичките права согласно член 30, заштита на земјиштето и природните ресурси од страна на државата. Никој не може да биде лишен од својот имот или од правата што произлегуваат од него, освен во случаи што се однесуваат на јавен интерес утврден со закон. Доколку имотот е предмет на експропријација или ограничен, се гарантира правична компензација која не е пониска од неговата пазарна вредност. ¹ Уставот гарантира еднаквост во имотните права без оглед на полот.
Закон за експропријација ² (Службен весник на Република Македонија бр. 95/12, 131/12, 24/13, 27/14, 104/15, 192/15, 23/16 и 178/16 и Службен весник на Република Северна Македонија бр. 122/21 и 111/23)	Овој закон дозволува експропријација на сопственоста и правата што произлегуваат од нив врз земјиште, згради и други објекти („недвижен имот“) со цел изградба на згради и извршување на други работи од јавен интерес. Законот се користи за утврдување на јавниот интерес и одредување на праведна компензација за експроприраните недвижности. Изградбата на електрани за

¹ Собрание на Република Северна Македонија (2019). Уставот на Република Северна Македонија. Достапно на: https://vlada.mk/sites/default/files/dokumenti/zakoni/the_constitution_of_the_republic_of_north_macedonia_containing_the_valid_constitutional_provisions_in_force_as_amended_by_constitutional_amendments_i-xxxvi.pdf (Пристапено на 23 септември 2025 година)

² Закон за експропријација (Службен весник на Република Македонија бр. 95/12, 131/12, 24/13, 27/14, 104/15, 192/15, 23/16 и 178/16). Достапно на: https://a.fanj.nl/english/thewto_e/acc_e/mkd_e/WTACCMKD15_LEG_15.pdf (Пристапено на 23 септември 2025 година)

Овој документ се издава само за страната која го нарачала и за специфични цели поврзани само со горенаведениот проект. Ниту една друга страна не треба да се потпира на него ниту да се користи за која било друга намена.

Не преземаме никаква одговорност за последиците од негово користење од која било друга страна, или употреба за која било друга цел ниту за каква било грешка или пропуст што се должи на грешка или пропуст во податоците што ни ги доставиле други страни.

Овој документ содржи доверливи информации и претставува интелектуална сопственост. Не треба да се прикажува на други страни без наша согласност и согласност од страната што го нарачала.

Правни инструменти	Клучни одредби
	<p>производство на електрична енергија е опфатена со законот во член 2.</p> <p>Законот ги утврдува процедурите за целосна експропријација (трајно стекнување), воспоставување службеност (нецелосна експропријација) и привремено зафаќање (изнајмување) на земјиште/имот. Надоместокот за стекнатото земјиште и средствата треба да се обезбеди со замена на имотот или во готовина. Како што е предвидено во Уставот, паричната компензација мора да биде барем еднаква на пазарната вредност на засегнатите имоти. Овластен проценувач на имот или геодет мора да ја утврди пазарната вредност на имотот во согласност со Законот за процена. Кога се нуди друг имот како надомест во натура за експроприраниот имот, тој мора да биде од слична вредност на изгубениот имот.</p>
<p>Закон за процена (Службен весник на Република Северна Македонија бр. 154/23)</p>	<p>Овој закон ги регулира областите, условите и методите за вршење на процени и содржината на процената. Исто така, се регулираат прашања поврзани со станување проценител, добивање лиценца за проценување на земјиште и средства и работењето на Комората на проценувачи, како и други прашања поврзани со процената.</p>
<p>Методологија за процена на недвижен имот (Службен весник на Република Македонија бр. 54/2012, 17/2013, 21/2013 и 142/2014)</p>	<p>Оваа Методологија ја опишува постапката за процена на пазарната вредност на земјоделското земјиште и средствата како дел од постапката за експропријација.</p>
<p>Закон за облигационите односи („Службен весник на Република Македонија“ 18/01, 78/01, 04/02, 59/02, 05/03, 84/08, 81/09, 161/09, 123/13 со подоцнежните измени)</p>	<p>Овој закон предвидува дека надоместокот мора да се обезбеди во готовина на формалните законски сопственици на земјиштето и средства (или на оние чии права се признати според националните закони) за штети или загуби настанати како резултат на пристап до земјиште од страна на инвеститори/изведувачи (или други) или спречување на пристап до земјиште и/или средства.</p>
<p>Закон за сопственост и други стварни права („Службен весник на Република Македонија“ 18/01, 31/08), 92/08, 139/09 и 35/10)</p>	<p>Овој закон го регулира правото на сопственост и другите стварни права (правото на службеност, правото на стварен товар).</p>
<p>Закон за катастар на недвижности („Службен весник на Република Македонија“ 55/13, 41/14), 115/14, 116/15, 153/15, 192/15, 61/16, 172/16, 64/18, „Службен весник на РСМ“ 124/2019, 155/2024)</p>	<p>Воспоставувањето и одржувањето на катастарот на недвижности (регистрација на сопственост и други права на недвижности, податоци за недвижности итн.) се регулирани со овој закон. Тој ги утврдува принципите на катастарска класификација на земјиштето и содржи одредби за управување со геодетските работи, премерот на недвижностите што се врши во служба на катастарот на недвижности, процената на имотот, надзорот над геодетските работи што ги вршат овластени проценители/геодети.</p>
<p>Правилник за начинот на катастарското класирање и утврдувањето и запишувањето на промената на катастарската култура и класа на земјиштето („Службен весник на РМ 144/13, 95/15, 149/17, 273/2023)</p>	<p>Дефинирани се методите за катастарска класификација на земјиштето и се наведуваат одредби за промена на катастарската култура, како и промена на класата на земјиштето (само за земјоделско земјиште).</p>
<p>Закон за земјоделско земјиште („Службен весник на Република Македонија“ 135/07, 17/08, 18/11, 42/11, 148/11, 95/12, 79/13, 106/13, 164/13, 39/14, 130/14, 166/14, 72/15, 98/15, 154/15, 215/15, 7/16, 39/16, и „Службен весник на РСМ“ 161/19, 178/21, 91/23, 218/24, 235/24)</p>	<p>Овој закон го регулира користењето, располагањето, заштитата и пренамената на земјоделското земјиште (т.е. промена на катастарската култура и класата на земјиште).</p>
<p>Закон за градежно земјиште („Службен весник на Република Македонија“ 15/15, 98/15), 193/15, 226/15, 31/16, 142/16, 190/16 и „Службен весник на РСМ“ 275/19, 224/2024, 233/2024)</p>	<p>Овој закон ги регулира правата и обврските поврзани со земјиштето наменето за изградба на различни видови инфраструктурен развој согласно просторното/урбанистичкото планирање или документацијата за проектирање на инфраструктура. Законот го утврдува значењето на оваа категорија земјиште, условите за нејзино користење, одредбите за управување со земјиштето и други прашања.</p>

Правни инструменти	Клучни одредби
Закон за социјална заштита („Службен весник на Република Македонија“ 79/09, 36/11, 51/11, 166/12, 15/13, 79/13, 164/13, 187/13, 38/14, 44/14, 116/14, 180/14, 33/15)	Овој закон ги опфаќа исплатите и услугите за социјална помош за ранливи жители во различни ситуации.
Закон за управни спорови (Службен весник на Република Македонија 62/06, 150/10 и Службен весник на Република Македонија 96/19).	Заради обезбедување судска заштита на правата и правните интереси на физичките и правните лица и за обезбедување законитоста, Управниот суд во управни спорови одлучува за законитоста на актите на органите на државната управа, Владата, другите државни органи, општините и Градот Скопје, организациите основани со закон и на правните и другите лица во вршењето на јавни овластувања (носители на јавни овластувања) при одлучување за правата и обврските во поединечни управни работи, како и за актите донесени во прекршочна постапка.
Закон за вонпарнична постапка (Службен весник на Република Македонија 9/08)	Со овој закон се утврдуваат правилата на постапка според кои судовите постапуваат и одлучуваат за лични, семејни, имотни и други правни ситуации и односи утврдени со овој или друг закон.
Законот за општата управна постапка (Службен весник на Република Македонија 124/15)	Со овој закон се уредува постапката за остварување на заштитата на правата и правните интереси на физичките лица, правните лица и другите страни, како и заштитата на јавниот интерес, по кој се должни да постапуваат министерствата, органите на државната управа, организациите основани со закон, другите државни органи, правните и физичките лица на кои со закон им е доверено вршење на јавни овластувања, како и органите на општината, градот Скопје и општините во градот Скопје, кога, во вршењето на своите законски надлежности, постапуваат, одлучуваат и преземаат други управни дејствија во управни работи.

Извор: Службен весник на Северна Македонија

3.3 Меѓународни стандарди за принудно преселување

3.3.1 Стандард за изведба на МФК 5, 2012 (МФК СИ5)

Проектот треба да ги исполни стандардите за изведба на МФК, вклучувајќи ја и СИ5 за откуп на земјиште и принудно преселување. Преселувањето се смета за принудно кога засегнатите лица или заедници немаат право да одбијат откуп на земјиште, како што е случајот со некои компоненти од овој проект. Клучните одредби на МФК СИ5 вклучуваат:

- Мора да се вложат напори за да се избегне и минимизира преселувањето секогаш кога е можно, особено физичкото раселување. Кога преселувањето не може да се избегне, потребно е ублажување на потенцијалните негативни влијанија.
- Мора да се избегне присилно иселување.
- Мора да се вложат напори за подобрување, или барем обновување, на средствата за живот и животниот стандард на раселените лица (физички³ или економски⁴) до нивоа пред проектот. Проектите се одговорни за подобрување на условите за живот кај раселените лица преку обезбедување соодветно домување со сигурно право на сопственост.
- Раселените лица може да вклучуваат сопственици или жители кои не се сопственици, како и луѓе кои живеат во земјиште без формални, традиционални или препознатливи права на користење.
- Активностите за преселување мора да се спроведуваат со објавување на информации, консултации и информирање учество на лица засегнати од проект (ЛЗП).

³ Преместување или губење на засолниште.

⁴ Губење на средства или пристап до средства што доведува до губење на извори на приход или други средства за egzистенција.

- Мора да се донесат посебни одредби за лицата кои припаѓаат на ранливи групи.
- Преселувањето треба да се гледа како развојна активност, а раселените лица треба да имаат корист од проектот таму каде што постојат можности.

МФК СИ5 ги дефинира средствата за живот како „целосен спектар на средства што поединците, семејствата и заедниците ги користат за да заработат за живот, како што се приход базиран на плата, земјоделство, риболов, барање храна, други средства за егзистенција базирани на природни ресурси, ситна трговија и размена“.

МФК СИ5 е поддржан од Прирачникот за добри практики на МФК за откуп на земјиште и принудно преселување, 2023 година, кој исто така го води управувањето со откупот на земјиште и преселувањето за проектот.

3.3.2 ЕБОР, Еколошки и социјални барања 5, октомври 2024 година (ЕСБ5)

ЕСБ 5 на ЕБОР за откуп на земјиште, ограничувања за користење на земјиштето и принудно преселување се однесува на влијанијата од откупот на земјиште поврзано со проектот⁵, вклучувајќи ограничувања за користење на земјиштето и пристап до средства и природни ресурси, што може да предизвика физичко раселување и/или економско раселување⁶. Целите на ЕСБ5 се усогласуваат со оние на МФК СИ5, но постојат некои точки за кои ЕСБ5 обезбедува дополнителни корисни детали, како што следува:

- Опсегот на примена опфаќа:
 - Ограничувања што резултираат со губење на пристапот до земјиште, средства, природни ресурси или средства за живот кај луѓето, без оглед на тоа дали таквите права на ограничување се стекнати преку преговори, експропријација, присилен откуп или преку владина регулатива.
 - Раселување на луѓе поради влијанија од проектот што го прават нивното земјиште или средства неупотребливи или недостапни
 - Доброволните трансакции со земјиште може да резултираат со раселување на лица различни од продавачот, кои го заземаат, користат или бараат права врз предметното земјиште, како што се неформални закупци или други корисници на земјиште кои немаат права според националното законодавство.
- Се охрабрува да се постигнат договорени спогодби, без оглед на тоа дали владата домаќин е подготвена да експроприра земјиште во име на предлагачот на проектот. Можно е да се постигнат договори преку обезбедување фер и соодветна компензација на засегнатите лица или заедници со целосна цена на замена⁷ и секоја натурална компензација мора да биде барем еднаква на вредноста за замена. Проектот мора да обезбеди дополнителна помош и мерки за враќање на средствата за живот, по потреба. Важно е да се управува и ефикасно да се ублажат ризиците од асиметрија на информациите и преговарачката моќ на страните вклучени во таквите трансакции. ЕБОР може да бара специфично следење на процесот на преговори и како таква, документацијата во секоја фаза е од клучно значење.
- Родовите аспекти се појасно наведени во ЕСБ5 и вклучуваат потреба конкретно да се разберат различните влијанија врз мажите и жените, со предложени видови анализи, како и детали за компензација, права, враќање на средствата за живот и консултации.

⁵ ЕБОР го користи терминот откуп на земјиште за сите методи за добивање земјиште за целите на проектот, вклучувајќи директно купување, експропријација и стекнување на привремени или трајни права на пристап, права на пат, службеност итн.

⁶ Економското поместување е дефинирано малку поинаку од ЕБОР како губење на земјиште, средства или ограничувања за користење на земјиштето, средства и природни ресурси што доведува до губење на извори на приход или други средства за егзистенција.

⁷ Целосната цена на замена е дефинирана во ЕСБ5 како метод на вреднување што дава надомест доволен за замена на средствата, плус потребните трансакциски трошоци поврзани со замената на средствата.

- Потребата од почитување на законите за приватност на податоците и од добивање согласност за чување и управување со информациите за лицата засегнати од проектот.
- ЕСБ5 ги утврдува условите кога земјиштето станува неекономично, небезбедно или непогодно за живеење, барајќи од проектот да ја купи целата парцела во овие случаи.
- Споровите треба да ги решава проценител од трета страна.
- Потребата од конзистентност во вредностите на надоместоците е јасно наведена, а вредностите на надоместоците треба да се откриваат и доследно да се применуваат. Кога вредностите се предмет на преговори, од проектите се очекува да ги прилагодат износите нагоре за да се обезбеди праведност. Во сите случаи, ќе биде документирана јасна основа за пресметка на надоместокот, а надоместокот ќе се распределува во согласност со транспарентни процедури.
- ЕСБ5 дава некои корисни индикации за соодветните видови мерки за враќање на средствата за живот според различните видови влијанија.

3.3.3 Стандард 6 на ЕИБ, 2022

ЕИБ бара:

- Промоторот обезбедува информации за каква било експропријација на земјиште и/или службеност што резултира со раселување и принудно преселување, веројатни поврзани ограничувања за пристап до земјиште, засолниште и/или егзистенција и стратегии за егзистенција и/или доброволно откуп на земјиште со цел да се утврди потребата од ОВЖССА.
- Посебно внимание на ангажирање со ранливи, маргинализирани и/или дискриминирани групи, домородни народи во контекст на принудно преселување и/или економско раселување.

Целите на ЕИБ се многу слични на целите на МФК СИ5. Сепак, една од целите на Стандард 6 на ЕИБ упатува на повеќе детали за ублажување на социјалните и економските влијанија од неизбежното принудно раселување преку „(i) обезбедување навремена компензација за загуба на средства како целосен трошок за замена; (ii) обезбедување дека раселувањето е дизајнирано, планирано и имплементирано со соодветно откривање на информации до засегнатите лица, заедно со нивна консултација и информирано учество; (iii) обезбедување пристап до механизми за жалби за раселените лица; и (iv) како можност за развој што им овозможува на раселените лица директно да имаат корист од проектот, како што може да бара природата на проектот“.

Примената на стандардот се однесува на сличен опсег на примена како МФК СИ5. Некои дополнителни детали вклучуваат дека стандардот се однесува на сите активности за преселување кои се веќе во тек или се финализирани пред промоторот да аплицира до ЕИБ за финансирање, доколку таквите активности се спроведуваат во пресрет на или како подготовка за проектот. Стандардот 6 на ЕИБ е поспецифичен во врска со тоа што не е применлив за преселување што произлегува од доброволни трансакции со земјиште, што укажува дека таквата трансакција мора да се спроведе со интегритет, одговорност, ефикасност и транспарентност и мора да биде ослободена од принуда, заплашување, измама и/или злоупотреба на службената должност.

ЕИБ бара, за проекти во земјите кандидати и потенцијални кандидати за Европската Унија, како што е Северна Македонија, да се почитуваат сите барања во нејзиниот стандард за преселување. ЕИБ, исто така, бара усогласеност со сите обврски што произлегуваат од важечкото национално законодавство и меѓународните инструменти за човекови права.

Стандардот на ЕИБ бара пописот и анкетите за преселување да ги опфатат истите загуби како и МФК и ЕБОР, и забележува дека пристапот до природни или културни ресурси или услуги треба да се испита преку теренска работа. Пописот треба да ги вклучи и сезонските корисници на ресурси кои не се присутни во времето на пописот, но кои имаат легитимно право на земјиштето. Податоците треба да бидат расчленети и треба да се испитаат и разберат различните влијанија врз различните членови на домаќинството.

Онаму каде што средствата за живот се базираат на земјиште, земјиштето за компензација за земјиште треба да биде фаворизирано од проектот и да се понуди како опција. Доколку не е понудено, ќе треба да се достави образложение до ЕИБ. Во случаи кога се губат комунални ресурси, како што е случајот со МФК и ЕБОР, ЕИБ бара да се обезбеди континуиран пристап до тие ресурси или да се обезбедат алтернативни ресурси со еквивалентна вредност. Доколку ова не е можно, ЕИБ бара да се обезбеди образложение.

Во однос на времето на надоместување околу преземањето на земјиштето, стандардот на ЕИБ јасно наведува дека ќе се обезбеди замена на земјиште/домување/бизниси или парична компензација пред какво било преместување или ограничувања на пристапот до земјиштето или природните ресурси. Каде што е изводливо, ќе се издава надомест во натура или паричен надомест на име и на главата на домаќинството и на неговиот/нејзиниот партнер.

Во случаи кога е стекнат само дел од земјиштето или имотот, а преостанатото земјиште не е станбено или економски одржливо, се очекува проектот да понуди опција за стекнување на целата парцела. Доколку има спор во врска со станбената или економската одржливост на преостанатата парцела, потребно е да се ангажира проценител од трета страна за да истата ја процени.

Доколку се засегнати општинските објекти, комуналните услуги или јавните услуги, проектот мора да ги замени со сличен или подобар стандард. Замената треба да се базира на консултации со заедницата засегната од проектот и релевантните владини засегнати страни. Кога е можно, проектот, во соработка со надлежниот орган, ќе ја подобри и социјалната и јавната инфраструктура со цел да придонесе кон одржлив и инклузивен социоекономски развој на засегнатите и заедниците домаќини.

На темата за родова еднаквост при преселување, ЕИБ има слични барања како ЕБОР, но дополнително наведува дека проектот ќе разгледа изводливи мерки за жените да добијат сигурност на поседување и да добиваат парична или компензација „во натура“ под еднакви услови како и мажите.

Пред спроведувањето на активностите за преселување, ЕИБ, проектот и секој друг одговорен субјект вклучен во активностите за преселување формално ќе се согласат за содржината на документите за планирање на преселувањето. Одобрените документи за планирање на преселување мора да бидат достапни за јавноста. Доколку барањето за финансирање до ЕИБ се поднесе откако ќе биде подготвен планскиот документ за преселување и преселувањето е во тек, ЕИБ може да побара преглед на процесот и корективни мерки за да го усогласи процесот со нејзините стандарди.

Барањата за мониторинг и евалуација се слични на МФК и ЕБОР, иако ЕИБ бара на банката да ѝ се презентира ревизија за завршување, без оглед на обемот на преселување. Доколку влијанијата од преселувањето се значителни, ревизијата ќе ја подготви надворешна страна.

Стандардот на ЕИБ вклучува анекси што ги опфаќаат содржините што се очекуваат во рамката на политиката за преселување и RAP/ПОСЖ.

3.4 Анализа на јазот помеѓу македонското законодавство и меѓународните стандарди за преселување

Табела 3.2 подолу се истакнуваат клучните јазови помеѓу македонските закони поврзани со земјиштето и преселувањето и меѓународните стандарди наведени во делот 3.3.

Табела 3.2: Анализа на јазот кај преселувањето - Македонското законодавство споредено со меѓународните стандарди

Клучно прашање	Меѓународни стандарди (МФК СИ5, ЕБОР ЕСБ5 и ЕИБ Стандард 6)	Македонски законски барања	Јаз	Идентификувани активности за премостување на јазот
Избегнување или минимизирање на поместувањето	Проектот ќе разгледа изводливи алтернативни дизајни и локации на проектот за да се избегне или минимизира откупот на земјиште или ограничувањата за користење на земјиштето, на другите средства и природните ресурси.	Законот за просторно и урбанистичко планирање наведува дека планирањето треба да има за цел подобрување на условите за живот и работа за македонските граѓани. Уставот гарантира правна заштита на сопственоста - лишувањето од правото на сопственост и раселувањето е исклучок во случаи на јавен интерес утврден со закон. Националното законодавство во форма на постапка за ОВЖС бара разгледување на алтернативи, вклучително и опции за лоцирање. Предложените индустриски капацитети треба да бидат лоцирани на начин што ќе ги избегне или минимизира влијанијата врз „вредните земјишта“ (на пр., на повеќегодишни обработливи површини, шуми) и ќе користи државно земјиште за да се минимизира откупот на земјиште од приватни сопственици/закупувачи на земјиште.	Нема	Нема
Избегнување на присилно иселување	За целите на овој проект, присилното иселување се подразбира во согласност со намерата и формулацијата на важечките меѓународни стандарди, вклучувајќи ги ЕБОР ЕСБ5 и МФК СИ 5. Ова консолидирано разбирање опфаќа не само трајно или привремено физичко отстранување на поединци или заедници против нивна волја, туку и ситуации што вклучуваат принуда или притисок, губење на пристап до земјиште, домување или ресурси на заедничка сопственост или ограничувања што значително	Термините „присилно преселување“ и „присилно иселување“ не се споменуваат во Законот за експропријација. Наместо тоа, националниот закон го користи терминот „експропријација“ за овластувањето на Владата за изнајмување на сопственост/стекнување на земјиште во јавен интерес. Погледнете го следниот ред за повеќе детали.	Проектот нема да се стекне со земјиште преку присилни иселувања.	Нема

Клучно прашање	Меѓународни стандарди (МФК СИ5, ЕБОР ЕСБ5 и ЕИБ Стандард 6)	Македонски законски барања	Јаз	Идентификувани активности за премостување на јазот
	<p>го нарушуваат ефикасното користење на домовите или средствата за живот, каде што таквите влијанија се случуваат без значајни консултации, правни заштитни мерки или соодветна компензација.</p> <p>Проектот ќе избегне присилно иселување⁸. ЕБОР предвидува дека остварувањето на овластувања за изземање од сопственост, присилно стекнување или слични овластувања од страна на проект нема да се смета за присилно иселување ако е во согласност со барањата на националното законодавство и одредбите од ЕСБ5 и се спроведува на начин што е во согласност со основните принципи на правична постапка (имено, обезбедува соодветно известување однапред и значајни можности за поднесување жалби и оплаки; избегнува употреба на непотребна, непропорционална или прекумерна сила; не резултира со бездомништво; и обезбедува обезбедување соодветна компензација пред да се изврши иселувањето).</p>			
Договорени спогодби	Проектот ќе се стреми да стекне права врз земјиштето преку договорени спогодби, дури и ако има законски средства да добие пристап до земјиштето без согласност на продавачот.	<p>Правата на сопственост/користење на земјиштето може да се стекнат или ограничат преку договорени спогодби со сопствениците на имотот и носителите на права.</p> <p>Законот за експропријација бара договорени спогодби како прв обид за стекнување земјиште. Последниот момент</p>	Нема – проектот се стреми кон откуп на земјиште преку договорени спогодби, прибегнувајќи кон права на експропријација согласно законот. ¹⁰	Нема

⁸ Присилното иселување во МФК СИ5 се однесува на трајно или привремено отстранување против волјата на поединци, семејства и/или заедници од домовите и/или земјиштето што го зафаќаат, без обезбедување и пристап до соодветни форми на правна и друга заштита.

¹⁰ На пример, во случај кога луѓето се отсутни, постојат нерешени прашања поврзани со наследството и каде што е малку веројатно да се постигне договорно решение.

Клучно прашање	Меѓународни стандарди (МФК СИ5, ЕБОР ЕСБ5 и ЕИБ Стандард 6)	Македонски законски барања	Јаз	Идентификувани активности за премостување на јазот
		во кој може да се склучи експропријацијата е по издавање на конечното решение за експропријација ⁹ .		
Разгледување на ранливите групи	МФК бара да се избегнат влијанијата од преселувањето, со посебен фокус на сиромашните и ранливите. Посебно внимание треба да се посвети на потребите на сиромашните и ранливите лица при планирањето на физичкото раселување. Клаузулите 17 и 18 од ЕСБ5 на ЕБОР бараат процената за да се решат ризиците и влијанијата врз ранливите лица во текот на целото планирање на преселувањето. Треба да се спроведе анализа на ранливоста и да се идентификуваат ранливите лица. Треба да се спроведат специфични консултации со ранливи лица, а мерките за помош треба да бидат прилагодени на потребите на ранливите лица. Клаузулата 6 од Стандардот 6 на ЕИБ бара посебно внимание на ангажманот со ранливи, маргинализирани и/или дискриминирани групи, домородни народи во контекст на принудно преселување и/или економско раселување.	Постојат закони за социјална заштита (на пр., Закон за социјална заштита, 2009 година) кои пропишуваат финансиска помош/државни надоместоци за различни категории социјално ранливи лица.	Јаз: Македонските закони не бараат посебно разгледување на ранливите групи или обезбедување специфична поддршка за нив за време на процесот на откуп на земјиште.	Како дел од подготовката на ПОСЖ, беше спроведена анализа за да се разберат категориите на ранливост и да се идентификуваат ранливите ЛЗП. Се дискутираат и утврдуваат правата по мерка на ранливите лица. По потреба се спроведени одделни консултации со ранливите лица и групи.
Разгледување на родовите аспекти	ЕСБ5 на ЕБОР бара родовите димензии да се земат предвид во текот на основните истражувања, процената на влијанието, спроведувањето на ублажувањето и процесите	Северна Македонија усвои низа законски барања со кои се регулираат економските и сопственичките односи и домувањето, како и сопственичките права и овластувања за	Јаз: Македонските закони не бараат посебно разгледување на родовите прашања за време на	За анкетите на ПОСЖ, собрани се податоци распределени по пол за да се разберат

⁹ На засегнатите сопственици на имот им се доставува предлогот за експропријација, вклучувајќи го и предложениот износ на надомест, а потоа се поединечно се покануваат да разговараат за предлогот за надомест на имотот. Органите за експропријација се должни да ги олеснат преговорите и да го поттикнат склучувањето на договор за компензација. Преговорите за компензација на земјиштето се потпираат на резултатите од процената на средствата и цените на земјиштето утврдени со одлуките на Општинските совети каде што се наоѓа земјиштето што треба да се стекне. Македонскиот закон бара да се подготват документи за експропријација (геодетски извештај и предлог за експропријација) кои претставуваат пописи на засегнатите имоти и опфаќаат основни информации (т.е. имиња, адреси, идентификациски броеви) за регистрираните сопственици на овие имоти, за да можат да бидат идентификувани и обештетени. Ваквите студии не ги опфаќаат неформалните корисници. Денот на издавање на предлозите за експропријација до ЛЗП се смета за краен датум. Доколку преговарачкиот процес не успее, присилната експропријација се користи како последно средство.

Клучно прашање	Меѓународни стандарди (МФК СИ5, ЕБОР ЕСБ5 и ЕИБ Стандард 6)	Македонски законски барања	Јаз	Идентификувани активности за премостување на јазот
	<p>на следење. Потребни се консултации со луѓе од сите полови.</p> <p>Стандардот 6 на ЕИБ наведува дека каде што е изводливо, ќе се издава надомест во натура или паричен надомест на име и на главата на домаќинството и на неговиот/нејзиниот партнер. ЕИБ бара проектот да разгледа изводливи мерки за жените да добијат сигурност на работното место и да добиваат парична или компензација „во натура“ под еднакви услови како и мажите.</p>	<p>мажите и жените подеднакво, без оглед на полот (на пр., Уставот, Законот за семејство, Законот за еднакви можности и други).</p>	<p>националната постапка за проценка на влијанието врз животната средина или процесите на откуп на земјиште.</p>	<p>различните влијанија што раселувањето ќе ги има врз мажите и жените.</p> <p>Мерките за враќање на средствата за живот ги земаат предвид потребите и преференциите на жените.</p> <p>Надоместокот ќе им се исплати заеднички на двајцата брачни другари, каде што е соодветно, а двајцата брачни другари ќе бидат информирани за пакетот за враќање на егзистенцијата.</p> <p>Консултативните активности опфаќаат одделни состаноци за жени со жени фасилитатори каде што е соодветно.</p> <p>Жените ќе добиваат надомест под еднакви услови како и мажите.</p>
<p>Социо-економски истражувања, попис, инвентар на засегнатите средства и крајниот датум</p>	<p>Проектот ќе спроведе социо-економски истражувања за да ги опише основните услови на ЛЗП.</p> <p>Проектот ќе спроведе попис на ЛЗП и попис на засегнатите средства, вклучувајќи земјиште, објекти, култури, комунални услуги и природни ресурси. ЕИБ, исто така, бара да се земе</p>	<p>Социо-економско истражување не е потребно како дел од процесот на откуп на земјиште.</p>	<p>Јаз: Социо-економските студии не се потребни, а корисниците на земјиште кои не се носители на права не се обврзани да бидат известени за крајниот датум.</p>	<p>Како дел од ПОСЖ, беа спроведени социо-економски истражувања и попис на засегнатите средства според барањата на кредиторот.</p>

	<p>губењето на земјиштето не ги поткопува средствата за живот на ЛЗП.</p> <p>Пред какво било раселување или ограничувања на пристапот до земјиште или природни ресурси ќе се обезбеди замена на земјиште/домови/бизниси или парична компензација. Каде што е изводливо, ќе се издава надомест во натура или паричен надомест на име и на главата на домаќинството и на неговиот/нејзиниот партнер.</p>	<p>средствата за живот на луѓето засегнати од откупот на земјиштето.</p> <p>Според законите (имено Законот за експропријација и Законот за градење), изведувачот на градежните работи може да добие дозвола за работа на стекнатото земјиште пред исплатата на надоместокот на ЛЗП.</p>		<p>сопственик на земјиште пред да започне со работите на соодветното земјиште, со напомена дека поддршката за враќање на средствата за живот може да продолжи по почетокот на градежните работи.</p>
<p>Загуба на објекти на заедницата, комунални услуги и јавни погодности</p>	<p>Ќе се обезбедат замени за губење на општинските објекти, комуналните услуги или јавните погодности, или пристапот до нив. ЕИБ очекува дека објектите во заедницата, комуналните услуги или јавните погодности ќе бидат заменети со сличен или подобар стандард, врз основа на консултации со заедницата засегната од проектот и релевантните владини засегнати страни.</p>	<p>Македонскиот закон бара од изведувачот на градежните работи да ги зачува и обнови објектите во заедницата засегнати како резултат на градежните работи.</p>	<p>Нема</p>	<p>Влијанијата врз објектите во заедницата, комуналните услуги, јавните удобности се оценети како дел од ПОСЖ и влијанијата се избегнати колку што е можно повеќе. Доколку не е можно, ќе се развијат соодветни мерки за ублажување врз основа на пристап за замена што обезбедува слични или подобри стандарди врз основа на консултации со засегнатите страни од заедницата и владата.</p>
<p>Суштинско вклучување</p>	<p>Проектот мора да спроведува значајни и континуирани консултации со засегнатите лица и заедници во текот на планирањето и спроведувањето на преселувањето во согласност со МФК СИ1 и ЕБОР ЕСБ10. Консултациите ќе бидат поткрепени со објавување на документацијата за преселување, вклучувајќи ги методологиите за проценка и матрицата на права.</p> <p>Од најраните фази и низ сите активности, проектот ќе ги вклучи засегнатите мажи и жени,</p>	<p>Јавните расправи за планираните активности се спроведуваат како дел од процесот на ОВЖС.</p> <p>Нема барања во врска со објавувањето на другите документи за стекнување/преселување на земјиште.</p> <p>Не постои барање за идентификување и конкретно ангажирање со ранливи лица или групи.</p>	<p>Јаз: Јавната расправа за ОВЖС се одржа во 2009 година, а консултациите за проектот ќе се спроведат како дел од тековниот процес на ОВЖС.</p> <p>Според локалниот закон, документите за преселување не треба да се откриваат, а ранливите луѓе или групи не</p>	<p>ПОСЖ е изготвен со преземање на консултации специфични за преселување во согласност со меѓународните стандарди. Ова подразбираше комбинација од групни и индивидуални</p>

	<p>како и ранливите групи, спроведувајќи одделни настани каде што е соодветно.</p> <p>Сите ангажмани ќе бидат документирани.</p>		<p>треба да се консултираат со посебни напори.</p>	<p>состаноци, користејќи итеративен, двонасочен ангажман. Беа спроведени одделни консултации со жени и ранливи групи. Јавните консултативни средби за извештајот за обемот на ОВЖССА се завршени. Документацијата за преселување, вклучително и нетехничко резиме на ова ПОСЖ, ќе им биде доставена на ЛЗП.</p>
<p>Механизам за жалби</p>	<p>Ќе се развие широко објавен механизам за жалби, кој се состои од формални и неформални канали, согласно МФК СИ1 и ЕБОР ЕСБ10.</p> <p>Механизмот ќе се воспостави што е можно порано во процесот на откуп на земјиште и преселување, а најдоцна пред пописот, со цел да се решат специфичните загрижености во врска со мерките за компензација, преселување или враќање на средствата за живот, покренати од страна на ЛЗП или нивните претставници.</p>	<p>Жалбите поврзани со експропријација на земјиште може да се поднесат откако ќе биде одобрен проектот за инфраструктура. Потоа се следат одлуките на судот. Засегнатите страни можат да поднесат жалба до надлежниот Управен суд за заштита на своите права.</p>	<p>Јаз: Според националниот закон, не е потребен механизам за жалби специфичен за проектот.</p>	<p>Предлагачот на проектот воспостави механизам за жалби што се користи за справување со жалбите. Ова ПОСЖ вклучува дополнителен механизам за жалби за целите на откуп на земјиште и враќање на средствата за живот и додава специфики како што се контакт детали за поднесување жалби.</p>
<p>Планирање и спроведување на откуп на земјиште и преселување</p>	<p>Проектот мора да подготви план за преселување и/или враќање на средствата за живот пропорционален на ризиците и влијанијата поврзани со проектот за имплементација.</p> <p>Доколку фазата на развој на проектот спречува подготовка на целосен план за преселување/обновување на средствата за живот, ќе се подготви рамка на политиките како што е подготвена како прв чекор.</p>	<p>Член 26 од Законот за експропријација бара да се подготви геодетски елаборат и/или предлог за експропријација за да се поткрепи експропријацијата на земјиштето/имотот за проектот. Мора да содржи информации како што се број на катастарски парцели, имиња на носители на титули, вид и класа на земјиште, вкупна површина, површина на земјиштето што треба да се експроприра.</p>	<p>Јаз: Македонскиот закон не бара документ за преселување специфичен за проектот што ги опфаќа сите видови загуби на сите видови ЛЗП.</p>	<p>На веб-страницата на проектот беше подготвен и објавен LARPF во кој се наведени општите принципи за управување со откупот на земјиште и враќањето на средствата за живот. Откако станаа познати точната природа,</p>

				обемот и времето на откупот на земјиштето или ограничувањата за користење на земјиштето, започна подготовката на овој План за откуп на земјиштето (ПОСЖ), опфаќајќи ги меѓународните барања.
Организациски капацитет и посветеност	<p>Проектот ќе назначи специфичен персонал, вклучувајќи претставници на менаџментот, со јасна распределба на одговорности и овластувања за планирање и спроведување на активности за откуп на земјиште и преселување.</p> <p>Проектот ќе подготви буџет пропорционален на потребните активности за планирање, ублажување, следење, евалуација и известување поврзани со преселувањето. Проектот ќе обезбеди достапност и навременост на потребните средства.</p>	Нема барања	Јаз: Македонскиот закон нема конкретни барања за организацискиот капацитет или буџетирањето.	ПОСЖ содржи информации за ресурсите, одговорностите и буџетирањето за имплементација на проектот.
Мониторинг и евалуација	<p>Проектот ќе воспостави процедури за следење и евалуација на спроведувањето на планот за преселување. Мониторингот ќе вклучува учество на клучните засегнати страни, вклучувајќи ги и засегнатите заедници.</p> <p>За проекти со значителни влијанија врз раселувањето, проектот може да одлучи да ангажира компетентни професионалци за преселување за да го следат спроведувањето на плановите за преселување, да дизајнираат корективни мерки и да изготвуваат периодични извештаи за внатрешен мониторинг. За вакви проекти, кредиторите може да бараат периодични надворешни прегледи на усогласеноста.</p> <p>ЕИБ бара да се презентира ревизија за завршување без оглед на обемот на</p>	Македонското законодавство не вклучува одредби за следење и евалуација на процесот на експропријација на земјиште.	Јаз: Националното законодавство не бара следење на активностите за преселување/експропријација за нивно завршување или ефикасност.	Активностите и индикаторите за следење се наведени во ова ПОСЖ. Ќе се спроведе ревизија за завршување.

преселување. Доколку влијанијата од преселувањето се значителни, ревизијата ќе ја подготви надворешна страна.

Извор: МФК СИ5; ЕБОР ЕСБ5; ЕИБ Стандард 6; Службен весник на Северна Македонија

3.5 Принципи за стекнување земјиште и обнова на средствата за живот

Водечките принципи на ПОСЖ ги земаат предвид националните барања и ги вклучуваат водечките принципи на меѓународните стандарди за да се справи со анализата на јазот дискутирана во претходниот дел. Предлагачот на проектот ги координира синергиите помеѓу напорите за откуп на земјиште и ПОСЖ и обезбедува да се следат следните принципи, организирани во четири тематски категории.

3.5.1 Минимизирање, избегнување и консултација

- Присилното преселување и откупот на земјиште се минимизираат или избегнуваат каде што е можно. Доколку стекнувањето права за користење на земјиштето е неизбежно, се идентификуваат мерки за управување за да се минимизираат негативните влијанија.
- Се избегнуваат присилни иселувања.
- Се очекува дека нормалното користење на земјиштето (на пример, земјоделски култури или испаша на добиток или активности што не вклучуваат раст на вегетацијата над три до четири метри во зрелоста) ќе продолжи во областа каде што се наоѓаат ветерогенераторите.
- Преговарачките спогодби се претпочитаниот пристап на проектот.
- Засегнатите лица, вклучувајќи ги и корисниците на земјиште без документ за сопственост, се суштински консултирани за да се информира процесот и да се добијат договори преку индивидуални и групни состаноци. Ангажманот вклучува објавување информации (за потребите и процесот на откуп на земјиште, како и за принципите на ПОСЖ), собирање податоци (за тоа што и кој е засегнат), консултации за опциите за права, презентирање на резултатите од процената и пакетите за права, како и консултации што водат до потпишување договори. Преговорите за конечниот договор се водат со добра намера.

3.5.2 Подобност, надомест и права

- Недостатокот на формално право на користење и полза од земјиштето не ја спречува подобноста за поддршка за враќање на средствата за живот или одредени видови надомест за губење на ресурси, како што се преодна поддршка, парична компензација за средства или поддршка за наоѓање алтернативно земјиште. Засегнатите лица без јасни документи за сопственост на земјиште или имот имаат право на помош или надомест за загуба на не-земјини средства и земјиште, доколку и каде што е соодветно.¹¹
- Нивоата на компензација се доволни и над пазарната цена за да се заменат трајно стекнатите средства (како што се земјоделски култури, дрвја и пасишта) по целосна цена на замена¹² на локалните пазари (користејќи ги тековните пазарни цени).
- Целокупната компензација за загубите се обезбедува пред да се појават влијанија од расчистувањето на земјиштето, како што се поместување или ограничувања на пристапот до земјиште или природни ресурси¹³; плаќањата во договорени спогодби, како што се договори за закуп, се вршат според потпишаните распореди. Во врска со надоместоците, каде што потврдата за подобност или проценката на транзиционите потреби е сè уште во тек, некои транзициони надоместоци или поддршка (на пр., поврзани со аспекти на ранливост и справување, враќање на средствата за живот или помош за изнајмување) може да се обезбедат по почетокот на

¹¹ Ова е предмет на потврда со повеќе засегнати страни (на пр., општина, катастарска канцеларија или соседни сопственици на земјиште) за да се избегнат какви било опортунистички ситуации.

¹² Пресметката на целокупната цена на замена ќе се базира на следниве елементи: (i) фер пазарна вредност на средството (без амортизација); (ii) трансакциски трошоци; (iii) акумулирана камата, (iv) транзициски трошоци и трошоци за враќање во првобитната состојба; и (v) други применливи плаќања, доколку ги има.

¹³ Ограничувањата за користење на земјиштето се формално документирани преку договори

изградбата, во согласност со распоредот на прават за ПОСЖ. Временските заостанувања се сведуваат на минимум помеѓу влијанието и поддршката за обновување или подобрување на животниот стандард, средствата за живот и условите за живот.

- Доколку замената на земјоделско земјиште се идентификува како компензација, таа мора да биде барем еквивалентна во однос на продуктивниот потенцијал, пристапот и другите локациски предности во однос на старата локација.
- Како дел од ревизијата на завршувањето, проектот ќе објасни дали и зошто било понудено земјиште за земјиште, доколку било понудено.
- За привремени загуби на користење на земјиштето, на пример за време на градежните активности и земјиште кое се користи за складирање на опрема и материјали, ќе се исплати парична компензација. Нема да се нуди земјиште за земјиште бидејќи земјиштето ќе биде санирано во првобитната состојба и ќе продолжи да се користи како и претходно.
- Иако ќе бидат понудени опции и честопати се претпочита надомест во натура (земјиште за земјиште итн.), плаќањето на парична компензација за изгубени средства може да биде соодветно кога средствата за живот не се засновани на земјиште.
- Плаќањето на паричен надомест може да биде соодветно и кога земјиштето земено за проектот е мал дел од засегнатиот имот, на пример 10 проценти или помалку од имотот, а преостанатата површина е економски одржлива.
- Паричен надомест може да се исплати и кога постојат активни пазари за документи за користење на земјиштето и работна сила, луѓето активно ги користат таквите пазари и има доволна понуда на земјиште или земјиштето не го користат сопствениците.
- На засегнатите лица им е дозволено да продолжат да садат и берат култури на земјиштето по аквизицијата сè додека не бидат информирани од проектот, или во рамките на потпишани договори или преку известувања. Предлагачот на проектот ќе информира кога ќе може да се собере последната жетва, по што повеќе не се садат растенија кои ќе бидат подобни за надомест. Доколку земјиштето е потребно за употреба на проектот додека остануваат посеви, тогаш проектот ќе ги компензира.
- Сите штети на земјиштето и средствата на земјиштето предизвикани од изведувачите за време на градежните активности ќе бидат решени преку парична компензација за изгубената продуктивност и со обезбедување мерки за санација (враќање на земјиштето во состојбата пред проектот, обезбедување семе за следната жетва). Принципите на овој ПОСЖ ќе го водат обезбедувањето надомест за такви непредвидени штети предизвикани намерно или ненамерно за време на изградбата и работењето.

3.5.3 Обнова на средствата за живот

- Мерките за обновување на средствата за живот и ублажување ќе се управуваат како активности за одржлив развој. Во согласност со ДМИП, посебно внимание ќе се посвети на ранливите раселени лица.
- Кога се засегнати средствата за живот, на засегнатите лица ќе им се помогне во нивните напори да ги подобрат своите средства за живот и животниот стандард или барем да ги вратат на нивоата пред проектот или на нивоата што преовладувале пред почетокот на имплементацијата на проектот, што и да е повисоко.

3.5.4 Мониторинг и поплаки

- Механизмите за решавање на конфликти и решавање на поплаки се воспоставуваат за време на фазите на планирање, имплементација и следење.
- Ќе се врши мониторинг на почитувањето на договорите за земјиште, закупите и овој ПОСЖ.

Македонија Штип Алказар ОВЖССА ветерен парк

Нацрт-план за обнова на средствата за живот
(ПОСЖ): Методологија за подготовка на ПОСЖ

4 Методологија за подготовка на Планот на обнова на средствата за живот (ПОСЖ)

4.1 Преглед

Овој дел го опишува процесот на откуп на земјиште за проектот и ја опишува методологијата применета при развивањето на ПОСЖ. Тој завршува со дискусија за ограничувањата и празнините во податоците идентификувани за време на подготовката на планот.

4.2 Процес на откуп на земјиште

Предлагачот на проектот и разни субјекти беа вклучени во процесот на идентификување, стекнување и проценување на земјиштето кое е потребно за спроведување на сите компоненти на проектот, вклучувајќи го и земјиштето потребно за надградба и проширување на пристапниот пат. Вклучените субјекти ги вклучуваат компаниите за услуги за набавка на земјиште на предлагачот на проектот, нивната назначена компанија за урбанистичко планирање, нивниот сертифициран проценител на земјиште од приватниот сектор и нивниот правен советник. Погледнете ги нивните улоги сумирани во Табела 4.1. Заедно, овие чинители одиграа централна улога во идентификувањето, вреднувањето и обезбедувањето на потребните земјишни парцели, обезбедувајќи усогласеност со законските и процедуралните стандарди во текот на целиот процес на откуп на земјиште.

Табела 4.1: Резиме на други субјекти и нивните улоги

Вид на субјект	Име на субјектот	Улога и одговорност
Урбанистичко планирање	● Ентитет 1	Идентификација на сопствениците на земјиште.
Компании за услуги за набавка на земјиште	● Ентитет 2 ● Ентитет 3 ● Ентитет 4 ● Ентитет 5	Преговори за договори со сопствениците на земјиште.
Проценувач на земјиште од приватниот сектор	Ентитет 6	Проценка на земјиштето и средствата
Правен советник	Ентитет 7	Советува за правни прашања поврзани со откупот на земјиште.

Забелешка: Имињата на субјектите се изоставени.

Извор: Мот Мекдоналд, врз основа на информациите обезбедени од предлагачот на проектот

Овој документ се издава само за страната која го нарачала и за специфични цели поврзани само со горенаведениот проект. Ниту една друга страна не треба да се потпира на него ниту да се користи за која било друга намена.

Не преземаме никаква одговорност за последиците од негово користење од која било друга страна, или употреба за која било друга цел ниту за каква било грешка или пропуст што се должи на грешка или пропуст во податоците што ни ги доставиле други страни.

Овој документ содржи доверливи информации и претставува интелектуална сопственост. Не треба да се прикажува на други страни без наша согласност и согласност од страната што го нарачала.

Следните делови ги опишуваат главните чекори од процесот на откуп на земјиште спроведен од тимот на предлагачот на проектот и другите субјекти, како за земјиште во приватна сопственост, така и за земјиште во државна сопственост, имено идентификација на сопственици на земјиште и концесионери¹, процесот на проценка на земјиштето и средствата и преговорите околу договорите, проследени со детали за собирањето податоци и анализата на податоците за ПОСЖ.

4.2.1 Земјиште во приватна сопственост

4.2.1.1 Идентификација на сопствениците на земјиште

Предлагачот на проектот ангажирал компанија за урбанистичко планирање да го развие урбанистичкиот план за проектот и да ги идентификува земјишните парцели потребни за стекнување или изнајмување. Идентификацијата на сопственикот на земјиштето првенствено се базираше на катастарски записи. Доколку евиденцијата била застарена или нецелосна, сопственоста била потврдена преку консултации со нотар.² Дополнително, компанијата го надгледуваше поднесувањето на урбанистичкиот план до Министерството за енергетика, рударство и минерални ресурси и го спроведе процесот на одобрување.

4.2.1.2 Верификација на сопствениците на земјиштето и идентификација на нивните контакт информации

Процесот на откуп на земјиште започна во јули 2025. Предлагачот на проектот ангажираше четири компании за услуги за набавка на земјиште да контактираат со сопственици на земјиште во приватна сопственост претходно идентификувани од компанијата за урбанистичко планирање, за да ги информираат за потребата од договори за купување, закуп или службености и да започнат преговори. Дополнително, компаниите за услуги за набавки дејствуваа како почетна точка за контакт со сопствениците на земјиште во име на предлагачот на проектот, иницирајќи процеси на ангажирање. Тие имаа неколку одговорности во рамките на проектот, меѓу кои беа:

- Идентификување на контакт информации за сопственикот на земјиштето,
- Споделување краток вовед во проектот,
- Објаснување на механизмот за поплаки и обезбедување на контакт информациите на предлагачот на проектот,
- Опис на парцелите и површините потребни за проектот,
- Започнување на преговори,
- Опишување на процесот на договор,
- Обезбедување поддршка на предлагачот на проектот во подготовката на правни документи поврзани со договори и постапки за наследување.

Локален експерт од предлагачот на проектот ги координираше овие напори за информирање на јавноста, давајќи приоритет на клучните парцели како што се оние наменети за трафостаницата и пристапните патишта.

Пред финализирање на какви било договори за откуп, службеност или закуп, тимот на проектот ги собра следните информации:

- Правен доказ за сопственоста на земјиштето.
- Лична идентификација и банкарски податоци за олеснување на трансферот на средства.

¹ Идентификацијата на корисниците на земјиштето како за земјиште во приватна сопственост така и за земјиштето во државна сопственост е дискутирана во деловите 0 и 4.4.

² Овластено стручно правно лице одговорен за проверка на автентичноста на документите, заверка на веродостојни копии и други активности за спречување на измама.

- Договорени услови на договорот.

4.2.1.3 Процес на проценка на земјиштето и средствата

Процесот на проценка на земјиштето и средствата беше дизајниран да утврди фер пазарна вредност за земјиштето и да ги идентификува и документира сите средства засегнати од проектот. Тоа вклучуваше:

- Мерење на сите засегнати земјишни средства на земјиште во приватна сопственост.
- Проценка на средствата кои не се поврзани со земја, вклучувајќи физички структури и ресурсите што генерираат приход.

Процесот на проценка произведе детални записи за секоја засегната земјишна парцела што опфаќаат:

- Класификација на користење на земјиштето (категорија „култура“, според терминологијата што ја користи Агенцијата за катастар на Македонија).
- Земјоделска продуктивност (категорија „класа“, според Агенцијата за катастар на Македонија).
- Уредби за поседување земјиште.
- Број и видови на згради, конструкции и други средства, доколку ги има.
- Спецификации на градежните материјали, доколку ги има.
- Мерења на земјоделски култури, дрвја и други продуктивни средства.
- Фотографии од имотот и секоја структура и имот.
- GPS координати.

Овие податоци беа користени од проценувачот за да ги пресмета трошоците за замена, а од консултантот на ПОСЖ за да ја процени сериозноста на влијанијата врз егзистенцијата и да идентификува соодветни пакети за поврат на егзистенцијата. Анкетата за проценка, исто така, го утврди приходот на домаќинствата добиен од земјиштето и делот што веројатно ќе биде прекинат или изгубен поради проектните активности.³

Сите основни средства (на пр., земјиште што се користи за трговија, земјоделство, езерца, тезги или продавници и секундарни структури како што се огради, бунари, дрвја со комерцијална вредност, култури) беа идентификувани, обележани, измерени а нивните сопственици и корисници беа идентификувани.

Предлагачот на проектот ангажираше акредитиран геодет од приватниот сектор да ги утврди стапките на надомест што ги одразуваат преовладувачките пазарни цени за земјиштето и недвижниот имот. Процесот на проценка беше спроведен со учество на лицата засегнати од проектот и нивни претставници. Сопствениците на земјиштето беа информирани за процесот на проценка и им беше дадена можност да дадат повратни информации а тие можеа да изберат дали ќе учествуваат. Кога сопствениците на земјиштето одбија да учествуваат, проценувачот се воздржа од влегување во приватни парцели и се обиде да преговара со нив. Бидејќи извештаите за проценка се потребни за поднесување до владата за време на процесот на експропријација, некои посети на локацијата останаа неопходни. Во такви случаи, сопствениците на земјиштето беа повторно известени и информирани дека посетата ќе продолжи без пристап до приватен имот, а мерењата ќе се земат исклучиво од јавни површини или соседни патишта.

³ Може да биде потребна дополнителна верификација за семејства со висок процент на изгубено земјиште, земјоделски култури или извори на средства за егзистенција.

Законот за проценка и методологијата за проценка на недвижниот имот⁴ беа идентификувани како најсоодветни национални упатства за проценка на пазарната вредност на недвижниот имот. Процесот на вреднување вклучуваше собирање и анализа на податоци од повеќе извори:

- Имотен лист: дава детали за законската сопственост и границите на имотот.
- Веб-страница на Агенцијата за катастар на недвижности на Република Македонија: нуди официјални катастарски податоци и информации поврзани со недвижниот имот.
- Регистар на цени и кирии: содржи записи за трансакции за споредливи имоти.
- Геодетски извештај: обезбедува прецизно мерење на земјиштето и топографски детали.
- Статистички податоци: ја поддржуваат анализата на трендовите на пазарот и економските фактори што влијаат врз вреднувањето.
- Интерактивни мапи: помагаат во визуелизацијата на локацијата и околината на имотот.
- Посета на локацијата и физички инспекции: се потврдува макро и микро локацијата, намената, функционалноста и физичките карактеристики на имотот.

За дрвјата и културите, геодетите се консултираа со Министерството за земјоделство, шумарство и водостопанство и со академски експерти. Стапките на компензација ги одразуваат принципите на целосни трошоци за замена, вклучувајќи:

- Овошни дрвја: продуктивност и години на плодносна работа.
- Дрвени/горивни дрвја: возраст и комерцијална вредност.

Постапките за пресметување на вредностите на компензацијата вклучуваат:

- Монетарни вредности за сезонските засолништа.
- Вредности на земјоделските култури врз основа на владини стапки и договор за лицата засегнати од проектот.
- Надомест за прекинат приход од засегнатите бизниси (доколку ги има).
- Трошок за замена плус фактор на загуба на бизнисот за комерцијални плантажи.

4.2.1.4 Преговори за цели на склучување договори

ПОСЖ е придружен со структуриран процес на преговори што на засегнатите домаќинства им претставува низа изводливи опции. Проектот дава приоритет на договорените спогодби со сопствениците на земјиште за да се постигнат договори за фер компензација преку приватни преговори. За да го поддржи ова, предлагачот на проектот ангажирал четири локални агенти за недвижности.

Иако законската можност за експропријација го прави стекнувањето на земјиштето неволно, договорените спогодби⁵ се претпочитаниот пристап и се промовираат според важечките меѓународни стандарди. Овие населби избегнуваат задолжителна експропријација и го намалуваат потпирањето на владиниот орган.

Договорите обично се постигнуваат со нудење фер надомест, дополнети со дополнителни бенефиции како што е поддршка за обнова на средствата за живот. За да се ублажат ризиците поврзани со информациската асиметрија и нееднаквата преговарачка моќ, преговорите целосно се

⁴ Службен весник на Република Македонија бр. 54/2012, 17/2013, 21/2013 и 142/2014.

⁵ Договорените спогодби ги наведуваат условите што се сметаат за прифатливи за двете страни. Тие се нарекуваат и договори меѓу доброволен купувач и доброволен продавач или договори меѓу доброволен закуподавач и доброволен закупопримач. За да се смета за договор со подготвен купувач, подготвен продавач, МКФ СГ5 бара да се исполнат следниве услови: (i) да постојат пазари на земјиште или други можности за продуктивно инвестирање на приходите од продажба; (ii) трансакцијата се случила со информирана согласност на продавачот; и (iii) на продавачот му е обезбедена фер компензација врз основа на преовладувачките пазарни вредности.

документираат. Покрај тоа, договорените спогодби се користат како формален механизам за документирање на ограничувањата за користење на земјиштето.

Вредностите на надоместоците транспарентно се објавуваат и се применуваат доследно, со прилагодувања нагоре каде што е потребно за да се промовира праведност. Процесот за преглед и прилагодување на плаќањата за закуп е формално дефиниран во рамката за обезбедување на земјиштето и им се соопштува на сопствениците на земјиштето за време на преговорите. Инфлацијата е вклучена во договорите за обезбедување на земјиштето и експлицитно е детално опишана во клаузулата 4.4 од договорите за закуп на земјиште. Оваа клаузула предвидува дека годишната компензација за службености се прилагодува секоја година врз основа на официјално признатиот индекс на потрошувачки цени во Северна Македонија, при што прилагодувањето се применува за плаќањата за да се одрази стапката на инфлација од претходната година, објавена од националниот статистички орган. Условите на овој механизам (вклучително и како се пресметуваат и спроведуваат годишните прилагодувања) им беа темелно објаснети на сопствениците на земјиштето за време на процесот на преговори и дополнително разјаснети од нотарот пред потпишувањето. Сите поврзани дискусии и потврди се евидентирани во документацијата за вклучување на засегнатите страни.

Предлагачот на проектот ангажираше геодет акредитиран од приватниот сектор да ја процени вредноста на земјиштето во неколку општини. Љуботен имаше највисока проценка од 0,672 евра по квадратен метар. Оваа бројка беше искористена како репер за откуп на земјиште, при што бројката се множи (обично со фактор три или четири) за да се добие препорачана цена на понуда од 1,50 до 2,00 евра по квадратен метар. Овој пристап обезбеди понудите да останат во рамките на пазарните очекувања и да се избегне ризикот од недоволно плаќање. Курсот од 1,50 евра служеше како почетна референтна точка, со флексибилност за зголемување на понудата до 2,00 евра доколку последователните проценки покажат дека почетната цена е под пазарната вредност. Стапката беше дополнително прилагодена за каква било загуба на земјоделски култури, дрвја или друг вид компензација за намалени приходи.⁶ Сите несовпаѓања што ќе се утврдат по процената од страна на предлагачот на проектот ќе бидат решени преку анекси на договорите што се претходно потпишани. Табела 4.1 ги претставува вредностите на компензацијата што се користат како основа за договорените спогодби

Табела 4.2: Вредности на надоместокот за земјиште

Категорија	Долен опсег	Повисок опсег	Под	Коментар
Купување	1,50 евра/м ²	2,00 евра/м ²	Не е применли во	Во одредени случаи, вредноста може да се зголеми; референтни точки се: автопат 4 евра/м ² , соларни фотоволтаични панели во областа 2,5-5,00 евра/м ² .
Закуп	0,3 евра/м ²	0,3 евра/м ²	600 евра	Применета е цена од 0,3 евра по квадратен метар (што претставува една петтина од понискиот опсег на куповната цена). Затоа, цената е утврдена на 3.000 евра по хектар, со минимален износ од 600 евра за секоја парцела помала од 1.333 м ² . Во случаи на повеќе сопственици, предлагачот на проектот ќе го плати минималниот износ на секој поединечен сопственик.
Службеност за ветерната фарма	0,03 евра/м ²	0,03 евра/м ²	100-150 евра	Применета е референтна цена од 0,03 евра по квадратен метар (што претставува 10% од референтната цена за закуп на земјиштето), со минимален износ од 100 евра по квадратен метар за парцели со засегната површина под

⁶ Меѓу сценаријата за намалени приходи, предлагачот на проектот ги зел предвид случаите каде што сопствениците на земјиште може да изгубат владини субвенции (како што се стимулации за малите сопственици за обработка на парцели) или каде што проектот наметнува ограничувања на користењето на земјиштето.

Категорија	Долен опсег	Повисок опсег	Под	Коментар
				1.000м ² и од 150 евра по квадратен метар за поголемите парцели. Како и во случајот со закуп на земјиште, минималната цена е применета по сопственик на земјиште. Затоа, во случаи на повеќе сопственици, предлагачот на проектот ќе го плати минималниот износ на секој поединечен сопственик. Дополнително, за да се задоволат барањата на одредени сопственици на земјиште, понудена е еднократна структура на плаќање со стапка пресметана како десет пати поголема од годишното ниво.
Службеност за далноводот	1.000 евра (еднократно плаќање)	2.000 евра (еднократно плаќање)	1.000 евра	За парцели помали од 1.000м ² , минималната компензација е утврдена на 1.000 евра, додека за парцели поголеми од 1.000м ² , се применува компензација до 2.000 евра. Сите сопственици на земјиште се третираат подеднакво.

Извор: Енергија на Алказар, 2025 (изменето од Мот Мекдоналд).

Компаниите за услуги за набавка на земјиште водат преговори со сопствениците на земјиште и водат евиденција за клучните точки на ангажманот користејќи формулар специјално дизајниран за процесот на откуп на земјиште (видете Додаток **Error! Reference source not found.**). Од договорените спогодби произлегуваат правно обврзувачки договори, во согласност со националните закони. Договорите за долгорочен закуп имаат приоритет за повеќето компоненти на проектот. Договорите за купување се секундарни опции. За да се овозможи континуирано користење на површината, се претпочитаат службености за линеарната инфраструктура на проектот, границите на урбанистичкиот план и површината што ја опфаќаат лопатките на ветерната турбина. Во сите случаи, изборот на договор може да варира во зависност од желбите на сопственикот на земјиштето и природата на ограничувањата за користење на земјиштето.

Доколку договорите се потпишани пред процената, може да се додадат анекси, каде што е применливо, така што надоместокот ќе ги одразува ажурираните вредности. Откако ќе се финализира и објави планот за обнова на средствата за живот, кон потпишаните договори ќе се додаде анекс што ја содржи договорената поддршка за враќање на средствата за егзистенција. Доколку не се постигне договорно решение, надлежниот орган ќе го иницира процесот на експропријација. Сите договори се потпишуваат во присуство на локални сведоци и се заверуваат од локалните власти. Трајните трансакции со земјиште се регистрираат кај катастарските служби. Двајцата брачни другари се информирани и потпишуваат како приматели или сведоци, во согласност со сопственичките права и националното законодавство.

Планот за обнова на средствата за живот не може да се смета за комплетен ако исплатите на надоместоците сè уште не се платени. Во ситуации кога лицата засегнати од проектот не можат да се лоцираат, надоместокот мора да се депонира на заложни сметки, придружено со документирано оправдување за неможност за лоцирање на овие лица.

4.2.2 Концесии на земјиште во државна сопственост

Дел од земјиштето во јавна сопственост се држи според договори за концесија помеѓу владата (како закуподавач, преку Министерството за земјоделство, шумарство и водостопанство) и закупопримачите (концесионерите). Како таква, врската или трансакциите во врска со овие парцели се спроведуваат преку владата, а не преку директни преговори помеѓу предлагачот на проектот и концесионерот. Предлагачот на проектот се координира со владата за раскинување или измена на овие договори за концесија, бидејќи државата го задржува сопствеништвото и овластувањата.

Овој дел ги идентификува и опишува мерките што владата ги спроведува за време на овој процес. Исто така, се дискутира како предлагачот на проектот соработува со владата, до дозволеният степен,

за да се постигнат резултати што се во согласност со меѓународните стандарди што се применуваат на проектот.

4.2.2.1 Владини мерки

Откупот на земјиште во државна сопственост под концесија е регулиран со административни мерки и законски обврски вградени во договорите за концесија. Според стандардните договори за концесија, клучните законски одредби релевантни за планот за обнова на средствата за живот вклучуваат:

- Ограничувања за употреба и подзакуп: Концесионерот е ограничен на одобрената употреба дефинирана во договорот и не може да ги дава подзакуп или да ги пренесува тие права на користење на други. Концесионерот е единствената страна со која владата соработува. Затоа, според договорите со концесионери, нема подзакупциод трети страни со кои треба да се преговара, туку само со примарниот концесионер преку владата.
- Услови за раскинување на закупот: Договорот за закуп може да се раскине од различни причини, вклучувајќи истекување на договорот, меѓусебен договор, пренамена на користење на земјиштето, законски одлуки, банкрот, промени во статусот на закупецот, deregистрација или смрт.
- Враќање по пренамената: Доколку земјиштето според договор за концесија е потребно за друга намена (на пр., пренамена во градежно земјиште за проектот), концесионерот мора да го врати по писмено известување од владата, со гарантирано известување од најмалку 30 дена однапред.
- Обврски за враќање по престанокот: Кога концесијата ќе заврши или ќе биде прекината, концесионерот мора да го предаде земјиштето во неговата првобитна состојба. Ова мора да се случи по тековната жетва, но не подоцна од една година од датумот на прекинување. Овој грејс период (со кој се дозволува завршување на тековниот циклус на култури) има за цел да спречи непосредно нарушување на земјоделството, но исто така поставува краен рок од една година за враќање на земјиштето на државата. Официјалната изјава за раскинување служи како правен инструмент за бришење на корисничките права на концесионерот од јавните евиденции. Сите права на користење што ги имал концесионерот се откажуваат во тој момент.
- Не постои клаузула за компензација: Овие договори за концесија не вклучуваат клаузула со која се бара надомест на концесионерот ако договорот за закуп се раскине предвреме или земјиштето се рекултивира.

Врз основа на усвојувањето на документацијата од урбанистичкиот план, деталниот проект и градежната дозвола, предлагачот на проектот соработува со надлежните министерства за да ги реши барањата за јавно земјиште на проектот. Потоа Министерството контактира со концесионерите за да ги информира за претстојните барања за враќање на земјиштето. По овие известувања, концесионерот соработува директно со владата за да го изврши примопредавањето. Директниот контакт или преговорите помеѓу проектот и концесионерот се ограничени, бидејќи условите се веќе утврдени со договорот за концесија.

Дополнително, во ноември 2025 година, предлагачот на проектот достави формално писмо до Министерството за земјоделство, шумарство и водостопанство барајќи од нив да комуницираат со концесионерите чие земјиште е потребно за проектот. Во писмото, исто така, се бара Министерството да ги информира концесионерите дека предлагачот на проектот останува на нивно располагање⁷ доколку сакаат да дознаат повеќе за проектот, програмите поврзани со егзистенцијата и да разберат дали тие се земени предвид во Планот за обнова на средствата за живот.

⁷ Во писмото беше приложена копија од брошурата на ПОСЖ, која дава преглед на проектот, процесот на откуп на земјиште, правата и принципите за компензација, механизмите за поддршка достапни за засегнатите корисници на земјиште и контакт информациите (име, телефон, е-пошта).

4.2.2.2 Мерки на предлагачот на проектот

Во отсуство на одредби за компензација во договорите за концесија, загубата на приход или инвестиции што концесионерот ја претрпи поради предвременно раскинување, доколку ја има, не би била опфатена со договорот. Предлагачот на проектот ќе соработува со одговорната владина агенција, до степен до кој тие го дозволуваат, за да постигне резултати што се во согласност со барањата.

Предлагачот на проектот одржува континуиран ангажман со МЗШВ за да добие ажурирани информации за договорите за концесија за парцели во државна сопственост. Врз основа на податоците доставени од Министерството, предлагачот на проектот состави детален збир на податоци за договорите за концесија (видете го делот 5 за информации за концесиите од овој збир на податоци). За да се надополни владината акција, овој ПОСЖ ги вклучува концесионерите во матрицата на права (дел 7 од ова ПОСЖ) и воспоставува дополнителни мерки за компензација за изгубени средства и поддршка за враќање на егзистенцијата каде што е применливо.

4.3 Собирање податоци за ПОСЖ

Потребите за земјиште за проектот беа категоризирани како приватни или јавни. За секоја категорија беа употребени различни барања за податоци и повеќе методологии за собирање, како што е наведено подолу.

Во сите анкети на ПОСЖ, записите од консултациите и управувањето со податоците поврзани со нив беа во согласност со релевантното национално законодавство и барањата за приватност на податоците. Доколку беше потребна согласност од засегнатите лица за обработка и складирање на нивните податоци, таквата согласност беше формално побарана и беше обезбедено правото на пристап и измена. Беа следени мерките за приватност и безбедност на личните податоци. Пример за мерка вклучува анонимизација на лични податоци. Иако предлагачот на проектот има пристап до податоците од извештаите за проценка на земјиштето и истражувањата на ПОСЖ, информациите што можат да се идентификуваат се отстранети од јавните документи за да се усогласат со барањата за заштита на податоците. Следствено, личните податоци се исклучени од сите документи наменети за јавно објавување, како што е овој ПОСЖ.

4.3.1 Приватно поседувано земјиште

За да се информира ПОСЖ, да се утврди подобноста за надомест и поддршка за егзистенција и да се поддржи следењето на резултатите од раселувањето, беше спроведена сеопфатна социо-економска анкета за попис кај сопствениците на земјиште, а анкетата беше прилагодена за да се соберат детални основни податоци за лицата засеганти од проектот.⁸ Анкетата беше насочена кон 118 сопственици на земјиште од 177 земјишни парцели засеганти од Штип 1 и нивните домаќинства, како и корисници на земјиште директно погодени од откупот на земјиште и економското раселување. Во премерот беа опфатени катастарските општини Љуботен, Пухче, Лакавица, Калапетровци и Чифлик..

За овој ПОСЖ беше развиен структуриран прашалник, дизајниран да ги опфати податоците и на ниво на домаќинство и на ниво на корисник на земјиште. Вклучени теми:

- Демографски податоци: Лични податоци, состав на домаќинството, образование, етничка припадност, занимање, здравствени индикатори и пристап до владина поддршка.
- Користење на земјиштето и пристап: Вид и намена на користење на земјиштето, аранжмани за изнајмување, сезонска употреба и јасност на границите на парцелата.

⁸ Анкетата собра информации за сопствениците на земјиштето во приватна сопственост засегнато од Штип 1, а исто така имаше за цел индиректно да собере информации за корисниците на земјиштето, преку сознанија дадени од 118-те сопственици на земјиште.

- Извори на приход и средства за живот: Приливи на приход поврзани со засегнатите средства (на пр. земјоделство, сточарство, пчеларство, мали бизниси) и други активности што генерираат приход, како што се размена на труд, размена на работна сила и производство за егзистенција.
- Интерес за вработување поврзано со проектот: вклучувајќи податоци разделени по пол и претходно искуство.
- Домашни финансии: Кредит, заштеди, месечни трошоци и самопроценета социо-економска состојба.
- Динамика во рамките на домаќинството: Родови улоги во донесувањето одлуки поврзани со земјиштето и приходите.
- Корисници на земјиште: Идентификација на формални, неформални или сезонски корисници, вклучувајќи демографски детали и детали за егзистенција.
- Инфраструктура: Извори на вода, електрична енергија, огради, пристапни патишта и каква било станбена употреба.
- Социјални и културни карактеристики: Присуство на гробови или места од историско или духовно значење во областа во близина на имотот.
- Свесност за проектот и преференции за компензација.
- Набљудувања од анкетарите: Вклучувајќи ги перцепциите за условите во домаќинството и ангажманот на испитаниците.

Прашалникот првично беше развиен на англиски јазик, преведен на македонски јазик и дигитализиран со помош на апликацијата Survey123 во рамките на платформата ArcGIS.

Анкетата ја спроведоа жена надзорник и четири локални анкетари (три жени и еден маж) со искуство во социологијата, наставата и администрацијата. Пред да започнат со теренската работа, тие учествуваа во целодневна обука со физичко присуство што опфаќа вовед во проектот, примена на анкетата, барањата за заштита на податоци и размислувања за културната чувствителност, што вклучуваше родова чувствителност и вклучување на ранливи групи. По обуката, анкетите беа пилот-тестирани, а дигиталниот прашалник последователно беше доработен врз основа на повратните информации. За да се поддржи доследната примена на анкетата и точното соопштување на информациите за проектот, за време на анкетите беа користени листа на често поставувани прашања (ЧПП) и брошура за ПОСЖ со информации за механизмот за поплаки, контакт информациите на Алказар и клучните пораки за сопствениците на земјиште и корисниците на земјиште. Анкетарите беа обучени да ја нагласат важноста на механизмот за поплаки, особено кога сопствениците на земјиштето имаа прашања или загрижености.

Пред да започне собирањето податоци, предлагачот на проектот и/или проектните субјекти му доставија на тимот за истражување детална Ексел табела што содржеше основни информации за секоја парцела. Ова вклучуваше броеви на парцели, контакт податоци на сопственикот на земјиштето, планираниот вид на откуп на земјиште, статус на договорот и напредокот на активностите за проценка на земјиштето. Анкетарите ги користеа овие информации за да се подготват за теренска работа и да го прилагодат својот пристап кон секој сопственик на земјиште. Дополнително, предлагачот на проектот ги извести сопствениците на земјиштето, локалните лидери и властите за почетокот на истражувањата на ПОСЖ преку е-пошта, текстуална порака, писмо или телефон (видете го делот 11 за повеќе детали).

Анкетата е спроведена помеѓу 30 јули и 12 декември 2025 година. Анкетарите работеа во парови и им дадоа приоритет на интервјуата во живо, а телефон или Вибер се користеа кога сопствениците на земјиште беа во странство или побараа учество од далечина.

Собраните податоци беа искористени за да се развие социо-економската појдовна состојба (дел 5) и да се информира дизајнот на програмите за враќање на средствата за живот (дел 8). Вкупно беа завршени 96 анкети, што претставува 81% од вкупниот број на засегнати сопственици на земјиште.

Шест сопственици на земјиште (5%) беа недостапни или не одговорија и покрај повеќекратните обиди за контакт во текот на периодот на анкетата и од страна на агентите за недвижности, додека 16 лица (14%) одбија да учествуваат. Сите одбивања беа документирани преку почитувачки последователни разговори. Главните причини наведени за неучество беа следниве⁹:

- Еден сопственик на земјиште спомена спор околу сопственоста на земјиштето меѓу членовите на семејството и претпочиташе да почека додека не се постигнат интерни договори.
- Двајца испитаници првично се согласија да учествуваат, но потоа се откажаа поради временски ограничувања или совет од роднини кои исто така одбија.
- Двајца сопственици на земјиште изјавија дека ќе учествуваат само откако ќе постигнат договор со предлагачот на проектот.
- Еден испитаник одби откако го прегледа прашалникот, наведувајќи дека прашањата не ги одразуваат карактеристиките на неговата парцела.
- Еден сопственик на земјиште не се согласи со предложените услови за откуп на земјиште, особено во врска со цените.
- Четири испитаници беа под влијание на надворешни правни совети, кои во некои случаи сугерираа дека проектот ќе престане со работа во рок од пет години, што доведе до силно противење и одбивање за ангажирање.

Преглед на пополнетите прашалници по модалитет и по катастарска општина е даден во Табела 4.3 и Табела 4.4.

Табела 4.3: Модалитети на анкета за поврат на средствата за живот

Модалност	Број на сопственици на земјиште	Процент (%)
Анкета во живо	77	65
Телефонска анкета	19	16
Одбиено или недостапно	22	19
Вкупно	118	100

Извор: Мот Мекдоналд

Табела 4.4: Анкетата е завршување од страна на катастарската општина

Општина	Завршено	Недостапно	Одбиено	Вкупно
Љуботен ¹	43	1	5	49
Пухче	27	0	2	29
Лакавица ²	7	3	8	18
Калапетровци	9	2	1	12
Чифлик	10	0	0	10
Вкупно	96	6	16	118

Забелешка 1: Едно од истражувањата завршени за Љуботен беше со сопственик на земјиште кој поседува и засегнати парцели во Пухче и Лакавица. Пополнетото истражување беше пријавено само во Љуботен, без да влијае на вкупните бројки.

Забелешка 2: Едно од истражувањата завршени за Лакавица беше со сопственик на земјиште кој поседува и засегнати парцели во Пухче. Завршената анкета беше пријавена само во Лакавица, што не влијаеше на вкупните бројки.

Извор: Социо-економска анкета за ПОСЖ, Мот Мекдоналд.

⁹ Останатите сопственици на земјиште одлучија да не ги откријат причините за неучество.

4.3.2 Земјиште во државна сопственост

Основните услови за земјиштето во државна сопственост беа утврдени со користење на повеќе извори и методологии како стратегија за собирање што е можно повеќе информации. Пристапот што се применуваше за време на собирањето податоци ја балансираше транспарентноста, почитувајќи ја континуираната природа на развојот на проектот и барањата за доверливост на чувствителните информации за проектот.

4.3.2.1 Институционално мислење

Урбанистичкиот планер побара формални институционални мислења како дел од процесот на одобрување на урбанистичкиот план за проектот. Беа разгледани резултатите од консултативните состаноци спроведени од предлагачот на проектот. На пример, беше побарано мислење од релевантни национални и општински институции за да се процени присуството на постојната инфраструктура и моменталната употреба на земјиштето во рамките на границите на проектот. Темите опфаќаа гасна инфраструктура, инфраструктура за управување со води, водоснабдување и канализација, системи за наводнување, телекомуникациска мрежа, патна инфраструктура, заштита на животната средина и природата и културно наследство итн.

4.3.2.2 Теренски преглед

Теренски преглед беше спроведен помеѓу 9-19 септември 2025 година за да се идентификуваат моделите на користење на земјиштето и корисниците на земјиштето. Прегледот опфати поголем дел од областа наменета за компонентите на проектот и се протегаше на приближно 57 км. Точките за набљудување беа дигитализирани за да се евидентираат карактеристики како што се водни површини, огради, порти, одгледување култури, пасење, пчеларство, пешачки патеки и структури. Беа направени фотографии и белешки за да се документираат моделите на користење на земјиштето, како што се видовите култури и големината на парцелите.

4.3.2.3 Дискусии во фокус групи (ДСГ) и интервјуа со клучни информатори (ИКИ)

Беа одржани осум фокус-групи на кои беа претставени земјоделството, сточарството, малите бизниси, собирањето овошје и билки, ловот, пчеларството, групите специфични за полот и сезонските корисници. ДСГ ја применија рамката за одржливи средства за живот развиена од поранешното Министерство за меѓународен развој на Обединетото Кралство. Вклучени активности:

- Рангирање на предизвиците за егзистенција со користење на визуелни алатки (на пр. среќни/тажни лица).
- Идентификување на шокови и механизми за справување.
- Мапирање на основните ресурси и дискусија за родовиот и сезонскиот пристап.
- Категоризирање на средствата за егзистенција (продадени, тргувани, потрошени).
- Проценка на достапноста на ресурсите (универзална, делумна, ограничена).

Дополнително, беа спроведени 13 ИКИ со:

- Избрани локални функционери и претставници на општините
- Јавни органи (вработување, катастар, земјоделство, безбедност на храна, ветеринарни услуги)
- Стопанска комора
- Национална земјоделска мрежа
- Здруженија (на пр. ловциски групи)
- Институции за обука (на пр. Отворен граѓански универзитет Ванчо Прќе)

ИКИ и ДФГ беа користени за мапирање на употребата на земјиштето и истражување на опциите за колективно враќање на средствата за егзистенција за корисниците на земјиште во државна сопственост.

Владин персонал не беше присутен за време на фокус групите и регионалните разговори. На предлагачот на проектот му беше советувано да се воздржи од присуство на анкетите за да се спречи какво било потенцијално заплашување на учесниците.

Како што е дискутирано во дел 7 од ОВЖССА (социо-економска појдовна состојба), процесот на организирање на фокус групите и регионални состаноци и поканување на засегнатите страни беше сложен и бараше директно вклучување на локални консултанти со познавање на социоекономскиот контекст на проектната област. Контактните податоци на засегнатите страни беа добиени преку лични мрежи, а поканиите беа испратени преку телефон откако ќе беа идентификувани учесниците. Дополнително, за време на консултациите, предлагачот на проектот го поддржуваше тимот за ПОСЖ секогаш кога беше потребно вклучување поврзано со проектот. Беа вложени посебни напори за вклучување на жени од турско етничко потекло кои живеат во Бучим, а домаќинки, самохрани мајки, земјоделки и вработени жени присуствуваа на наменската женска фокус група, која беше преведена на/од турски јазик. За време на дискусиите во фокус групите и состаноците за најдобар истражувачки јазик, модераторите дистрибуираа печатени примероци од ПОСЖ за учење на македонски, турски и англиски јазик, за да можат учесниците да го изберат својот префериран јазик. Интересот за дигиталните верзии беше минимален.

Во текот на целиот напис беше посветена грижа за справување со очекувањата и избегнување на лажни надежи: Учесниците беа информирани дека нивните ставови ќе бидат документирани и земени предвид и во рамките на ОВЖССА и во ПОСЖ. Додека некои барања, како што се подобрувања во водоснабдувањето, електричната енергија и патиштата, кои спаѓаат надвор од директниот опсег на проектот, ќе бидат прифатени и оценети за потенцијални врски и можности за ублажување. Засегнатите страни беа потсетени дека вклучувањето на барањата во записникот од консултациите не гарантира исполнување, а соработката меѓу локалните заедници и предлагачот на проектот е од суштинско значење за создавање заеднички придобивки.

Интервјуата не беа аудио снимани поради несигурноста на луѓето, но групите во фокусот и регионалните разговори беа документирани во записници и вклучени во социјалната појдовна точка на ПОСЖ (дел 5 од оваа ПОСЖ).

4.4 Анализа на податоци од ПОСЖ

4.4.1 Земјиште во приватна сопственост

Анализата на податоците за земјиште во приватна сопственост следеше структурирана секвенца. Беа составени повеќе групи на податоци, вклучувајќи резултати од социо-економски истражувања, извештаи за проценка на земјиштето, засегната површина на земјиштето (добиени од предлагачот на проектот од потпишаните договори за земјиште) и друга релевантна документација обезбедена од предлагачот на проектот. Врз основа на овие извори, беа креирани поединечни датотеки, при што секоја одговараше на одреден сопственик на земјиште и неговото домаќинство. Овие досиеја беа анализирани за да се проценат видовите на настанати загуби, нивното ниво на ранливост и потенцијалниот ризик за егзистенцијата.¹⁰ Анализата го поддржа идентификувањето на лицата засегнати од проектот (сопственици на земјиште и корисници на земјиште) кои се подобни за пакети за враќање на средствата за живот. Влијанијата поврзани со сите компоненти на проектот,

¹⁰ Средствата за живот се сметаат за целосен спектар на средства што поединците, семејствата и заедниците ги користат за да заработат за живот, како што се приход базиран на плата, земјоделство, производство на храна, други средства за живот базирани на природни ресурси и владина помош. Тоа опфаќа производство за сопствена егзистенција (самостојна потрошувачка), користење на природни ресурси, трансакции кои не се базирани на готовина, како што е размената, како и трансакции базирани на готовина и приход од плата.

вклучително и надградбата и проширувањето на пристапните патишта, беа оценети за да се проценат промените во користењето на земјиштето и потенцијалните нарушувања на средствата за живот. Методологијата што се применува за проценка на сериозноста на влијанијата, загубата на средства за егзистенција и ранливоста е наведена подолу.

4.4.1.1 Сериозност на влијанијата

Концептот на сериозност помага да се информира кој ќе биде засегнат во поголема мера и затоа веројатно ќе му биде потребна поголема поддршка за прилагодување и справување со влијанието. Тежината на влијанието од преселувањето и економското разместување е одредена од процентот на засегнатото земјиште на сопственикот или корисникот на земјиштето во однос на нивното вкупно земјиште и користење на земјиштето:

- Висока сериозност: Повеќе од 50% од поседувањето и користењето на земјиштето е засегнато.
- Средна сериозност: Помеѓу 25% и 50% од поседувањето и користењето на земјиштето се засегнати.
- Мала сериозност: Помеѓу 1% и 25% од поседувањето и користењето на земјиштето се засегнати.

Оваа класификација влијаеше врз дизајнирањето на мерките за ублажување, компензација и враќање на средствата за егзистенција.

Вкупното земјиште на локално заегантите лица може да се потврди преку националната катастарска агенција, додека вкупното користење на земјиштето треба да се потврди преку интервјуа со корисникот на земјиштето. Овој процес вклучува собирање детали за големината и намената на земјиштето, барање дополнителни докази и, доколку нема достапна документација, барање од корисникот на земјиштето да обезбеди сведоци кои можат да ја потврдат нивната употреба на земјиштето.

4.4.1.2 Губење на средствата за живот

Се смета дека лице засегнато од проектот доживеало целосна загуба на егзистенција ако се исполнети сите од следниве услови:

- Земјоделството беше прогласено за нивен главен извор на егзистенција.
- Извештаите за проценка на земјиштето потврдија дека засегнатите парцели биле обработувани со култури или дрвја.
- Се очекува влијанието врз тие парцели да биде трајно.
- Вкупната сериозност на влијанието е висока (дефинирана во делот 4.4.1.1 како трајно влијание врз 50% или повеќе од вкупното земјиште и земјиштето што се користи).

Делумна загуба на средства за егзистенција е доделена кога се исполнети сите од следниве услови:

- Земјоделството и собирањето огревно дрво за гориво исто така беа декларирани како извор на егзистенција, приход или лична потрошувачка.
- Засегнатите парцели се обработуваат.
- Се очекува влијанието да биде привремено.
- Вкупната сериозност на влијанието е средна или ниска, дефинирана како трајно влијание врз помалку од 50% од вкупното земјиште.

4.4.1.3 Проценка на ранливоста

Добрата меѓународна индустриска пракса бара посебно внимание за ранливите луѓе и домаќинства кои се погодени од откупот на земјиште и преселувањето. Од проектите се очекува да идентификуваат мерки што треба да се воспостават за да се справат со влијанијата од раселувањето врз веќе ранливите домаќинства или оние кои може да бидат изложени на ризик од ранливост. Оваа

проценка на ранливоста на ПОСЖ¹¹ е насочена кон ниво на домаќинство, користејќи податоци од социо-економски анкети и усогласено со важечките меѓународни стандарди (дел 3). Користејќи локално фокусирани критериуми, секое домаќинство на приватниот сопственик на земјиште беше категоризирано, освен ако не беа достапни доволно податоци. За доделување тежини на секој критериум беше користена професионална проценка¹², а беше пресметан и композитен резултат за класификација на домаќинствата што се сметаат за ранливи во три нивоа на ранливост (висока, средна и ниска). Домаќинствата се сметаат за ранливи ако ги исполнуваат некои од следниве критериуми:

- Жена, самохрана или постара глава на домаќинството (жена ≥ 62 години, маж ≥ 64 години).
- Присуство на новороденче (дете на возраст од 0-1 година).
- Помалку од 50% од членовите на домаќинствата на возраст од 15+ години имале завршено средно образование.
- Ромска или турска (јурчка заедница) етничка припадност.
- Присуство на здравствени проблеми и/или попреченост.
- Добивање владина поддршка.
- Приход на домаќинство под 23.488 денари¹³.
- Недоволни приходи за задоволување на основните потреби.
- Нема капацитет за заштеда.
- Зависност од позајмување за покривање на месечните трошоци.
- Зависност од природни ресурси за егзистенција.
- Социјална состојба и финансиски статус врз основа на самопријавување.
- Перцепцијата на анкетарите за лошите услови за домување.
- Перцепција на анкетарот за ранливоста на испитаникот за време на интервјуата во живо.

Иако анкетата вклучуваше релевантни прашања за ранливоста во однос на корисниците на земјиштето, сопствениците на земјиште генерално немаат детално познавање на лицата што ги зафаќаат нивните парцели (доколку ги има). Следствено, ова рангирање се применуваше само на сопственици на земјиште кои поседуваат формална сопственост, а критериумот „не-носител на титулар на сопственост“, кој обично се смета за фактор на ранливост, не беше применлив. Слично на тоа, иако беше земено предвид присуството на сезонски или мигрантски работници, достапните податоци не укажуваат на такви лица на приватно земјиште во Штип 1 или на државно земјиште во сите три фази. Иако некои лица засегнати од проектот пријавија земјоделски активности, кои по својата природа вклучуваат сезонска работа, нашите ИКИ и ДФГ не пронајдоа докази за надворешни работници мигранти (на пр., берачи на овошје). Затоа, иако сезонскиот или мигрантскиот статус би можел да претставува потенцијален фактор на ранливост, тој не изгледа доволно значаен за да го оправда вклучувањето како посебен критериум.

¹¹ Дефинициите за ранливост во ПОСЖ се базираат на социо-економската пописна анкета на сопствениците на земјиште и се фокусираат на влијанијата поврзани со раселувањето и преселувањето. Проценките на ранливоста се релевантни за сите социјални и општествени влијанија, вклучувајќи го зголемувањето на сообраќајот на патиштата, вработувањето итн.

¹² Како општа индикација, поважни тежини беа применети на „објективните“ критериуми, а помали тежини беа применети на критериуми што зависеа од перцепцијата на испитаникот.

¹³ Според Државниот завод за статистика на Република Северна Македонија, прагот на сиромаштија е дефиниран како 60% од медијалниот еквивалентен приход (Државен завод за статистика: Индикатори за сиромаштија во Лаекен во 2022 година, конечни податоци, пристапено на 02/10/2025). Во 2025 година, медијалната месечна плата во Северна Македонија е 39.147 денари (Просечна плата во Северна Македонија за 2025 година, пристапено на 02/10/2025). Врз основа на ова, прагот на сиромаштија се пресметува на 23.488 денари, што се користи за идентификување на домаќинствата кои се сметаат за економски ранливи.

4.4.2 Земјиште во државна сопственост

Податоците собрани од прегледот на земјиште во јавна сопственост беа анализирани преку просторен и тематски преглед на дигитализирани точки на набљудување и фотографска документација. Секоја парцела беше оценета за знаци на користење на земјиштето, со посебно внимание на одгледувањето култури, пасењето, пчеларството и обезбедувањето екосистемски услуги. Влијанијата поврзани со сите компоненти на проектот, вклучувајќи ја надградбата и проширувањето на пристапните патишта, беа оценети за да се проценат промените во користењето на земјиштето и потенцијалните нарушувања на средствата за живот.

Набљудувањата беа категоризирани според:

- Вид на активност
- Присуство на инфраструктура (на пр., огради, порти, пешачки патеки, структури)
- Природни карактеристики (на пр. екосистемски услуги, водни тела)

Анализата имаше за цел да идентификува модели на интензитет и разновидност на користење на земјиштето низ разгледаната област и да ги означи областите каде што прилагодувањата на микролокацијата би можеле да ги минимизираат нарушувањата на егзистенцијата.

Фокус групите беа користени и за информирање за користењето на земјиштето во државна сопственост. Квалитативните одговори беа тематски кодирани за да се идентификува:

- Клучни предизвици за егзистенција
- Шокови и стратегии за справување
- Зависности од ресурси
- Полови и сезонски димензии

Вежбите за партиципативно рангирање дадоа увид во перцепираната сериозност на нарушувањата на егзистенцијата. Ресурсите и аутпутите беа категоризирани како продадени, тргувани, потрошени, а нивоата на пристап беа мапирани како универзални, делумни или ограничени.

ИКИ беа анализирани за да се триангуларизираат наодите од фокусните глави и да се збогатат со институционални перспективи. Тематското кодирање беше применето за да се извлечат сознанија за управувањето, сопственоста на земјиштето и опциите за колективна реставрација.

Прегледот на базата на податоци на предлагачот на проектот што ги деталзира договорите за концесија понуди увид во постојните договори за користење на земјиштето на парцели во државна сопственост.

Оваа анализа од повеќе извори овозможи сеопфатно мапирање на корисниците на земјиштето и информираше за дизајнирањето на прилагодени мерки за враќање на средствата за егзистенција за земјиште во државна сопственост.

4.5 Ограничувања

Подготовката на овој ПОСЖ се соочуваше со ограничувања на податоците и неизвесности. Онаму каде што беа идентификувани празнини во информациите, беа направени претпоставки за да се обезбеди континуитет и интегритет на анализата. Нашата анализа се базира и на искуството од слични проекти и познавање на веројатните влијанија. Професионалната проценка е користена за да се намали нивото на субјективност во рамките на претпоставките колку што е можно повеќе, а објаснувањата за претпоставките се дадени соодветно. Табела 4.5 подолу се сумирани клучните информациски празнини и усвоените стратегии за ублажување.

Табела 4.5: Ограничувања и стратегии за ублажување

Ограничување	Стратегија за ублажување
<p>Извештаите за проценка на земјиштето применуваат пристап на целата парцела (т.е. извештаите не наведуваат дали средствата и употребата на земјиштето пријавени за земјишните парцели се присутни конкретно во областа погодена од проектната инфраструктура или активности).</p>	<p>Беше усвоен конзервативен пристап: ако на парцелата беа присутни средства (на пр., дрвја, тутунски култури), се претпоставуваше дека се наоѓаат во рамките на подрачјето засегнато од проектот. Онаму каде што беа идентификувани повеќекратни употреби на земјиштето, за надомест на штета и права беше земена предвид економски највредната употреба.</p> <p>Во случаи на значителна вредност на средствата (на пр. дрвја со висока вредност), се разгледува дополнителна посета од страна на тимот за проценка на земјиштето на предлагачот на проектот за да се потврди влијанието.</p>
<p>Теренскиот преглед за ПОСЖ беше спроведен во септември 2025 година. Иако не беа забележани одредени намени на земјиштето, ова не мора да значи дека проектната област не се користи за такви цели. Користењето на земјиштето може да биде сезонско или може да се случува во периоди од денот кои не се совпаѓаат со присуството на истражувачкиот тим.</p>	<p>Социоекономската појдовна состојба беше развиена со користење на низа алатки и извори на информации. Затоа, недостатокот на директно набљудување за време на теренскиот преглед не се третира како доказ дека не постојат такви намени на земјиштето. Покрај тоа, основната линија вклучува годишни календари за егзистенција за подрачјето на опфат на проектот, заедно со сезонските модели што влијаат врз приливот на приходи. Ова дава вредни сознанија за времето и сезонската природа на активностите за живот.</p>

Извор: Подготвено од Мот Мекдоналд

5 Социоекономска појдовна состојба

5.1 Преглед

Овој дел дава сеопфатно разбирање на лицата засегнати од проектот, потпирајќи се на придонеси од предлагачот на проектот, властите (дел 5.2), анкети за проверка (дел 5.3), консултации со засегнатите и заинтересираните страни (ИКИ и ДФГ) (дел 5.4) и детален попис на приватни сопственици на земјиште и нивните домаќинства (дел 5.5).

Наодите укажуваат дека проектната област е неразвиена и неурбанизирана, без гас, вода или комунална инфраструктура и се наоѓа надвор од заштитени природни зони. Сепак, идентификацијата на археолошките и културно-наследствените средства (видете ги деловите 5.2.1 и 5.4.3) ќе бара интегрирање на мерки за заштита покрај обновата на средствата за живот во планирањето на проектот. За повеќе информации, погледнете го поглавјето за социоекономски и културни прашања од ОВЖС.

Оваа почетна состојба, вклучително и социоекономското профилирање на лицата засегнати од проектот, го водеше дизајнирањето на насочени стратегии за обновата на средствата за живот преку идентификување на ранливостите, изворите на приход и зависностите од користењето на земјиштето. Овие сознанија овозможуваат прилагодување на предложените интервенции на специфичните потреби и капацитети на Лица засегнати од проектот.

5.2 Институционално мислење за користење на земјиштето и инфраструктурата

Како дел од процесот на одобрување на урбанистичкиот план за проектот, урбанистичкиот планер побара формални мислења од релевантните национални и општински институции за да процени присуството на постојната инфраструктура и користењето на земјиштето во рамките на границите на проектот. Институционалните повратни информации потврдија дека проектната област е неурбанизирана и класифицирана како неразвиена земјиште и не се преклопува со постојната или планираната гасоводна, водоводна или комунална инфраструктура, ниту со заштитени природни подрачја. Ова го минимизира ризикот од раселување поврзано со инфраструктурата и ја поддржува целта на проектот за ограничување на негативните влијанија врз локалните средства за живот. Сепак, според стручното мислење добиено од Заводот за заштита на спомениците на културата и Музејот на Штип, во подрачјето на урбанистичкиот план е идентификуван евидентиран предмет на културно наследство (видете дел 5.2.1).

Подолу ги сумираме информациите дадени во формалните мислења.

- Гасоводна инфраструктура: Националниот оператор за пренос на гас (НОМАГАС) потврди дека нема постоечки или планирани цевководи за природен гас во рамките на проектната област. Ова

Овој документ се издава само за страната која го нарачала и за специфични цели поврзани само со горенаведениот проект. Ниту една друга страна не треба да се потпира на него ниту да се користи за која било друга намена.

Не преземаме никаква одговорност за последиците од негово користење од која било друга страна, или употреба за која било друга цел ниту за каква било грешка или пропуст што се должи на грешка или пропуст во податоците што ни ги доставиле други страни.

Овој документ содржи доверливи информации и претставува интелектуална сопственост. Не треба да се прикажува на други страни без наша согласност и согласност од страната што го нарачала.

укажува дека проектот нема да се меша во инфраструктурата за пренос на гас или во сродните намени на земјиштето.¹.

- Инфраструктура за управување со вода: Управата за водостопанство (Водостопанство) изјави дека нема постоечки или планирани објекти за водостопанство или инфраструктура во рамките на границите на урбанистичкото планско подрачје².
- Водоснабдување и канализација: Јавното комунално претпријатие (ЈП ИСАР) потврди дека нема постоечки инсталации за водоснабдување или канализација во рамките на проектната област според нивниот подземен катастар. Доколку се појават какви било непредвидени инсталации за време на изградбата, преместувањето ќе биде на трошок на предлагачот на проектот. Областа може да се планира без посебни ограничувања, а новите инсталации можат да се вклучат во планирањето.³.
- Патишта: Јавното претпријатие за државни патишта (ЈПДП) посочи дека експресниот пат А4 (Штип-Радовиш) и регионалниот пат Р1204 се протегаат низ дел од проектната област. Сепак, нема планови за проширување или пренасочување, а во рамките на границите на проектот нема други државни патишта⁴.
- Заштита на животната средина и природата: Министерството за животна средина и просторно планирање (Сектор за природа) потврди дека локацијата на проектот е надвор од границите на заштитените подрачја и подрачјата од Натура 2000 во Северна Македонија⁵.
- Културно наследство: Министерството за култура (Управа за заштита на културното наследство) идентификуваше неколку археолошки локалитети и културни споменици во рамките на границите на урбанистичкиот план. Управата препорача да се контактира локалниот Завод за заштита на спомениците на културата и Музеј во Штип (видете го делот 5.2.1 за резултати од оваа консултација) за професионална проценка и за вклучување на барањата за заштита на културното наследство во планската документација⁶.

Овие мислења потврдуваат дека, иако влијанијата врз раселувањето или средствата за живот поврзани со инфраструктурата се минимални, заштитата и управувањето со средствата од културното наследство се клучен фактор за спроведување на проектот. Горенаведените институционални мислења ги сочинуваат оние до кои тимот на ПОСЖ имаше пристап во времето на пишување (септември 2025 година). Резултатите од понатамошните мислења, доколку институциите во иднина достават какви било релевантни за ПОСЖ, ќе бидат земени предвид за време на спроведувањето на ПОСЖ.

5.2.1 Археолошко наоѓалиште Грамада

Според писмата со мислења од Заводот за зачувување на спомениците на културата и Музеј, Штип^{7,8}, и средба организирана од предлагачот на проектот со институцијата, археолошкото наоѓалиште

¹ НОМАГАС Скопје. Вашето барање за информации, реф. бр. 0302-960/2 од 24 октомври 2024 година.

² Водостопанство. Известување. Референца: Вашиот бр. 0302-96 од 02 февруари 2025 година и нашиот бр. 329 од 10 февруари 2025 година.

³ ЈП ИСАР Информации за подземена инфраструктура - водоснабдување и канализација Реф. Бр. 0302-960/2-од 24.CHY2024 од 03 декември 2024 година.

⁴ ЈПДП Патна инфраструктура во проектната област Писмо бр. 10-11711/2, од 5 ноември 2024 година.

⁵ Министерство за животна средина. Статус на заштита на природата на проектното подрачје. Писмо бр. 11-182/1, од 15 јануари 2025 година.

⁶ Министерство за култура. Предмет: Доставка на документи. Референца: Вашето писмо бр. 0302-960/2 од 24 октомври 2024 година.

⁷ Завод за зачувување на спомениците на културата и Музеј, Штип. Дополнителни податоци и информации за археолошкиот локалитет Грамада, село Бучим, општина Радовиш. Референтен број: 05-06 од 11 април 2025 година.

⁸ Завод за зачувување на спомениците на културата и Музеј, Штип. Обезбедување информации. Референтен број 0302-960/2 од 21 ноември 2024 година.

Грамада е главното културно наследство идентификувано во областа на планирање на ветерната фарма. Другите локации што ги прегледа Заводот не открија дополнителни значајни културни средства.

Археолошкиот локалитет Грамада е некропола, односно гробишта што припаѓаат на антички град, од железното време во близина на Бучим, Општина Радовиш, и е официјално регистриран во „Археолошката карта на Република Македонија“. Врз основа на координатите обезбедени од Заводот, локацијата се наоѓа во приватна парцела во близина на ВТ 30, но се чини дека не е во рамките на опфатот на која било проектна карактеристика. Слика 5.1 и Слика 5.2 покажете го археолошкото наоѓалиште Грамада. Забележуваме дека на фотографиите не се гледаат специфични елементи од гробиштата, туку само пејзажот на локацијата.

И покрај тоа што ова место е дел од националниот регистар на културно наследство, немаше никакво споменување за неговото користење од страна на луѓето за време на консултациите за подготовка на ова ПОСЖ, ниту пак писмата со мислења даваат информации за ова. ОВЖС и ОВЖСМ на проектот вклучуваат дополнителни детали за појдовната состојба, проценка на влијанието и мерки за ублажување, во согласност со националното законодавство, институционалните барања наведени во писмата со мислења и важечките меѓународни стандарди.

Слика 5.1 Археолошки локалитет Грамада од јануари 2025 година

Извор: Писмо со мислење 05-06 од Заводот за зачувување на спомениците на културата и Музеј, Штип

Слика 5.2: Поглед на археолошкото наоѓалиште Грамада од јануари 2025 година

Извор: Писмо со мислење 05-06 од Заводот за зачувување на спомениците на културата и Музеј, Штип

5.3 Користење на земјиштето врз основа на преглед на терен

За да се дополнат официјалните записи и податоците објавени од заедницата, беше спроведено сеопфатно седумдневно истражување низ проектната област помеѓу 9 и 19 септември 2025 година. Прегледот на терен беше спроведен во различни работни денови и во различно време од денот за да се максимизира опфатот на набљудувањата. Истражувачкиот тим систематски го помина опфатот на проектот. Целта на прегледот беше да се идентификуваат моделите на користење на земјиштето и корисниците на земјиштето.

Прегледот од трасата укажуваат дека проектната област е претежно неурбанизирана, со користење на земјиштето кое се карактеризира со мозаик од природни и полуприродни населби, ограничена и дисперзирана земјоделска активност и минимално станбено или комерцијално присуство. Оваа вежба ги поддржува повратните информации од институционалните и засегнатите и заинтересираните страни: дека ризикот од раселување или значително влијание врз средствата за живот е низок во поголемиот дел од областа, иако постојат џебови на земјоделска и пастирска употреба и ќе бараат насочено ублажување.

Клучните наоди за користењето на земјиштето забележани за време на разгледувањето се прикажани подолу:

- Доминантна земјишна покривка и вегетација: Поголемиот дел од проектната област е покриен со природна или полуприродна вегетација. Во пејзажите доминираат суви тревни површини (Слика 5.3), отворени грмушести површини и шумски делови, често со дабови или мешани дрвја и тревна или грмушеста подлога. Теренот е благо брановиден, со некои пострмни падини и повремени карпести изданоци. Сезонската сувост е очигледна, со жолто-кафеава трева и ретки зелени делови.
- Земјоделска употреба: Земјоделската активност е присутна, но ограничена. Каде што се видливи, обработените полиња се мали и расфрлани, со култури како што е тутунот⁹ (Слика 5.4), пченица, лиснати зеленчуци и лозја (Слика 5.5). Прегледот на теренот идентификуваше изорана или обработувана почва, а имаше и повремени редови лозја потпрени на дрвени колци. Сепак, овие обработливи површини се мала компонента на целокупниот пејзаж.
- Добиток и пасишта: Добитокот ретко бил присутен за време на теренскиот преглед¹⁰, но кога се забележувал, тоа обично биле мали групи говеда или овци кои паселе на неподобрани пасишта (Слика 5.6). Постојат неколку огради за добиток и корита за вода, но тие се ретки и генерално се наоѓаат во близина на пристапни патишта или населби. Се чини дека поголемиот дел од пасиштата се користат повремено, без докази за интензивно управување.
- Резиденцијална и услужна употреба: Станбените објекти се ретки, со само неколку изолирани куќи или помошни згради идентификувани за време на преглед на теренот. Тие се надвор од опфатот на компонентите на проектот. Има мало присуство на комерцијални или услужни дејности како што се продавници или тезги со храна. Областа е претежно рурална, со минимално изградена инфраструктура покрај основните пристапни патишта и комунални линии.
- Неформална и преодна употреба: Беше идентификувано неформално или транзиционо користење на земјиштето, како што се неуправуван отпад, напуштена опрема и области од минатото одгледување кои се враќаат на природна вегетација. Дополнително, неколку патеки (Слика 5.7) за пешачење и возење велосипед се во употреба, наод што беше потврден и од ИКИ со Националната шумска подружница „Серта“ на општина Штип (видете го делот 5.4.2.1).
- Еколошки и културни карактеристики: Беа забележани карактеристики од еколошки и културен интерес, како што се гробиштата (Слика 5.8), корита за вода за добиток и традиционални гранични ознаки (на пр., ѕидови од суво камен, огради). Овие елементи се важни за разбирање на поширокиот општествен и културен контекст, дури и кога не претставуваат активно економско користење на земјиштето. Како што е споменато во делот 5.2, културните и духовните вредности се земени предвид во ОВЖССА и ОПЖСМ.
- Инфраструктура и комунални услуги: Теренскиот преглед потврди присуство на асфалтирани и неасфалтирани патишта, столбови за комунални услуги, далноводи и повремени телекомуникациски кули (Слика 5.9). Овие карактеристики се линеарни и не доминираат во пејзажот. Неформалните земјени патеки и патишта се вообичаени, што го одразува традиционалниот рурален пристап и користење на земјиштето.

⁹ Иако беше пронајден на ограничена област во рамките на опфатот на проектот за време на разгледувањето, KII и FGDs потврдија дека тутунот се смета за една од највредните плантажи во областа. Видете го делот 5.4.2 за детали.

¹⁰ Сепак, KII и FGD информираа дека сточарството има локално значење, при што во некои заедници се одвива дневно собирање млеко за комерцијални цели. Дополнително, иако не е идентификувано во рамките на опфатот на проектот за време на обиколката, пчеларството се практикува во регионот.

Слика 5.3 Пространо суво поле и ретка вегетација веднаш до внатрешниот пат, 380 метри од ВТ 48

Извор: Манеко Солушнс

Слика 5.4 Одгледување тутун веднаш до внатрешниот пат, помеѓу ВТ 30 и автопатот А4 (2 км оддалечен од ВТ 30)

Извор: Манеко Солушнс

Слика 5.5 Одгледување лозја на југоисток (460 м) од ВТ 10

Извор: Манеко Солушнс

Слика 5.6 Наапасување добиток во близина на (110м) ВТ 23

Извор: Манеко Солушнс

Слика 5.7: Патека во близина на (230м) ВТ 15

Извор: Манеко Солушнс

Слика 5.8 Гробишта во непосредна близина на пристапниот пат во близина на (650м) ВТ 50 - обрасната трева укажува на слабо одржување

Извор: Манеко Солушнс

Слика 5.9: Оградена кула со соларен панел и сензори идентификувана во близина на (193м) ВТ 27

Извор: Манеко Солушнс

5.4 Видувања за користење на земјиштето во државна сопственост

За земјиштето во државна сопственост, овој ПОСЖ го опишува користењето на земјиштето и како тоа влијае врз средствата за живот. Идентификуваните употреби се формални (концесии, видете го делот 5.4.1) и неформални (користење на земјиште од страна на луѓе кои немаат законско право врз земјиштето, видете го делот 5.4.2).

5.4.1 Концесии на јавно земјиште

Предлагачот на проектот доби сет на податоци со детали за договорите за концесија на парцели во државна сопственост, како за земјоделското така и за пасишта. Од 17 декември 2025 година, збирот на податоци опфаќа вкупна површина од 62.259.195m² на парцели во државна сопственост¹¹.

Збирот податоци нуди увид во постојните аранжмани за користење на земјиштето:

- Табела 5.1 го сумира статусот на концесија на парцелите вклучени во базата на податоци. Од нив, 78% од вкупната површина на земјиштето немаат договори за концесија, што укажува дека значителен дел од земјиштето може да биде достапен за користење на проектот, во исчекување на одобрение од владата. Останатите 22% од вкупната површина на земјиштето се под активни договори за концесија.
- Табела 5.2 ја истакнува распределбата на концесионираните земјоделски парцели. Еден единствен субјект (именуван „Концесионер 2 во ова ПОСЖ за цели на приватност) поседува 4 милиони m² (91% од вкупното земјоделско земјиште под концесии и 6,5% од вкупното разгледано земјиште во државна сопственост). Останатите парцели се распределени меѓу 14 други концесионери, од кои само два поседуваат повеќе од 1% од вкупната површина („Концесионер 10“ со речиси 4% и „Концесионер 11“ со нешто помалку од 2%). Оваа концентрација на правата за користење на земјиштето со еден концесионер може да го поедностави вклучувањето на засегнатите страни, но ќе бара насочени дискусии за решавање на потенцијалните преклопувања со потребите за земјиште на проектот.

Концесионери	Вкупна површина (m ²)	% од вкупната површина под земјоделска концесија	% од вкупната површина на јавните земјишни парцели во базата на податоци
Концесионер 1	16,854	0.38%	0.03%
Концесионер 2	4,014,610	90.97%	6.45%
Концесионер 3	3,498	0.08%	0.01%
Концесионер 4	30,032	0.68%	0.05%
Концесионер 5	24,454	0.55%	0.04%
Концесионер 6	6,840	0.15%	0.01%
Концесионер 7	8,395	0.19%	0.01%
Концесионер 8	19,122	0.43%	0.03%
Концесионер 9	20,567	0.47%	0.03%
Концесионер 10	171,318	3.88%	0.28%
Концесионер 11	81,171	1.84%	0.13%
Концесионер 12	8,741	0.20%	0.01%
Концесионер 13	4,772	0.11%	0.01%
Концесионер 14	2,820	0.06%	0.00%
Концесионер 15	Нема информации	Нема информации	Нема информации
Вкупно	4,413,194	100%	7.09%

Извор: Подготвено од Мот Мекдоналд врз основа на збирката податоци од 17 декември 2025 година, обезбедени од предлагачот на проектот.

¹¹ Ова е вкупната површина за земјишните парцели, а не површината засегната од проектот.

- Табела 5.3 ја покажува распределбата на концесииските парцели со пасишта. Само три концесии за пасишта се поврзани со специфични големини на парцелите; сепак, повеќето не се поврзани со индивидуални парцели, туку даваат права за пасење добиток низ целата катастарска општина. Затоа, овие концесионери се исклучени од вкупната површина на земјиштето што е предмет на разгледување.

Зафаќањето земјиште за проектот е релативно мало, а концесионерите веројатно ќе можат да ги продолжат своите активности во незасегнатите области на истите земјишни парцели, што може да се разговара со Министерството за земјоделство (субјектот одговорен за концесиите). Континуираната верификација и проширување на збирот на податоци од страна на предлагачот на проектот ќе помогне целосно да се разбере пејзажот на сопственост на земјиштето и ќе ги информира стратегиите за планирање на проектот и вклучување.

Табела 5.1: Статус на концесија на јавни земјишни парцели вклучени во базата на податоци

Статус	Вкупна површина (m ²)	% од вкупната површина
Земјишни парцели без договори за концесија	50,821,121	82%
Земјишни парцели со договори за земјоделска концесија	4,413,194	7%
Земјишни парцели со договори за концесија на пасишта	7,024,880	11%
Вкупно	62,259,195	100%

Извор: Подготвено од Мот Мекдоналд врз основа на збирката податоци од 17 декември 2025 година, обезбедени од предлагачот на проектот.

Табела 5.2: Анализа на концесионери на јавни земјишни парцели со земјоделски концесии вклучени во базата на податоци

Концесионери ¹²	Вкупна површина (m ²)	% од вкупната површина под земјоделска концесија	% од вкупната површина на јавните земјишни парцели во базата на податоци ¹³
Концесионер 1	16,854	0.38%	0.03%
Концесионер 2	4,014,610	90.97%	6.45%
Концесионер 3	3,498	0.08%	0.01%
Концесионер 4	30,032	0.68%	0.05%
Концесионер 5	24,454	0.55%	0.04%
Концесионер 6	6,840	0.15%	0.01%
Концесионер 7	8,395	0.19%	0.01%
Концесионер 8	19,122	0.43%	0.03%
Концесионер 9	20,567	0.47%	0.03%
Концесионер 10	171,318	3.88%	0.28%
Концесионер 11	81,171	1.84%	0.13%
Концесионер 12	8,741	0.20%	0.01%
Концесионер 13	4,772	0.11%	0.01%
Концесионер 14	2,820	0.06%	0.00%

¹² Имињата на концесионерите се изоставени заради заштита на податоците

¹³ Вклучувајќи ги и парцелите кои моментално не се под концесија

Концесионери ¹²	Вкупна површина (м ²)	% од вкупната површина под земјоделска концесија	% од вкупната површина на јавните земјишни парцели во базата на податоци ¹³
Концесионер 15	Нема информации	Нема информации	Нема информации
Вкупно	4,413,194	100%	7.09%

Извор: Подготвено од Мот Мекдоналд врз основа на збирката податоци од 17 декември 2025 година, обезбедени од предлагачот на проектот.

Табела 5.3: Анализа на концесионерите на јавно земјиште со концесии на пасишта вклучени во базата на податоци

Концесионери	Вкупна површина (м ²)	% од вкупната површина под концесија на пасишта	% од вкупната површина на јавните земјишни парцели во базата на податоци
Концесионери 1, 2, 22 и 23	Цела катастарска општина Шашаварлија	-	-
Концесионери 16, 18, 20, 21, 25 и 31	Цела катастарска општина Бучим	-	-
Концесионер 19	Цела катастарска општина Калапетровци	-	-
Концесионери 24 и 34	Целата катастарска општина Никоман	-	-
Концесионер 26	Цела катастарска општина Лаковица	-	-
Концесионери 27, 33 и 36	Целата катастарска општина Селце	-	-
Концесионер 28	Цела катастарска општина Дамјан	-	-
Концесионери 29, 30 и 35	Цела катастарска општина Долани	-	-
Концесионер 37	Цела катастарска општина Голем Габер	-	-
Концесионер 17	6,789,107	96.64%	10.90%
Концесионер 32	9,051	0.13%	0.01%
Концесионер 38	226,722	3.23%	0.36%
Вкупно	7,024,880	100%	11.28%

Извор: Подготвено од Мот Мекдоналд врз основа на збирката податоци од 17 декември 2025 година, обезбедени од предлагачот на проектот.

5.4.2 Користење јавно земјиште од страна на неконцесионери

Како дел од собирањето податоци за ПОСЖ, беа спроведени 13 ИКИ (интервјуа со клучни информатори) и осум дискусии во фокус групи (ДФГ) за да се разбере моменталното користење на земјиштето, перцепциите на членовите на заедницата за влијанијата од проектот и да се идентификуваат соодветни мерки за обнова на средствата за живот. Видете го делот 10 од ова Програма за долготрајна анализа за целосен список на спроведените ДФГ и ИКИ. Следните делови ги сумираат главните наоди од овие консултации, а исто така вклучуваат и упатувања на пет клучни КИИ и три сесии на фокус групите одржани за време на процесот на ОВЖС.¹⁴ (април-мај 2025 година).

Иако одредени намени на земјиштето се споменуваат за време на дискусиите на фокус групите и состаноците за напредокот, тоа не мора нужно да значи дека таквите активности се преземаат во

¹⁴ Вклучувајќи ги селата Голем Габер, Љуботен, Балталија, Долани, Шашаварлија и Бучим.

рамките на опфатот на проектот. Напротив, нивното споменување може да го одразува поширокото значење на овие употреби за локалните заедници низ пошироката област. Затоа е важно да се направи разлика помеѓу практиките на користење на земјиштето кои се директно засегнати од проектот и оние кои едноставно се вреднуваат или се распространети во регионот и на кои треба да се фокусираат програмите за обнова на средствата за живот.

5.4.2.1 Користење на земјиштето и активности за егзистенција

Во општините Штип и Радовиш, користењето на земјиштето е фундаментално за локалните средства за живот. Повеќето економски активности се насочени кон земјоделството, сточарството, шумарството, собирањето билки и пчеларството. Земјоделското производство е првенствено фокусирано на одгледување тутун и житни култури, додека одгледувањето добиток, особено говеда, овци и кози, е широко распространето. Со оглед на тоа што добитокот може слободно да се движи, малку е веројатно дека одгледувачите на добиток ќе ги изгубат своите средства за живот, бидејќи сè уште ќе можат да ги напасуваат своите животни во областа на ветерната фарма. Според достапните податоци, и формалните и неформалните корисници на земјиште се вклучуваат во истите видови активности на земјиште во рамките на проектната област и не се идентификувани никакви разлики специфични за активността.

Штипските земјоделци открија за време на дискусијата во фокус-групата дека државата честопати доделува сопственост на земјиште на неколку поединци, што резултира со нееднаквости во пристапот до земјиште (видете го делот 5.4.1 за повеќе информации за концесиите). Напротив, во Радовиш е типично жителите да одгледуваат јаткасти плодови и овошни дрвја на државно земјиште. Сточарството е значајно, со дневно собирање млеко за комерцијални цели. Пчеларството е присутно во неколку села¹⁵ како значајна дополнителна активност, ценета и поради нејзините економски и културни придонеси.

Во шумските региони, собирањето на споредни шумски производи како што се билки, печурки и борови шишарки обезбедува дополнителен приход, особено за постарите жители, а се користи и за лична потрошувачка. Некои ИКИ нагласија дека проектната област е претежно шума и дека преместувањето на овие активности треба внимателно да се разгледа. Оваа активност не е само средство за живот, туку и негувана традиција, пренесувана низ генерации и е многу специфична за локацијата. Ловот, управуван преку здруженија со државни концесии, е општествено важна активност, иако не е примарен начин на живот. Понатаму, рекреативното користење на јавно земјиште, вклучувајќи пешачење и возење велосипед, е присутно, но не е широко распространето или организирано. Овие активности се поддржани и регулирани од низа институции, од Министерството за земјоделство до локалните шумски власти, од кои сите ја признаваат централната улога на јавното земјиште во начинот на живот на заедницата.

Според учесниците во фокус групите, генерирањето приход низ активностите за егзистенција се карактеризира со силна зависност од здружените ресурси на домаќинствата, значителни сезонски флукуации и стратешка употреба на семејниот труд. Земјоделците и одгледувачите на добиток, сопствениците на мали бизниси и собирачите на билки нагласија дека големите семејства се широко ценети бидејќи ја намалуваат потребата од ангажирање надворешни работници и помагаат во одржувањето и на домашните и на економските активности. Домаќинствата кои можат да ги надополнат овие напори со барем еден член кој заработува плата надвор од средствата за живот засновани на земја (без разлика дали преку вработување во локални институции, работни места во приватниот сектор или во рудникот Бучим) имаат поголема финансиска стабилност, иако честопати недоволна сами по себе. Земјоделците кои се занимаваат со производство на добиток или земјоделски култури забележаа дека надворешните плати го ублажуваат финансискиот притисок и му овозможуваат на земјоделството да функционира како помошен извор на приход. Повеќето лица во

¹⁵ Како што е дискутирано во делот 5.3, собирање млеко и пчеларство не се забележани во опфатот на проектот за време на прегледот на ПОСЖ.

ДФГ истакнаа дополнителни стратегии за справување, како што е поддршката од заедницата за време на периоди со ниски приходи. Дознаките од странство се ретки.

5.4.2.2 Сезонски аспекти на активностите за егзистенција

Земјоделството, сточарството, шумските активности со други дрвни материјали, ловот и слични практики се под влијание на сезонските временски модели и услови. Ова се потенцијален извор на ранливост што треба да се земе предвид при планирањето на реставрацијата на средствата за живот. Иако сточарството и земјоделството беа признати за време на некои од ПОСЖ ИКИ на како активности што се одвиваат преку целата година со прилагодувања поврзани со времето, некои активности (како што се собирање билки, собирање печурки и диво овошје или лов) се целосно специфични за сезоната.

Табела 5.4 ги илустрира сезонските модели на најчестите начини на живот во рамките на подрачјето на опфат на проектот, истакнувајќи ги врвните периоди како што се сеењето и бербата. Табелата 5.4 покажува како сезонскиот карактер влијае на различните видови на приходни текови. Генерално, пролетните и летните месеци се посветени на сеење и берба, додека есента и зимата овозможуваат повеќе време за економски активности, првенствено продажба. Повеќето активности доживуваат врв на продажба кон крајот на декември и јануари, поттикнати од зимските празници. Сепак, сточарството и собирањето билки обично достигнуваат највисока продажба во април, додека пчеларството одржува стабилна продажба во текот на целата година. Табелите подолу се базираат на информации собрани од ИКИs, FGD и податоци обезбедени од овластен проценувач на земјиште. Тие не претставуваат исцрпен распоред на активности, туку служат како илустрација на сезонските практики што можат да бидат нарушени од проектните активности во различни периоди од годината.

Табела 5.4: Сезонски активности од различни извори на егзистенција во подрачјето на опфат на проектот

Месец/активност	јануари	февруари	март	Април	мај	јуни	јули	август	септември	октомври	ноември	декември
Сточарство	Јагнење и телење			Молзење, собирање сурово млеко и преработка на воведни млечни производи (како сирење и други деривати)								
Пчеларство	Подготвителна фаза и продажба				Роење пчели	Собирање полен и прополис			Подготвителна фаза и продажба			
			Управување со колонија			Собирање мед						
Лов	Дива свиња									Дива свиња, зајак		Дива свиња
Собирање билки				Собирање билки, сушење								
Земјоделство												
Тутун			Плитко орање или диско ровење, минерално губрење			Ѓубрење (врвното облекување се врши на почетокот на јуни), прскање со прашина, наводнување, контрола на штетници и болести					Балирање и продажба	
			Подготовка на садници			Берба, нижење и сушење						
Пченица и јачмен							Жетва		Длабоко орање	Сеење и губрење (само ноември)		
Овес			Сеење	Оплодување				Жетва			Длабоко орање	
Сончоглед				Сеење	Оплодување				Жетва	Жетва		Длабоко орање
Лубеница				Сеење		Оплодување	Наводнување, контрола на штетници и болести	Жетва				
Лозја			Ѓубрење, кастрење и заштита			Заштита			Жетва			Меѓуредно орање,

Месец/активност	јануари	февруари	март	Април	мај	јуни	јули	август	септември	октомври	ноември	декември
												кастрење, мулчирање
Овошни дрвја / ореви и бадеми			Сеење, губрење, кастрење (освен за ореви и бадеми)	Контрола на штетници и болести, мулчирање					Жетва		Сеење	
Пиперки / Домати			Ѓубрење, подготовка на садници	Трансплантација	Наводнување, контрола на штетници и болести			Жетва				
Луцерка (повеќегодишна)	Ѓубрење и наводнување (4-5 пати годишно)			Сеење	Ѓубрење и наводнување		Ѓубрење и наводнување		Сеење	Ѓубрење и наводнување		
					Жетва (4-5 парчиња)							

Забелешка 1: Празните ќелии означуваат периоди на ниска активност или времиња за кои нема достапни информации.

Забелешка 2: Лозјата, крушите, сливите, јабolkата, кајсиите и црешите можат да живеат до 50 години, во зависност од подлогата.

Извор: Врз основа на податоци од групи на внимание, клучни податоци и сертифициран проценител на земјиште.

Табела 5.5: Сезонски ефекти на приходите

Месец/активност	јануари	февруари	март	Април	мај	јуни	јули	август	септември	октомври	ноември	декември
Трговија од мал обем	Генерален врв на продажба		Садењето, бербата, домашните обврски и грижата за децата, болните или старите лица го намалуваат времето достапно за продажба на производите.									Генерален врв на продажба
Тутун											Врв на продажба	
Добиток				Продажба на јагнешко								
Лов											Продажба	
Пчеларство	Продажба											

Месец/активност	јануари	февруари	март	Април	мај	јуни	јули	август	септември	октомври	ноември	декември
Собирање билки				Врв на продажба								

Забелешка: Празните ќелии означуваат периоди на ниска активност или времиња за кои нема достапни информации.

Извор: Врз основа на податоци од ДФГ, ИКИs и сертифициран проценител на земјиште.

5.4.2.3 Родовата и динамиката на заедницата

Семејната и општествената динамика играат клучна улога во обликувањето на средствата за живот. Семејниот труд е неопходен, особено во врвните земјоделски периоди. Солидарноста во заедницата и споделувањето знаење се високо ценети. Сепак, меѓугенерациската поддршка се намалува бидејќи помладите луѓе сè повеќе мигрираат или бараат други можности. Родовите улоги остануваат изразени: мажите обично се ангажирани во активности на терен и физички напорни, додека жените значително придонесуваат преку управување со домаќинството, одговорности за нега, преработка на производи и, во некои случаи, директна земјоделска работа. При интервјуирање на жени сопственички на бизниси, тие тврдеа дека се соочуваат со дополнителни пречки, како што се ограничен пристап до кредити, ограничувања на мобилноста¹⁶ и недостаток на грижа за децата, што го ограничува нивното економско учество и напредок.

Наодите одДФГ наОВЖСАА дополнително истакнуваат дека жените се првенствено одговорни за домашните работи, грижата за децата и грижата за старите лица, додека мажите се повеќе вклучени во генерирањето приходи. Одлуките за семејните финансии обично ги донесуваат заеднички сопружниците, а жените работат заедно со мажите во земјоделски и сточарски активности. Жените консултирани во Бучим, Дамјан и Карбинци изразија дека пристапот до образование и стручно оспособување за жените останува ограничен, иако можностите за девојчињата се подобруваат. Според нив, овој недостаток на можности го попречува нивниот професионален развој и ги ограничува изгледите за подобрување на средствата за живот. Штип е универзитетски град со образовни можности, а блиските населби се во рамките на приближно 30 км. Сепак, како што е споменато во оваа појдовна линија, консултираните жени објаснија дека ограничувањата во транспортот (како што се високите трошоци за патување и фактот дека многу жени не возат) ја ограничуваат нивната практична можност за пристап до овие можности. Затоа, овие предизвици за мобилност можат да ја обликуваат нивната перцепција за ограничен пристап до образование, стручно оспособување и други услуги.

Кохезијата на заедницата се зајакнува преку религиозни и културни фестивали, како што е областа каде што локалното население оди на пикник и ја посетува на празникот Гурѓовден (Свети Ѓорѓи) (видете го делот 5.4.3). Ограничувањето на пристапот до места од културно или социјално значење или менувањето би ризикувало да ја поткопа социјалната кохезија, бидејќи членовите на заедницата може да престанат да ги посетуваат овие места¹⁷. Предлагачот на проектот го дискутира ова прашање со лица засегнати од проектот, кое исто така е опфатено и управувано во рамките на ОВЖССА и ЕМПЖСС.

5.4.2.4 Предизвици и ранливости во однос на средствата за живот

Егзистенција базирана на земја споменати во делот 5.4.2.1 се соочуваат со низа постојани и нови предизвици. Недостатокот на вода е критичен проблем, кој се влошува од сушата и слабиот пристап до чиста вода, намалувањето на плодноста на почвата и еколошките шокови како што се екстремните временски услови, наездата од штетници и минирање во рудници. Овие големи ограничувања ја ограничуваат земјоделската продуктивност, ограничувајќи го производството на домашна употреба. Заинтересираните страни како што се Националната шумска подружница „Серта“ и ловџиското здружение од Штип ги класифицираат пожарите во поширока категорија на природни катастрофи кои сериозно влијаат врз средствата за живот на земјоделците, нагласувајќи ја потребата од поддршка за борба против нив. Економските притисоци се исто така акутни, при што растечките трошоци за влезни материјали, ниските цени на земјоделските култури, одложените субвенции и монополите во купувањето тутун ја поткопуваат финансиската стабилност. Недостатокот на квалификувана работна

¹⁶ Жените го посочија недостатокот на сигурен јавен превоз во многу области и фактот дека повеќето жени не возат како фактор што го ограничува нивниот пристап до пазари, услуги и можности за вработување.

¹⁷ Кога жените беа прашани дали би продолжиле да ја посетуваат локацијата доколку пристапот не биде ограничен, мнозинството учеснички во фокус-групите одговорија негативно.

сила, влошен од емиграцијата на младите и недостатокот на интерес за земјоделство кај помладите генерации, дополнително ги усложнува овие тешкотии.

Недостатокот во инфраструктурата (како што се несоодветни патишта, складирање, наводнување и механизација) ја ограничуваат продуктивноста, додека пристапот до кредити и модерна опрема останува ограничен според мислењето на учесниците во фокус-групите, особено за жените. Социјалните и институционалните бариери, вклучувајќи ги слабите системи за поддршка, бирократските пречки и ограничените насочени програми за ранливи групи, го зголемуваат чувството на ранливост.

Имено, постои силна приврзаност кон традиционалното земјиште и неподготвеност за прифаќање на промените, особено кај постарите земјоделци, што може да го попречи адаптирањето и диверзификацијата. Учесниците на ДФГ изразија интерес за активности што би можеле да генерираат дополнителен приход, но само ако се блиску до домот и нивните семејства, како и ако се наоѓаат во природата, на фарми, шуми или напасуваат добиток.

Според Агенцијата за вработување на Радовиш, проектната област се карактеризира со висок процент на лица со ограничено образование и мал историски интерес за програмите за вработување, што значи дека нивната поддршка за формално вработување има тенденција да биде предизвикувачка. Многумина избираат да работат во неформални активности, најчесто земјоделска работна сила платена во готово, што е практика особено распространета во регионот. Иако законодавството бара поединците да се регистрираат како независни земјоделци за формално да работат, многумина остануваат надвор од системот и затоа не се подобни за земјоделски субвенции. Некои регистрирани земјоделци, наведени преку Фондот за пензиско и инвалидско осигурување (ПИОМ), имаат пристап до поврзани субвенции и бенефиции, но исто така паралелно продолжуваат со неформална работа. Претставничката на Агенцијата за вработување на Радовиш истакна дека финансиски грантови за жени во земјоделството и фармерството се достапни во последните неколку години. Според мислењето на испитаниците, овие грантови претставуваат добра можност за жените да се вклучат во бизнис и претприемачки активности.

Наодите од консултациите за ОВЖССА укажуваат на дополнителни ранливости: селаните се потпираат на блиските градови за здравствена заштита, банкарство и други услуги, но транспортот е скап и ограничен. Жените, децата, постарите лица и лицата со попреченост се соочуваат со посебни предизвици, вклучувајќи ограничен пристап до здравствена заштита, образование и јавни услуги.

За време на дискусиите во фокус-групите, некои членови на заедницата од Шашаварлија изразија загриженост во врска со безбедноста на децата за време на изградбата на проектот, осврнувајќи се на минатите искуства со други проекти во регионот каде што градежните зони не беа обезбедени. Ваквите искуства обликуваа перцепција дека овој проблем може повторно да се случи со овој проект. Предлагачот на проектот ќе се справи со овие проблеми преку спроведување на строги безбедносни мерки и одржување на отворена комуникација со засегнатите заедници.

Консултациите за ОВЖССА открија дека во села како Бучим и Шашаварлија, неформалното обработување на државно земјиште опстојува со генерации, наследство од земјишните реформи по Втората светска војна кои не беа целосно спроведени. Многу жители сфатија дека земјиштето што го користат е во државна сопственост дури откако беше најавен проектот, што предизвика загриженост во врска со надоместокот за оштетените посеви и идните загуби, како и континуираниот пристап до земјиште во законска сопственост и до земјиште кое редовно се користи и кое може да биде засегнато од инфраструктурата на проектот.

5.4.2.5 Институционална поддршка и обука

Институционалната поддршка за заедниците е присутна, но честопати фрагментирана и недоволна според мислењето на членовите на заедницата. Министерството за земјоделство и сродните агенции обезбедуваат основна административна поддршка, како што се регистрација на земјоделски

стопанства, апликации за субвенции и договори, додека услугите за советодавно советување и техничката поддршка се достапни, но не се систематски или широко распространети.

Според Агенцијата за вработување во Радовиш, програмите за самовработување се широко познати и достапни за невработени лица, главно за оние кои сакаат да започнат бизниси во занаетчиството или земјоделството. Овие иницијативи обезбедуваат финансиска и професионална поддршка за развој на мали претпријатија, нудејќи можност за подобрување на економските услови и обезбедување одржлива егзистенција. Агенцијата, исто така, спомена дека постојат обуки за информатичка технологија (ИТ) и други стручни теми, но давателите на услуги се соочуваат со ограничувања на ресурсите и ниски стапки на учество, особено од руралните сектори.

Дополнително, Агенцијата за вработување на Република Северна Македонија (АВРМ) редовно објавува јавни повици (главно преку своето седиште во Скопје) за програми за обука, преквалификација и самовработување насочени кон невработените лица и малите бизниси. Овие програми им помагаат на учесниците да стекнат нови вештини, да обезбедат пристап до финансирање за почетници и да ја поддржат интеграцијата на пазарот на трудот. Анкетите на регионалните компании покажуваат честа побарувачка за работници од различни профили, особено фризерите, мехатронички техничари, пакувачи и градежни работници.

Некои општини и агенции им даваат приоритет на младите и жените земјоделци за грантови и субвенции. Тие исто така нудат мерки за социјална заштита како што се домашна нега и стипендии. Сепак, сеопфатната и одржлива поддршка за ранливите групи останува ограничена, а зголемувањето на стручното образование би барало значителни дополнителни инвестиции.

И покрај претходно споменатата поддршка, ИКИ и ДФГ покажаа силна побарувачка за подостапна и целна обука, особено за младите луѓе и жените. Обуката за користење на нови технологии применети во средствата за живот на копно, како и работните места поврзани со проекти и квалификуваните работни места, беа идентификувани како области на побарувачка. Понатаму, според клучните информации за развојот и дискусиите во фокус групите одржани за ОВЖССА, не постојат систематски програми за обука базирани на акредитации во земјоделството или други теми за професионализација достапни за локалните жители; учесниците информираа дека учат едни од други, и главно од постарите лица, но постои желба за дополнителни можности за обука, особено за жените и младите.

5.4.2.6 Влијанија од проектот и преферираните мерки за обнова на средствата за живот

Членовите на заедницата изразија загриженост во врска со потенцијалното губење на пристап до државно земјиште, особено за активности како што се пчеларството, пасењето и собирањето шумски производи, кои се многу специфични за локацијата. Како формалните така и неформалните корисници на земјиштето кои учествуваа во фокус-групите постојано повикуваа на фер и транспарентна компензација за изгубените средства, со изразена предност за поддршка во натура (како што се земјиште, опрема и обука) во однос на плаќањата во готово. Постои широка подготвеност меѓу институциите да учествуваат во одборите на засегнатите страни за обнова на средствата за живот, но ефикасната координација, прилагодените програми и долгорочната поддршка се сметаат за неопходни за одржливи резултати. Економската диверзификација и создавањето работни места, особено во изградбата и одржувањето на работните плочи за отпад, се сметаат за клучни можности од страна на испитаниците од ИКИ и некои учесници во фокус-групите. Сепак, многу земјоделци, и од земјоделството и од сточарството, сметаат дека опциите за диверзификација на средствата за живот се ограничени и остануваат неподготвени да се откажат од своите традиционални практики. Освен што недостигот на вода е клучен проблем, тие сметаат дека земјоделството е сè повеќе ограничено од постојните и претстојните проекти (како што се рудникот Бучим и ветерната фарма) и сметаат дека државното земјиште е доделено само на неколку поединци, што го отежнува проширувањето.

Покрај загубата на земјиште, некои засегнати и заинтересирани страни, како што се жените од Бучим и Националната шумска подружница „Серта“, идентификуваа практики во заедницата во рамките на проектната област, како што се религиозните места (видете го делот 5.4.3), патеки за пешачење и патеки за велосипедизам кои може да бидат засегнати од проектот. Сепак, „Серта“ и Агенцијата за вработување од Радовиш не очекуваат поголеми влијанија од проектот врз рекреативните активности.

Учесници во фокус групите се неформални корисници на земјиштето кои со генерации користат државно земјиште без да знаат дека земјиштето не е нивно (видете го делот 5.4.2.4) изрази загриженост за штетите на посеви од проектот и праша дали е можна компензација. Други споменаа загриженост за губење на пристапот до сопственото земјиште поради изградба на ВТ на експроприраните области. Учесниците воДФГ споделија искуство во кое се работи за бизнисмен кој оградил земјиште во близина на Шашаравлија, блокирајќи го пристапот на селаните до нивните имоти. Оние што продадоа земјиште сега се чувствуваат заведени, бидејќи изгубија долгорочен пристап до него, па дури и продадоа добиток како резултат на тоа. Учесниците се загрижени дека ова може да се случи повторно сега со имплементацијата на проектот.

Консултациите и интервјуата за ОБЖССА покажуваат дека селаните се заинтересирани за решавање на предизвици како што е снабдувањето со вода за пиење,¹⁸ снабдување со енергија, влошување на локалните патишта, пристап до земјиште, недостаток на спортски објекти погодни за зимска употреба во училиштето во Бучим и работни места поврзани со проектот. Членовите на заедницата консултирани за проектот очекуваат надомест за загубите на имот и подобрувања во јавните услуги, а потребно е и соодветно оградување и обезбедување на градежните зони за безбедност, особено за децата. Транспарентна комуникација, редовно ангажирање и давање приоритет на локалното вработување за време на фазата на изградба и на оперативната фаза се клучни очекувања, заедно со санацијата на оштетената инфраструктура и надоместокот за загубите. Селаните силно посакуваат директно вклучување во проектот, нагласувајќи ја потребата изготвувачите на проектот и поврзаните органи да обезбедат транспарентна комуникација, редовни ажурирања и јасни информации во врска со плановите, компензацијата и мерките за реставрација.

5.4.3 Користење на просторот ВТ 28 за прослави

ВТ 28 се наоѓа во близина на област од долгогодишно културно значење за жителите на Бучим. Местото традиционално се користи за собири на заедницата, особено за време на прославите на Денот на Свети Ѓорѓи, и вклучува поило за добиток (Слика 5.10) што служи како фокусна точка за социјални активности. Коритото за вода се наоѓа на приближно 90 метри од ВТ 28 и 20 метри од најблиската граница на проектот, иако значаен дел од оваа локација не се преклопува со компонентите на проектот.

Исто така, идентификуван е и необележан стар муслимански гроб, при што се изразени загрижености во врска со пристапот за време и по изградбата. Старата муслиманска гробница е забележана во мај 2025 година, на приближно 280 метри од ВТ 28 и 30 метри од внатрешен пат што ќе се користи за време на изградбата (Слика 5.11). Сепак, претставник на селото Бучим информираше во септември 2025 година дека тие разбираат оти гробиштата се протегаат и се преклопуваат со планираната област за проширување на патот за пристап до ВТ 28. Овие културни и духовни вредности се признати и мерки за управување се идентификувани во ОБЖССА и ПУЖССМ.

¹⁸ Побарувачката за мрежи за снабдување со вода за пиење во селата Бучим и Тополница (Тополница е надвор од проектот АоI) е долгогодишен проблем на заедницата. Иако обезбедувањето на оваа услуга е под општинска одговорност, во 2021 година рудникот Бучим снабдуваше вода за овие села преку цистерни за да ги задоволи основните потреби. Дополнително, рудникот финансираше хидрогеолошко истражување во вредност од 50.000 евра. Сепак, Општина Радовиш известува дека, иако развила проект за водоснабдување, нема средства за да започне со изградбата. Понатаму, жителите на Бучим се сомневаат дека рудникот е одговорен за недостигот и загадувањето на нивното водоснабдување.

Слика 5.10: Поточарска корита во близина на ВТ 28

Извор: Манеко Солушнс

Слика 5.11 Стари муслимански гробишта во близина на ВТ 28

Извор: Манеко Солушнс

5.5 Резиме на наодите од социо-економското истражување на сопствениците на земјиште

Предлагачот на проектот идентификуваше 139 сопственици на земјиште на 200 различни земјишни парцели погодени од економското раселување за време на Штип 1. Од нив, 16 сопственици на земјиште (11,5%) досега не изразиле интерес за учество во социоекономското истражување, додека шест сопственици на земјиште (4,3%) не можеле да бидат контактирани во текот на периодот на истражувањето или не биле пронајдени од страна на агентите за недвижности во времето на пишување на овој текст. Дополнително, 21 сопственици на земјиште (15,1%) не се интервјуирани поради тековните процеси на наследување. Како резултат на тоа, вкупно 96 сопственици на земјиште (69%) го пополнија прашалникот.

Затоа, оваа почетна состојба се базира на истражување спроведено со 96 сопственици на земјиште, кои претставуваа 96 домаќинства со 276 членови на домаќинството. Сопствениците на земјиштето не можеа да одговорат на прашалникот за закупци и потенцијални неформални корисници на земјиштето. Распределбата на Лица засегнати од проектот во рамките на приватното земјиште под влијание на Штип 1, како што е идентификувано до времето на пишување на овој извештај, е како што следува:

- Вкупно 96 (69%) приватни сопственици на земјиште (што претставува 276 членови на домаќинства), чии земјишни парцели се засегнати од Штип 1 и за кои беа достапни доволно информации преку социо-економското истражување за да се развие оваа верзија на ПОСЖ.
- Вкупно 43 приватни сопственици на земјиште (31%) не се интервјуирани поради тековните процеси на наследување, одбивање да учествуваат или неможност за нивно лоцирање во времето на пишување на овој текст.
- Седумнаесет домаќинства, претставени од закупци со признати права (преку писмени или усни договори со сопствениците на земјиштето), споменати од сопствениците на земјиштето за време на социо-економското истражување, зафаќаат 33 одделни приватни парцели засегнати од проектот.
- Приближно 26 домаќинства се идентификувани како потенцијални¹⁹ неформални корисници на земјиштето низ парцелите во приватна сопственост.

¹⁹ Неформалните корисници на земјиште беа идентификувани врз основа на индикациите во извештаите за проценка на земјиштето, како што е присуството на животни што пасат, каде што сопствениците на земјиште не пријавија дека поседуваат животни. Терминот „потенцијален“ се користи бидејќи овие набљудувања не го потврдуваат постоењето на неформални корисници на земјиштето, туку ги истакнуваат парцелите што може да бараат понатамошно истражување.

Сепак, врз основа на бројот на познати членови на домаќинството, закупци и потенцијални корисници на земјиште, приближниот број на познати лица засегнати од проектот изнесува 362²⁰.

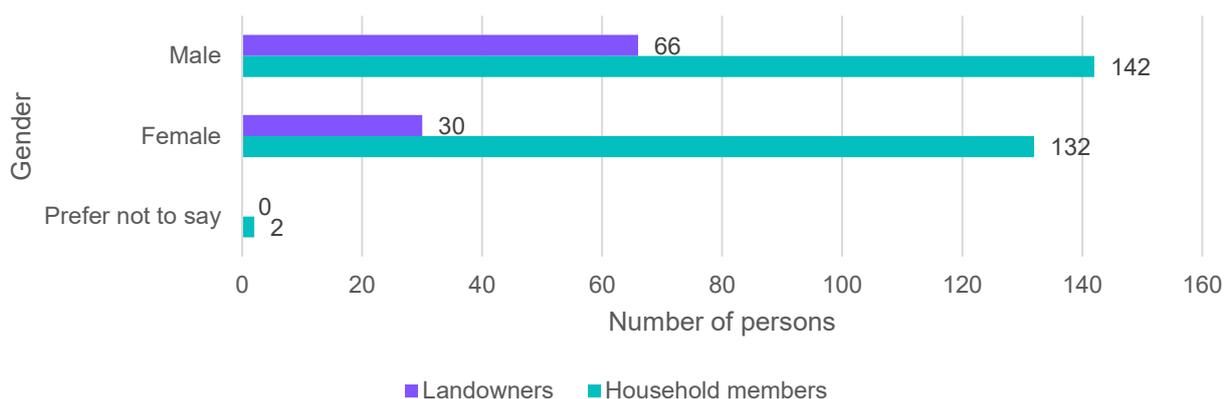
5.5.1 Демографски податоци

Домаќинствата на интервјуираните приватни сопственици на земјиште претставуваат популација од 276 лица кои или транзитираат низ областа или извршуваат постојани или привремени економски активности во неа, што ги прави подобни за обнова на средствата за живот.

Наодите од Штип 1 покажуваат дека меѓу 96-те интервјуирани домаќинства, во 66 домаќинства (68,8%) интервјуираниот сопственик на земјиште бил маж, додека во 30 (31,3%) интервјуираниот сопственик на земјиште бил жена. Како што е прикажано во Табела 5.1, од вкупниот број членови на домаќинството (276), распределбата по пол е повеќе балансирана, со 142 мажи (51,4%), 132 жени (47,8%) и две лица (0,7%) кои претпочитаат да не го откријат својот пол.

Иако традиционалните родови улоги можат да влијаат врз економското и социјалното донесување одлуки во заедницата, значителниот број на жени сопственички на земјиште ја истакнува потребата од родово сензитивен пристап во дизајнирањето на обновата на средствата за живот.

Табела 5.1: Родова поделба на сопствениците на земјиште и членовите на домаќинствата

Извор: Сите табели, слики и графикони во овој дел 5.5 се изведени од анализата на Мот Мекдоналд на социо-економското истражување спроведено со сопствениците на земјиште.

Меѓу сопствениците на земјиште, најголемата возрастна група е 61-70 години, што претставува 30 сопственици на земјиште (31,3%), по што следат 41-50 години со 23 сопственици на земјиште (24%) и 51-60 години со 20 сопственици на земјиште (20,8%). Возрасната група од 31 до 40 години сочинува осум сопственици на земјиште (8,3%), додека во возрасната група од 21 до 30 години спаѓаат шест (6,3%). Постарите возрасни групи вклучуваат 71–80 години со девет сопственици на земјиште (9,4%), а нема сопственици на земјиште на возраст од 80+ години.

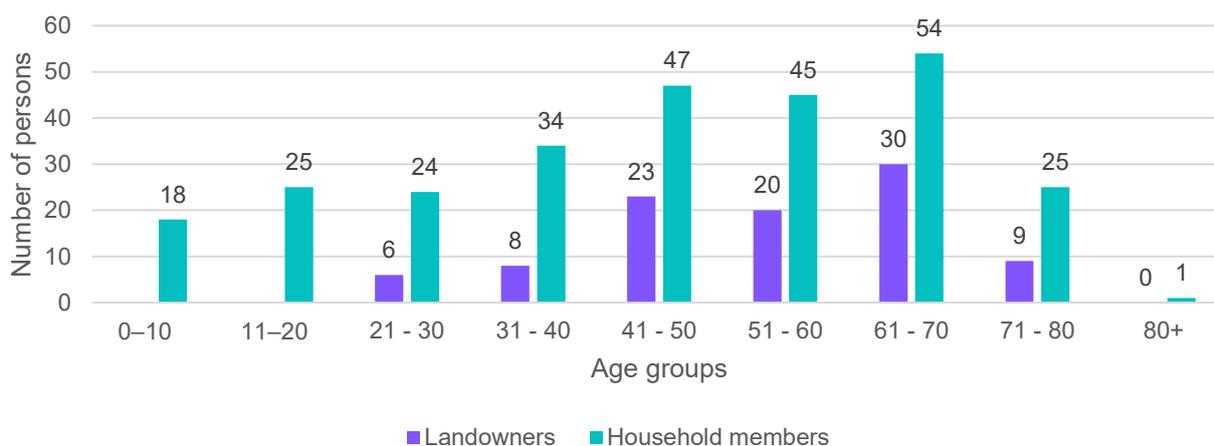
За сите членови на домаќинството, демографската структура е по избалансирана, но сепак концентрирана кај возрасните на средна возраст и постарите лица. Најголемата група е на возраст од 61 до 70 години со 54 лица (19,8%), по што следат лицата на возраст од 41 до 50 години (47 лица, 17,2%) и лицата на возраст од 51 до 60 години (45 лица, 16,5%). Помладите возрасни групи се повеќе застапени во вкупното население отколку кај сопствениците на земјиште: на возраст од 31 до 40 години отпаѓаат 34 лица (12,5%), на возраст од 21 до 30 години 24 лица (8,8%), на возраст од 11 до 20 години 25 лица (9,2%) и на возраст од 0 до 10 години 18 лица (6,6%). Возрасната група од 71 до 80

²⁰ За да се направи оваа проценка, беше земен предвид вкупниот број на членови на домаќинствата меѓу анкетираните сопственици на земјиште (n = 276). За преостанатите групи на ЛЗП (сопственици на земјиште кои не се анкетирани, закупци со признати права и неформални корисници на земјиште), се претпоставуваше едно РАР по случај.

години вклучува 25 лица (9,2%), а само едно лице (0,4%) е на возраст од 80+ години. Двајца сопственици на земјиште не ја знаеја точната возраст на двајца членови на домаќинството; еден даде приближна бројка и беше вклучен во табелата, додека двајца други не дадоа одговор на ова прашање.

Генерално, обете дистрибуции укажуваат дека постарите возрасни лица доминираат во интервјуираната популација, особено меѓу сопствениците на земјиште, додека помладите возрасни групи се значително помалку застапени.

Табела 5.2: Возрасни групи на сопственици на земјиште и членови на домаќинства

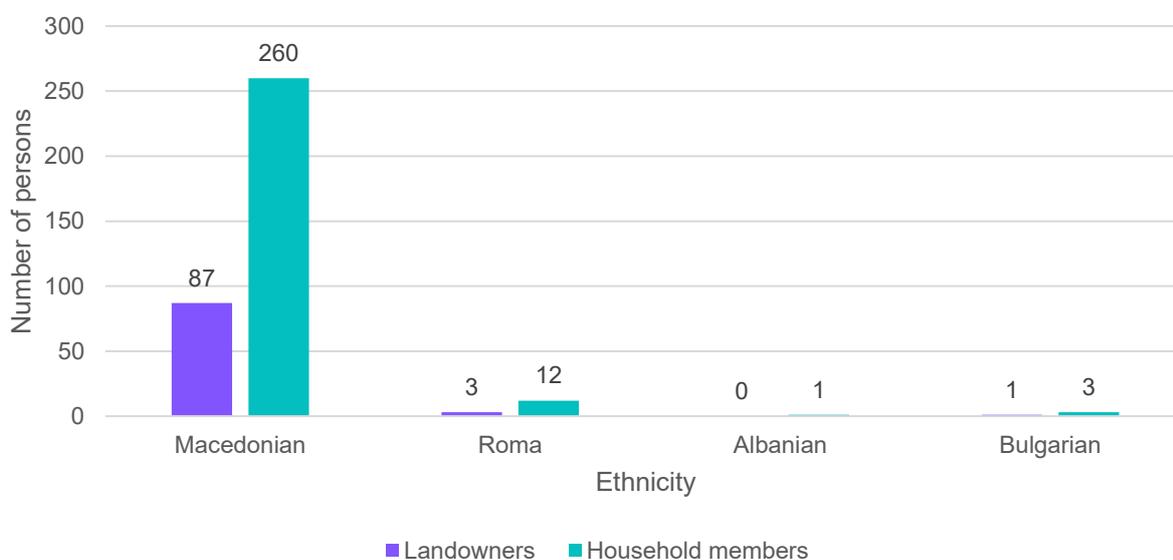

Етничкиот состав на членовите на домаќинствата е претежно македонски, со 260 лица (94,2%).

Ромите ја претставуваат втората најголема група со 12 лица (4,3%). Евидентирани се тројца Бугари и еден Албанец, што сочинуваат 1,1% и 0,4% од членовите на домаќинствата, соодветно.

Слични проценти беа забележани и кај сопствениците на земјиште. Македонците доминираа со 87 лица (95,6%). Ромите сочинуваат тројца сопственици на земјиште (3,3%), а Бугарите еден сопственик на земјиште (1,1%). Не беа пријавени земјопоседници Албанци.

Табела 5.3: Етничка припадност на сопствениците на земјиште и членовите на домаќинството

Доминантноста на македонските етнички групи се одразува во фактот дека 98% од сопствениците на земјиште изјавиле дека македонскиот јазик е главен јазик што се зборува во нивното домаќинство, додека влашкиот се зборува во 1% од домаќинствата, а бугарскиот во уште 1%.

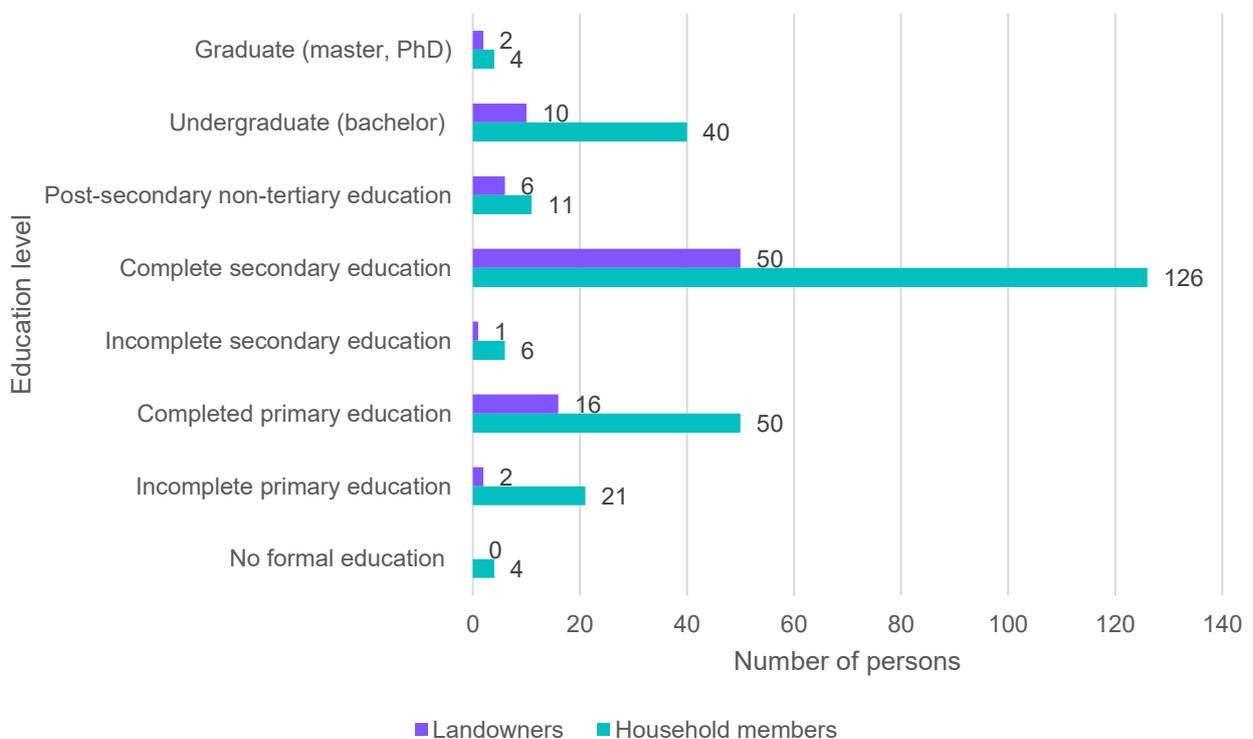
5.5.2 Образование

Повеќето членови на домаќинствата (126 лица, 48,1%) имаат завршено средно образование, а седум од нив се студенти. Четири лица (1,5%) без формално образование се сите деца на возраст меѓу четири и осум години. Од 21 член на домаќинството (8,0%) за кои се вели дека имаат нецелосно основно образование, петмина се возрасни, еден е 17-годишен ученик, а останатите се деца од основно училиште. Нецелосно средно образование одговара на шест члена на домаќинството (2,3%), а еден од нив е средношколец.

Помал дел од членовите на домаќинствата имаат пристап до високо образование, при што 11 лица (4,2%) завршиле постсекундарно, невисоко образование, 40 лица (15,3%) пријавиле додипломски студии и четири лица (1,5%) имаат постдипломски студии.

Меѓу сопствениците на земјиште, мнозинството (50 лица, 57,5%) имаат завршено средно образование, по што следат 16 (18,4%) со основно образование. Високото образование кај сопствениците на земјиште вклучува шест лица (6,9%) со постсекундарно невисоко образование, 10 (11,5%) со диплома за додипломски студии и двајца (2,3%) со квалификации на постдипломско ниво. Само двајца сопственици на земјиште (2,3%) пријавиле нецелосно основно образование, а еден (1,1%) нецелосно средно образование, додека ниту еден не пријавил дека нема формално образование.

Табела 5.4: Број на сопственици на земјиште и членови на домаќинства според ниво на образование

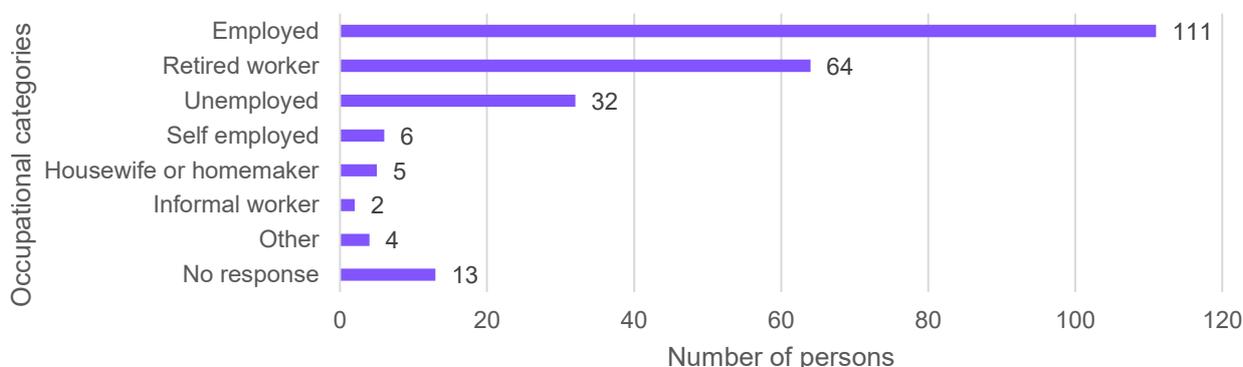

5.5.3 Опис на економијата на домаќинството

5.5.3.1 Работен статус и извори на средства за живот

Со исклучок на студентите (n=237), 111 лица (46,8%) кои се членови на домаќинството се формално вработени. Пензионираниите работници, исто така, претставуваат значителен дел од членовите на домаќинствата, со 64 лица (27%). Шест лица (2,5%) беа идентификувани како самовработени, а пет (2,1%) како домаќинки или домаќинки. Неформалните работници се малкубројни, со само две лица (0,8%). Значителен број (32 лица, 13,5%) се невработени. Другите одговори (четири лица, 1,7%) вклучуваа по еден случај на земјоделец, лице кое се грижи за својата мајка, лице без право на пензија кое не работи и лице кое прима надоместоци за инвалидитет во Франција додека е невработено.

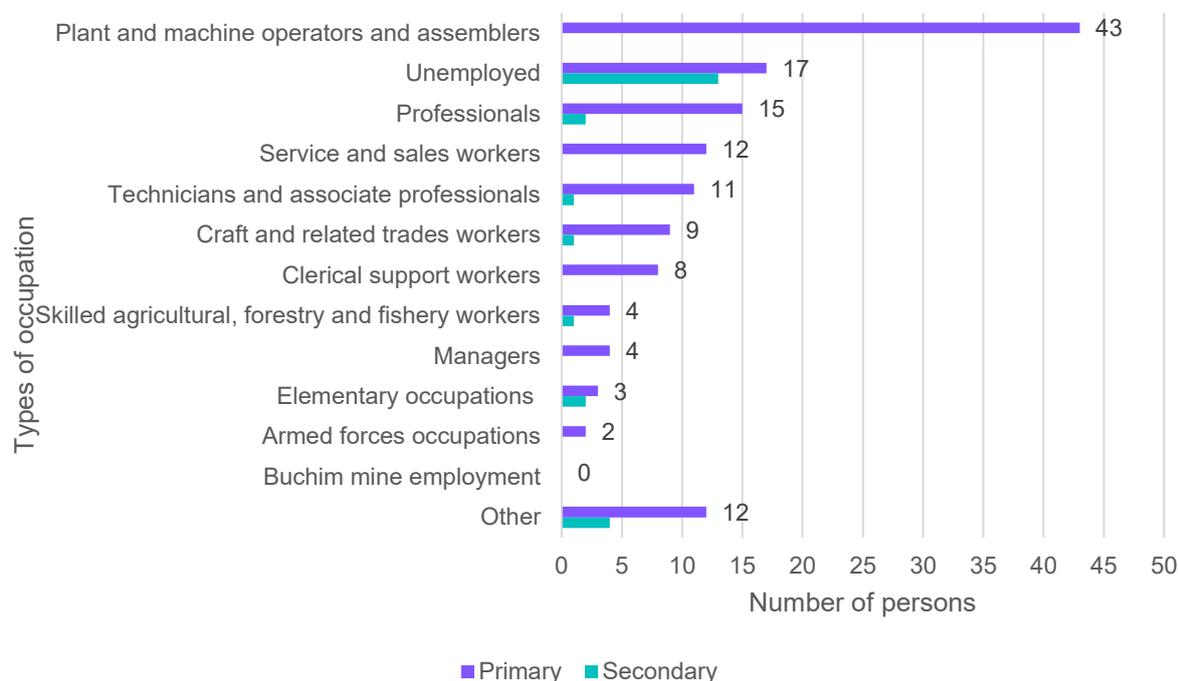
Табела 5.5: Број на членови на домаќинството според занимањето (без студенти)

Како што е наведено во Табела 5.6 Подолу, меѓу вработените членови на домаќинството, најчестото примарно занимање се ракувачи на постројки и машини и монтажери (вклучувајќи возачи, ракувачи на машини, фабрички работници, улоги во транспортот, индустријата и производството), што опфаќа 43 лица (30,7%). Потоа следуваат невработени членови на домаќинствата (17 лица, 12,1%), професионалци (15 лица, 10,7%), услужни работници и продавачи (12 лица, 8,6%) и техничари и помошни стручни лица (11 лица, 7,9%). Други значајни категории вклучуваат занаетчи и сродни занаети (девет лица, 6,4%) и помошни работници од канцелариска област (осум лица, 5,7%). Помалку застапени занимања вклучуваат квалификувани земјоделски, шумарски и рибарски работници и менаџери (четири лица по лице, 2,9%), елементарни занимања (три лица, 2,1%) и персонал во вооружените сили (двајца испитаници, 1,4%). Ниту еден член од домаќинството не работи во рудникот Бучим. Присуството на широк спектар на професионални категории укажува на разновидна работна сила, со силна застапеност во индустриските и техничките улоги.

Од 140 членови на домаќинството за кои сопственикот на земјиштето одговорил на прашањето за примарно занимање, 24 лица (17,1%) имаат секундарно занимање. Меѓу оние кои наводно имаат втора занимање, најчестиот одговор беше невработеноста, со 13 лица (54,2%). Потоа следат неодредени или неформални улоги категоризирани како „други“ (четири лица, 16,7%), по што следат професионалци и елементарни занимања со по две лица (8,3%). Останатите категории, занаетчи и сродни занаети и квалификувани земјоделски работници, добија одговор за по едно лице (4,2%).

Табела 5.6: Број на членови на домаќинството по примарни и секундарни занимања

Кога биле прашани за нивниот вид на егзистенција, мнозинството членови на домаќинството за кои сопственикот на земјиштето одговорил изјавиле дека се вработени или самовработени (64 членови на домаќинството, 51,2%), 41 (32,8%) навеле пензии или владини исплати, а 13 (10,4%) го избрале земјоделството. Изнајмувањето е главен извор на егзистенција за три члена на домаќинството (2,4%). Два одговора (по 1,6% за секој) беа евидентирани за неформална работна сила и други извори. Категоријата „друго“ вклучува еден работник од банкротирано претпријатие кој прима државна помош до пензионирање и другиот прима државна социјална помош. Приходот е редовен за 104 членови на домаќинството (88,1%), а 102 (90,3%) го добиваат во текот на целата година.

За повеќето членови на домаќинството, главниот подвид на средства за живот се активностите за заработка, пријавени од 49 лица (65,3%). Петнаесет членови на домаќинствата (20%) заработуваат приход од продажба на земјоделски култури, овошје и зеленчук, додека само четири (5,3%) се потпираат на продажба на добиток и производи од добиток. Двајца членови на домаќинството (2,7%) се самовработени, а еден (1,3%) остварува приход од кирии, а друг од бакшиш. Генерално, одговорите покажуваат дека само неколку домаќинства ги диверзифицирале своите извори на приход или се одлучиле за повеќе извори на средства за живот.

Вкупно беа добиени 23 одговори во врска со дополнителни извори на приход покрај примарните и секундарните средства за живот. Прашалникот конкретно испитуваше други активности што ги преземаат испитаниците или членовите на нивните семејства за да заработат паричен приход, да се вклучат во размена на стоки и услуги, да тргуваат со работна сила или да ги задоволат личните потреби за потрошувачка. Во одговорите, мнозинството (20 домаќинства) изјавиле дека ваквите активности биле првенствено за лична потрошувачка. Четири домаќинства наведоа дека целта била да генерираат дополнителен паричен приход, додека две домаќинства се занимавале со неформални практики на размена на стоки и услуги. Меѓу испитаниците кои дадоа детали за овие активности, повеќето (девет домаќинства) изјавија дека се занимаваат со одгледување култури, вклучувајќи овошје, лозја и житни култури. Пет домаќинства споменаа дека сечат огревно дрво, а едно домаќинство изјави дека одгледуваат пчели. Дополнителни информации собрани од анкетарите открија дека осум домаќинства сечат огревно дрво или за паричен приход или за лична употреба.

Оваа споредба на професионалниот статус и изворите на средства за живот открива важни сознанија за улогата на земјоделството во економиите на домаќинствата. Иако само четири лица (2,9%) пријавиле земјоделска работа како занимање, а шест (2,6%) се идентификувале како самовработени (често поврзани со земјоделство), 13 сопственици на земјиште (10,3%) го навеле земјоделството како главен извор на средства за живот на нивното домаќинство. Дополнително, 15 сопственици на земјиште (11,6%) пријавиле дека заработуваат приход од продажба на земјоделски култури, овошје и зеленчук, а четворица (3,1%) од сточарски производи. Ова разидување укажува дека земјоделските активности често се недоволно пријавуваат како примарна занимација, веројатно затоа што многу испитаници, особено пензионерите, се класифицираат себеси како „пензионирани“, а продолжуваат да се занимаваат со земјоделство за егзистенција или дополнителен приход. Овие наоди, исто така, укажуваат дека земјоделството често се перцепира како неформална или секундарна активност, а не како формална занимација, и покрај неговото економско значење за многу домаќинства.

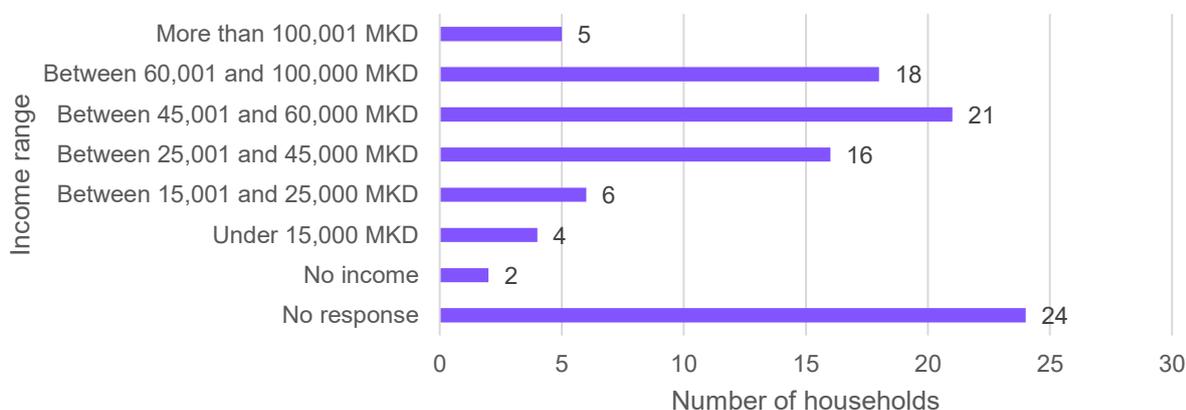
5.5.3.2 Приходи, расходи и социо-економска состојба

Испитаниците генерално се чувствуваат непријатно да одговараат на прашања поврзани со просечниот месечен приход на нивното домаќинство. Како што е прикажано во Табела 5.7, 24 сопственици на земјиште (25%) не дадоа одговор. Овој тип на информации е обично најтежок за собирање поради културолошката воздржаност да се споделат или затоа што некои сопственици на земјиште можеби дале одговори што ги сметале за поволни или општествено прифатливи. Оваа тенденција може да биде под влијание на односот помеѓу испитаникот и анкетарот, или поради непознатост или поради перцепирана социјална близина, а обете работи можат да влијаат на отвореноста на одговорите. Во некои случаи, испитаниците може да немаат прецизно познавање на своите приходи или може да ги концептуализираат своите средства за живот во немонетарни термини, што го отежнува давањето точни бројки. Наодите во овој дел треба да се сметаат за индикативни, а не за дефинитивни, и да се користат првенствено за идентификување на општите трендови, а не за прецизни економски проценки.

Вкупно беа добиени 72 одговори за просечниот месечен приход на домаќинството во македонски денари (MKD). Најчесто пријавуваниот опсег на приходи бил 45.001–60.000 денари, кај 21 домаќинство (21,9%). Потоа следуваат 60.001–100.000 МКД (18 домаќинства, 18,8%) и 25.001–45.000 (16 домаќинства, 16,7%). Останатите податоци покажуваат шест домаќинства (6,3%) во групата од 15.001–25.000 денари, пет домаќинства (5,2%) со повеќе од 100.001 денари, четири домаќинства (4,2%) под 15.001 денари и две домаќинства (2,1%) без никакви приходи.

Покрај овие нумерички одговори, неколку домаќинства посочија дека нивните приходи и расходи флукутираат или изразија несигурност или неможност за проценка на нив.

Табела 5.7: Просечен приход на домаќинствата (во денари)

Забелешка: Опсеги прикажани во денари. За референца, приближните вредности во евра (EUR) по курс од 61,4923 МКД/ЕУР (08.01.2025, Народна банка на Република Северна Македонија) се: „Повеќе од 1.626,24 евра“; „Помеѓу 975,75 евра и 1.626,22 евра“; „Помеѓу 731,82 евра и 975,73 евра“; „Помеѓу 406,57 евра и 731,80 евра“; „Помеѓу 243,95 евра и 406,55 евра“; и „Под 243,93 евра“.

На прашањето дали нивниот месечен приход во домаќинството е доволен за покривање на трошоците, 44 сопственици на земјиште (47,8%) дадоа негативни одговори, а уште тројца (3,3%) не беа сигурни, а уште речиси 50% чии приходи се доволни. Во однос на можноста за штедење, 68 сопственици на земјиште (72,3%) изјавиле дека не можат да издвојат ниту еден дел од својот приход, додека четворица (4,3%) изразиле несигурност. Меѓу оние што одговориле, осум сопственици на земјиште (11,6%) изјавиле дека им е потребно позајмување за да ги покријат месечните трошоци. Само шест сопственици на земјиште ги наведоа причините за позајмување, што вклучуваше трошоци поврзани со здравјето, отплата на кредит, изградба или поправки на домови, па дури и купување храна.

Табела 5.6: Месечни трошоци на домаќинствата (во денари)

Вид на трошок	Број и % на одговори	Минимум	Максимум	Медијан а	Просек
Лична потрошувачка (храна, облека, средства за лична хигиена)	49 16.6%	1000	60,000	30,000	28,857
Образование (вклучувајќи школарина, униформи, книги итн.)	23 7.8%	0	72,000	0	8,348
Здравствена заштита и лекови	45 15.3%	300	12,000	3,000	4,034
Превоз (вклучувајќи гориво, автобуски билети, такси)	47 15.9%	700	18,000	5,000	5,047
Посета или испраќање пари за семејни / религиозни прослави	17 5.8%	0	72,000	0	5,212
Комунални услуги (струја, гас, вода, телефон, Интернет)	53 18.0%	5	20,000	8,000	8,566
Земјоделски трошоци за земјоделски култури или добиток	25 8.5%	0	60,000	1,666	7,147
Данок на имот / Кирија / Отплата на долг	36 12.2%	0	6,000	208	526
Претпочита да не одговара	36 12.2%				
Вкупно	295			47,874	

Забелешка: Износите се прикажани во македонски денари (MKD). За референца, приближни вредности во евра (EUR) по курс од 61,4923 МКД/ЕУР (08.01.2025, Народна банка на Република Северна Македонија).

Со агрегирање на медијаните за сите категории на трошоци, може да се процени вкупна месечна медијална потрошувачка на домаќинството од 47.874 МКД.²¹ За контекст, од јуни 2025 година, нето минималната плата во Северна Македонија изнесуваше 36.037 денари.²² Месечно, додека просечната нето плата од јануари 2025 година изнесуваше приближно 64.697 денари²³. За споредба,

²¹ Збирот на просечните трошоци не може да се смета за релевантен, бидејќи од индивидуалните домаќинства е добиен нееднаков број одговори по вид на трошок, а збирот би бил нереално висок.

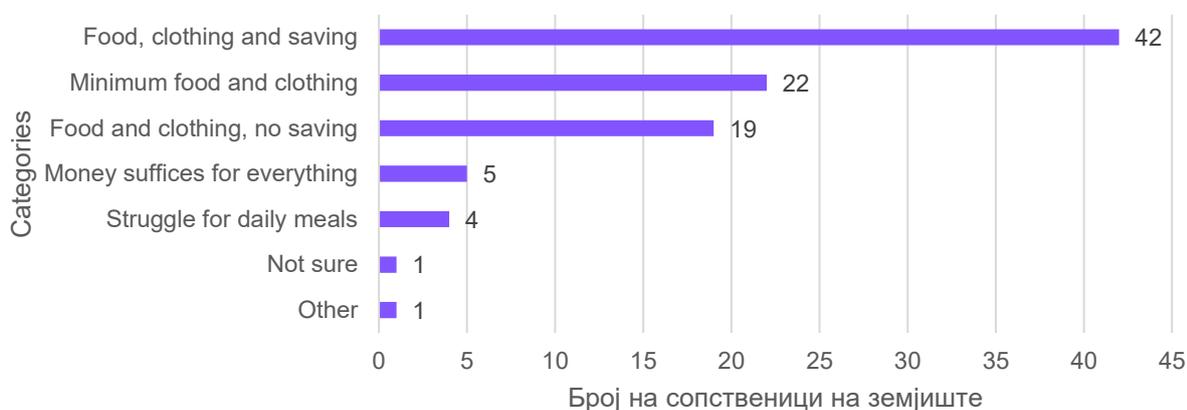
²² <https://countryeconomy.com/national-minimum-wage/macedonia?year=2025>

²³ Државен завод за статистика: Просечна месечна бруто плата исплатена по вработен, јануари 2025 година

минималната потрошувачка кошничка за домаќинство од четири члена во ноември 2025 година изнесуваше 65.173 денари.²⁴

Од сопствениците на земјиште беше побарано и самостојно да ја проценат социјалната состојба на своето домаќинство. Мнозинството (42 домаќинства, 44,7%) изјавиле дека нивниот приход е доволен за храна и облека, со одредена можност за штедење. Следната најчеста категорија ја избраа 22 земјопоседници (23,4%), кои изјавија дека нивниот приход ги покрива само минималните потреби за храна и облека. Потоа следуваат 19 испитаници (20,2%) кои навеле дека нивниот приход е доволен за храна и облека, но не дозволува штедење. Пет сопственици на земјиште (5,3%) изјавиле дека нивниот приход е доволен за сите потреби, што им овозможува да си дозволат што сакаат и редовно да штедат. Четири сопственици на земјиште (4,3%) пријавиле постојана борба за задоволување на основните дневни потреби за оброк. Еден испитаник (1,1%) не беше сигурен која категорија се однесува, а еден одби да одговори.

Табела 5.8: Самооценување на сопствениците на земјиште за задоволување на основните потреби и капацитет за заштеда

Кога биле прашани за предметите што ги поседуваат, 67 сопственици на земјиште (35,8%) изјавиле дека имаат автомобил, 27 (14,4%) велосипед и 91 (48,7%) мобилен телефон. Две лица (1,1%) изјавиле дека не поседуваат ниту еден од овие предмети, додека 22 испитаници (22,9% од 96 интервјуирани) навеле дека ги поседуваат сите три. Оваа информација служи како корисен показател за социоекономската состојба на домаќинството.

5.5.3.3 Живеење, користење на земјиштето и пристап до земјиштето

Основните податоци покажуваат дека, од 276 членови на домаќинствата, 91 лице (32,9%) се сопственици на земјиште. Ова укажува дека четворица испитаници во истражувањето не биле самите сопственици на земјиште, туку дејствувале како претставници на сопствениците на земјиште и затоа биле сметани за сопственици на земјиште во вкупниот број. Според став 17 од Упатството 5 (GN5) на IFC, овие лица спаѓаат во категоријата (i) како раселени лица со формални законски права и овде се сметаат за „приватни сопственици на земјиште“ (видете го делот 7 за детали за критериумите за подобност и категориите на ПАП). За останатите членови на домаќинството, сите врски со сопствениците на земјиште евидентирани во прашалникот се семејни, вклучувајќи ги и односите по брак (183 лица, 66,3%). Само две лица (0,7%) беа класифицирани како „не се членови на семејството“.

²⁴ <https://www.cereport.eu/news/business/88531>

Во врска со земјишните спорови поврзани со нивниот имот во текот на изминатите десет години, само еден сопственик на земјиште (1%) изјавил дека имал земјишен спор, но не се дадени дополнителни информации.

За време на пописот на социо-економското истражување, ниту еден сопственик на земјиште не пријавил дека живее на својата парцела засегната од проектот, ниту дека има какви било станбени објекти или подобрувања на земјиштето во однос на инфраструктурата, со единствен исклучок на оградите. Дополнително, во извештаите за проценка на земјиштето се забележува дека неколку парцели содржат инфраструктура за лозја, вклучувајќи бетонски столбови. Меѓу 96-те сопственици на земјиште, огромното мнозинство (89 одговори, 92,7%) ги класифицирале своите имоти како неоградени, што укажува на отворено земјиште без физички или природни бариери. Седум (7,2%) парцели беа идентификувани како оградени, врз основа на описи што вклучуваа грмушеста вегетација, овошни насади, природни огради или други оградни структури.

Тројца сопственици на земјиште дадоа конкретни или приближни мерења: еден пријави ограда од 3.000 метри, друг 100 метри и трет 20 метри. Второто се однесува на недовршени бетонски столбови без жици, што укажува дека оградата била нецелосна бидејќи биле информирани дека земјиштето ќе биде засегнато од проектот. Останатите одговори изразија неизвесности и во врска со должината и во врска со видот на оградата.

Огромното мнозинство сопственици на земјиште (90 одговори, 94,7%) се сигурни за границите на нивното земјиште, а 11 сопственици на земјиште (11,5%) изјавиле дека ова е единственото парче земја што го поседуваат или имаат пристап да го користат. Еден земјопоседник пријавил приход од 500 денари (≈ 8,13 евра) месечно од изнајмување земјиште во оваа област, а друг испитаник споменал дека го позајмил земјиштето на семеен роднина за калемени насади.

Кога беа прашани за комунални услуги или постојна функционална инфраструктура, 90,1% (82 сопственици на земјиште) изјавија дека не постојат такви на земјиштето засегнато од проектот. Ова откритие ја зајакнува проценката дека влијанието на проектот врз средствата за живот и физичките средства е минимално. Меѓу преостанатите одговори, шест испитаници (6,6%) го навеле постоењето на електрични столбови, додека системите за наводнување, бунарите во приватна сопственост и внатрешните пристапни патишта биле споменати од по еден сопственик на земјиште (1,1%). Никој не ги спомена приходи од комунални услуги.

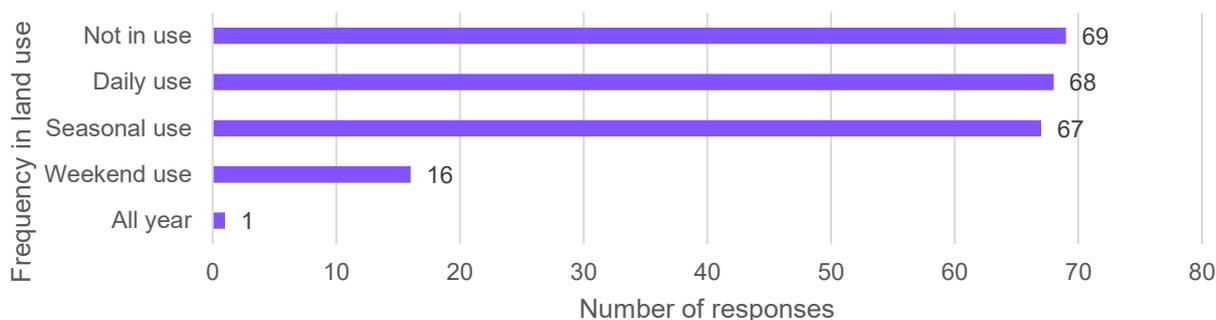
Повеќето сопственици на земјиште изјавиле дека пристапуваат до своето земјиште преку неасфалтиран или земјен пат со автомобил или трактор (71 одговор, 68,3%). Следниот најчест одговор наведува пристап со автомобил или моторно возило преку асфалтирани патишта (12 одговори, 11,5%), никогаш не го посетиле имотот (10 одговори, 9,6%) или патувале пеш (девет одговори, 8,7%). Едно лице (1%) користи коњско или животинско влеча, а друго известува дека пристапот е тежок во текот на целата година.

Од сопствениците на земјиште беше побарано да дадат информации за целото земјиште и имот што го поседуваат и користат. Ова вклучуваше детали за земјиштето засегнато од проектот (наведено како „овој имот“), сите други имоти што ги поседуваат и дали имаат куќи во блиските села или станови во Штип, други општини во Северна Македонија или во странство. За секој од овие имоти, сопствениците на земјиштето ја наведоа фреквенцијата и видот на употреба, како што е сумирано во Табела 5.9 и Табела 5.7 подолу.

Овие податоци ја одразуваат општата употреба на имотот, не нужно од страна на самите сопственици на земјиште, и го опфаќаат целото земјиште до кое тие пријавиле дека имаат пристап, без разлика дали е сопственост или употреба, а не само земјиштето засегнато од проектот. Најчестиот одговор кога беа прашани колку често го користат земјиштето беше дека земјиштето не е во употреба (69 сопственици на земјиште, 31,2%), веднаш по него следуваат дневната употреба (68 одговори, 30,8%) и сезонската употреба (67 одговори, 30,3%). Еден од одговорите посочи користење на земјиштето во септември и октомври, додека двајца го користат своето во мај. Помал број

одговори беа дадени за користење за време на викенд (16 одговори, 7,2%) и користење во текот на целата година (еден одговор, 0,5%).

Табела 5.9: Фреквенција на користење на земјиштето во сопственост и пристап од приватни сопственици на земјиште, вклучувајќи парцели кои не се засегнати од проектот

Употребата на земјиштето опишана во Табела 5.7 се однесува на сите имоти што сопствениците на земјиштето пријавиле дека ги поседуваат и користат, а не само на земјиштето засегнато од проектот. Генерално, нивните земјишни поседи првенствено вклучуваат употреба за станбени цели, што е потврдено со 54 одговори (30%), по што следуваат одгледување зеленчук и дрвја (46 одговори, 18,3%). Помал број одговори беа евидентирани за употреба како место за одмор (12 одговори, 6,7%), одгледување живина или добиток (шест одговори, 3,3%), приход од кирија (три одговори, 1,7%) и комерцијална употреба (два одговори, 1,1%). Дополнително, 24 (13,3%) одговори беа класифицирани како „друго“.

Табела 5.7Користење на земјиште во сите имоти во сопственост и на кои пристапува сопственикот на земјиштето, вклучувајќи ги и оние кои не се засегнати од проектот

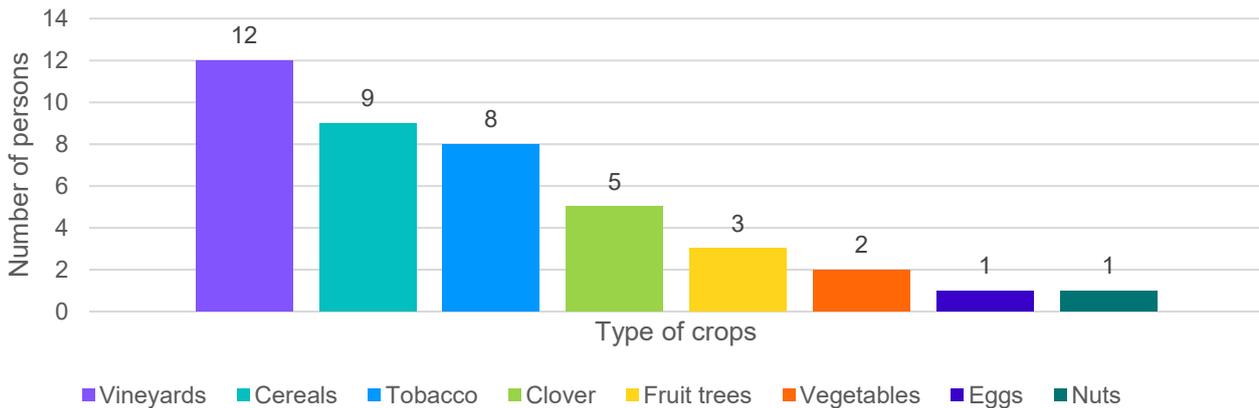
Употреба	Број на одговори	Процент
Резиденцијални	54	30%
Одгледување зеленчук и дрвја	46	25.6%
Не се користи	33	18.3%
Друго	24	13.3%
Се користи како место за одмор при земјоделска активност	12	6.7%
Живина или одгледување добиток	6	3.3%
Приход од изнајмување	3	1.7%
Комерцијална употреба	2	1.1%
Доградба на куќа	0	0%
Складирање храна	0	0%
Вкупно	180	

5.5.3.4 Земјоделство и сточарство

Според резултатите од истражувањето, најмалку 39 домаќинства ќе доживеат делумна загуба на средства за живот бидејќи или се потпираат на земјоделството како извор на средства за живот или се занимаваат со земјоделски активности, вклучувајќи одгледување земјоделски култури, продажба на овошје и зеленчук и сечење огревно дрво за продажба или лична употреба.

Вкупно 41 сопственици на земјиште (42,7%) изјавиле дека имаат култури на земјиштето потребно за проектот. Најчесто погодена категорија била лозјата/грозјето (12 одговори, 29,3%), по што следуваат житните култури (пченица, јачмен, овес) со девет одговори (22%) и тутунот, каде што го одгледуваат осум домаќинства (19,5%). Фуражни култури (вклучувајќи детелина и луцерка) била пријавени од сопствениците на земјиште за пет домаќинства (12,2% за секое). Помалку сопственици на земјиште пријавиле влијанија врз овошните дрвја (три одговори, 7,3%), зеленчукот (два одговори, 4,9%), додека производството на јајца и одгледувањето ореви биле забележани од по едно домаќинство (2,4%).

Табела 5.10: Вид на култури на земјиштето засегнато од проектот

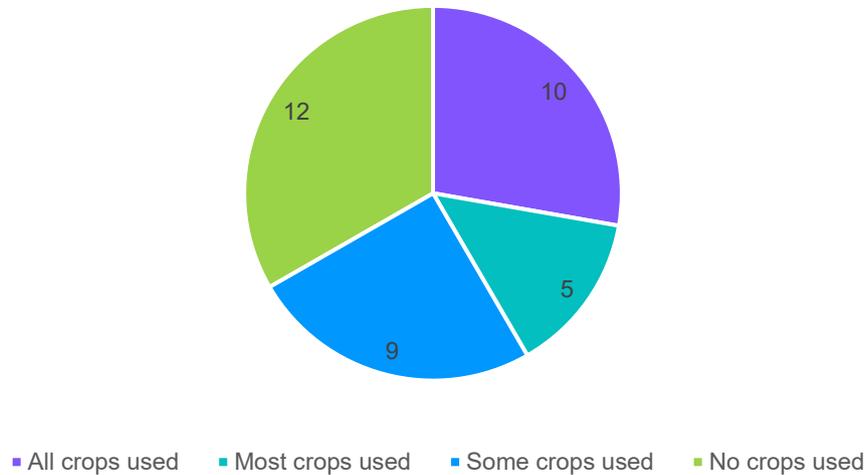

Како одговор на прашањето дали на делот од имотот потребен за проектот има култури, пасишта, дрвја, структури, добиток или други предмети што не му припаѓаат на сопственикот на земјиштето, 12 сопственици на земјиште (12,8%) одговориле со „да“, седум (7,4%) биле „несигурни“, а 75 (79,8%) одговориле со „не“. Ова укажува дека, во повеќето случаи, засегнатиот имот е во целосна сопственост и го користи испитаникот, при што малцинство пријавува присуство на средства што им припаѓаат на други, првенствено на членови на семејството или пријатели (14 случаи, 93,3%) и закупвачи (еден случај, 6,7%). Дополнително, анкетарите евидентираа 16 парцели каде што сопствениците на земјиште посочија присуство на средства (претежно одгледување земјоделски култури) што не им припаѓаа. Во овие случаи, се претпоставува дека парцелите можат да ги користи надворешна страна барем според устен договор со сопственикот на земјиштето, и затоа овие корисници би биле класифицирани како „закупци со признати права“.

Кога се дискутира за сезонското производство на земјоделски или градинарски производи, мнозинството сопственици на земјиште (22, 61,1%) посочија дека нивното производство се одвива во текот на целата година, што укажува на континуиран или повеќесезонски модел на одгледување. Во меѓувреме, 11 сопственици на земјиште (30,6%) изјавиле дека нивното производство е ограничено на пролетните или летните сезони, а тројца сопственици на земјиште (8,3%) навеле активност во текот на есента или зимата.

Дванаесет сопственици на земјиште (33,3%) изјавиле дека ни една од културите што ги одгледуваат не е за потребите на домаќинствата, а 10 (27,8%) дека целиот принос е за лична употреба. Девет лица (25%) наведуваат дека само делумно, а пет (13,9%) дека поголемиот дел од тоа е за лична употреба.

Табела 5.11: Употреба на сопствени култури за потрошувачка во домаќинството

Меѓу 31 одговор од сопственици на земјиште во врска со годишниот приход од култури одгледувани на земјиште потребно за проектот, повеќето (12 сопственици на земјиште, 38,7%) посочија несигурност или недостаток на знаење за нивната заработка. Меѓу оние што дадоа нумерички вредности, седум (22,6%) домаќинства изјавија дека заработуваат помалку од 50.000 МКД²⁵ годишно, три домаќинства (9,7%) помеѓу 50.000 и 99.999 денари, четири домаќинства (12,9%) помеѓу 100.000 и 199.999 денари и две домаќинства (6,5%) пријавиле дека заработуваат 200.000 денари или повеќе. Двајца сопственици на земјиште (6,5%) ги пријавиле своите земјоделски приходи во евра, а двата се во опсегот од 5.000–6.000 евра. Лицето наведено како „друго“ (3,2%) нагласи дека парите се секундарна потреба.

Вкупно 11 сопственици на земјиште ги пријавија видовите дрвја присутни на нивните имоти. Мнозинството, седум (63,6%) домаќинства, навеле дека имаат дабови дрвја. Три домаќинства (27,3%) изјавиле дека имаат овошни дрвја, а едно домаќинство (9,1%) навело дека одгледува бадеми. Сепак, кога овие резултати се споредуваат со извештаите за проценка на земјиштето, се чини дека се недоволно застапени и треба да се толкуваат со претпазливост.

Сточарството го практикуваат само пет домаќинства, секое од нив чува различни животни како што се свињи, коњи, кокошки, крави и овци. Две домаќинства користат интензивни или ограничени методи на одгледување, две се потпираат на системи на слободен опсег или пасишта, а едно користи полуинтензивен пристап. Сите домаќинства остваруваат приход од добиток, иако заработката значително варира (од приближно 10.000 до 300.000 денари).

Само едно домаќинство пријавило активности за пчеларство, користејќи 70 кошници за пчели и принос од 1.000 кг мед.

5.5.4 Културолошки активности

Од 93 сопственици на земјиште кои одговориле на прашањето дали членовите на нивното домаќинство посетуваат места од историско или духовно значење, 41 (44,1%) одговориле потврдно. Меѓу нив, мнозинството (25 испитаници, 61%) изјавиле дека ги посетуваат таквите места повеќе од еднаш годишно, додека 14 (34,1%) ги посетуваат годишно, а двајца (4,9%) помалку од еднаш годишно.

²⁵ Повеќето износи во ова поглавје се прикажани во македонски денари (MKD). За споредба, официјалниот курс што се користи е 61,4923 денари за евро (од 08.01.2025 година, Народна банка на Република Северна Македонија).

При опишувањето на видот на посетени места, речиси сите сопственици на земјиште (62 одговори, 98,4%) изјавиле дека посетуваат цркви, додека само еден испитаник (1,6%) споменал гробишта. Двајца испитаници имале сознанија за обележани гробишта, еден од нив изјавил дека ги посетувал овие места помеѓу еден и три пати годишно.

Сопствениците на земјиште ги наведоа црквите што ги посетуваат (Табела 5.8), најчесто споменувани беа Света Петка и Свети Јован. Црквите што ги споменаа испитаниците се наоѓаат во Љуботен, Пухче, Штип и обично се во центарот на селото. Не беа споменати други религиозни места или храмови, џамии, синагоги. Повеќето одговори се однесуваа на нивна посета помеѓу еден и три пати годишно (52, 80%) и дека церемониите се одржуваат годишно (46, 71,9%) или повеќе од еднаш годишно (18, 28,1%).

Табела 5.8: Цркви што ги посетувало домаќинството на земјопоседникот

Цркви што ги посетувале домаќинствата на земјопоседниците	Број на одговори	Процент
Св. Петка	24	38.7%
Св. Јован	18	29.1%
Св. Ѓорѓи	8	12.9%
Св. Недела	5	8.1%
Св. Илија	3	4.8%
Св. Петар и Павле	1	1.6%
Друго	3	4.8%
Вкупно	62	100%

5.5.5 Родови улоги во семејните прашања

За да се зголеми видливоста на жените во податоците, прашалникот беше насочена кон сопствениците на земјиште, а не кон самоидентификуваните „глави на домаќинства“, бидејќи културните норми честопати се наклонуваат кон тоа мажите да бидат наведени како глави на домаќинствата дури и кога жените управуваат со домашните работи. Сепак, поради структурата на северно македонското општество, мажите сè уште почесто се сопственици на земјиште, што резултираше со недоволно застапеност на жените во примерокот. Сепак, овој пристап (интервјуирање на сопственици на земјиште) го зголеми учеството на жените, при што 31,3% од испитаниците беа жени. Дополнително, прашалникот вклучуваше специфични прашања за да се забележи придонесот на жените во средствата за живот на домаќинствата.

Прашалникот ја истражуваше динамиката на домаќинствата со тоа што прашуваше кој е одговорен за секоја пријавена економска активност и кој донесува одлуки во врска со користењето на земјиштето и приходот на домаќинствата. Одговорите се сумирани во Табела 5.9, што ги истакнува родовите модели на одговорност и донесување одлуки во рамките на семејствата. Резултатите покажуваат дека заедничкото донесување одлуки е доминантно, особено во однос на користењето на приходите на домаќинствата, каде што 72,7% од сопствениците на земјиште пријавиле споделена одговорност. Слично на тоа, споделената одговорност за главната економска активност на домаќинството ја пријавиле 38,3%, а одлуките во врска со тоа како се користи земјиштето ги пријавиле 43,3% од испитаниците.

Табела 5.9: Распределба на родовите улоги меѓу членовите на домаќинството според различни видови одговорности

Вид на одговорност	Мажи		Жени		Споделено		Друго		Одговори
	#	%	#	%	#	%	#	%	
Главна економска активност	41	35.7%	27	23.5%	44	38.3%	3	2.6%	115

Вид на одговорност	Мажи		Жени		Споделено		Друго		Одговори #
	#	%	#	%	#	%	#	%	
Дополнителни економски активности	17	77.3%	1	4.5%	4	18.2%	0		22
Донесување одлуки за користење на приходите на домаќинството	9	10.2%	14	15.9%	64	72.7%	1	1.1%	88
Донесување одлуки за користење на земјиштето	31	34.4%	11	12.2%	39	43.3%	9	10%	90

Врз основа на одговорите, иако мажите се првенствено одговорни за главната економска активност на домаќинството и користењето на земјиштето, жените ја преземаат водечката улога кога станува збор за управување со распределбата на приходите во домаќинството. Имено, учеството во дополнителни економски активности е во голема мера родово застапено: само една жена (4,5%) е наведена како одговорна за такви активности, што е многу ниско во споредба со 17 мажи (77,3%).

Прашалникот покажува дека занимањата што претежно ги извршуваат жени вклучуваат вработување или самовработување, пријавено од 11 сопственици на земјиште (47,8%). Потоа следат седум жени (30,4%) кои се пензионерки или приматели на државна помош, две (8,7%) кои заработуваат приход од изнајмување имот и една (4,3%) која ги избрала земјоделството, неформалната работа и „друго“. Второто се однесува на жена претходно вработена во банкротирано претпријатие која чека да ги исполни условите за пензија.

Табела 5.12: Број на жени според занимање

5.5.6 Ранливи засегнати луѓе и групи

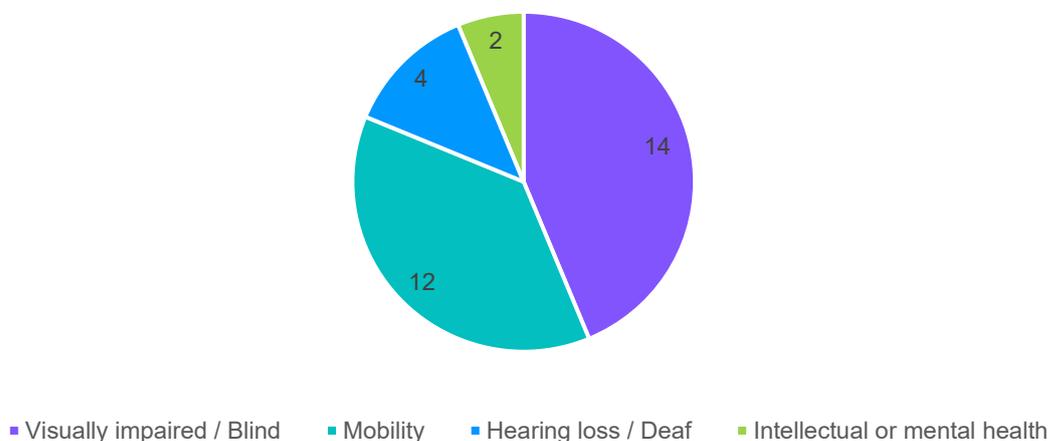
5.5.6.1 Здравствени услови и состојби со попреченост

Анализата на претходно постоечките здравствени состојби кај членовите на домаќинствата покажува дека за 198 лица (71,7%) е пријавено дека немаат здравствени проблеми, додека двајца (0,7%) испитаници одбија да одговорат на ова прашање. Најчесто пријавувана состојба е кардиоваскуларниот и крвниот притисок, со 51 споменување (16,8% од вкупните одговори), проследено со мускулно-скелетни заболувања и мобилност и ендокрини и метаболички заболувања со по 11 споменувања (3,6%), невролошко и ментално здравје (шест споменувања, 2%), астма и респираторни заболувања (пет споменувања, 1,7%), рак и тумори (четири споменувања, 1,3%), гастроинтестинални заболувања (три споменувања, 1,0%), развојни и когнитивни (две споменувања,

0,7%) и заразни болести и други (едно споменување за секое, 0,3%). Категоријата „друго“ вклучуваше споменувања на епилепсија, дијабетес, ревматизам, проблеми предизвикани од несреќа, меѓу другото и опфаќа 0,7% од одговорите.

Поголемиот дел од сопствениците на земјиште изјавиле дека немаат членови на домаќинството со попреченост (242 лица, 87,6%), додека кај единаесет членови на домаќинството (4%) не е забележано никаков одговор. Сепак, за преостанатите 23 членови на домаќинството (8,3%) е наведено дека имаат значаен подгрупа од 32 попречености што ги ограничуваат секојдневните активности. Најчесто споменувана попреченост беше оштетување на видот или слепило (14 споменувања, 43,8% од сите споменувања на попреченост) и проблеми поврзани со мобилноста (12 споменувања, 37,5%). Дополнително, имаше четири споменувања (12,5%) за губење на слухот или глувост и две споменувања (6,3%) за интелектуални или ментални здравствени попречености.

Табела 5.13: Споменувања на попреченост по вид, меѓу членовите на домаќинството

5.5.6.2 Владина поддршка

Во однос на пристапот до владини субвенции или услуги за јавна помош, 18 сопственици на земјиште (18,7%) изјавиле дека добиваат некаков вид владина поддршка. Најчестиот вид субвенција беше поврзан со помош за лица со попреченост и здравствена помош, што го споменаа пет сопственици на земјиште. Другите форми на поддршка беа рамномерно распределени, со по три споменувања за помош за старатели, пензии и бенефиции за пензија и помош за мали земјоделци. Дополнително, двајца сопственици на земјиште пријавија дека примаат надоместоци за невработеност, додека четири одговори беа класифицирани како „друго“, без понатамошно прецизирање. Важно е да се напомене дека, поради културните перцепции, многу пензионирани работници кои примаат пензии не го сметале ова за владина поддршка и затоа не го пријавиле. Сепак, анкетата идентификуваше 64 членови на домаќинствата кои примаат пензии.

5.5.6.3 Категоризација на проценка на ранливоста на засегнатите домаќинства

Користејќи ја методологијата наведена во дел 4, домаќинствата-сопственици на земјиште беа оценети за да се утврди нивното ниво на ранливост, со оценки класифицирани како високи, средни и ниски, врз основа на 14 критериуми. Од 139 сопственици на земјиште и нивните домаќинства погодени од Штип 1, информации за ранливост се евидентирани кај 94 (67,6%), додека за 45 домаќинства (32,4%) немаше доволно достапни податоци. Меѓу оние со податоци, мнозинството спаѓаат во средната категорија (51 домаќинство; 54,3% од оние со податоци; 36,7% од сите домаќинства). Дополнителни 23 домаќинства се класифицирани како ниски (24,5% од оние со податоци; 16,5% од сите домаќинства) и 20 домаќинства како високи (21,3% од оние со податоци;

14,4% од сите домаќинства). Ова укажува на потребата да се даде приоритет на домаќинствата со висока ранливост за приоритетна поддршка, а воедно да се развијат скалабилни мерки за значителната група со средна ранливост.

Не сите домаќинства ќе добијат поддршка за егзистенција од проектот, без оглед на нивното ниво на ранливост, бидејќи не сите нив ќе имаат засегнати средства за живот од Штип 1. Според тоа, Табела 5.10 ја претставува распределбата на домаќинствата чишто средства за живот се делумно засегнати, категоризирани според нивото на ранливост. Вкупно, 39 домаќинства ќе доживеат делумно влијание врз средствата за живот, од кои 28 се класифицирани како средно или високо ранливи.

Табела 5.10: Статус на ранливост на домаќинствата сопственици на земјиште и домаќинствата кои делумно ги губат средствата за живот (n=139)

Категорија	Дефиниција	Домаќинства		Домаќинства кои делумно губат средства за живот	
		#	%	#	%
Висока ранливост	< 0,50	20	14.4	6	15.4
Средна ранливост	0,51 – 0,75	51	36.7	22	56.4
Ниска ранливост	0,76 – 1,00	23	16.5	11	28.2
Нема доволно информации	-	45	32.4	-	-
Вкупно	-	139	100	39	100

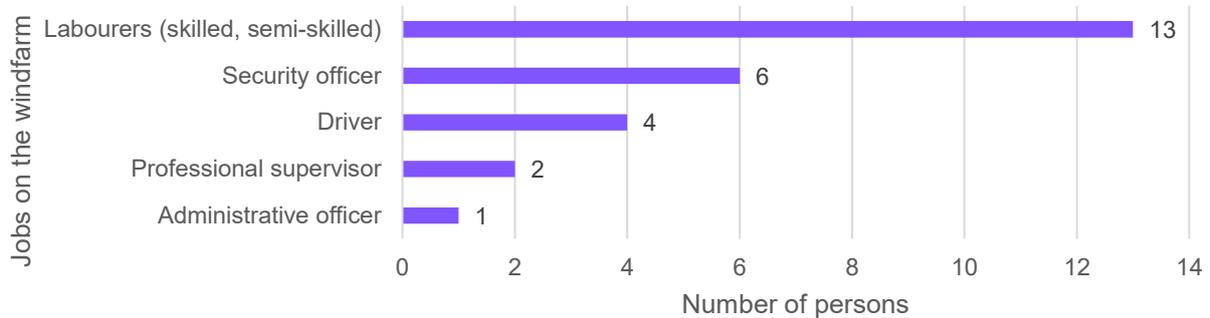
5.5.7 Преференција за обнова на средствата за живот

Најчесто споменуваниот вид поддршка за обнова на средствата за егзистенција беше „Не сум сигурен“, со 35 одговори (35,5%), кои истакнуваат значителна несигурност или недостаток на свест кај сопствениците на земјиште во врска со достапните опции. Втората најчеста категорија беше „Друго“, со 21 одговор (21,9%). Од нив, девет се однесуваа на финансиска компензација, пет не изразија интерес за добивање поддршка, четири немаа мислење, две споменаа работни места на проектот, а едно предложи учество во проектот. „Микрофинансирањето“ е рангирано на трето место, избрано од 20 сопственици на земјиште (20,8%), што укажува на интерес за финансиски механизми за помош при закрепнувањето. Дополнително, четири сопственици на земјиште (4,2%) споменаа земјоделски средства како што се опрема, ѓубрива или семиња, додека обуката и помошта при наоѓање алтернативно земјиште добија по еден одговор (1%).

Како дел од социо-економскиот попис, сопствениците на земјиште беа прашани дали некои членови на домаќинството се заинтересирани да бараат вработување поврзано со градежништвото на проектот. Како одговор, 27 мажи и четири жени одговорија позитивно. Две од жените се искусни работници, додека 20 мажи изјавија дека имаат искуство во различни работни вештини потребни на градилишта. Тринаесет домаќинства имаат искусни работници кои се подготвени да работат на проектот, едно од нив вклучува и мажи и жени.

Сепак, 26 сопственици на земјиште одговорија на прашањето за тоа каков вид работа би разгледале. Најчесто избраните опции со 13 одговори (50%) беа трудointензивни работни места, вклучувајќи квалификувана и полуквалификувана работна сила (столар, електричар, водоводџија, ѕидар, механичар), проследени од службеник за обезбедување со шест одговори (23,1%), додека четири лица (15,4%) се одлучија за улогата на возач (на автобуси, камиони, опрема) и две (7,7%) избраа професионални улоги (супервизор, планер, инженер, компјутерски ИТ). Едно лице (3,8%) избра административна работа (службеник, сметководител).

Табела 5.14: Интерес за потенцијално вработување на проектот

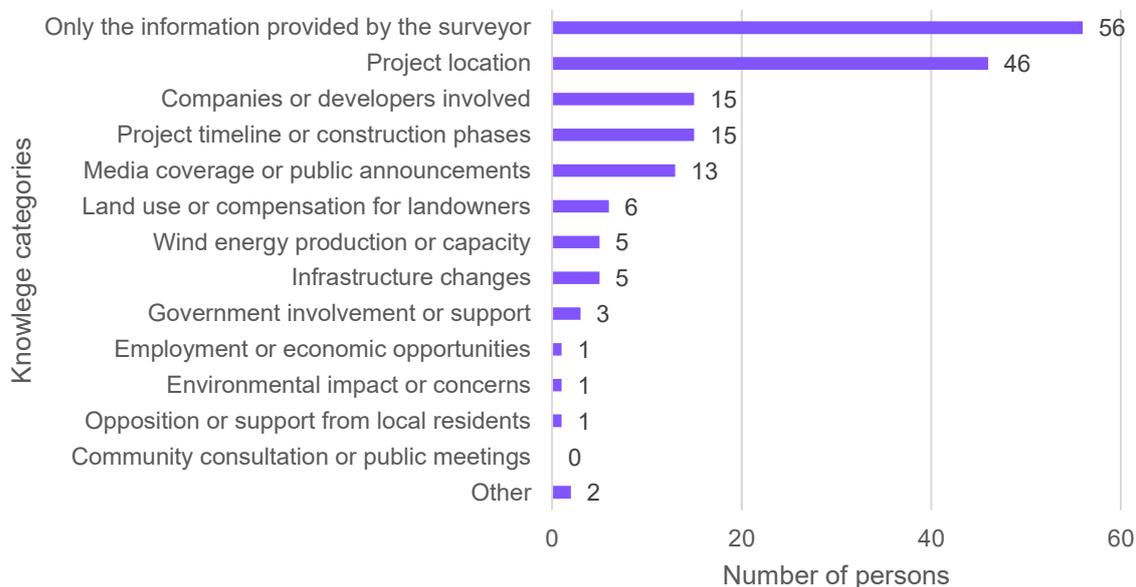

5.5.8 Познавање на проектот и перцепирано влијание

Интервјуата го истражуваа нивото на свест и перцепираното влијание на проектот кај интервјуираните домаќинства. Наодите откриваат дека додека некои сопственици на земјиште покажуваат географска свест и запознаеност со одредени детали за проектот, други се чини дека се потпираат главно на информациите споделени за време на истражувањето, што укажува на можности за понатамошно ангажирање. Ова се очекува за проект кој сè уште е во фаза на планирање, а планот за вклучување на засегнатите страни ќе ги опфати овие аспекти како што процесот се движи напред. Перцепциите за потенцијалното влијание варираат, со извесна несигурност за тоа како проектот би можел да влијае на домаќинствата; сепак, очекувањата малку наклонуваат кон позитивни исходи.

Од 94 одговори, 57 (60,6%) имале претходно познавање на проектот пред анкетата. Табела 5.15 покажува дека најчестиот одговор со 56 споменувања (33,1%) се однесувал само на информациите дадени од анкетарот, што укажува на никакво претходно познавање на проектот. Локацијата на проектот беше спомената 46 пати (27,2%), што укажува дека географската свест за проектот е релативно широко распространета. Познавањето на вклучените компании или инвеститори и временската рамка на проектот беа споменати по 15 (8,9%) пати, медиумското известување 13 (7,7%) пати, соодветно, со шест споменувања (3,6%) за користење на земјиштето или надомест за сопствениците на земјиште, пет споменувања (3%) за производство и капацитет на енергија од ветер и инфраструктурни промени. Вклученоста и поддршката на владата беа споменати три (1,8%) пати. Еднократно споменување (0,6%) беше наведено за познавање на можностите за вработување или економски можности, влијанија или загрижености врз животната средина и противење или поддршка од локалните жители. Не беа пријавени никакви сознанија за консултации со заедницата или јавни состаноци. Две споменувања (1,2%) беа класифицирани како друго.

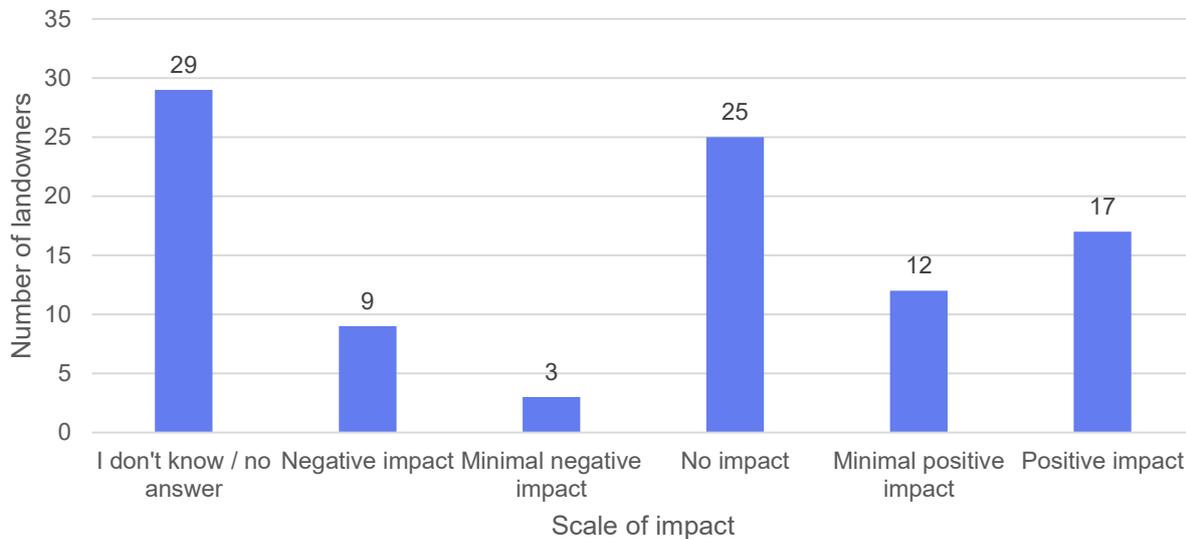
Табела 5.15: Аспекти на проектот кои им се познати на интервјуираните сопственици на земјиште

Откако анкетарите им го објаснија проектот и неговата намена на испитаниците и одговорија на нивните прашања, тие поставија прашање за влијанијата што сопствениците на земјиштето ги очекуваат од изградбата на проектот. Распределбата на одговорите беше искривена кон позитивни очекувања, и покрај значителното ниво на неизвесност.

Вкупно 95 лица одговорија на прашањето во врска со перцепираниот обем на влијание на проектот врз нивното домаќинство. Како Табела 5.16 покажува дека најчестиот одговор бил дека не знаат (29 споменувања, 30,5%), што укажува на високо ниво на неизвесност или недостаток на разбирање за потенцијалните ефекти од проектот. Потоа следеше „без влијание“, споменато 25 пати (26,3%). „Позитивни“ влијанија беа забележани од 17 лица (17,9%), додека „негативни“ влијанија беа споменати девет пати (9,5%). Дополнително, „минимално позитивно влијание“ беше избрано од 12 сопственици на земјиште (12,6%), а „минимално негативни влијанија“ од тројца испитаници (3,2%), што укажува дека некои очекуваат само мали промени во нивната моментална состојба.

Табела 5.16: Очекувани влијанија од проектот од страна на сопствениците на земјиште

Кога беа прашани за аспектите од животот врз кои сметаат дека проектот ќе влијае, повеќето одговори (37, 54,4%) посочија неизвесност или очекување дека ништо нема да се промени или ја избраа опцијата „друго“. Сепак, најчесто очекуваното влијание е во економската или сферата на вработувањето, со 24 одговори (35,3%) што укажува дека многумина очекуваат проектот да влијае врз можностите за вработување или финансиските услови. Помалку често споменувани беа пристапот до услуги и објекти (три споменувања, 4,4%), условите за живот (две споменувања, 2,9%) и здравствените и сточарските активности со по едно споменување (1,5%) за секоја од нив. Ниту еден од одговорите не покажа загриженост дека домувањето или социјалните врски ќе бидат нарушени од активностите поврзани со проектот.

Во врска со тоа како се чувствуваат во врска со засегнатост на нивниот имот од проектот, мнозинството изјавија дека немаат мислење, со 55 одговори (58,5%). „За“ беше вториот најчест одговор, споменат од 31 лице (33%). Екстремните опции „силно против“ и „силно за“ беа споменати по еднаш (1,1%). Помала група изрази противење, при што „против“ избрани од шест сопственици на земјиште (6,4%).

Вкупно 63 сопственици на земјиште (66,3%) изјавија дека се несигурни за тоа како нивниот бизнис, економска активност или земјоделство би можеле да бидат засегнати од проектот, истакнувајќи ја потребата од појасни информации. Седумнаесет сопственици на земјиште (17,9%) веруваат дека нивните активности ќе претрпат загуби, што укажува на загриженост или противење, додека само еден испитаник (1,1%) очекува придобивки од проектот. Четиринаесет сопственици на земјиште (14,7%) не очекуваат никакво влијание врз нивниот бизнис. Понатаму, 18 сопственици на земјиште (24,3% од оние што одговориле на ова прашање) очекуваат проектот да го направи нивното земјиште економски неодржливо.

5.6 Основни импликации за планирање на обновата на средствата за живот

Социоекономската појдовна состојба презентирана во овој дел се темели на опсежно собирање и анализа на податоци. Овој робустен збир на податоци обезбедува сеопфатно разбирање на моделите на користење на земјиштето, активностите за егзистенција и динамиката на заедницата во рамките на проектната област.

Ова не е само преглед на моменталните услови, туку и стратешка алатка за идно планирање: Иако анализата на овие информации е опфатена во неколку делови од ПОСЖ, достапноста на такви детални и разновидни податоци беше клучна за информирање на мерките за обнова на средствата за живот. Покрај тоа, се воспоставува силна основа за идно следење и евалуација на ефикасноста на ПОСЖ, овозможувајќи прилагодено управување и донесување одлуки врз основа на докази во текот на имплементацијата на проектот.

Македонија Штип Алказар ветропарк ОВЖССА

Нацрт-план за обнова на средствата за живот (ПОСЖ): Институционални аранжмани

6 Имплементација и институционални аранжмани

6.1 Преглед

Планирањето, подготовката и спроведувањето на Планот за обнова на средствата за живот (ПОСЖ) вклучува различни процеси и засегнати страни со дефинирани улоги и одговорности. Овој дел ги опишува придонесите на предлагачот на проектот, независните консултанти и надворешните институции во спроведувањето на ПОСЖ во сите фази од проектот, според распоредот за спроведување на ПОСЖ во дел 12 од овој ПОСЖ.

6.2 Предлагач на проектот

Предлагачот на проектот е одговорен за спроведување на ПОСЖ, како и за преговори за спогодби, финансирање на откупот на земјиште, потпишување договори за земјиште, консултации со лицата засегнати од проектот, управување со поплаки поврзани со приватното земјиште¹, и сите други аспекти на спроведувањето на ПОСЖ и откупот на земјиште во согласност со меѓународните стандарди и националното законодавство. Предлагачот на проектот има два тима кои тесно соработуваат за управување со компензациите за откуп на земјиште и спроведувањето на ПОСЖ, како што следува:

- Тим за управување со земјиште кој е одговорен за идентификување, проценка и обезбедување на потребните земјишни парцели, гарантирајќи усогласеност со законските и процедуралните стандарди во текот на целиот процес на набавка на земјиште. Овој тим е составен од компании за услуги за набавка на земјиште, проценител на земјиште од приватниот сектор и правен советник (овие субјекти и нивните улоги се сумирани во дел 4.1 од ова ПОСЖ).
- Тим за социјален менаџмент кој е одговорен за придонес кон избегнување или минимизирање на влијанијата од преселувањето, деталзирање на пакетите за поврат на средствата за живот и ангажирање и обезбедување поддршка на лицата засегнати од проектот.

Предлагачот на проектот ќе обезбеди обука и ќе ја подигне свеста кај сите вработени во проектот и изведувачи за родовата сензитивност и вклучувањето на ранливите групи во активностите за преселување и враќање на средствата за живот, а исто така ќе ги обучи за целосно да ги разберат процедурите на ПОСЖ, протоколите за вклучување на засегнатите страни и поврзаните барања за мониторинг.

¹ Предлагачот на проектот не е директно вклучен во владините процеси за стекнување или експроприација на државно земјиште. Во такви случаи, засегнатите лица треба да поднесат поплаки директно преку воспоставениот систем на владата.

Овој документ се издава само за страната која го нарачала и за специфични цели поврзани само со горенаведениот проект. Ниту една друга страна не треба да се потпира на него ниту да се користи за која било друга намена.

Не преземаме никаква одговорност за последиците од негово користење од која било друга страна, или употреба за која било друга цел ниту за каква било грешка или пропуст што се должи на грешка или пропуст во податоците што ни ги доставиле други страни.

Овој документ содржи доверливи информации и претставува интелектуална сопственост. Не треба да се прикажува на други страни без наша согласност и согласност од страната што го нарачала.

Целокупниот тим на предлагачот на проектот кој управува со тимовите за управување со земјиштето и социјалното управување е даден во делови 6.2.1 и 6.2.2 подолу:

6.2.1 Тим за управување со земјиште

Тимот за управување со земјиштето на предлагачот на проектот го вклучува главниот инвестициски директор, со седиште во ОАЕ, кој го надгледува процесот; раководителот за балканскиот регион; финансискиот менаџер со седиште во Северна Македонија; и менаџерот за развој на проектот со седиште во Србија.

Одговорностите на овој тим за имплементација на ПОСЖ вклучуваат:

- Обезбедување стратешко водство за тимовите за управување со земјиштето и за социјалните тимови, обезбедување координирана испорака на мерки за компензација и поврат на средствата за живот.
- Дисеминација на политиката за животна средина и социјална политика на предлагачот на проектот и посветеноста кон мерките за социјална заштита.
- Преглед на извештаите од мониторингот на ПОСЖ и поддршка на стратешките одлуки што треба да се донесат.
- Потврдување дека се распределени соодветни човечки и финансиски ресурси за ефективно спроведување на ПОСЖ.
- Надгледување на преговорите за спогодби, финансирање на откупот на земјиште, потпишување договори за земјиште и управување со поплаки поврзани со земјиштето, гарантирајќи усогласеноста со меѓународните стандарди и националното законодавство.

6.2.2 Социјален тим

Социјалниот тим на предлагачот на проектот го вклучува раководителот за аспектите на животната средина, социјалните аспекти и владеењето(АЖССАВ))АЖССАВ, со седиште во ОАЕ, вишиот специјалист за еколошки и социјални аспекти (ЕиС), специјалист за еколошки и социјални аспекти со седиште во Северна Македонија и лице одговорно за врски со заедницата кој е во процес на склучување договор. Менаџерот за земјата кој ќе го надгледува процесот на спроведување на ПОСЖ, исто така е во процес на вклучување во тимот.

Одговорностите на овој тим за имплементација на ПОСЖ вклучуваат:

- Раководителот на АЖССАВ го води планирањето, координацијата и надзорот врз спроведувањето на ПОСЖ и утврдува дека се исполнети обврските и заштитните мерки како и мобилизира ресурси за спроведување на ПОСЖ и за справување со корективните мерки што ги бараат кредиторите на проектот или се идентификувани преку внатрешни активности за следење на ПОСЖ.
- Вишиот специјалист за животна средина и социјални аспекти ги води внатрешните активности за следење на ПОСЖ и периодичните прегледи на ПОСЖ, поддржувајќи го развојот и континуираното подобрување на документот, идентификувајќи ги потребните ажурирања, соодветно ревидирајќи го и осигурувајќи се дека сите промени им се соопштуваат на релевантните членови на тимот. Оваа улога исто така служи како примарна врска со независни консултанти за собирање податоци, известување и техничка поддршка.
- Менаџерот за земјата го надгледува спроведувањето на ПОСЖ, потврдува дека се распределени соодветни човечки и финансиски ресурси за ефикасно спроведување на ПОСЖ и управува со буџетот за негово спроведување.
- Специјалистот за социјални аспекти од земјата помага во ангажирањето на други субјекти и консултанти за процесот на откуп на земјиште и подготовка на ПОСЖ како и обезбедува техничка експертиза. Се координира со финансиската единица на предлагачот на проектот за да потврди дека правата за компензација се исплатени во согласност со договорите за земјиште и барањата

на ПОСЖ, вклучувајќи го и прашањата на даноците и прилагодувањата кон инфлацијата. Го олеснува формулирањето и спроведувањето на програмите за враќање на средствата за живот за лицата засегнати од проектот во соработка со надворешни партнери и агенции.

- Главната одговорност на лицето одговорно за врски со заедницата е да го поддржи предлагачот на проектот во спроведувањето на Планот за вклучување на засегнатите страни. Лицето одговорно за врски со заедницата гради и одржува конструктивен однос со локалните заедници, одговарајќи на барањата на заедницата и подигнувајќи ја свеста кај засегнатите заедници во врска со ПОСЖ и механизмот за поплаки на проектот. Делува како контакт-точка за членовите на локалната заедница, обезбедува транспарентна комуникација и управува со текот на информации поврзани со проектот и негува доверба помеѓу предлагачот на проектот и локалните засегнати и заинтересирани страни. Поддржува воспоставување и работење на физичката канцеларија за врски со заедницата и обезбедува целата документација поврзана со проектот ќе биде лесно достапна во канцеларијата. Ги следи ставовите и трендовите на заедницата кон проектот и ги известува овие наоди до компанијата. Го поддржува идентификувањето и спроведувањето на иницијативи за корпоративна општествена одговорност.
- И специјалистот за социјални аспекти во земјата и лицето одговорно за врски со заедницата спроведуваат внатрешни активности за следење на ПОСЖ, поддржувајќи го развојот и континуираното подобрување на ПОСЖ. Комуницира и управува со механизмот за поплаки на ПОСЖ како и процесот на откуп на земјиште, ја обезбедува соодветна документација за активностите на засегнатите страни во дневникот на засегнатите страни на проектот како и за поплаките и барањата на Платформата за управување со поплаки на предлагачот на проектот. Ја поддржува имплементацијата и континуираното ажурирање на ПОСЖ во текот на фазите на изградба и работење.
- Менаџерот за земјата, специјалистот за социјални аспекти во земјата и лицето одговорно
- за врски со заедницата дејствуваат како претставници на предлагачот на проектот на состаноците со засегнатите страни, по потреба (на пр. за време на јавни расправи, консултативни состаноци или јавни објави) и одржуваат состаноци со институционални засегнати страни, како што се владините претставници и регулатори.

6.3 Независни консултанти

Предлагачот на проектот склучи договор со „Мот Мекдоналд“ како независен консултант за развој на овој ПОСЖ. Вклученоста на Мот Мекдоналд и неговиот локален консултант Манеко Солушнс подразбира:

- Спроведување редовни состаноци со членовите на социјалниот тим на предлагачот на проектот за координирање на информациите, обезбедување редовни ажурирања за напредокот и за техничките извештаи.
- Спроведување на собирањето податоци од ПОСЖ.
- Развивање на ПОСЖ, комуницирање на клучните ризици и застапување за модификации на дизајнот на проектот за да се избегнат или минимизираат влијанијата од преселувањето.

6.4 Други агенции и институции

За ефикасно спроведување на ПОСЖ и за воспоставување правични и соодветни механизми, од суштинско значење е да се ангажираат различни институции и локални партнери со потребната експертиза, ресурси и врски со заедницата. Овие надворешни чинители ќе играат клучна улога во:

- Обезбедување клучни информации.
- Олеснување на вклучувањето на засегнатите страни.

- Обезбедување специјализирана поддршка, прилагодена на потребите на засегнатите лица и домаќинства.

Ова ангажирање е особено релевантно за засегнатите лица кои може да го изгубат пристапот до средства или извори на средства лоцирани на јавно земјиште или на земјиште дадено под концесија.

Улогите и одговорностите на клучните чинители надвор од предлагачот на проектот се дискутирани во Табела 6.1.

Табела 6.1: Институционални аранжмани и потенцијални партнери за имплементација на ПОСЖ

Институција	Вид	Консултирано за време на подготовката на ПОСЖ	Вид на потенцијална поддршка
Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство	Потенцијален јавен партнер	Да (ИКИ)	Обезбедува податоци за земјиштето и се грижи за одобрувањето на пренамена на земјоделско земјиште за други намени, како што се проекти за обновлива енергија; ги поддржува земјоделците во процесот на регистрација, субвенции, обука и рурален развој. Особено релевантно за концесии на земјиште и корисници на јавно земјиште.
Локални самоуправи (Општини Карбинци, Штип и Радовиш)	Потенцијален јавен партнер	Да (ИКИ)	Одговорен за урбанистичко планирање и развој на градежно земјиште во надлежност на локалната власт. Одобрува локални промени во користењето на земјиштето и е вклучен во јавни консултации и објавување информации. Одржува инфраструктура, управува со социјалната заштита, организира обуки (земјоделство, противпожарна заштита, жени/млади), финансира локални невладини организации.
Агенција за катастар на недвижности	Владина институција	Да (ИКИ со агенциите во Радовиш и Штип)	Правно ангажирано само кога е на сила важечки акт за експропријација. Подготвува геодетски елаборати, извршува измени во законските права на сопственост по откупот на земјиштето, го ажурира системот на катастарска база на податоци за да го одрази одобрениот Урбанистички план, вклучувајќи ги сите релевантни промени и парцелизација и води евиденција за земјиштето.
Агенција за храна и ветеринарство	Владина институција	Да (ИКИ)	Ја следи безбедноста на храната и добиточната храна, го надгледува ветеринарното здравје и благосостојба и ги поддржува одгледувачите на добиток доколку е засегнато рурално/земјоделско земјиште.
Стопанска комора на Македонија, Штип	Потенцијален приватен партнер	Да (ИКИ)	Обезбедува административна поддршка за бизнисот; организира обуки; посредува меѓу компаниите и институциите.
Агенции за вработување (Радовиш, Штип и Карбинци)	Потенцијален јавен партнер	Да (ИКИ со агенцијата на Радовиш)	Ги поврзува барателите на работа со улогите во проектот; управува со шеми за обука и самовработување; промовира вклучување на работната сила.
Национална земјоделска мрежа	Потенцијален приватен партнер	Да (ИКИ)	НВО фокусирана на вмрежување, едукација и застапување за индивидуални земјоделци; информира за субвенции/обуки; промовира диверзификација на средствата за живот.
Национални шуми подружница „Серта“ Штип	Потенцијален јавен партнер	Да (ИКИ)	Филијала на Јавното претпријатие за стопанисување со државни шуми. Управува со шумско земјиште; спречува пожари; поддржува создавање работни места поврзани со шумските и проектните активности.
Универзитет за доживотно учење „Ванчо Прке“	Потенцијален приватен партнер	Да (ИКИ)	Нуди сертифицирана стручна обука; поддржува ранливи групи; ги прилагодува курсевите на потребите на заедницата.
Министерство за финансии	Владина институција	Не	Правно ангажирано само кога е на сила важечки акт за експропријација. Ги надгледува процесите на експропријација и компензација за усогласеност со имотните и законските рамки.

Институција	Вид	Консултирано за време на подготовката на ПОСЖ	Вид на потенцијална поддршка
Суд	Правосудство	Не	Одговорен за решавање на спорови и правни лекови во случаи кога не е започната или одобрена постапка за експропријација.
Народна банка на Република Северна Македонија	Потенцијален јавен партнер	Не	Обезбедува обука за финансиска писменост и може да биде стратешки партнер за финансирање или технички партнер.
Универзитет „Гоце Делчев“ (Штип)	Потенцијален јавен партнер	Не	Универзитетот има различни факултети кои би можеле да бидат стратешки технички партнери, како што се Економскиот факултет и Факултетот за туризам и бизнис логистика (обезбедува обука за финансиска писменост) и Земјоделскиот факултет (обезбедува обука за земјоделство).
Фондација за микро-кредити Хоризонти	Потенцијален приватен партнер	Не	Обезбедува пристап до финансиски услуги и микрокредитирање за сопственици на мали бизниси, индивидуални земјоделци и населението со потреби за домување.
Штедилница Можности	Потенцијален приватен партнер	Не	Се бори против сиромаштијата и социјалната маргинализација преку нудење пристап до почетен капитал. Тие имаат различни видови мали кредити (земјоделски, деловни, граѓански, мали и средни претпријатија (МСП), хипотекарни, зелени).
Европски фонд за Југоисточна Европа (ЕФЈЕ)	Потенцијален јавно-приватен партнер	Не	Работи преку локални финансиски институции во Северна Македонија за поддршка на мали и средни претпријатија и може да биде стратешки партнер за финансирање или технички партнер.
Агенција за финансиска поддршка на Одделот за земјоделство и рурални области	Владина институција	Не	Да се понудат земјоделски субвенции и би можело да се донесе техничка поддршка.
Центри за социјална работа	Владина институција	Не	Јавни установи основани за подрачјето на една или повеќе општини. Тие обезбедуваат услуги за граѓаните, семејствата и групите од населението изложени на социјален ризик и преземаат мерки за социјална превенција, вонинституционална грижа, институционална грижа и права на социјална помош.
Македонски центар за меѓународна соработка	Потенцијален приватен партнер	Не	Промовира општествени промени, одржлив развој и демократски вредности во Македонија и поширокиот балкански регион, преку развој базиран на заедницата, градење капацитети и поддршка на малите и средни претпријатија.
Проект Надеж	Потенцијален приватен партнер	Не	Соработува со Министерството за здравство и владините здравствени установи за испорака на лекови и медицински потрошен материјал за намалување на перинаталниот морталитет и морбидитет и подобрување на здравјето на новороденчињата и мајките. Тие исто така обучуваат здравствени работници.
Комора на психолози на Република Македонија	Потенцијален приватен партнер	Не	Нуди тематски предавања, работилници и презентации од здравствената психологија за најновите достигнувања. Олеснете го контактот со квалификувани психолози или релевантни служби за ментално здравје.
CARE International	Потенцијален приватен партнер	Не	Ја користи експертизата во градењето отпорност на заедницата и обезбедувањето хуманитарна помош за бегалци, мигранти и маргинализирани заедници, со силен акцент на родовата еднаквост. Нивните основни области на дејствување се криза, храна и вода, здравство, образование и вештини и јакнење на жените и девојчињата.
Агенции за правна помош	Потенцијален приватен партнер	Не	Им помага на поединците да се снајдат во законските процедури, да ги искористат своите права и да решат проблеми поврзани со

Институција	Вид	Консултирано за време на подготовката на ПОСЖ	Вид на потенцијална поддршка
			документација, домување, вработување или заштита од злоупотреба и дискриминација.

Извор: Мот Меџоналд

Во времето на пишување на овој ПОСЖ, предлагачот на проектот предвидел ограничен број случаи во кои се вклучени отсутни сопственици на земјиште (кои потенцијално живеат во странство), нерешени прашања поврзани со наследството или ситуации каде што е малку веројатно да се постигнат договорени спогодби. Во такви случаи, може да се прибегне кон експропријација. Поточно, во однос на институционалните аранжмани, важно е да се напомене дека владини субјекти како што се Министерството за транспорт, Државното правобранителство, Управата за имотно-правни работи (органот за експропријација), Агенцијата за катастар на недвижности, Управните и граѓанските судови и Министерството за енергетика се законски обврзани да учествуваат само кога формално ќе се започне процес на експропријација. Во отсуство на правно важечки акт за експропријација, овие институции немаат овластување да обезбедат помош за лицата засегнати од проектот за преселување, освен ако не работат според наменски буџет и интерно одобрени програми што спаѓаат надвор од опсегот на националните рамки за одговорност.

Македонија Штип Алказар ОВЖССА ветерен парк

Нацрт-план за обнова на средствата за живот (ПОСЖ): Подобност и права

7 Подобност и права

7.1 Преглед

Овој дел ги идентификува категориите на лица засегнати од проектот кои се подобни за поддршка за поврат на средствата за живот и говори за утврдување на крајниот рок за остварување на правата и ги презентира истите.

7.2 Критериуми за подобност

Во овој проект, лица засегнати од проектот се лица кои доживуваат економско поместување поради проектот. Лица засегнати од проектот кои имаат право на надомест и имаат право на проектна помош се оние кои исполнуваат барем еден од трите критериуми наведени во Табела 7.1. Примерите првенствено ги одразуваат познатите, постоечки лица засегнати од проектот но исто така и карактеристиките на потенцијалните идни лица кои можат да бидат идентификувани.

Табела 7.1: Критериуми за подобност

Критериуми за подобност ¹	Примери на лица засегнати од проектот за кои важат критериумите
Критериум 1 Сопственици на земјиште или корисници со формални законски права врз земјиштето или средствата што ги зафаќаат или користат	<ul style="list-style-type: none"> ● Приватни сопственици на земјиште (компаниии или поединци) ● Концесионери на земјиште во јавна сопственост ● Закупци со признати права (лица кои изнајмуваат приватно земјиште или го користат врз основа на писмени или усни договори) ● Вработени (работници, со потпишани договори за претпријатија што користат земјиште или за сопственици на земјиште, кои се засегнати од губење на работното место)
Критериум 2 Лица кои моментално немаат формални законски права врз земјиште или средства, но имаат побарување врз земјиште кое е признато или препознатливо според обичајното или националното право	<ul style="list-style-type: none"> ● Наследници на земјиште без регистрирана сопственост ● Поединци со имот во постапка за легализација (сопственици на згради чии барања за дозволи се сè уште во фаза на разгледување или се нецелосни, сопственици во процес на легализација преку службено правосилно право²)
Критериум 3	<ul style="list-style-type: none"> ● Неформални корисници на земјиште (на пр., редовни или сезонски корисници на јавно и приватно земјиште, собирачи на

¹ Критериумите за подобност се главно дефинирани според Законот за сопственост и други стварни права („Службен весник на Република Македонија“ 18/01, 31/08), 92/08, 139/09 и 35/10)

² Спротивното владение е правен принцип што му овозможува на едно лице да бара сопственост врз земјиште кое не го поседува законски, под услов да го поседувало континуирано. Тоа му овозможува на поединецот да стекне законско право на сопственост врз имотот преку континуирано заземање или користење и често се нарекува „узукапција“ или „права на сквотер“.

Овој документ се издава само за страната која го наратала и за специфични цели поврзани само со горенаведениот проект. Ниту една друга страна не треба да се потпира на него ниту да се користи за која било друга намена.

Не преземаме никаква одговорност за последиците од негово користење од која било друга страна, или употреба за која било друга цел ниту за каква било грешка или пропуст што се должи на грешка или пропуст во податоците што ни ги доставиле други страни.

Овој документ содржи доверливи информации и претставува интелектуална сопственост. Не треба да се прикажува на други страни без наша согласност и согласност од страната што го наратала.

Критериуми за подобност¹ **Примери на лица засегнати од проектот за кои важат критериумите**

Лица кои немаат никаков титулар или препознатливо побарување или законско право врз земјиштето или средствата што ги заземаат или користат	природни ресурси од земјиштето за генерирање приход, сквотери/натрапници) ³
--	--

Извор: Критериумите за подобност се базираат на МКФ СИ5 (став 17), а категориите лица засегнати од проектот се развиени од Мот МакДоналд.

Лица засегнати од проектот вклучени според критериумите за подобност 1) и 2) во Табела 7.1 ќе бидат компензирани за релевантните економски загуби за засегнатото земјиште и средствата на земјиштето. Лица засегнати од проектот вклучени во критериум 3) нема да имаат право на никаква компензација за засегнатото земјиште, но ќе имаат право на компензација за нивните не-земјишни средства и друга помош од ПОСЖ како што се транзициска поддршка, поддршка за пронаоѓање алтернативно земјиште, обука, микрофинансирање, меѓу другото, во зависност од секоја поединечна ситуација. Доколку некои бизниси се засегнати, тие исто така ќе бидат обештетени.

ЛЗП обично се засегнати од трајна или привремена загуба на земјиште, средства, а во некои случаи и на приход, за кои сите бараат соодветна компензација. Овие влијанија можат да бидат засилени од фактори како што се ранливоста, сериозноста на загубата и нарушувањето на егзистенцијата, што мора да се реши преку соодветни мерки за обнова. Понатаму, во сите фази на проектот и според трите критериуми за подобност наведени во Табела 7.1 лицата засегнати од проектот може да доживеат и штета на средствата и непредвидени влијанија. Овие се класифицирани како „други“ видови загуби што треба да се управуваат со еднакво внимание. Сите овие критериуми за проценка на загубите на лица засегнати од проектот се дадени во Табела 7.2.

Табела 7.2: Критериуми за проценка на загубите на лицата засегнати од проектот

Критериуми за оценување	Опис
Ранливи лица засегнати од проектот	Лица идентификувани како ранливи врз основа на критериумот за оцена на ранливоста на ПОСЖ. Ранливите ЛЗП веројатно ќе доживеат влијанија од проектот со зголемен обем.
Сериозно засегнати лица засегнати од проектот	ЛЗП губат повеќе од 50% од нивното вкупно земјиште и користењето на земјиштето, што резултира со сериозна загуба на продуктивно земјиште.
ЛЗП кои губат средства за живот	Домаќинства кои губат приход од која било економска активност (земјоделска или не-земјоделска) поради влијанијата од проектот.
Лица засегнати од проектот со оштетени средства	Сопственици на земјоделски или средства за живот (на пр. култури, дрвја, пасишта, структури) оштетени за време на фазите на проектот (на пр. прашина за време на изградбата, камиони што ги оштетуваат посевите со преминување преку нив).
Лица засегнати од проектот со непредвидени влијанија	Поединци засегнати од влијанијата кои не се првично идентификувани.

Извор: Мот Мекдоналд

Ранливите групи (поединци или домаќинства) може да бидат засегнати од економско раселување. И процената на социјалното влијание и планирањето за поврат на средствата за живот посветуваат посебно внимание на потребите на ранливите групи, вклучувајќи ги и домаќинствата засегнати од влијанијата од преселувањето и раселувањето. На пример, анализите опфаќаат:

- Нивото на ранливост на домаќинството се базира на повеќе критериуми како што се економската состојба, карактеристиките на главата на домаќинството, присуството на членови на семејството на кои им е потребна повеќе од вообичаена грижа, меѓу другите социо-економски фактори.

³ Терминот сквотер обично се однесува на оние кои се без земја или немаат право на сопственост врз земјиштето и го заземаат јавното земјиште за засолниште и/или за остварување на својата егзистенција. Терминот „натрапник“ се користи за означување на нелегално проширување на јавен имот од страна на лице кое е законски имател на имотот. Лицето е натрапник на делот од имотот што го запоседува а за кој нема законско право на сопственост.

- Извори на егзистенција на мажите и жените, вклучително и неформалните, и како преселувањето влијае на нивната способност да вршат работа.
- Права и користење на земјиштето на мажите и жените, вклучувајќи ги правата на наследување и со-сопственост и права на користење на заедничко земјиште и други средства.

Предлагачот на проектот се обврзува да донесува одлуки во врска со ранливите групи или домаќинства во најкраток можен рок.

Исто така, проектот имаше за цел да ги разбере различните влијанија што економското раселување ќе ги има врз жените. Ова подразбира дека:

- Тие беа индивидуално консултирани и им беше дадена можност да учествуваат.
- Нивниот надомест е наменет за подобрување на нивните средства за живот пред проектот.
- Посебно внимание се посветува на нивното следење на значаен и партиципативен начин за да се потврди дека нивниот животен стандард пред проектот е навистина подобрен.
- Им се дава помош доколку сакаат да го користат механизмот за решавање на поплаки.

Иако не е предвидено, ќе се даде доволно известување до секое лице или група што користи земјиште кое не е подобно⁴ барајќи од нив да ги напуштат просториите и да ги демонтираат сите структури пред мобилизацијата и имплементацијата на проектот. Доколку е потребно, на пример, ако засегнатите лица се идентификуваат како ранливи, може да им се обезбеди помош при преселба.

Во оваа фаза од дизајнот, нема индикации дека откупот на земјиште од проектот ќе влијае на постојните објекти во заедницата, како што се водоводни цевководи, кули за дистрибуција на енергија, училишта, здравствени установи или пазари.

Секое лице засегнато од проектот кое ќе биде идентификувано по истражувањата на ПОСЖ во текот на последователните фази од развојот на проектот ќе ја следи истата постапка што веќе се применува до денес. Оваа постапка е детално опишана во поглавје 4 од ова ПОСЖ и се состои од три фази: (1) процес на откуп на земјиште; (2) собирање податоци од ПОСЖ за земјиште во приватна и јавна сопственост; и (3) анализа на податоци од ПОСЖ и за земјиште во приватна и за земјиште во јавна сопственост. Критериумите за подобност и матрицата за права наведени во ова поглавје важат подеднакво и за ново-идентификуваните лица засегнати од проектот.

7.3 Краен датум

За сите потреби за земјиште на проектот, проектот ќе утврди кој е сопственик и го користи земјиштето и кој има право да се земе предвид за компензација или помош поради откуп на земјиште, закуп или службеност. Правото на користење на права на различни групи на лица засегнати од проектот се базира на краен датум, како што е прикажано во Табела 7.3 подолу.

Табела 7.3: Преглед на крајните датуми по категорија и група на ЛЗП

Категорија лица засегнати од проектот	Група	Краен рок
Приватно земјиште		
<ul style="list-style-type: none"> • Приватни сопственици на земјиште 	Сопственици на земјиште кои веќе се согласиле да го пренесат своето земјиште на проектот (потпишан	Датум на потпишување на договорот ⁵ , објавено преку писмо доставено од агентите за недвижности.

⁴ На пример, ако некој се пресели во областа по истекот на крајниот рок.

⁵ Доколку е потребно, и во согласност со препораките на правните советници, ќе се направат измени на потпишаните договори, посебни самостојни договори или други правни документи (на пр. анекси) за да се опише каква било потребна компензација во врска со средствата на земјиштето и дополнителна поддршка за враќање на средствата за живот идентификувани за време на процената на земјиштето и истражувањата за процена на ПСЖ.

Категорија лица засегнати од проектот	Група	Краен рок
	договор) пред испитувањето на вредноста на земјиштето.	
<ul style="list-style-type: none"> ● Приватни сопственици на земјиште 	Сопственици на земјиште кои учествувале во посетата на локацијата од страна на проценител на земјиштето или дале согласност проценителот на земјиштето да продолжи без нивно присуство.	Датум на посета на локацијата за процена на земјиштето, објавен преку писмо доставено од агентите за недвижности.
<ul style="list-style-type: none"> ● Приватни сопственици на земјиште ● Наследници без регистрирана сопственост ● Лица со имот во исчекување на легализација 	Сопственици на земјиште кои не учествуваа или не можеа да учествуваат во посетата на локацијата за проценка на земјиштето, вклучувајќи: <ul style="list-style-type: none"> ● Парцели со починати сопственици (ќе се започне постапка за наследување) ● Парцели во исчекување на постапки за легализација ● Сопственици кои одбија анкета 	<ul style="list-style-type: none"> ● За нерешени постапки за наследство или легализација: Датум на детални мерења на земјиштето и другите средства засегнати од проектот или подоцнежен датум откако ќе се разјасни законската сопственост. ● За одбивања: Датум на проценки на вредноста на земјиштето и другите средства засегнати од проектот, спроведени од јавни површини или соседни патишта, вклучувајќи документација за какво било одбивање за учество за време на процесот на мерење. <p>Во двата случаи, објавено преку писмо доставено од агентите за недвижности.</p>
<ul style="list-style-type: none"> ● Закупци со признати права ● Вработени ● Неформални корисници на земјиште 	Корисници на земјиште (и формални и неформални) на земјиште во приватна сопственост.	<p>Кога сопствениците на земјиштето дале информации за корисниците на земјиштето истражувањето за ПОСЖ: датумот на социоекономското истражување.</p> <p>Кога сопствениците на земјиште не дале информации за корисниците на земјиштето во истражувањето на ПОСЖ: Датум на детални мерења на земјиштето и другите средства засегнати од проектот.</p> <p>Во двата случаи, објавено преку состаноци за објавување на ПОСЖ⁶.</p>
Земјиште во сопственост на владата		
<ul style="list-style-type: none"> ● Концесионери на земјиште во јавна сопственост ● Вработени 	Формални корисници на земјиште на државно земјиште под концесија.	Крајниот рок ќе биде поставен на 90 дена по состаноците за јавно објавување на ПОСЖ. Тој ќе биде соопштен за време на состаноците за објавување и ќе биде зајакнат преку ламинирани постери поставени од почетокот на март до крајот на крајниот период на клучните локации низ проектната област, со посебен фокус на пристапните патишта. Постерите ќе содржат информации за контакт за лицето одговорно за односи со заедницата на предлагачот на проектот и јасна порака како на пример: „Доколку го користите ова земјиште, ве молиме контактирајте го лицето одговорно за односи со заедницата на Алказар

⁶ Предлагачот на проектот се вклучи во разговори со надлежните органи, но властите не се согласија да го откријат или објават крајниот рок.

Категорија лица засегнати од проектот	Група	Краен рок
<ul style="list-style-type: none"> Неформални корисници на земјиште 	Неформални корисници на земјиште во државна сопственост.	<p>Енерџи“. Развивачот на проектот ќе ги собере сите постери откако ќе истече крајниот рок.</p> <p>Овој процес ќе ја поддржи идентификацијата на неформалните корисници на земјиштето. На крајот од крајниот период, предлагачот на проектот директно ќе се поврзе со сите идентификувани неформални корисници на земјиштето (земајќи ја предвид секоја фаза од проектот одделно) за да ги информира за распоредот на изградбата и сите поврзани ограничувања за пристап.</p> <p>По истекот на крајниот рок од 90 дена, нема да бидат додадени дополнителни лица на списокот на неформални корисници на земјиштето, освен ако не можат да дадат разумно и оправдано објаснување зошто не можеле да се појават порано.</p> <p>Датум на спроведување на фокус групи и ИКИ, објавен на состаноците за објавување на ПОСЖ.</p>

Извор: Мот Мекдоналд

Лицата засегнати од проектот кои се идентификувани во проектната област пред крајниот рок имаат право на надомест за нивните засегнати средства и на мерките за санација доволни за да им помогнат да го подобрат или барем да го одржат својот животен стандард пред проектот, капацитетот за заработка и нивото на производство. Оние кои ќе навлезат во која било проектна област по крајниот рок немаат право на надомест или каква било друга помош.

Како подготовка за градежните активности, како знак на љубезност и дел од своите активности за објавување информации, предлагачот на проектот ќе издаде писмено известување до лицата засегнати од проектот кои работат во земјоделството и кои ќе бидат засегнати, советувајќи ги да собираат култури и производи од дрвја и да не сеат повторно пред и за време на овој период. Оваа комуникација ќе биде испратена пред почетокот на сезоната на садење, непосредно пред почетокот на изградбата, која во Северна Македонија обично започнува во март, во зависност од културата и регионот. Видете го делот 5 од овој ПОСЖ за повеќе детали за земјоделскиот календар.

Анкетата на ПОСЖ идентификуваше некои отсутни лица засегнати од проектот. Анкетарите направија повеќе обиди да ги лоцираат и идентификуваат, но во случаи кога не можеше да се воспостави контакт, ќе се отворат заложни сметки за соодветните парцели земјиште. Предлагачот на проектот продолжи со напорите да допре до овие лица.

7.4 Подобност

Социо-економското пописно истражување и анкетите за земјиште и имот обезбедуваат основа за идентификација на лица засегнати од проектот и имотот на земјиште во приватна сопственост. Користејќи ги резултатите од овие анкети, беше развиена детална матрица на права, во која се наведени видовите загуби што можат да ги доживеат различните категории на лица засегнати од проектот и нивните соодветни права. Особено, оваа матрица вклучува преодна поддршка и ја применува секогаш кога лицата засегнати од проектот се соочуваат со привремени загуби на приход или производство за време на транзицискиот период (без разлика дали повторно воспоставуваат ист начин на живот на нова локација, го обновуваат привремено засегнатото земјиште или се

прилагодуваат на нова активност за живот), премостувајќи го јазот сè додека средствата за живот не се вратат на нивоата пред проектот.

Иако е прилагодена на проектот, оваа матрица е дизајнирана да остане доволно широка за да опфати непредвидени случаи кои може да се појават подоцна во процесот. Правата за корисниците на земјиште во државна сопственост беа оценети колективно, а на секој корисник на земјиште засегнат во рамките на проектната област му се нудат разни програми за обнова на средствата за живот (видете дел 8 за повеќе детали за програмите). Сепак, матрицата на права презентирани во Табела 7.4 ги зема предвид сите категории на лица засегнати од проектот.

Овие права се претставени во матрицата на правата во **Error! Reference source not found.** Табела 7.4, и поделени во три категории како што следува:

- Компензација за земјиште, средства и средства за живот
- Мерки за поврат на средствата за живот и поддршка
- Други видови на права како што се неочекувани штети и непредвидени влијанија

Табела 7.4: Матрица на обештетување/права

Вид на загуба	Категорија на лица засегнати од проектот	Права
Надоместок за земјиште, средства и средствата за живот		
Трајна загуба на земјиште (земјоделско, пасишта и комерцијално).	<ul style="list-style-type: none"> ● Приватни сопственици на земјиште ● Наследници без регистрирана сопственост ● Лица со имот во исчекување на легализација 	<p>Парична компензација со целосна цена на замена (пожелна опција кога засегнатата област е мала, на пример 10% од имотот или помалку)⁷ или ако загубата на земјиште се смета за сериозна (повеќе од 50% од поседот), замена на земјиште со сличен земјоделски потенцијал во близина (компензација во натура).</p> <p>Или</p> <p>Договор за закуп на земјиште договорен со сопственикот на земјиштето за да се покријат најмалку пазарните цени за изнајмување на земјиштето во текот на времетраењето на закупот.</p> <p>Или</p> <p>Еднократна парична компензација што го одразува ограниченото, но континуирано користење на земјиштето, обично исплаќана по фиксна стапка.⁸</p> <p>И</p> <p>за земјоделците на земјиште во приватна сопственост кои примаат владина поддршка, истата исплата ќе биде обезбедена во согласност со условите на договорот за земјиштето.</p> <p>За други, ако загубата на земјиште се смета за сериозна (повеќе од 50% од вкупното поседување и користење на земјиштето), се обезбедува преодна поддршка за времето помеѓу губењето на средствата за живот и нивното поврат во првобитната состојба. На пример, за засегнатите земјоделски области, преодната поддршка го опфаќа времето од моментот кога првичниот начин на живот на домаќинството завршува (земјиштето и средствата се предаваат на проектот) до започнување на нови приливи на приход (на исто ниво или износ како и изгубениот износ на живот) или до постигнување одржливи жетви, како на пример по првиот успешен циклус на култури (ист принос како пред проектот). Преодната поддршка може да се исплаќа месечно,</p>

⁷ Паричната компензација не е соодветна кога пазарите на земјиште и труд се слаби или недостапни, луѓето не се редовно ангажирани на овие пазари или кога земјиштето е ретко или е од суштинско значење за егзистенцијата на сопствениците; во такви случаи, на надоместокот во натура им се дава приоритет за луѓето да го одржат или обноват својот животен стандард.

⁸ Видот на договор за трајно губење на пристап до земјиште (закуп, купување или службеност) обично ќе зависи од компонентата на проектот и видот на инфраструктурата, дури и ако секој случај се преговара поединечно, а условите може да варираат. Долгорочните закупи ќе бидат приоритетни (а договорите за купување ќе се земат предвид како втора опција) за ветерните турбини, површини за поставување и изградба на ветерни турбини, пристапни патишта, внатрешни патишта, трафостаница, метеоролошки јарболи и зграда за работа и одржување. Службеност (и купување како втора опција) за вкопани кабли, далноводи, граници на урбанистичкиот план и зафатена површина од перките на ветерната турбина. Конечно, договорите за купување ќе бидат приоритетни за столбовите од далноводите.

Вид на загуба	Категорија на лица засегнати од проектот	Права
		прилагодена на специфичните околности на секое лице засегнато од проектот. Се проценува дека оваа поддршка ќе се обезбедува во период до шест месеци. Износи на паричен надомест врз основа на документиран докази ⁹ . Ќе се обезбеди најмалку минимална нето плата утврдена од владата.
	<ul style="list-style-type: none">● Концесионери на земјиште во јавна сопственост● Закупци со признати права	Парична компензација за покривање на изгубени плаќања за кирија платени однапред до три месеци, доколку ги имало и За земјоделците, на земјиште во приватна сопственост, кои добиваат владина поддршка, истата исплата ќе биде обезбедена во согласност со условите на договорот за земјиштето. За други, ако загубата на земјиште се смета за сериозна (повеќе од 50% од вкупното поседување и користење на земјиштето), се обезбедува преодна поддршка за времето помеѓу губењето на средствата за живот и нивното поврат во првобитната состојба. На пример, за засегнатите земјоделски области, преодната поддршка го опфаќа

⁹ Кога во оваа матрица за права се користи терминот „документиран доказ“, тој се однесува на документи што ги покажуваат износите на приход генериран од парцелата засегната од проектот. Во зависност од специфичните околности, ова може да вклучува лична карта издадена од владата, имотни листови за сопственост на земјиште или друг доказ за сопственост, даночни потврди, договори за закуп или изнајмување, потврди за плаќање или евиденција за банкарски трансфер, евиденција за обработка на земјиште, фактури или потврди за продажба, евиденција за пазарни трансакции, членство во земјоделски задруги, сертификати за регистрација на бизнис, трговски лиценци, договори за вработување, потврди за плата, писма за потврда од работодавачот и евиденција за придонеси за социјално осигурување или пензиско осигурување, меѓу другото. Меѓутоа, кога таквата формална документација не е достапна, предлагачот на проектот ќе процени и може да се потпре на алтернативни средства за верификација, како што се фотографии направени пред влијанието на проектот, потврда од лидерите на заедницата или локалните власти, потпишани и датирани изјави од сведоци или изјави под заклетва (писмени изјави под заклетва).

Вид на загуба	Категорија на лица засегнати од проектот	Права
		<p>времето од моментот кога првичниот начин на живот на домаќинството завршува (земјштето и средствата се предаваат на проектот) до започнување на нови приливи на приход (на исто ниво или износ како и изгубениот износ на живот) или до постигнување одржливи жетви, како на пример по првиот успешен циклус на култури (ист принос како пред проектот). Преодната поддршка може да се исплаќа месечно, прилагодена на специфичните околности на секое лице засегнато од проектот. Се проценува дека оваа поддршка ќе се обезбедува во период до шест месеци.</p> <p>Износи на паричен надомест врз основа на документирани докази. Ќе се обезбеди најмалку минимална нето плата утврдена од владата.</p>
	<ul style="list-style-type: none"> ● Неформални корисници на земјиште 	<p>Доколку загубата на земјиште се смета за сериозна (повеќе од 50% од вкупното поседување и користење на земјиштето), се обезбедува преодна поддршка за периодот од губењето на средствата за живот до нивното обновување. На пример, за засегнатите земјоделски области, преодната поддршка го опфаќа времето од моментот кога првичниот начин на живот на домаќинството завршува (земјиштето и средствата се предаваат на проектот) до започнување на нови приливи на приход (на исто ниво или износ како и изгубениот износ на живот) или до постигнување одржливи жетви, како на пример по првиот успешен циклус на култури (ист принос како пред проектот). Преодната поддршка може да се исплаќа месечно, прилагодена на специфичните околности на секое лице засегнато од проектот. Се проценува дека оваа поддршка ќе се обезбедува во период до шест месеци.</p> <p>Износи на паричен надомест врз основа на документирани докази. Ќе се обезбеди најмалку минимална нето плата утврдена од владата.</p>
<p>Привремено губење на пристап до земјиште (земјоделско земјиште и пасишта).</p>	<ul style="list-style-type: none"> ● Приватни сопственици на земјиште ● Наследници без регистрирана сопственост ● Лица со имот во исчекување на легализација 	<p>Договор за закуп на земјиште договорен со сопственикот на земјиштето за да се покријат најмалку пазарните цени за изнајмување на земјиштето во текот на времетраењето на закупот.</p> <p>Или</p> <p>Еднократна парична компензација што го одразува ограниченото, но континуирано користење на земјиштето, обично исплаќана по фиксна стапка.</p> <p>И</p> <p>За земјоделците, на земјиште во приватна сопственост, кои добиваат владина поддршка, истата исплата ќе биде обезбедена во согласност со условите на договорот за земјиштето.</p> <p>За други, ако загубата на земјиште се смета за сериозна (повеќе од 50% од вкупното поседување и користење на земјиштето), се обезбедува преодна поддршка за времето помеѓу губењето на средствата за живот и нивното поврат во првобитната состојба. На пример, за засегнатите земјоделски области, преодната поддршка го опфаќа времето од моментот кога првичниот начин на живот на домаќинството завршува</p>

Вид на загуба	Категорија на лица засегнати од проектот	Права
		<p>(земјштето и средствата се предаваат на проектот) до започнување на нови приливи на приход (на исто ниво или износ како и изгубениот износ на живот) или до постигнување одржливи жетви, како на пример по првиот успешен циклус на култури (ист принос како пред проектот). Преодната поддршка може да се исплаќа месечно, прилагодена на специфичните околности на секое лице засегнато од проектот.¹⁰ Се проценува дека оваа поддршка ќе биде обезбедена за времетраењето на влијанието, до максимален период од шест месеци.</p> <p>Износи на паричен надомест врз основа на документирани докази. Ќе се обезбеди најмалку минимална нето плата утврдена од владата.</p>
	<ul style="list-style-type: none">● Концесионери на земјиште во јавна сопственост● Закупци со признати права	<p>Парична компензација за покривање на изгубените плаќања за кирија платени однапред, доколку ги имало.</p> <p>и</p> <p>За земјоделците, на земјиште во приватна сопственост, кои добиваат владина поддршка, истата исплата ќе биде обезбедена во согласност со условите на договорот за земјиштето.</p> <p>За други, ако загубата на земјиште се смета за сериозна (повеќе од 50% од вкупното поседување и користење на земјиштето), се обезбедува преодна поддршка за периодот од кога се изгубени средствата за живот се до нивна обнова. На пример, за засегнатите земјоделски области, преодната поддршка го опфаќа времето од моментот кога првичниот начин на живот на домаќинството завршува (земјиштето и средствата се предаваат на проектот) до започнување на нови приливи на приход (на исто ниво или износ како и изгубениот износ на живот) или до постигнување одржливи жетви, како на пример по првиот успешен циклус на култури (ист принос како пред проектот). Преодната поддршка може да се исплаќа месечно, прилагодена на специфичните околности на секое лице засегнато од проектот. Се проценува дека оваа поддршка ќе биде обезбедена за времетраењето на влијанието, до максимален период од шест месеци.</p> <p>Износи на паричен надомест врз основа на документирани докази. Ќе се обезбеди најмалку минимална нето плата утврдена од владата.</p>
	<ul style="list-style-type: none">● Неформални корисници на земјиште	<p>Известување за берба на земјоделски култури или собирање на плодови од дрвја пред земјиштето да биде привремено недостапно и да не е повторно посеано.</p> <p>Доколку загубата на земјиште се смета за сериозна (повеќе од 50% од вкупното поседување и користење на земјиштето), се обезбедува преодна поддршка за периодот од губењето на средствата за живот до нивното обновување. На пример, за</p>

¹⁰ Преодната поддршка за лицата засегнати од проектот кои доживуваат привремена загуба на земјиште ќе се утврдува од случај до случај, земајќи ги предвид факторите како што се достапноста на алтернативни средства за егзистенција, времетраењето на влијанието и обемот на влијанието, меѓу другото.

Вид на загуба	Категорија на лица засегнати од проектот	Права
Загуба на комерцијални или нестанбени објекти (шупи/земјоделски помошни објекти итн.).	<p>Сопственик кој има формален наслов или препознатливо право на сопственост врз изгубената зграда, што може да вклучува:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● Приватни сопственици на земјиште ● Концесионери на земјиште во јавна сопственост ● Закупци со признати права ● Наследници без регистрирана сопственост ● Лица со имот во исчекување на легализација 	<p>засегнатите земјоделски области, преодната поддршка го опфаќа времето од моментот кога првичниот начин на живот на домаќинството завршува (земјиштето и средствата се предаваат на проектот) до започнување на нови приливи на приход (на исто ниво или износ како и изгубениот износ на живот) или до постигнување одржливи жетви, како на пример по првиот успешен циклус на култури (ист принос како пред проектот). Преодната поддршка може да се исплаќа месечно, прилагодена на специфичните околности на секое лице засегнато од проектот. Се проценува дека оваа поддршка ќе биде обезбедена за времетраењето на влијанието, до максимален период од шест месеци.</p> <p>Износи на паричен надомест врз основа на документирани докази. Ќе се обезбеди најмалку минимална нето плата утврдена од владата.</p>
Загуби на земјоделски култури.	<p>Корисник на зградата без препознатливо право на сопственост врз неа, што може да вклучува неформални корисници на земјиштето</p> <p>Сопственик на култури, што може да вклучува:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● Сопственици на приватно земјиште ● Концесионери на јавно земјиште ● Закупци со признаени права ● Наследници без регистрирана сопственост ● Лица со имот во исчекување на легализација ● Неформални корисници на земјиште 	<p>Парична компензација за структурата со целосна цена на замена. Поддршка за пронаоѓање алтернативна локација за употреба.</p> <p>Поддршка за пронаоѓање алтернативна локација за употреба. Надомест за преселба до една месечна минимална плата.</p>
Загуби на дрвја.	<p>Сопственик на дрвја, што може да вклучува:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● Сопственици на приватно земјиште ● Концесионери на земјиште во јавна сопственост ● Закупци со признати права ● Наследници без регистрирана сопственост 	<p>Известување за берба на посевите и кои не се повторно засеани. Или</p> <p>Парична компензација за покривање на изгубениот приход од производството на култури помеѓу отстранувањето на културата до следната жетва и за надоместување на трошоците за постојните култури врз основа на пазарната вредност на производот, вклучувајќи ги и трошоците за замена на семето.</p> <p>Известување за сечење на производи од дрвја. Можност за бесплатно користење на материјал од дрво.</p> <p>Парична компензација за покривање на изгубениот приход од производи од дрвјата помеѓу отстранувањето на дрвото до созревање на садницата и за замена на садници, врз основа на тековните пазарни цени.</p>

Вид на загуба	Категорија на лица засегнати од проектот	Права
	<ul style="list-style-type: none"> Лица со имот во исчекување на легализација 	
Загуби на приходи (поинакви од земјоделските).	<p>ЛЗП засегнати од загуба на приход, што може да вклучува:</p> <ul style="list-style-type: none"> Приватни сопственици на земјиште Концесионери на земјиште во јавна сопственост Закупци со признати права Наследници без регистрирана сопственост Лица со имот во исчекување на легализација 	<p>За трајна загуба, парична компензација од тримесечен нето деловен приход или плата.</p> <p>За привремени влијанија, паричен надоместок од нето приход или плата за бројот на месеци на прекин на работењето или вработувањето за период до три месеци.</p> <p>Износи на паричен надомест врз основа на документирани докази. Ќе се обезбеди најмалку минимална нето плата утврдена од владата.</p>
	Вработени	<p>За трајна загуба, надомест од три месечни плати.</p> <p>За привремена загуба, надомест на месечната плата за бројот на месеци на прекин на вработувањето за период до три месеци.</p> <p>Износи на паричен надомест врз основа на официјални и прифатени документирани докази. Ќе се обезбеди најмалку минимална нето плата утврдена од владата.</p>
	Неформални корисници на земјиште (за употреба како што се напасување говеда и овци и други природни ресурси како што се сечење дрва, лов, пчеларство, собирање билки, меѓу другото)	Поддршка за пронаоѓање алтернативно земјиште за да продолжат со нивната активност.
Мерки за поврат на средствата за живот и поддршка		
Губење на средства за живот.	<p>Лица засегнати од проектот кои доживуваат целосно или делумно¹¹ губење на средствата за живот, што може да вклучува:</p> <ul style="list-style-type: none"> Приватни сопственици на земјиште Концесионери на земјиште во јавна сопственост Закупци со признати права Вработени Наследници без регистрирана сопственост 	<p>Најмалку една програма за поврат на средствата за живот по засегнато домаќинство (видете го делот 8 од ова ПОСЖ за детали за програмите).</p> <p>За ЛЗП кои доживуваат целосна загуба на средства за егзистенција, дополнителна помош за време на процесот на поврат на средствата за егзистенција, од случај до случај.</p> <p>Обновувањето на средствата за живот ќе се следи сè додека не се обноват средствата за живот.</p>

¹¹ Во овој проект, генерално се сметаше дека приватните сопственици на земјиште доживеале целосна загуба на средства за живот кога земјоделството е нивниот деклариран примарен извор на егзистенција, извештаите за проценка на земјиштето потврдуваат дека засегнатите парцели се обработуваат со култури или дрвја, влијанието врз тие парцели е трајно, а вкупната сериозност на влијанието е висока (обично се дефинира како е засегнато повеќе од 50% од земјиштето и/или земјиштето што го користи лице засегнато од проектот). Спротивно на тоа, се смета дека лице засегнато од проектот доживеало делумна загуба на егзистенција кога земјоделството е исто така нивно декларирано средство за живот, засегнатите парцели се обработуваат, но влијанието е привремено, а вкупната сериозност е средна или ниска. Дополнително, лицата кои пријавуваат дека собираат дрва за гориво или се занимаваат со земјоделски активности за егзистенција, но пријавуваат примарен начин на живот што не е директно поврзан со земјоделството, веројатно ќе бидат класифицирани како лица кои доживуваат делумна загуба на средствата за живот.

Вид на загуба	Категорија на лица засегнати од проектот	Права
	<ul style="list-style-type: none"> Лица со имот во исчекување на легализација Неформални корисници на земјиште 	
Ранливи луѓе кои губат средства за живот.	<p>Домаќинства кои целосно или делумно ги губат средствата за живот и се карактеризираат со средна до висока ранливост. Домаќинствата се сметаат за ранливи врз основа на низа критериуми објаснети во делот за процена на ранливоста (дел 4).</p> <p>Секоја категорија на ЛЗП може да биде од домаќинство кое се смета за ранливо, вклучувајќи:</p> <ul style="list-style-type: none"> Приватни сопственици на земјиште Концесионери на земјиште во јавна сопственост Закупци со признати права Вработени Наследници без регистрирана сопственост Лица со имот во исчекување на легализација Неформални корисници на земјиште 	Најмалку едно лице кое учествува во „програмата за поддршка на ранливи домаќинства“ по засегнато домаќинство (видете го делот 8 од ова ПОСЖ за детали за програмата).
Загуби што претставуваат сериозни трајни влијанија.	Засегнати ЛЗП со повеќе од 50% од земјиштето што го поседуваат и користењето на земјиштето се трајно засегнати.	<p>За сопствениците на земјиште на која било парцела која е засегната од проектот повеќе од 50% (но помалку од 100%), можност за продажба на целата парцела или дополнување на 25% од пазарната вредност на парцелата и средствата во договорот за земјиште (купопродажба, закуп или службеност).</p> <p>За сопствениците на земјиште чија цела парцела е засегната и трајно изгубена, дополнете со 25% од пазарната вредност на парцелата и средствата во договорот за земјиште (купопродажба, закуп или службеност).</p> <p>За сите категории на ЛЗП, поддршка за пронаоѓање замена на земјиште со сличен квалитет во близина.</p>
Други видови права		
Неочекувана штета на физичките средства и/или изворите на егзистенција за време на изградбата, работењето или затворањето.	<p>Сопственик на оштетен имот, што може да вклучува:</p> <ul style="list-style-type: none"> Сопственици на приватно земјиште Закупци со признати права Наследници без регистрирана сопственост Лица со имот во исчекување на легализација Неформални корисници на земјиште 	<p>Надомест платен од изведувачот според целосната цена на замена за штета на имот, посеви, дрвја.</p> <p>Помош при подготовка или санација на земјиштето по оштетување од проектот, доколку е релевантно.</p>

Вид на загуба	Категорија на лица засегнати од проектот	Права
Непредвидени влијанија.	Сопственик на оштетен имот, кој може да вклучува: <ul style="list-style-type: none">• Приватни сопственици на земјиште• Закупци со признати права• Наследници без регистрирана сопственост• Поединци со имот во исчекување на легализација• Неформални корисници на земјиште	<p>Ќе бидат документирани и ублажени или компензирани врз основа на принципите на ова ПОСЖ. Правата вклучуваат надомест со целосна цена на замена, земјиште за земјиште (каде што е изводливо) или мерки за враќање на пристапот до земјиштето. Предлагачот на проектот ќе се обиде да ги стекне овие парцели земјиште доколку е економски изводливо и доколку преостанатиот дел е премногу мал за ефикасно да се користи од страна на сопственикот на земјиштето.</p> <p>Доколку загубата на земјиште без имот се смета за сериозна (повеќе од 50% од вкупното поседување и користење на земјиштето), се обезбедува преодна поддршка за времето помеѓу губењето на средствата за живот и нивното враќање. На пример, за погодените земјоделски области, преодната поддршка го опфаќа времето од моментот кога првичниот начин на живот на домаќинството е распуштен (земјиштето и средствата се предадени на проектот) до започнување на нови приливи на приход (на исто ниво или износ како изгубениот начин на живот) или до постигнување одржливи жетви, како на пример по првиот успешен циклус на култури (ист принос како пред проектот). Преодната поддршка може да се исплатува месечно, прилагодена на специфичните околности на секое ЛЗП. Се проценува дека оваа поддршка ќе се обезбедува за период до шест месеци.</p> <p>Износите на парична компензација се базираат на хартиени докази. Ќе се обезбеди најмалку минимална нето плата утврдена од владата.</p>

Извор: Мот Мекдоналд

7.5 Подобност и право: резиме на наодите

Овој дел претставува резиме на правата за лицата засегнати од проектот на приватно земјиште. Како што беше објаснето претходно, правата за корисниците на земјиште во државна сопственост (вклучувајќи ги, но не ограничувајќи се на, концесионерите) беа оценети колективно. Поради оваа причина, проектот одлучи да им стави на располагање на заинтересираните лица во рамките на проектната област одредени програми за поврат на средствата за живот. Бидејќи ЛЗП кои користат земјиште во државна сопственост не се идентификувани поединечно во оваа фаза, тие не се вклучени во ова резиме на правата.

Пакети за обнова на средствата за живот¹² развиените за ПОСЖ се класифицирани според категоријата на загуба, а не според категоријата на засегнато лице, бидејќи едно лице може да претрпи повеќе од една загуба, па затоа нивните права се акумулираат. За приватните сопственици на земјиште, секое поединечно досие ќе ги специфицира категориите на претрпена штета, што ќе служи како основа за идентификување на соодветната компензација и поддршка на која имаат право. Табела 7.5 Подолу е даден преглед на видовите загуби што ги претрпеле 96-те анкетирани приватни сопственици на земјиште (и нивните 276 членови на домаќинствата), како и достапните информации за преостанатите 43 сопственици на земјиште кои не биле анкетирани.¹³ но се засегнати од Штип 1, заедно со други ЛЗП идентификувани на приватно земјиште.

Табела 7.5: Резиме на економското поместување за приватно земјиште по категорија на лица засегнати од проектот

Вид на загуба	Број на ЛЗП по категорија		
	Формален сопственик на земјиште	Закупец со признати права	Неформален корисник на земјиште
Трајна загуба на земјиште (земјоделско, пасиште и комерцијално)	81*	11	7
Привремено губење на пристап до земјиште (земјоделско и пасиште)	99	11	20
Губење на комерцијални или нестанбени згради (шупи/земјоделски помошни згради итн.)	0	0	0
Загуби на земјоделски култури	57	13	1
Загуби на дрвја	72	9	2
Загуби на приходи (освен од земјоделството)	<ul style="list-style-type: none"> ● Загуба на приход: 0 ● Нема загуба на приход: 93 ● Нема информации: 45 	<ul style="list-style-type: none"> ● Загуба на приход: 0 ● Нема загуба на приход: 0 ● Нема информации: 17 	<ul style="list-style-type: none"> ● Загуба на приход: 0 ● Нема загуба на приход: 0 ● Нема информации: 26
Губење на средства за живот	<ul style="list-style-type: none"> ● Делумно губење. 39 ● Вкупна загуба: 0 ● Без загуба: 53 ● Нема информации: 47 	<ul style="list-style-type: none"> ● Делумно губење. 0 ● Вкупна загуба: 0 ● Без загуба: 0 ● Нема информации: 17 	<ul style="list-style-type: none"> ● Делумно губење. 0 ● Вкупна загуба: 0 ● Без загуба: 0 ● Нема информации: 26

¹² Пакетот за поврат на средствата за егзистенција е сеопфатен сет на права што му се даваат на ЛЗП, што може да вклучува компензација (во готово или натура), преодна поддршка и учество во програма за враќање на средствата за егзистенција, меѓу другите елементи. Овие права имаат за цел да го обноват или подобрат животниот стандард на ЛЗП и изворите на приход засегнати од проектот.

¹³ Како што е објаснето погоре, 43 сопственици на земјиште засегнати од Штип 1 не беа анкетирани. Ова се должеше на тековните процеси на наследување (21 сопственици на земјиште), одбивање да учествуваат (16) или неможности на тимот за недвижности и анкетарите да ги лоцираат во времето на пишување на овој извештај (6).

Вид на загуба	Број на ЛЗП по категорија		
	Формален сопственик на земјиште	Закупец со признати права	Неформален корисник на земјиште
Категоризација на ранливост	<ul style="list-style-type: none"> ● Ниска: 23 ● Средна: 51 ● Висока: 20 ● Нема информации: 45 	<ul style="list-style-type: none"> ● Ниска: 0 ● Средна: 0 ● Висока: 0 ● Нема информации: 17 	<ul style="list-style-type: none"> ● Ниска: 0 ● Средна: 0 ● Висока: 0 ● Нема информации: 26
Категоризација на сериозноста	<ul style="list-style-type: none"> ● Ниска: 103 ● Средна: 22 ● Висока: 14 	<ul style="list-style-type: none"> ● Ниска: 10 ● Средна: 3 ● Висока: 4 	<ul style="list-style-type: none"> ● Ниска: 15 ● Средна: 7 ● Висока: 4
Загубите на земјиштето претставуваат сериозни трајни влијанија	13	2	3
Вкупен број на лица засегнати од проектот	139	17	26

*Забелешка за читање: 81 формални сопственици на земјиште ќе доживеат трајна загуба на земјиште поради Штип 1.

Извор: Мот Мекдоналд

Додека Табела 7.5:Табела 7.5 ги наведува видовите загуби настанати од различни категории на лица засегнати од проектот, **Error! Not a valid bookmark self-reference.** ги сумира правата за обнова на средствата за живот по категорија на лицата засегнати од проектот за земјиште во приватна сопственост. Како што е прикажано во оваа табела, 39 формални сопственици на земјиште (заедно со нивните соодветни членови на домаќинството) имаат право да се запишат во најмалку една програма за обнова на средствата за живот по домаќинство. Сепак, сопствениците на земјиште не беа во можност да одговорат во име на закупците и неформалните корисници на земјиште во врска со нивните сопствени околности и преференции за поврат на средствата за живот. Следствено, нема доволно податоци за да се покаже бројот на формални и неформални корисници на земјиште кои имаат право да учествуваат во програмите за обнова на средствата за живот. Ова е една од причините зошто повеќето програми за обнова на средствата за живот опишани во дел 8 се дизајнирани да бидат достапни за сите лица засегнати од проектот на возраст од 16 години и повеќе кои изразуваат интерес во рамките на проектната област. Дополнително, оваа табела покажува дека 28 домаќинства на формални сопственици на земјиште имаат право да добијат поддршка во рамките на „Програмата за поддршка на ранливи домаќинства“.

Табела 7.6: Резиме на правата за поврат на средствата за живот за приватно земјиште по категорија на лица засегнати од проектот

Поддршка и програми за обновување на средствата за живот	Број на засегнати лица засегнати од проектот по категорија на ЛЗП		
	Формален сопственик на земјиште	Закупец со признати права	Неформален корисник на земјиште
Поддршка за пронаоѓање алтернативна локација за употреба поврзана со губење на комерцијални или нестанбени згради	<ul style="list-style-type: none"> ● Потребна е поддршка: 0 ● Не е потребна поддршка: 139 ● Нема информации: 0 	<ul style="list-style-type: none"> ● Потребна е поддршка: 0 ● Не е потребна поддршка: 17 ● Нема информации: 0 	<ul style="list-style-type: none"> ● Потребна е поддршка: 0 ● Не е потребна поддршка: 26 ● Нема информации: 0
Известување за берба и без повторно сееење	<ul style="list-style-type: none"> ● Потребна е поддршка: 57 ● Не е потребна поддршка: 82 ● Нема информации: 0 	<ul style="list-style-type: none"> ● Потребна е поддршка: 13 ● Не е потребна поддршка: 4 ● Нема информации: 0 	<ul style="list-style-type: none"> ● Потребна е поддршка: 1 ● Не е потребна поддршка: 25 ● Нема информации: 0
Известување за бесплатна сеча на производи од дрвја и	<ul style="list-style-type: none"> ● Потребна е поддршка: 72 	<ul style="list-style-type: none"> ● Потребна е поддршка: 9 ● Не е потребна поддршка: 8 	<ul style="list-style-type: none"> ● Потребна е поддршка: 2 ● Не е потребна поддршка: 24

Поддршка и програми за обновување на средствата за живот	Број на засегнати лица засегнати од проектот по категорија на ЛЗП		
	Формален сопственик на земјиште	Закупец со признати права	Неформален корисник на земјиште
Бесплатно користење на материјали од дрвја	<ul style="list-style-type: none"> ● Не е потребна поддршка: 67 ● Нема информации: 0 	<ul style="list-style-type: none"> ● Нема информации: 0 	<ul style="list-style-type: none"> ● Нема информации: 0
Поддршка за пронаоѓање алтернативно земјиште за користење поврзано со загуби на приходи (освен земјоделство)	Ова право не е за оваа категорија на лица засегнати од проектот	Ова право не е за оваа категорија на лица засегнати од проектот	<ul style="list-style-type: none"> ● Потребна е поддршка: 0 ● Не е потребна поддршка: 0 ● Нема информации: 26
Програми за обнова на средствата за живот	<ul style="list-style-type: none"> ● Потребна е поддршка: 39 ● Не е потребна поддршка: 54 ● Нема информации: 46 	<ul style="list-style-type: none"> ● Потребна е поддршка: 0 ● Не е потребна поддршка: 0 ● Нема информации: 17 	<ul style="list-style-type: none"> ● Потребна е поддршка: 0 ● Не е потребна поддршка: 0 ● Нема информации: 26
Дополнителна помош за лица засегнати од проектот кои доживуваат целосна загуба на средствата за живот	<ul style="list-style-type: none"> ● Потребна е поддршка: 0 ● Не е потребна поддршка: 139 ● Нема информации: 0 	<ul style="list-style-type: none"> ● Потребна е поддршка: 0 ● Не е потребна поддршка: 17 ● Нема информации: 0 	<ul style="list-style-type: none"> ● Потребна е поддршка: 0 ● Не е потребна поддршка: 26 ● Нема информации: 0
Програма за поддршка на ранливи домаќинства	<ul style="list-style-type: none"> ● Потребна е поддршка: 28 ● Не е потребна поддршка: 66 ● Нема информации: 45 	<ul style="list-style-type: none"> ● Потребна е поддршка: 0 ● Не е потребна поддршка: 0 ● Нема информации: 17 	<ul style="list-style-type: none"> ● Потребна е поддршка: 0 ● Не е потребна поддршка: 0 ● Нема информации: 26
Поддршка за пронаоѓање замена на земјиште поврзано со загуби кои претставуваат сериозни трајни влијанија	<ul style="list-style-type: none"> ● Потребна е поддршка: 13 ● Не е потребна поддршка: 126 ● Нема информации: 0 	<ul style="list-style-type: none"> ● Потребна е поддршка: 2 ● Не е потребна поддршка: 15 ● Нема информации: 0 	<ul style="list-style-type: none"> ● Потребна е поддршка: 3 ● Не е потребна поддршка: 23 ● Нема информации: 0
Вкупен број на лица засегнати од проектот	139	17	26

Извор: Мот Мекдоналд

Анализата на правата идентификуваше 96 земјишни парцели (48% од сите приватни земјишни парцели засегнати од Штип 1) каде што разидувања или неизвесностите бараат дополнителна верификација од страна на тимот за проценка на земјиштето. Беа забележани три главни сценарија:

- Разидување во информациите за користење на земјиштето помеѓу извештаите за проценка и одговорите на сопствениците на земјиштето за време на истражувањата на ПОСЖ.
- Присуство на дрвја на парцелите засегнати од привремените компоненти на проектот (на пр., далноводи или зафатени зони), што може да укажува на трајно, а не на привремено влијание.
- Парцели со неформални корисници на земјиште или закупци со признати права, за кои е потребна потврда за да се потврди дали лица поинакви од сопственикот на земјиштето го користат земјиштето.

Оваа вкрстена проверка на поединечните досиеја има за цел да изврши точно утврдување на правото на живот и да ги финализира индивидуалните пакети за обнова на средствата за живот.

За време на процената на правата, беа анализирани околностите и желбите на секое ЛЗП кое има право да учествува во програма за обнова на средствата за живот, за да се препорача специфична програма за тоа ЛЗП и неговото домаќинство. Во некои случаи, за истото лице засегнато од проектот беа предложени неколку програми. Ова често се случуваше затоа што ЛЗП можеби е заинтересирано за микрофинансирање, но програмата за микрофинансирање бара завршување на обука за

финансиска писменост како услов за подобност. Според тоа, овие две програми се поврзани. Во други случаи, се проценуваше дека ЛЗП може да биде заинтересирано за повеќе од една програма. Табела 7.7 го претставува потенцијалниот интерес на ЛЗП на земјиште во приватна сопственост во различни програми за обнова на средствата за живот. Како што е прикажано, обуката за финансиска писменост и програмата за поддршка на микрофинансирање се чини дека се најпопуларни (со 28 и 30 формални сопственици на земјиште кои се потенцијално заинтересирани, соодветно). Втора најпопуларна е обуката за егзистенција заснована на земјиште и поддршката за зголемена продуктивност и отпорност (со потенцијално заинтересирани 19 формални сопственици на земјиште), додека најмалку популарна е стручната обука која не е базирана на земјиште (со потенцијално заинтересирани седум формални сопственици на земјиште). Ова укажува на земјоделска ориентација кај лицата засегнати од проектот.

Табела 7.7: Потенцијален интерес на лицата засегнати од проектот за приватно земјиште во програмите за обнова на средствата за живот

Име на програмата за обнова на средствата за живот	Број на ЛЗП по категорија		
	Формален сопственик на земјиште	Закупец со признати права	Неформален корисник на земјиште
Обука за финансиска писменост	28	Нема информации	Нема информации
Програма за поддршка на микрофинансирање	28 2 (заинтересирани, но нема право)	Нема информации	Нема информации
Обука и поддршка за егзистенцијата за земјиштето и неговата зголемена продуктивност и отпорност	19	Нема информации	Нема информации
Стручна обука која не се однесува на земјиште	7	Нема информации	Нема информации
Програма за поддршка на ранливи домаќинства	28	Нема информации	Нема информации

Извор: Мот Мекдоналд

Македонија ШТИП Алказар ОВЖССА ветерен парк

Нацрт-план за обнова на средствата за живот
(ПОСЖ): Обнова на средствата за живот

Овој документ се издава за потребите на странката нарачател и служи исклучиво за конкретните цели поврзани со погоре наведениот проект. Ниту една друга странка не смее да се потпира врз овој документ, ниту пак документот смее да се користи за поинакви цели.

Не прифаќаваме никаква одговорност за последиците доколку некоја друга странка се потпира на овој документ, или пак документот бил искористен за поинакви цели, ниту пак за евентуалните грешки или пропусти содржани во него кои произлегуваат од грешка или пропуст во податоците што ни беа доставени од други странки.

Овој документ содржи доверливи информации и заштитена интелектуална сопственост. Овој документ содржи доверливи информации и заштитена интелектуална сопственост. Тој не смее да им се покажува на другите странки без согласност од наша страна и од странката нарачател.

8 Обнова на средствата за живот

8.1 Преглед

Доколку откупот на земјиште, службеноста или лизингот резултираат со негативни влијанија врз средствата за живот на лицата засегнати од проектот (ЛЗП) или ќе доведат до губење на продуктивни средства што се користат за егзистенција или генерирање приход, се идентификуваат прилагодени мерки за обнова на средствата за живот. Меѓународните стандарди ја нагласуваат важноста на надополнувањето на компензацијата на директна загуба на земјиште и средства со помош заснована на потребите за справување со економското поместување. Ова вклучува дополнителни мерки насочени кон: (1) поддршка на обновата и потенцијалното подобрување на егзистенцијата на ЛЗП; и (2) подобрување на долгорочната економска отпорност на ЛЗП. Ваквата дополнителна поддршка е клучна за да им се овозможи на ЛЗП да ги одржат или подобрат своите целокупни социоекономски услови над нивоата пред проектот. Во овој дел се разгледува видот на поддршка за обнова на средствата за живот што проектот ќе им ја обезбеди на ЛЗП.

Како дел од овој ПОСЖ, развиени се неколку прилагодени програми за обнова на средствата за живот, фокусирани на:

- Обезбедување обука за финансиска писменост со посебен фокус на јакнење на жените и ранливите засегнати лица и олеснување на одржлив пристап до ресурсите за микрофинансирање. Оваа обука е дизајнирана да обезбеди насоки и градење капацитети на засегнатите ЛЗП, овозможувајќи им да ги максимизираат придобивките од поддршката за поврат на средствата за живот.
- Нудење пристап до микрокредити за намалување на финансиската исклученост, промовирање на претприемништвото и зајакнување на одржливоста на економските активности на ЛЗП.
- Зголемување на отпорноста и продуктивноста на постојните средства за живот кои се базираат на земјиште, како што се земјоделството, сточарството или пчеларството, преку насочена обука, поддршка и врски, а со посебен фокус на одржливоста.
- Намалување на зависноста од средства за живот засновани на земјиште и проширување на можностите за приход преку обезбедување обука за алтернативни средства за живот, конкретно за жените, младите и ранливите лица.
- Давање прилагодена помош на ранливите домаќинства погодени од економско поместување.

Овие програми се дизајнирани за сите заинтересирани ЛЗП и како одговор на нивните искажани преференции за надомест и идентификувани потреби за егзистенција, како што е документирано за време на процесот на собирање податоци за ПОСЖ. Во согласност со важечките меѓународни стандарди (дел 3), приоритет се дава на обнова на постојните средства за живот. Сепак, каде што е соодветно, се разгледува и развојот на алтернативни опции. Дизајнот на програмите го зема предвид индивидуалниот избор за да на ЛЗП им се понуди можност да изберат програми што најдобро се усогласуваат со нивните лични преференции. Ранливоста, возраста и полот се интегрирани низ целиот дизајн за да се прилагоди поддршката за ранливите засегнати лица, младите и за мажите и жените засегнати од проектот. Од суштинско значење за ЛЗП е тие доброволно да учествуваат и да не бидат подложени на никаков притисок да избираат опции што ги сметаат за несоодветни.

Лицата засегнати од проектот може да доживеат нарушувања на средствата за живот поради доцнења со повторното започнување на дејноста на нови локации или повторна подготовка на привремено засегнатото земјиште. Во такви случаи, се обезбедува преодна поддршка, како што е детално наведено во матрицата за права во дел 7 од ова ПОСЖ.

Следните раздели ги опишуваат клучните стратегии за обнова на средствата за живот прилагодени на различни контексти на користење на земјиштето, со фокус на земјиште во државна сопственост, земјоделски континуитет, инклузивни процеси на преговори и размислувања за промовирање на независноста и ангажирањето на ЛЗП.

8.1.1 Земјиште во државна сопственост

За корисниците на земјиште во државна сопственост, мерките за обнова на средствата за егзистенција се дизајнирани со користење на пристап базиран на потребите и кој е чувствителен на контекстот. Процесот на дизајнирање ја зема предвид природата на користењето на земјиштето (индивидуално или колективно) и степенот на влијание што е доживеан. За индивидуалните корисници, како што се концесионерите и неформалните корисници на земјиштето дискутирани во дел 5, мерките за обнова беа пропорционални на обемот и продуктивноста на засегањето земјиште, при што компензацијата и поддршката ја одразуваат економската вредност на загубата. За колективните корисници, приоритет им беше даден на групните активности за обнова на средствата за живот со цел да се промовира инклузивност и споделени придобивки. Идентификацијата на мерките е поттикната од консултации со засегањето заедници и локалните чинители. Досега, не се собрани индивидуални информации (т.е. име, контакт) за неформалните корисници на земјиште во државна сопственост (дел 5). Тие ќе се соберат за време на објавувањето и спроведувањето на ПОСЖ, како и преку механизмот за поплаки. За ЛЗП на земјиште во државна сопственост, ПОСЖ предлага одредени програми за обнова на средствата за живот да бидат јавно достапни. Ве молиме погледнете го делот 10 од ова ПОСЖ за планираните активности за ангажман и објавување.

Понатаму, во согласност со матрицата за права, поединците чиј примарен извор на егзистенција е неформално собирање природни ресурси, како што се сечење дрва или собирање билки, ќе бидат поддржани во обезбедувањето алтернативно земјиште или охрабрани да учествуваат во една од програмите за обнова на средствата за живот. Ова ќе им овозможи да преминат на други видови средства за живот по свој избор, врз основа на достапните опции.

8.1.2 Земјоделски континуитет и управување со култури

Договорите за земјиштето имаат за цел да овозможат берба на постојните култури, под услов тоа да не го одложи спроведувањето на проектот. Засегнатите земјоделци од земјиште во приватна сопственост ќе бидат однапред известени да не садат нови култури или дрвја на парцелите потребни за проектните работи. Според условите на нивните концесиски договори со владата, концесионерите мора да го вратат земјоделското земјиште по тековната жетва по раскинувањето на договорот, но не подоцна од една година од датумот на раскинување. Доколку е можно, дрвјата ќе се задржат на самото место и нема да се отстранат.

8.1.3 Инклузивност и родови аспекти

ПОСЖ е придружена со структуриран и информативен процес кој им презентира на засегањето домаќинства низа изводливи опции. Време и труд се посветуваат за да се обезбеди дека ЛЗП целосно ги разбираат овие опции и можат да донесуваат информирани одлуки. Особено внимание се посветува на обезбедувањето жените да бидат целосно информирани за пакетите за обнова на средствата за живот и активно вклучени во донесувањето одлуки. Жените се охрабруваат да потпишуваат правни документи онаму каде што тоа е можно, а исплатите на надоместоците се вршат заеднички на двајцата брачни другари за да се промовира правична распределба на придобивките.

8.1.4 Размислувања за независност и посветеност

Програмите за обнова на средствата за живот, а особено оние фокусирани на обука, се дизајнирани со разбирање дека клучната цел на оваа фаза е да се поттикне независноста и да се намали зависноста од проектот кај лицата засегнати од проектот. Намалувањето на зависноста бара рано и транспарентно откривање на временската рамка, условите и крајните датуми на поддршката, кои

треба да бидат формулирани како дел од јасна излезна стратегија. За да се поттикне активна посветеност, лична одговорност и со цел да се зајакне дејствувањето низ целиот процес на обука, може да се земат предвид неколку елементи за време на деталното дизајнирање на програмите во соработка со партнерите за имплементација. Тие вклучуваат обезбедување јасни информации за износот и времето на поддршката пред почетокот на програмата, барања за присуство и воспоставување врски со општините и локалните претставници. ЛЗП ќе бидат информирани дека учеството во активностите на ПОСЖ е доброволно и дека нема притисок да се запишат во активности за обнова на средствата за живот доколку не се чувствуваат удобно да го сторат тоа. Предлагачот на проектот ќе го следи доброволното вклучување на ЛЗП.

8.2 Програми за обновување на средствата за живот

Овој ПОСЖ идентификуваше 39 домаќинства сопственици на приватно земјиште како подобни за учество во програмите за обнова на средствата за живот. Дополнително, ЛЗП кои вршат економска активност на земјиште во државна сопственост можат да се квалификуваат и за програмите за поддршка опишани подолу доколку ги исполнуваат критериумите за подобност.

Од причини што не беа индивидуално идентификувани ЛЗП на земјиште во државна сопственост, проектот одлучи да им стави на располагање одредени програми за обнова на средствата за живот на сите заинтересирани лица во рамки на проектната област. Овие јавно достапни програми ќе бидат промовирани преку локалните лидери и општинските канали за да се обезбеди широк опфат и да се максимизира учеството меѓу подобните ЛЗП.

Овие програми ќе бидат предмет на континуирано следење, евалуација и подобрување (видете го делот 11 од ова ПОСЖ). Нивната имплементација ќе зависи од резултатите од првичните пилот верзии со приоритетна група на ЛЗП. Програмите мора да останат прилагодливи, со простор за прилагодување или прекинување доколку целите не се исполнети. Пилот-програмите ќе се стремат кон соработка со членовите на заедницата кои можат да ја поддржат иницијативата и да ги споделат своите искуства со пошироката заедница.

Табела 8.1 до Табела 8.5 ги даваат различните програми за обнова на средствата за живот предложени од проектот, вклучувајќи ги нивните цели, критериуми за подобност, пресвртници за завршување и потенцијални партнери за имплементација. Дизајнот и деталите на програмите ќе бидат дополнително развиени од страна на предлагачот на проектот во соработка со избраните партнери за имплементација.

Описите на програмите подолу ќе го водат предлагачот на проектот при подготовката на обемот на работа за давателите на услуги и изразувањето интерес за локалните програми за обнова на средствата за живот. Од организациите ќе биде побарано да го покажат своето искуство во спроведувањето на успешни програми и да наведат како би ги имплементирале предложените активности. Може да се воспостават партнерства и со владини агенции или организации на граѓанското општество кои имаат докажано искуство во спроведувањето на слични иницијативи.

За да се намалат бариерите за учество, сите програми ќе обезбедат ситни надоместоци, поддршка за грижа за деца и помош при превоз за заинтересираните ЛЗП. За секоја програма, ќе бидат понудени различни групи врз основа на потребите на специфичните целни групи, со опции за онлајн или лично одржување, сесии на македонски или турски јазик и прилагодени модули за жени, млади или постари учесници.

Табела 8.1: Обука за финансиска писменост

Компонента	Опис
Цел и опис на програмата за обнова на	Програмата е дизајнирана да промовира одговорно користење на паричен надоместок и да поддржи долгорочно подобрување на егзистенцијата. Предлагачот на проектот ќе обезбеди прилагодена програма за обука за финансиска писменост. Оваа обука ќе биде прилагодена и по содржина и по метод

Компонента	Опис
средствата за живот	<p>на испорака за да ги задоволат конкретните потреби на различни целни групи, вклучувајќи земјоделци, економски оператори, неформални работници, жени и млади. Таа ќе биде прилагодена според темата и ќе се нуди или онлајн или со физичко присуство, во зависност од тоа што е најсоодветно за секоја група.¹ Како минимум, оваа обука ќе ги опфати следниве основни теми: (1) основи на сметководството; (2) буџетирање, штедење и пристап до кредитни линии; (3) стратегии за финансиски инвестиции; (4) развој на бизнис план; (5) принципи на претприемништво и управување со бизнис; (6) оданочување на бизниси.</p> <p>Групите за обука ќе бидат организирани врз основа на бројот на регистрирани ЛЗП. Секој учесник ќе пополни анкета, што ќе им овозможи на обучувачите да ја прилагодат обуката кон нивните потреби и да утврдат дали се потребни повеќе групи. Ќе се одржат наменски сесии за жени и млади за да се промовира инклузивно учество. Сопружниците на засегнатите глави на домаќинствата ќе бидат активно охрабрани да присуствуваат, за да се помогне во јакнењето на женските членови на домаќинството преку јакнење на финансиското знаење. Посебен акцент ќе се стави и на охрабрување на ранливите лица погодени од економско поместување да се запишат во обуката, за да имаат пристап до ресурсите и поддршката потребни за обнова на одржливи средства за живот.</p> <p>Обуката ќе ја спроведуваат квалификувани професионалци со докажано искуство во земјоделството, сточарството и комерцијалниот сектор.</p> <p>Во рок од една година ќе се понуди последователна сесија за да се зајакнат клучните концепти и да се поддржат ЛЗП во ефикасно управување со новите приливи на приходи, помагајќи да се избегне краткорочна потрошувачка на средства.</p> <p>За да се намалат бариерите за учество, програмата ќе обезбеди ситни надоместоци, поддршка за грижа за деца и помош за превоз за заинтересираните ЛЗП.</p>
Подобност	<p>Приоритет се домаќинствата - сопственици на приватно земјиште, со посебна охрабрување за ранливите домаќинства погодени од економското поместување.</p> <p>Достапно за сите ЛЗП над 16 години во проектната област (Штип и Радовиш и во помала мера во општина Карбинци).</p>
Одредница(и) за завршување	<ul style="list-style-type: none"> ● 70%: ЛЗП присуствуваат на сите обуки а нивното присуство и учеството беа евидентирани. ● 10%: Завршување на евалуација на курсот од страна на ЛЗП и организаторот, што по потреба ќе доведе до промени во програмата. ● 20%: ЛЗП присуствуваат на контролната сесија една година по завршувањето на обуката.
Можен партнер за имплементација	<ul style="list-style-type: none"> ● Стопанска комора на Македонија или други локални стопански комори или деловни здруженија ● Агенции за вработување ● Народна банка на Република Северна Македонија ● Универзитет за доживотно учење „Ванчо Прке“ ● Универзитет „Гоце Делчев“ (Штип) ● Општините Штип, Карбинци и Радовиш ● Организација на потрошувачи на Штип ● Организација на потрошувачи на Северна Македонија

Извор: Мот Мекдоналд

Табела 8.2: Програма за поддршка на микрофинансирање

Компонента	Опис
Цел и опис на програмата за обнова на средствата за живот	<p>Програмата е дизајнирана да поддржи долгорочно подобрување на средствата за живот и/или да промовира алтернативни можности за генерирање приходи, истовремено намалувајќи ја финансиската исклученост, промовирајќи претприемништво и зајакнувајќи ја одржливоста на економските активности на ЛЗП. Програмата за микрокредитирање има за цел да им помогне на ЛЗП кои се занимаваат со егзистенција поврзана со земјиштето (како што се земјоделство, сточарство или пчеларство) преку олеснување на пристапот до современи техники на механизација, дигитални алатки, опрема и инфраструктура што можат да ја подобрат ефикасноста и да го намалат товарот на мануелната работа. Иако активностите на земјиштето се примарен фокус, програмата не е ограничена само на овој сектор,</p>

¹ Во случаи кога ЛЗП се преселиле (на пример, во друга земја), тие обично повеќе не се потпираат на земјиштето за егзистенција и затоа нема да имаат потреба од оваа програма за обнова на средствата за живот. Доколку се појави исклучок каде што е потребна програмата, онлајн верзијата на обуката може да се разгледа како посоодветна опција.

Компонента	Опис
	<p>туку е отворена и за секое лице кое е заинтересирано за користење на микрофинансирање за подобрување на својот животен стандард, како што се сопствениците на микро или мали претпријатија.</p> <p>Предлагачот на проектот ќе понуди насочена микрофинансиска поддршка за ЛЗП кои сакаат да започнат или прошират активности што генерираат приход. Оваа поддршка може да вклучува: (1) Воведна обука за објаснување на документацијата и деловното планирање потребни за аплицирање за микрокредит. Дополнителни сесии може да се понудат доколку има голема побарувачка или за да се промовира инклузијата (на пример, посебни сесии за жени, млади, лица кои зборуваат турски јазик). (2) Помош за капитални инвестиции за ЛЗП заинтересирани за започнување нови бизниси. (3) Олеснување на пристапот до финансирање за ЛЗП кои веќе управуваат со бизниси (без разлика дали во земјоделството или во други сектори), но се соочуваат со пречки во обезбедувањето кредит или инвестиции. И (4) шест контролни сесии со финансиски експерт за да се спречи рано пропаѓање.</p> <p>Програмата ќе функционира на индивидуална основа, при што досието на секое ЛЗП ќе го разгледува финансиски експерт кој ќе даде прилагодени препораки за подобрување. Програмата ќе биде широко инкмуницирана до домаќинствата што ги исполнуваат условите, со посебен акцент на охрабрување на учеството на жените, младите и ранливите лица погодени од економското поместување, обезбедувајќи им пристап до ресурсите и поддршката потребни за обнова на одржливи средства за живот.</p> <p>За да се намалат бариерите за учество, програмата ќе обезбеди ситни надоместоци, поддршка за грижа за деца и помош за превоз за заинтересираните ЛЗП.</p>
Подобност	<p>Достапно за сите ЛЗП над 16 години во проектната област (Штип и Радовиш и во помала мера во општина Карбинци) кои успешно ја завршиле програмата за обука за финансиска писменост или можат да покажат претходно искуство и знаење во области како што се развој на бизнисот, земјоделско претпријатие, финансиско планирање или комерцијално работење.</p>
Одредница(и) за завршување	<ul style="list-style-type: none"> ● 40%: ЛЗП развиле и доставиле бизнис план или предлог, земајќи ги предвид препораките дадени од финансиски експерт и покажувајќи разбирање на процесот на аплицирање за микрокредити. ● 20%: ЛЗП добиле поддршка за капитални инвестиции. ● 30%: ЛЗП кои посетувале најмалку 5 од 6 контролни сесии со финансиски експерт. Финансискиот експерт треба да обезбеди проценка на излез од една страница за да информира дали ЛЗП успешно и независно можел да ја започне или прошири својата активност за генерирање приход. ● 10%: Завршување на евалуација на програмата од страна на ЛЗП и организаторот, што ќе доведе до какви било промени во програмата по потреба.
Можен партнер за имплементација	<ul style="list-style-type: none"> ● Универзитет „Гоце Делчев“ (Штип) ● Стопанска комора на Македонија или други локални стопански комори или деловни здруженија ● Агенции за вработување ● Општини Штип, Карбинци и Радовиш (област на финансирање од невладини организации) ● Македонска фондација за развој на претпријатија ● Македонска банка за поддршка на развојот ● Микрокредитна фондација Хоризонти (не е основана во Штип, но е добро воспоставена во Северна Македонија) ● Штедилница Можности (не е основана во Штип, но е добро етаблирана во Северна Македонија) ● Европски фонд за Југоисточна Европа (иако не е локален, ЕФЈЕ работи преку локални финансиски институции во Северна Македонија за поддршка на мали и средни претпријатија и би можел да биде стратешки партнер за финансирање или технички партнер).

Извор: Мот Мекдоналд

Табела 8.3: Обука и поддршка на средствата за живот поврзани со земјиште за зголемена продуктивност и отпорност

Компонента	Опис
Цел и опис на програмата за обнова на средствата за живот	<p>Програмата е дизајнирана да ги поддржи ЛЗП чишто приходи за живот зависат од земјоделство, сточарство и пчеларство, преку помош да тие ги стабилизираат своите приходи на краток рок преку зголемена продуктивност и отпорност. Иако е свесен за климатските промени, тој комбинира обука, поддршка во натура или услуги и помош во воспоставување врски со пазарите.</p> <p>Програмата ќе биде развиена со најмалку три различни верзии, по една за секој извор на средства за живот (земјоделство, сточарство и пчеларство), при што секоја верзија ќе содржи приближно осум до четиринаесет сесии, вклучувајќи менторство и последователна поддршка. Дополнителни прилагодени верзии може да се обезбедат и во рамките на секој тек за да се одразат специфичните интереси и потреби на различните групи на ЛЗП, како што се жените или младите. Секој учесник ќе пополни анкета</p>

Компонента	Опис
	<p>изработена по мерка, што ќе им овозможи на обучувачите да ја прилагодат обуката на своите потреби. и да се утврди дали се потребни повеќе групи за секој тип на средства за егзистенција. Програмата активно ќе го промовира вклучувањето на жените, старите лица и младите од домаќинствата кои зависат од активности поврзани со земјиштето за да се обезбеди рамноправно учество и распределба на придобивките. На пример, иако пристапите кон земјоделството базирани на технологија може да бидат изводливи и корисни за помладите земјоделци, важно е да се препознае дека некои поединци, особено постарите лица, може да претпочитаат да продолжат да практикуваат традиционални земјоделски методи. Во многу случаи, постарите земјоделци можеби не се заинтересирани за зголемување на продуктивноста или усвојување нови технологии, туку се фокусираат на одржување на нивните вообичаени практики. За да се решат овие разлики, може да се создаде наменска група која ќе ги задоволи специфичните потреби на постарите земјоделци кои сакаат да останат ангажирани во земјоделството, така што мерките за поддршка ќе ги почитуваат нивните преференции, а сепак ќе промовираат одржливи средства за живот.</p> <p>За да се намалат бариерите за учество, програмата ќе обезбеди ситни надоместоци, поддршка за грижа за деца и помош за превоз за заинтересираните ЛЗП.</p> <p>Обуката ќе ја спроведуваат квалификувани професионалци со докажано искуство во земјоделството, сточарството, пчеларството и комерцијалниот сектор. Може да се понудат обуки за освежување на знаењето во зависност од резултатите од следењето по една година имплементација.</p> <ul style="list-style-type: none">• За земјоделство: Програмата ќе обезбеди обука фокусирана на подобрување на отпорноста, продуктивноста и квалитетот во тековното одгледување на земјоделски култури. Ова вклучува управување со почвата, ефикасни практики за наводнување, модерни техники на механизација, АгриТех платформи за оптимизација на земјоделските процеси, одржливо управување со штетници, техники на пермакултура и тргување на пазарите. Каде што е изводливо, тоа исто така ќе поттикне диверзификација кон култури со повисока вредност, кои бараат помалку ресурси, нудејќи алтернативни извори на приход и намалувајќи ја зависноста од системи со една култура. Освен зајакнувањето на постојното земјоделско производство, програмата ќе обезбеди административна поддршка и информации за финансиските субвенции (владини и приватни) достапни за земјоделците, со посебен фокус на органското земјоделство. Ќе биде обезбедена обука доколку има земјоделци заинтересирани за премин кон органско производство. Покрај тоа, програмата ќе стави акцент на мерки за спречување на пожари пред летната сезона за заштита на посеви и дрвјата. Овие напори имаат за цел да им помогнат на земјоделците да одржат нивоа на производство на долг рок и да склучат договори со локални и национални купувачи. Програмата ќе процени дали има потреба од диференцирање на обуката за земјоделци кои работат за егзистенција или за поситните земјоделци, врз основа на специфичните потреби на секоја група земјоделци. <p>За да се поттикне усвојувањето на нови техники и да се намали отпорот кон промените, може да се воспостават демонстративни парцели и да се ангажираат искусни земјоделци како ментори. Каде што е можно, ќе се олеснат пазарните врски меѓу земјоделците и купувачите, преработувачите или стопанските комори. Земјоделците запишани во програмата ќе можат да изберат комплети со материјали што најдобро одговараат на нивните потреби и аспирации од следниве опции: комплет за поддршка на преминот кон органско земјоделство, комплет дизајниран за зголемување на продуктивноста и комплет фокусиран на спречување на пожари.</p> <ul style="list-style-type: none">• За средствата за живот кои се базираат на добиток: Програмата ќе се фокусира на подобрување на здравјето на животните преку ветеринарна теренска работа, вклучувајќи вакцинација, контрола на паразити и ажурирања на регистрацијата на стадото. ЛЗП ќе добијат обука за управување со добиток, современи техники на механизација, тргување на пазарите, млечни производи и информациски системи за добиток за оптимизирање на процесите, контролата и иновациите во добитокот. Може да се дадат совети во врска со одгледување, планирање на исхрана, како и упатства за подобрување на квалитетот на млекото и месото и разбирање на барањата за студениот синџир. Може да се обезбеди и поддршка за да им се помогне на производителите да формираат групи што можат да ја обединат понудата и да преговараат за подобри цени. Програмата ќе обезбеди административна поддршка и информации за финансиски субвенции (владини и приватни) достапни за одгледувачите на добиток. Програмата ќе процени дали има потреба од диференцирање на обуката за егзистенцијална, мала или неформална испаша на добиток, врз основа на конкретните потреби на секоја група. <p>Службениците за советување во сточарството може да бидат ангажирани како ментори за да обезбедат прилагодено и техничко водство на одгледувачите на добиток запишани во програмата.</p> <ul style="list-style-type: none">• За пчеларството: Програмата ќе го промовира пчеларството како одржлив начин на живот што придонесува за заштита на загрозените видови опрашувачи. Обуката ќе опфати поставување пчеларници, сезонско управување, контрола на болести, современи техники на механизација, софтвер за управување со пчеларници за оптимизирање на производствените процеси, тргување на пазарот и стандарди за квалитет на медот. Ќе бидат понудени модули за додавање вредност (вклучувајќи производи од восок, прополис, полен, пакување и брендирање), заедно со стратегии за

Компонента	Опис
	соработка во маркетингот. Новите и полуискусните пчелари ќе добијат почетни или проширени комплекти што содржат кошници, матици, заштитна опрема и основни алатки. Програмата ќе обезбеди административна поддршка и информации за финансиски субвенции (владини и приватни) достапни за пчеларите. Програмата може да го олесни поврзувањето меѓу пчеларите и земјоделците кои преминуваат кон органско земјоделство, поттикнувајќи соработка и заемно корисни аранжмани. За да се поттикне усвојувањето на нови техники, искусните пчелари можат да бидат ангажирани како ментори за своите колеги.
Подобност	Достапно за сите ЛЗП над 16 години чишто приходи за живот зависат од активности на земјиштето во проектната област (Штип и Радовиш и во помала мера во општина Карбинци).
Одредница(и) за завршување	<ul style="list-style-type: none"> ● 50%: Лицата кои се засегнати од проектот присуствувале на најмалку 90% од обуките во нивната избрана област на егзистенција (на пр. земјоделство, сточарство, пчеларство), при што нивното присуство и учество се евидентирани. ● 40%: ЛЗП учествуваат во најмалку четири менторски или последователни сесии за поддршка, насочени кон зајакнување на вештините и решавање на предизвиците при примена во реалниот свет. Менторот треба да обезбеди еднострана завршна оценка за да информира дали ЛЗП е способно самостојно и правилно да ги примени знаењата и техниките стекнати за време на обуката. ● 10%: Завршување на евалуација на курсот од страна на ЛЗП и организаторот, што по потреба ќе доведе до промени во програмата.
Можен партнер за имплементација	<p>За обуката:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● Универзитет „Гоце Делчев“ (Штип) ● Стопанска комора на Македонија (поддршка за органско земјоделство) ● Агенции за вработување ● Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство ● Општини Штип, Радовиш и Карбинци ● Национална земјоделска мрежа ● Национални шуми подружница „Сертра“ Штип ● Универзитет за доживотно учење „Ванчо Прке“ ● Агенција за храна и ветеринарство на Северна Македонија <p>За техничка поддршка и субвенции:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● Катастар Штип ● Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство ● Општини Штип, Радовиш и Карбинци ● Агенција за храна и ветеринарство на Северна Македонија ● Агенција за финансиска поддршка на земјоделството и руралниот развој

Извор: Мот Мекдоналд

Табела 8.4: Стручна обука која не е заснована на земјиштето

Компонента	Опис
Цел и опис на програмата за обнова на средствата за живот	<p>Целта на оваа програма е да се намали зависноста од средства за живот засновани на земјиште и да се прошират можностите за приход за домаќинствата преку зајакнување на ЛЗП, особено жените и младите, со вештини што можат да се продаваат на пазарот и олеснување на нивниот пристап до вработување. Програмата ќе понуди три различни курсеви за стручна обука ориентирани кон пазарот, секој прилагоден на интересите и потребите на одредена група: еден за жени, еден за млади и еден за мажи. Сепак, сите три групи ќе бидат охрабрани да присуствуваат на која било од обуките, без оглед на примарната целна публика.</p> <p>Темите за обука, меѓу другото, може да вклучуваат одржување на машини, основни електрични вештини, градежништво и занаети поврзани со развој на ветерни фарми, вклучувајќи квалификации за здравје и безбедност, текстил, угостителски услуги, ракотворби, безбедносен надзор, услуги за лична нега и преработка на храна. Во случаи кога турскиот јазик е единствениот јазик што го говорат, особено кај жените во руралните заедници, може да се понуди четврта обука на турски јазик за да се поттикне пристапноста. Секој учесник ќе пополни анкета, што ќе им овозможи на обучувачите да ги прилагодат обуките на нивните потреби и да ги одредат темите за обука што ќе се спроведат.</p> <p>Бројот на сесии за секоја верзија на курсот за обука ќе се утврди во консултација со партнерите за имплементација. Програмата ќе се поврзе со Агенцијата за вработување на соодветната општина за да им обезбеди на учесниците поддршка и насоки за вработување. Учесниците кои сакаат да започнат</p>

Компонента	Опис
	<p>сопствен бизнис по завршувањето на програмата ќе добијат прилагоден почетен комплет, чија содржина е усогласена со конкретниот пат за стручно образование што го избрале.</p> <p>За да се намалат бариерите за учество, програмата ќе обезбеди ситни надоместоци, поддршка за грижа за деца и помош за превоз за заинтересираните ЛЗП.</p> <p>Обуката ќе ја спроведуваат квалификувани професионалци со докажано искуство во своите области.</p> <p>Може да се понудат обуки за освежување на знаењето во зависност од резултатите од следењето по една година имплементација.</p>
Подобност	<p>Достапно за сите ЛЗП над 16 години кои се заинтересирани за обука за егзистенција која не се базира на земјиште во проектната област (Штип и Радовиш и во помала мера во општина Карбинци).</p> <p>Предност може да се даде на невработени лица ЛЗП регистрирани во општинските ограноци на агенциите за вработување.</p>
Одредница(и) за завршување	<ul style="list-style-type: none"> ● 50%: ЛЗП присуствуваат на најмалку 90% од обуките, при што присуството и учеството се евидентирани. ● 40%: ЛЗП учествуваат во минимален број сесии за насочување (бројот ќе го одреди Агенцијата за вработување или општината), наменети за поддршка на нивниот премин кон вработување. За да се помогне во следењето на резултатите, од Агенцијата за вработување или општината ќе биде побарано да достават статистички податоци за успехот на програмата. ● 10%: Завршување на евалуација на курсот од страна на ЛЗП и организаторот, што по потреба ќе доведе до промени во програмата.
Можни партнери за имплементација	<p><u>За обука и финансиска помош:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> ● Универзитет „Гоце Делчев“ (Штип) ● Стопанска комора на Македонија ● Агенции за вработување ● Општина Штип, Карбинци и Радовиш (стручна обука фокусирана на турските заедници) ● Универзитет за доживотно учење „Ванчо Прке“

Извор: Мот Мекдоналд

Табела 8.5: Програма за поддршка на ранливите домаќинства

Компонента	Опис
Цел и опис на програмата за обнова на средствата за живот	<p>Оваа програма е дизајнирана да обезбеди насочена поддршка на ранливите домаќинства погодени од економско поместување, со цел да се задоволат специфичните потреби и да се промовира инклузивен обнова на средствата за живот. Домаќинствата што ги исполнуваат условите можат да добиваат надоместоци, или во готово или во натура, еквивалентни на до три месечни национални минимални плати, наменети за покривање на непосредните потреби и намалување на пречките за учество во други активности за егзистенција.</p> <p>Покрај финансиската поддршка, програмата ќе понуди прилагодена помош во текот на целиот процес на обнова на средствата за живот, вклучително и советување засновано на континуиран мониторинг. Советувањето се однесува на персонализирано водство и поддршка за решавање проблеми, помагајќи им на поединците да се справат со лични, социјални и економски предизвици.</p> <p>Програмата дава приоритет на достапноста и одговорноста, промовирајќи ранливите лица да ја добијат потребната поддршка за обнова на одржливи средства за живот.</p> <p>Оваа програма ќе вклучува до три сесии со службеникот за врски со заедницата. Првата сесија ќе се искористи за проценка на околностите на секое ЛЗП, од случај до случај, за да се утврди финансискиот надоместок што ќе го добијат и да се идентификува евентуална потреба за дополнителна или специјализирана поддршка. Втората сесија ќе служи како продолжение за да се разгледа напредокот и да се адресираат сите нови предизвици. На последната сесија ќе се потврди дека договорената поддршка е обезбедена и соодветно документирана. Службеникот за врски со заедницата ќе обезбедува упатувања и ќе ги поврзува ЛЗП со основни услуги како што се агенции за вработување, канцеларии за социјално осигурување, национални пензиски системи, правна помош, психолошка поддршка и други релевантни институции. Оваа поддршка ќе продолжи сè додека ранливите ЛЗП запишани во програмата успешно не ги обноват и подобрат своите средства за живот. Напредокот за секое лице ЛЗП ќе биде документиран сесија по сесија во индивидуална датотека на случајот, обезбедувајќи јасен запис за поддршката и постигнатите резултати.</p> <p>За да се намалат пречките за учество, програмата ќе обезбеди ситни надоместоци, поддршка за грижа за деца и помош за превоз кога е потребно.</p>

Компонента	Опис
Подобност	Домаќинства на приватни сопственици на земјиште кои целосно или делумно ги губат средствата за живот и се карактеризираат со средна до висока ранливост.
Одредница(и) за завршување	<ul style="list-style-type: none"> ● 20%: ЛЗП го примил додатокот за ранливост (во готовина или во натура). ● 70%: Лица засегнати од проектот кои присуствувале на три сесии со службеникот за врски со заедницата. Следење за потврда на ангажираноста на ЛЗП со службата на која е уплатен. Лицето за врски со заедницата или социјалниот специјалист на предлагачот на проектот во земјата ќе спроведе и документира излезна процена за да информира дали ЛЗП успешно го обновиле својот животен стил и да опише како ЛЗП може самостојно да продолжи. ● 10%: Завршување на евалуација на програмата од страна на ЛЗП и организаторот, што ќе доведе до какви било промени во програмата по потреба.
Можни партнери за имплементација	<ul style="list-style-type: none"> ● Универзитет „Гоце Делчев“ (Штип) ● Агенции за вработување ● Општина Штип, Радовиш и Карбинци ● Центри за социјална работа ● Македонски центар за меѓународна соработка ● Проект „Хоуп“ ● Комора на психолози на Република Македонија ● CARE International ● Агенции за правна помош

Извор: Мот Мекдоналд

8.2.1 Дополнителна можност: повластено вработување

Како дополнителна можност, проектот ќе промовира преференцијално вработување за ЛЗП погодени од економско поместување кои го имаат потребното искуство и вештини. Иако не е дел од формалните програми за обнова на средствата за живот за да се избегнат зависности, оваа иницијатива има за цел да ја поддржи инклузијата, родовата сензитивност и долгорочната вработливост. Предлагачот на проектот тесно ќе соработува со изведувачите и подизведувачите, така што на ЛЗП кои изразиле интерес за работа на проектот за време на анкетата за ЛЗП ќе им се даде приоритет за релевантни улоги, каде што е изводливо и во согласност со политиката за човечки ресурси на проектот² и процедурите за регрутирање. Освен непосредното вработување, оваа иницијатива има за цел да ја подобри долгорочната вработеност преку обуки на работното место, развој на вештини и практично работно искуство.

² МФК СП2 наведува дека посебните мерки за заштита (во овој случај на проект како начин за справување со негативните ефекти од раселувањето) нема да се сметаат за дискриминација.

Македонија ШТИП Алказар ОВЖССА ветерен парк

Нацрт-план за обнова на средствата за живот (ПОСЖ): Финансирање и буџет на ПОСЖ

9 Финансирање и буџет

9.1 Преглед

Овој дел го претставува пристапот кон буџетирањето и финансирањето за ПОСЖ. Буџетот е дизајниран така што сите ЛЗП кои ги исполнуваат условите ќе добијат правичен надомест и прилагодена поддршка за обнова на средствата за живот.

9.2 Пристап кон финализирање на буџетот

При изработка на овој документ, собрани се следните буџетски податоци и истите ќе бидат финализирани за време на реализација на ПОСЖ:

- Со оглед на еволутивната природа на процесот, износите на надомест за земјиште и средства на ЛЗП на кои им следуваат права на приватно и државно земјиште во моментот се спојуваат и ќе бидат вклучени во буџетот за време на спроведувањето на ПОСЖ.
- Единични трошоци и вкупен буџет за секоја програма за обнова на средствата за живот, бидејќи тие ќе бидат пилот-тестирани.
- Број и идентитети на економски раселени неформални корисници на земјиште, особено во однос на јавното земјиште во сопственост на владата, поради нивната миграторна и неформална природа.

Овие информации сè уште се консолидираат бидејќи процесот вклучува континуирана идентификација на ЛЗП за земјиште во државна и приватна сопственост, попис на средства, процена на земјиштето, преговори за договори за земјиште и воспоставување партнерства со засегнатите страни и институциите за пресметување на трошоците за програмите за обнова на средствата за живот. За да се справи со овие нерешени детали, предлагачот на проектот ќе го усвои следниот пристап:

- Завршување на процената и пописот на средствата: Независните проценители ангажирани од предлагачот на проектот ќе го финализираат пописот и процената на целото засегнато земјиште, средства и култури, како во државна така и во приватна сопственост за Штип 1, 2 и 3 во консултација со надлежните органи. Предлагачот на проектот ќе испорача надоместок со целосна цена на замена.
- Трошоци за програмите за обнова на средствата за живот: Ќе се изврши детален дизајн (вклучувајќи временски рамки, активности, број на сесии, максимален број на учесници по група) и пресметка на трошоците за секоја програма, врз основа на анализа на желбите на ЛЗП, пазарните цени и координација со давателите на услуги избрани од предлагачот на проектот.

Овој документ се издава само за страната која го нарачала и за специфични цели поврзани само со горенаведениот проект. Ниту една друга страна не треба да се потпира на него ниту да се користи за која било друга намена.

Не преземаме никаква одговорност за последиците од негово користење од која било друга страна, или употреба за која било друга цел ниту за каква било грешка или пропуст што се должи на грешка или пропуст во податоците што ни ги доставиле други страни.

Овој документ содржи доверливи информации и претставува интелектуална сопственост. Не треба да се прикажува на други страни без наша согласност и согласност од страната што го нарачала.

- Консолидација на буџетот: Расходните компоненти ќе бидат консолидирани во сеопфатен буџет на ПОСЖ. Индикативен формат за буџетирање и проценети износи се претставени во Табела 9.1. Буџетот е структуриран така што ги одразува сите категории на ЛЗП идентификувани во матрицата на права.
- Непредвидено и прилагодено управување: Ќе се вклучи одредба за непредвидени ситуации за да се решат непредвидени трошоци или дополнителни потреби идентификувани за време на имплементацијата на ПОСЖ. Буџетот ќе се разгледува и ажурира редовно за време на имплементацијата како дел од адаптивното управување.
- Откривање и одобрување: Сеопфатниот буџет ќе им биде објавен на кредиторите за преглед и одобрување.

Иако претходно споменатите буџетски податоци сè уште не се достапни, Табела 9.1 дава индикативен формат заедно со проценети износи врз основа на достапните податоци и искуство. Овие бројки се прелиминарни проценки, првенствено засновани на проектираниот број учесници од земјиште во приватна сопственост и би можеле да се променат во зависност од бројот на луѓе заинтересирани да учествуваат и од земјиште во приватна и државна сопственост.

Табела 9.1: Индикативен буџетски формат за имплементација на ПОСЖ со проценети количини

Ставка	Единица	Површина на приватно земјиште	Површина на државно земјиште	Единична цена (просечна)	Тековно ¹ (јануари 2026) проценети вкупни трошоци (евра ²)
Парични права за обнова на средствата за живот					
Парична компензација за покривање на изгубени надоместоци за кирија	Закупци кои ги губат ратите за кирија платени однапред (до три месеци)	Да се пополни од страна на предлагачот на проектот	Да биде пополнето од страна на предлагачот на проектот ³	-	Да се пополни од страна на предлагачот на проектот
Трајна загуба на земјиште (преодна поддршка за сериозна загуба на земјиште)	По домаќинство (декларирана вредност или минимална плата до шест месеци)	12	Да се пополни од страна на предлагачот на проектот	-	26.131 евра
Привремена загуба на земјиште (преодна поддршка за голема загуба на земјиште)	По домаќинство (декларирана вредност или минимална плата до шест месеци)	6	Да се пополни од страна на предлагачот на проектот	-	11.576 евра
Трајна и привремена загуба на земјиште (компензација за владина поддршка на земјоделците)	По домаќинство годишно (времетраење на договорот)	1	-	310 евра	10.850 евра
Загуба на комерцијална или нестанбена зграда (додаток за преселување) ⁴	По корисник на зграда (до една месечна минимална плата)	0	0	-	0 евра

¹ Меѓузбирот не ги вклучува ставките означени со „Да се пополни од страна на предлагачот на проектот“. Се очекува конечниот вкупен износ да биде поголем откако ќе се потврдат количините.

² За споредба, официјалниот курс што се користи е 61,4923 денари за евро (од 08.01.2026 година, Народна банка на Република Северна Македонија)

³ Одредени ставки од буџетот се означени како „да се завршат од страна на предлагачот на проектот“ бидејќи конечната идентификација на ЛЗП на земјиште во државна сопственост, како и обемот и времетраењето на мерките за поврат на средствата за живот што се применуваат за нив, ќе бидат потврдени за време на објавувањето и спроведувањето на ПСЖ. Затоа, индикативниот буџет ја одразува рамката за права, додека деталната пресметка на трошоците ќе се заврши како што ќе се идентификуваат влијанијата и корисниците.

⁴ Врз основа на тековните проценки не се утврдени штети на зградите. Ова право е вклучено само како мерка за непредвидени ситуации доколку се утврдат какви било влијанија врз зградата во текот на следните фази на проектот.

Ставка	Единица	Површина на приватно земјиште	Површина на државно земјиште	Единична цена (просечна)	Тековно ¹ (јануари 2026) проценети вкупни трошоци (евра ²)
Надомест за загуби на приход (освен земјоделство) за трајни и привремени загуби на земјиште	По домаќинство	1	Да се пополни од страна на предлагачот на проектот	-	49 евра
Загуби што претставуваат сериозни трајни влијанија	По сопственик на земјиште и земјишна парцела со сериозни влијанија	13	Да се пополни од страна на предлагачот на проектот	-	11.371 евра
МЕЃУЗБИР ПАРИЧНИ ПРАВА ЗА ОБНОВА НА СРЕДСТВАТА ЗА ЖИВОТ					59.975 евра
Програми за обнова на средствата за живот и друга поддршка					
Поддршка за пронаоѓање алтернативна локација/земјиште за употреба или замена на земјиште (загуба на комерцијални или нестанбени објекти, загуби на приход освен земјоделство, загуби што претставуваат сериозни трајни влијанија)	По домаќинство	18 домаќинства	Да се пополни од страна на предлагачот на проектот	1.500 евра	12.000 евра
Дополнителна помош за ЛЗП кои целосно ќе ги загубат средствата за живот	По учесник	0	Да се пополни од страна на предлагачот на проектот	300 евра	0 евра
Обука за финансиска писменост	По учесник	28	Да се пополни од страна на предлагачот на проектот	2.200 евра	61.600 евра
Програма за поддршка на микрофинансирање	По учесник	28	Да се пополни од страна на предлагачот на проектот	3.000 евра	84.000 евра
Обука и поддршка за средствата за живот базирани на земјиште за подобрена продуктивност и отпорност.	По учесник + паушална сума за партнер за надгледување на активностите за егзистенција (менторство и дополнителна поддршка)	19	Да се пополни од страна на предлагачот на проектот	1.200 евра + 38.000 евра	60.800 евра

Ставка	Единица	Површина на приватно земјиште	Површина на државно земјиште	Единична цена (просечна)	Тековно ¹ (јануари 2026) проценети вкупни трошоци (евра ²)
Стручна обука која не е базирана на земјиште	По учесник	7	Да се пополни од страна на предлагачот на проектот	1.000 евра	7.000 евра
Програма за поддршка на ранливи домаќинства	По патување (комбе и возач)	28	Да се пополни од страна на предлагачот на проектот	1.286 евра	35.995 евра
Трошоци за превоз за програмите за ПОСЖ	По учесник/ден	110	Да се пополни од страна на предлагачот на проектот	180 евра	19.800 евра
Ситни надоместоци, грижа за деца, превоз за учесниците во обуката	Регистрација, поднесување	110	Да се пополни од страна на предлагачот на проектот	25 евра	2.750 евра
Дополнителни надоместоци	По домаќинство	110	Да се пополни од страна на предлагачот на проектот	20 евра	2.200 евра
МЕЃУЗБИР ЗА ПРОГРАМИ ЗА ОБНОВА НА СРЕДСТВАТА ЗА ЖИВОТ					286.145 евра
Други права					
Непредвидени влијанија	Вклучено во износот на непредвидени трошоци	-	-	-	0 евра
МЕЃУЗБИР ДРУГИ ПРАВА					0 евра
Имплементација на ПОСЖ					
Трошоци за решавање на поплаки	Материјали, теренски посети	Да се пополни од страна на предлагачот на проектот	Да се пополни од страна на предлагачот на проектот	2.000 евра	Да се пополни од страна на предлагачот на проектот
МЕЃУЗБИР ИМПЛЕМЕНТАЦИЈА НА ПОСЖ					0 евра
Мониторинг на ПОСЖ					
Внатрешен мониторинг (месечен мониторинг)	Годишно покрива тим од три лица годишно во текот на три години	-	-	17.200 евра	51.600 евра
Надворешен мониторинг (една завршна ревизија)	По три години	-	-	47.600 евра	47.600 евра
МОНИТОРИНГ НА МЕЃУЗБИРОТ ЗА ПОСЖ					99.200 евра
Непредвидени ситуации	10% од вкупниот број				44.532 евра

Ставка	Единица	Површина на приватно земјиште	Површина на државно земјиште	Единична цена (просечна)	Тековно ¹ (јануари 2026) проценети вкупни трошоци (евра ²)
ОПШТО ВКУПНО					489.852 евра

Извор: Мот Мекдоналд

9.3 Извор на средства и нивна распределба

Сите трошоци поврзани со административните, техничките и правосудните аспекти на управувањето со земјиштето се одговорност на предлагачот на проектот. Следните клучни прашања се релевантни за буџетот:

- Влијанијата врз земјиштето нема да започнат сè додека секое ЛЗП не го добие својот паричен надоместок што му следува или сè додека не започнат плаќањата според договорениот распоред. Бидејќи програмите за обнова на средствата за живот главно ќе се спроведуваат во серии, овие мерки може да започнат по влијанието врз земјиштето, под услов ЛЗП да добијат соодветна преодна поддршка.
- Ќе се води транспарентна евиденција за сите плаќања за надоместок и реставрација.

Македонија ШТИП Алказар ОВЖССА ветерен парк

Нацрт-план за обнова на средствата за живот
(ПОСЖ): Суштинско вклучување, објава на
информации и решавање на поплаки

10 Важни

ангажмани и решавање жалби

10.1 Преглед

Планот за обнова на средствата за живот (ПОСЖ) е усогласен со општите принципи на проектот за суштинско вклучување, како што се бара со важечките меѓународни стандарди и е прикажано во проектните документи и процеси, вклучувајќи ја ОВЖССА и Планот за вклучување на заинтересирани страни (ПВЗС).¹ Предлагачот на проектот ги разгледа ставовите на лицата засегнати од проектот ЛЗП за време на откупот на земјиштето и во текот на планирањето на обновата на средствата за живот.

Овој дел ги претставува активностите за консултации и објавување на информации поврзани со ПОСЖ како оние што се спроведени така и оние што се планирани. Исто така, го опишува механизмот за поплаки воспоставен за поддршка на подготовката и спроведувањето на ПОСЖ.

10.2 Консултации и објава на информации при подготовката на ПОСЖ

Со цел да се обезбедат транспарентни и инклузивни консултации и соодветно вклучување при објавувањето на информации за време на изработка на ПОСЖ, спроведени беа низа активности за консултации и објавување на информации. Сите активности се документирани во Регистарот на вклучување на заинтересираните страни (видете го образецот во Додаток). **Error! Reference source not found.**

10.2.1 Вовед во планирањето за обновување на средствата за живот

Објавувањето до засегнатите сопственици на земјиште, корисниците на земјиштето, општинските власти и другите релевантни институции првенствено се спроведуваа преку формални писма, е-пошта, текстуални пораки или телефонски повици, како што е детално наведено подолу:

- Покана за учество во анкети: Агентите за недвижности ангажирани од предлагачот на проектот испратија писма до сопствениците на земјиште со кои ги поканија да учествуваат во проценката на земјиштето, пописот на средствата и основните социо-економски истражувања за ПОСЖ. Во писмото, исто така, се објавува крајниот датум за сопствениците на земјиште, наведувајќи дека сите промени направени на засегнатата парцела по спроведување на пописот и проценката на вредноста нема да бидат земени предвид при планирање на обновата на средствата за живот. Предлагачот на проектот, исто така, со писмо побара од примателот да не го менува засегнатото земјиште (т.е. изградба, садење повеќегодишни растенија/дрвја) откако ќе се изврши пописот и посетата на локацијата за проценка. Беше нагласена доброволната природа на учеството и беа

¹ Во времето на подготовка на овој План за обнова на средствата за живот (октомври 2025 година), и ОВЖССА и ПВЗС беа во фаза на подготовка.

This document is issued for the party which commissioned it and for specific purposes connected with the above-captioned project only. It should not be relied upon by any other party or used for any other purpose.

We accept no responsibility for the consequences of this document being relied upon by any other party, or being used for any other purpose, or containing any error or omission which is due to an error or omission in data supplied to us by other parties.

This document contains confidential information and proprietary intellectual property. It should not be shown to other parties without consent from us and from the party which commissioned it.

споделени контакт информации за понатамошна координација. Видете го додатокот **Error! Reference source not found.** на пример. Истите информации беа усно доставени и до локалните лидери.

- Известување за започнување на ПОСЖ: Предлагаачот на проектот испрати писма до локалните власти, општинските канцеларии (Штип, Радовиш, Карбинци) и надлежните институции, информирајќи ги за почетокот и планираното завршување на истражувањата за ПОСЖ. Во писмата беа наведени компонентите на проектот, засегнатите области и важноста на вклучувањето на заедницата во текот на целиот процес. Видете го додатокот **Error! Reference source not found.** на пример.
- Овластување и воведување на тимови за истражување на ПОСЖ: Писма со кои се претставуваат анкетерите и со кои се овластуваат да ги спроведат теренските истражувања за ПОСЖ им се прикажани или доставени на засегнатите страни за време на анкетите лице-в-лице за ПОСЖ. Во писмата беа објаснети целите на анкетите, видовите податоци што треба да се соберат и важноста на придонесот од засегнатите страни. Видете го додатокот **Error! Reference source not found.** за примери.

Дополнително, на тимот за ПОСЖ му беше доставен документ со често поставувани прашања (Додаток **Error! Reference source not found.**) и брошура за ПОСЖ (Додаток **Error! Reference source not found.**) за поддршка на комуникацијата со сопствениците на земјиштето и корисниците на земјиштето за време на истражувањата.

Сите објавени информативни материјали содржеа јасни контакт информации за стручни лица за животната средина и социјалните аспекти на проектот, така што засегнатите страни би можеле да побараат дополнителни информации или да закажат состаноци по потреба. Процесот на планирање на ПОСЖ беше дизајниран да биде транспарентен, партиципативен и усогласен со меѓународните стандарди за вклучување на заинтересираните страни и обнова на средствата за живот. Сите материјали беа преведени на македонски јазик, а кога беше побарано од засегнатите страни, и на турски јазик.

Крајниот датум исто така го соопштува предлагаачот на проектот до ЛЗП преку писма и усно, како што е објаснето во дел 7. Објавата на крајниот датум се одвива локално, на локалните јазици, навремено (т.е. на крајот од инвентарот/проценката на земјиштето) и е добро документирано од страна на предлагаачот на проектот.

Понатаму, ограничувањата за користење на земјиштето се формално документирано преку договорите за обезбедување на земјиштето, кои вклучуваат детални описи и скици на засегнатите области. Овие елементи се дискутираа со сопствениците на земјиштето за време на преговорите пред потпишувањето, а целата комуникација и договори се евидентираат во дневниците за вклучување на заинтересираните страни.

10.2.2 Консултации со ЛЗП за почетна состојба во ПОСЖ

Тимот на ПОСЖ, во периодот помеѓу 30 јули и 12 декември 2025 година, спроведе сеопфатно социоекономско пописно истражување при што опфати 139 засегнати сопственици на земјиште. Ова социоекономско истражување со сопствениците на земјиште беше првенствено спроведена лично и постигната е висока стапка на учество. Од 118 таргетираните сопственици на земјиште, 96 учествуваа во истражувањето, што претставува 81% учество меѓу оние што ги исполнуваат условите за компензација. Дополнителни 21 сопственици на земјиште не беа анкетирани поради тековните процеси на наследување, што претставува ограничување независно од ПОСЖ. Со овие 21 сопственици на земјиште, вкупната стапка на учество изнесува 69% (96 од 139). Одговорите од сопствениците на земјиште собрани преку социоекономското истражување се чуваат во индивидуални досиеја и истите не се јавно достапни со цел да се заштити приватноста на испитаниците.

Дополнително, тимот на ПОСЖ спроведе 13 интервјуа со клучни информатори (ИКИ) и осум дискусии во фокус групи (ДФГ). Табела 10.1 и Табела 10.2 претставува резиме на резултатите од ИКИ и ДФГ. Податоците собрани со ова истражување обезбедија вреден увид во постојните активности за обезбедување на средствата за живот, предизвиците и можностите што постојат во рамките на проектната област, и воспоставија основа за континуирана соработка и вклучување на засегнатите страни во процесот на развој на ПОСЖ. Собраните податоци беа искористени за соодветно дизајнирање на програмите и пакетите за обнова на средствата за живот (дел 3).

10.2.3 Континуирано ангажирање со неформални корисници на земјиште

Како дел од имплементацијата на ПОСЖ, ќе се спроведе структуриран план за континуирани консултации со неформални корисници на земјиште. Како што е наведено во дел 7.3, ќе се утврди краен рок за 90 дена по состаноците за јавно објавување на ПОСЖ и ќе се соопшти и за време на состаноците и преку ламинирани постери поставени од почетокот на март до крајот на крајниот период на клучните локации низ целата проектна област, особено по должината на пристапните патишта. Овој период, кој се протега од март до крајниот рок, се совпаѓа со врвните активности на земјиште (видете ги календарите во дел 5.4.2.2), што го прави најефикасно време за идентификување и ангажирање со неформални корисници на земјиште.

Овие постери ќе содржат контакт информации за лицето одговорно за контакт со заедницата на предлагачот на проектот и јасна порака со која ќе се поканат корисниците на земјиште да се пријават. Овој пристап има за цел да го олесни идентификувањето на неформалните корисници на земјиште кои можеби не биле опфатени во претходните напори за собирање податоци. По истекот на крајниот рок, предлагачот на проектот ќе спроведе директна и континуирана интеракција со сите идентификувани неформални корисници на земјиштето (земајќи ја предвид секоја фаза од проектот одделно) за да обезбеди навремени информации за распоредот на изградбата, ограничувањата за пристап до земјиштето, обезбедувањето на соодветните права и сите други релевантни ажурирања.

Табела 10.1: Резиме на резултатите од ИКИ и препорачани мерки за обновата на средствата за живот

Датум	Клучен информатор	Пол на учесникот	Претставува некоја ранлива група/опис ²	Улога	Препорачани мерки за ПОСЖ	Подготвеност за соработка со ПОСЖ
19 септември 2025 година	Стопанска комора на Македонија, подружница Штип	Жена	Не	Ги претставува и поддржува локалните бизниси, главно во текстилниот, машинскиот и угостителскиот сектор.	<ul style="list-style-type: none"> Обука за органско производство Стручна обука 	Да
29 септември 2025 година	Катастар Штип	Жена	Не	Управува со регистрација на имот и земјишни евиденции; нема улога поврзана со средства за живот.	<ul style="list-style-type: none"> Правна/административна поддршка за имотни права Техничка поддршка, разјаснување на статусот на земјиштето 	Да (ограничена техничка улога)
25 септември 2025 година	Агенција за катастар на недвижности - Радовиш	Жена	Не	Управува со поделбата на земјиштето и административната координација на земјиштето; има ограничен директен ангажман со средствата за egzистенција.	<ul style="list-style-type: none"> Обука за одгледување Финансиска помош Советување во управувањето со земјиштето и административните процедури 	Нејасен/колеблив
19 септември 2025 година	Ловно друштво „Ловец“ Штип	Машки	Не	Управува со ловишта и концесии; ги претставува ловците и поддржува одржливо користење на земјиштето.	<ul style="list-style-type: none"> Обезбедува алтернативно земјиште за користење Поддршка за гаснење пожари 	Да
25 септември 2025 година	Агенција за вработување – Радовиш	Жена	Да, невработено население	Води евиденција за невработеност, ги поврзува барателите на работа со работодавачите и обезбедува обука и поддршка за самовработување.	<ul style="list-style-type: none"> Обука Програми за самовработување Финансиска помош Поддршка за занаети/земјоделство 	Да
25 септември 2025 година	Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство	Машки	Не	Обезбедува административна поддршка, субвенции и обука за земјоделците.	<ul style="list-style-type: none"> Административна поддршка Субвенции Обезбедува зелен дизел за земјоделците Обука за млади/жени 	Да
26 септември 2025 година	Секретар на општина Карбинци	Машки	Да, семејства со ниски приходи	Ја надгледува општинската администрација, користењето на	<ul style="list-style-type: none"> Одржување на инфраструктурата Обука на земјоделци Социјална заштита 	Да

² За понатамошни информации за ранливоста, погледнете го дел 4 од ПОСЖ.

Датум	Клучен информатор	Пол на учесникот	Претставува некоја ранлива група/опис ²	Улога	Препорачани мерки за ПОСЖ	Подготвеност за соработка со ПОСЖ
				земјиштето и локалниот економски развој.	<ul style="list-style-type: none"> Рехабилитација на патишта Противпожарна заштита Обука за подобрување на земјоделските практики, подобрување на безбедноста и подобрување на производството на добиток 	
29 септември 2025 година	Агенција за храна и ветеринарство на Република Северна Македонија	Машки	Не	Одговорен за здравјето на животните, регистрацијата на добитокот и ветеринарните инспекции во руралните средини.	<ul style="list-style-type: none"> Регистрација на добиток и пчелни кошници Превентивна грижа поврзана со сточарството и заштитата на здравјето на животните 	Да
23 септември 2025 година	Претседател на Националната земјоделска мрежа (кооператива)	Машки	Да, земјоделците зависат од природните ресурси	Организира национално застапување и поддршка за земјоделците; информира за субвенциите, обуките и политиките.	<ul style="list-style-type: none"> Обуки Советодавни услуги Пристап до кредит Поддршка за органско земјоделство 	Да
29 септември 2025 година	Општина Штип	Маж и жена	Да, етничките малцинства како што се Турците и Ромите	Локална самоуправа одговорна за урбанистичко планирање, управување со земјиштето и социјална поддршка.	<ul style="list-style-type: none"> Финансирање од невладини организации Програми за обука и преквалификација фокусирани на развој на практични вештини Пристап до земјиште 	Да
25 септември 2025 година	Општина Радовиш	Маж и жена	Да, етничките малцинства како што се Турците	Локалната самоуправа управува со земјиште, инфраструктура и поддршка за локалните/ранливи заедници.	<ul style="list-style-type: none"> Домашна нега Стипендии Обука базирана на проекти Стручна обука за млади/жени 	Да
26 септември 2025 година	Национални шуми „Сертра“ Штип	Маж и жена	Да, населението со ниски приходи и здравствена ранливост	Управува со државно шумско земјиште, биодиверзитет, спречување на пожари и споредни шумски производи.	<ul style="list-style-type: none"> Противпожарна заштита Санитарна сеча за одржување на здравјето на шумите Обука за одржување и подобрување на локалната инфраструктура Обука поврзана со проектот 	Да

Нацрт-план за обнова на средствата за живот (ПОСЖ): Значајни консултации, откривање информации и решавање на жалби

Датум	Клучен информатор	Пол на учесникот	Претставува некоја ранлива група/опис ²	Улога	Препорачани мерки за ПОСЖ	Подготвеност за соработка со ПОСЖ
19 септември 2025 година	Приватна образовна институција Отворен граѓански универзитет Ванчо Прќе	Машки	Да, етничките малцинства како што се Ромите	Обезбедува стручно образование и образование за возрасни, вклучувајќи сертифицирана обука за различни професии.	<ul style="list-style-type: none"> Техничка обука Сертифицирани програми (пчеларство, сточарство, земјоделство) Лични услуги³ Техничка обука 	Да

Извор: ИКИ за ПОСЖ

Табела 10.2: Резиме од спроведените фокус-групи и препорачан поврат на средствата за живот

Датум	Група	Пол на учесниците	Претставува ранлива група/Опис	Препорачани мерки за ПОСЖ
30 септември 2025 година	Пчеларите од Штип	Машки	Не	<ul style="list-style-type: none"> Професионално менторство, бидејќи знаењето се споделува неформално меѓу практичарите. Специјализирана медоносна флора, вклучувајќи лаванда и трн, бидејќи е ресурс опишан како редок и достапен само во одредени области. Пристап до пазарот и финансиска поддршка
1 октомври 2025 година	Испаша на добиток во Штип	Машки	Да, работниците зависни од природни ресурси	<ul style="list-style-type: none"> Обука и преквалификација Финансиска помош Развој на алтернативни активности што генерираат приход, како што се сточарство, пчеларство или други не земјоделски активности Пристап до машини и опрема Решенија за управување со вода
1 октомври 2025 година	Жени сопственички на мал бизнис / жени кои тргуваат на пазарот од Радовиш	Жена	Да, жени глави на домаќинствата и лица зависни од природни ресурси	<ul style="list-style-type: none"> Земјоделство Трговија од мал обем Одгледување добиток Ракотворби Обука и градење капацитети Правична компензација за загубите

³ Вклучувајќи фризерски услуги, бербарски услуги, шминка, маникир и педикир, масажа и нега на стари лица.

Датум	Група	Пол на учесниците	Претставува ранлива група/Опис	Препорачани мерки за ПОСЖ
				<ul style="list-style-type: none"> ● Опрема ● Финансиска поддршка ● Инфраструктура ● Советодавни услуги
2 октомври 2025 година	Земјоделци од Штип	Машки	Да, работниците зависни од природни ресурси	<ul style="list-style-type: none"> ● Дупчење бушотини, изградба на вештачки брани, вакцинирање на добиток и изградба на климатски контролирани засолништа за борба против суша и болести ● Опрема ● Обука ● Пристап до земјиште ● Финансиска поддршка
2 октомври 2025 година	Мажи сопственици на мал бизнис од Радовиш	Машки	Не	<ul style="list-style-type: none"> ● Земјоделство (доколку земјиштето е достапно на друго место) ● Трговија во мал обем и продажба на пазарот ● Одгледување добиток (кози, живина, крави) ● Ракотворби и занаетчиски производи ● Развивање мали бизниси ● Обука и градење капацитети ● Правична компензација за загубите ● Опрема ● Финансиска поддршка ● Инфраструктура ● Советодавни услуги
3 октомври 2025 година	Собирање билки од Радовиш	Маж и жена	Да, работниците зависни од природни ресурси	<ul style="list-style-type: none"> ● Ситни земјоделски производи ● Преработка на билни производи ● Еко-туризам ● Обука ● Опрема ● Финансиска помош ● Експертско водство

Нацрт-план за обнова на средствата за живот (ПОСЖ): Значајни консултации, откривање информации и решавање на жалби

Датум	Група	Пол на учесниците	Претставува ранлива група/Опис	Препорачани мерки за ПОСЖ
3 октомври 2025 година	Берба на овошје од Радовиш	Маж и жена	Да, работниците зависни од природни ресурси	<ul style="list-style-type: none"> ● Пристап до пазарот ● Заштитни мерки за животната средина
3 октомври 2025 година	Ловци од Штип	Машки	Не	<ul style="list-style-type: none"> ● Ситни земјоделски производи ● Пчеларство ● Локална обработка ● Мали бизниси ● Обука ● Опрема ● Правичен надоместок ● Финансиска поддршка ● Услуги за проширување и пазарни врски

Извор: Дискусија во фокус групите за ПОСЖ

10.3 Јавна објава на овој ПОСЖ

Нацртот на ПОСЖ ќе биде објавен на јавен состанок во Штип и Бучим. Целосниот нацрт-ПОСЖ и нетехничкото резиме (НТР) ќе бидат достапни на англиски, македонски и турски јазик.

Пред спроведувањето на ПОСЖ ќе се одржи јавен состанок за објавување на ПОСЖ и ќе вклучува практични, кратки и лесни за користење информации што ЛЗП можат да ги користат како водич низ целиот процес на откуп на земјиште и компензација, како што се:

- Клучни информации за проектот и предлагачот на проектот, вклучувајќи релевантни адреси и контакт информации
- Резиме на описот на проектното земјиште и влијанијата врз раселувањето со релевантни бројки и јасни мапи што вклучуваат комуникација на трајни и привремени ограничувања за пристап до земјиште.
- Методологија употребена за подготовка на ПОСЖ
- Права на подобност
- Програми за обнова на средствата за живот
- Документи што ЛЗП треба да ги аплицираат за пакети за обнова на средствата за живот (како што се лични документи, какви било сопственички документи за земјиштето или имотот)
- Контакт информации за претставници на проектот
- Процес на механизмот за поплаки
- Временски рокови за имплементација на ПОСЖ.

За време на состанокот за информирање, главен фокус ќе биде претходниот список на теми, додека индивидуалните пакети за поврат на средствата за живот ќе се дискутираат приватно поради доверливост. Откако ПОСЖ ќе биде финализиран и формално објавен, проектот ќе ги достави поединечните пакети директно до секој сопственик на земјиште. Потоа, сопствениците на земјиште ќе имаат рок од две недели да ги разгледаат своите пакети заедно со своите индивидуални досиеја. Конечно, анекс на договорите за земјиште, или друг соодветен формален начин што се применува во секој случај, ќе ја деталзира договорената поддршка за поврат на средствата за живот и ќе биде додаден на потпишаните договори, промовирајќи транспарентност и формално документирање на обврските.

Сите ЛЗП од приватно и државно земјиште, владини органи, општински претставници, локално граѓанско општество и други заинтересирани страни ќе бидат поканети да учествуваат на Јавната презентација на документот. Директни покани ќе бидат испратени до ЛЗП, со посебен фокус на жените и ранливите групи, како и до владините органи и општинските претставници. За да се поттикне учеството на жените, ќе се спроведува персонализирана информативна работа преку телефонски повици и домашни посети, а локалните женски здруженија ќе бидат ангажирани за да помогнат во ширењето на информациите. Состаноците ќе бидат закажани во време и на локации погодни за жените, а ќе бидат обезбедени и услови за грижа за децата за да се намалат бариерите. Дополнително, состаноците ќе се одржуваат на различни јазици, прилагодувајќи се на преференциите на жените за да се обезбеди инклузивност. Останатите учесници ќе бидат поканети преку јавна покана.

Напорите за покана, консултација, преговарање и објавување ќе бидат документирани. Ставовите на мажите и жените ќе бидат документирани по пол, за да можат да се утврдат трендовите. Жените и ранливите групи како што се луѓето што живеат под линијата на сиромаштија, домаќинствата во кои носител на домаќинството е женско лице, старите лица, ромските, турските и јуручките заедници, како и младите и децата, ќе бидат идентификувани и ќе се воспостават посебни мерки, по потреба, за да се поканат да учествуваат и да им се овозможи нивниот придонес во планирањето и консултациите за преселување. Состаноците ќе се одржуваат на македонски (Штип и Бучим) и турски (Бучим), во согласност со јазичните преференции идентификувани преку почетната состојба на ПОСЖ (дел 5).

Повратните информации добиени за време на ангажманот ќе бидат внимателно разгледани и документирани, помагајќи да се усогласи ПОСЖ со потребите и очекувањата на ЛЗП, како што се очекува според меѓународните стандарди.

Откако ќе заврши процесот на објавување на нацрт-ПОСЖ, ќе се развие неговата финална верзија, вклучувајќи ги потребните измени врз основа на информациите доставени од чинителите. Конечниот ПОСЖ потоа ќе биде повторно објавен на веб-страницата на предлагачот на проектот.

Тимот за имплементација на ПОСЖ на предлагачот на проектот ќе биде одговорен за редовна комуникација со ЛЗП во врска со процедурите за компензација (на пр., поднесување податоци за идентификација, банкарски сметки итн.) и за напредокот на самиот процес.

10.4 Механизам за поплаки на ПОСЖ

При изработка на ПОСЖ може да се појават поплаки и жалби, посебно затоа што се работи за чувствителна и емоционална природа на темата поврзана со откуп на земјиште и раселување. Затоа, изработен е Механизам за поплаки (МП на ПОСЖ) кој е ставен во функција од самиот почеток на активностите за откуп на земјиште и ПОСЖ.

Поплаките имаат тенденција да се интензивираат за време на критични активности како што се прегледи на средства, преговори, финализирање на договори за компензација и спроведување на активности за економско раселување. Понатаму, процесот на откуп на земјиште може да ги разоткрие и да ги влоши постојните локални тензии и спорови. Тие може да вклучуваат несогласувања околу сопственоста на земјиштето и границите, барања за наследство во рамките на семејствата, барања за поделба на имотот, загриженост за проценетата вредноста и конфликти меѓу селата во врска со користењето на природните ресурси и демаркацијата на заедниците.

Примарната цел на МП на ПОСЖ е да се справи со загриженостите и поплаките поврзани со земјиштето и обновата на средствата за живот на навремен, проактивен и ефикасен начин, со што ќе се спречи ескалација. Транспарентниот и добро функционален МП на ПОСЖ е клучен за успешно спроведување на програмата за откуп на земјиште и обнова на средствата а живот и за навременото завршување на проектот.

Се вложуваат напори за минимизирање на појавата на поплаки преку внимателно планирање и спроведување на активностите за откуп на земјиште и ПОСЖ, целосно учество и консултации со ЛЗП, како и ефикасна комуникација и координација меѓу различните субјекти за спроведување. Сепак, непредвидените околности сепак можат да доведат до поплаки.

Планот за вклучување на заинтересираните страни (ОВЖССА, том III) на проектот вклучува Механизам за решавање на поплаки од заедницата (МРПЗ) што ќе се применува во текот на целиот животен циклус на проектот, во согласност со барањата на меѓународните стандарди што се применуваат за проектот. МРПЗ ќе биде достапен за решавање на широк спектар на проблеми, додека МП на ПОСЖ ќе се занимава со оние поплаки и жалби поврзани со откуп на земјиште и економско поместување. Именуван и соодветно обучен член од тимот на предлагачот на проектот ќе биде назначен како лице одговорно за врска со заедницата (ЛВЗ)⁴ и ќе биде одговорен за управување со механизмот за решавање поплаки на ПОСЖ.

Следејќи го Прирачникот за добри практики за откуп на земјиште и принудно раселување од Меѓународната финансиска корпорација (МФК)⁵ (во понатамошниот текст Прирачник на МФК, 2023), Генералниот менаџер на ПОСЖ ги следи следниве принципи:

⁴ До моментот кога ќе се воспостави стручно лице за животната средина и социјалните аспекти на предлагачот на проектот ќе ги спроведува активностите доделени на ЛВЗ во ПОСЖ.

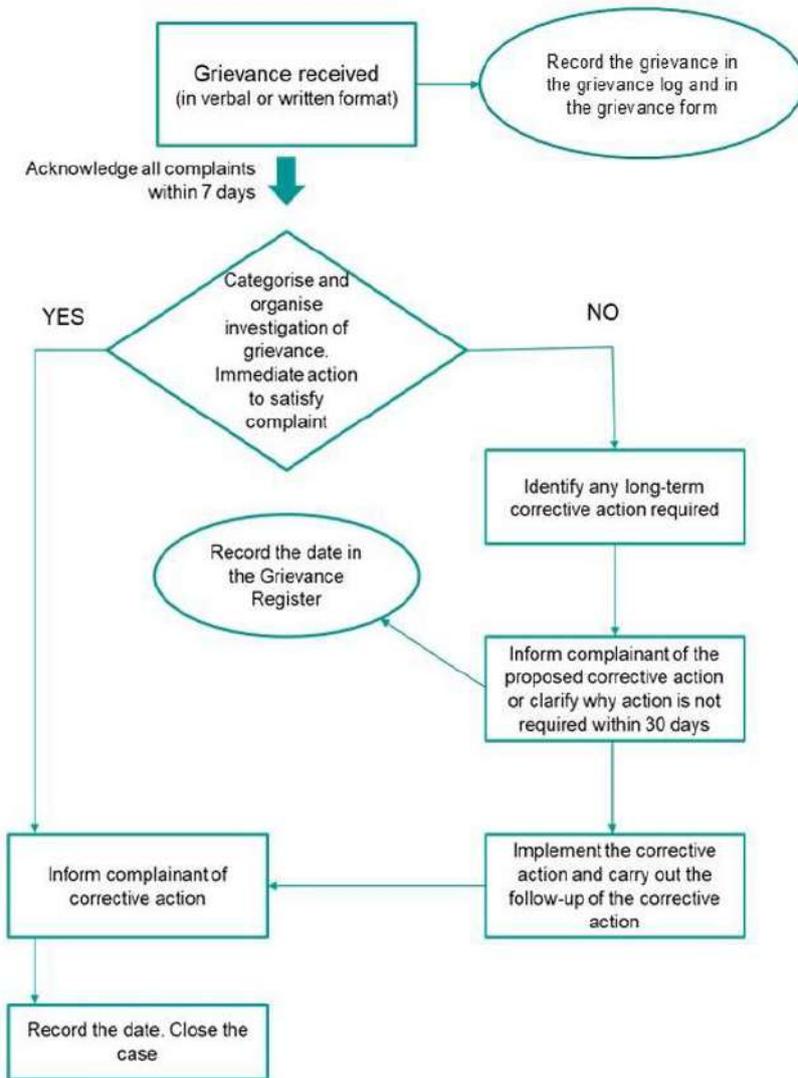
⁵ МФК (2023). Прирачник за добри практики: Откуп на земјиште и принудно раселување. Вашингтон, ДЦ: МФК. Достапно на: <https://www.ifc.org/content/dam/ifc/doc/2023/ifc-handbook-for-land-acquisition-and-involuntal->

- Пропорционалност: Процесот на поплаки е соодветно составен за да ја одрази фазата на проектот и процесот на откуп на земјиште. Иако се очекуваат релативно малку поплаки за време на фазите на изводливост и планирање, нивната фреквенција веројатно ќе се зголеми за време на истражувањата, набавката и развојот и имплементацијата на ПОСЖ, како и при изградбата.
- Културолошка соодветност: Механизмот ги зема предвид локалните културолошки норми и традиционалните практики за поднесување и решавање на поплаки.
- Пристапност: Процесот е јасно комунициран, така што ЛЗП ќе можат лесно да се снајдат во него. МП на ПОСЖ ќе остане достапна и за формалните и за неформалните корисници на земјиште. Вниманието е посветено на нивоата на писменост и образование, локалните јазици, родовата динамика, физичките локации каде што можат да се поднесат жалби и можноста на ранливите и маргинализираните групи да пристапат до механизмот.
- Транспарентност и отчетност: Сите жалби се третираат сериозно и праведно. Во случаи што вклучуваат наводи за родово базирано насилство (РБН), сексуална експлоатација или злоупотреба, процесот се води етички и во согласност со пристап фокусиран на жртвите. Улогите и одговорностите се јасно дефинирани; информациите се дистрибуираат широко и редовно; утврдени се временски рамки за одговор на поплаките; а резултатите, договорите и обврските ќе бидат следени, документирани и споделени.
- Соодветна заштита: МП на ПОСЖ ќе се користи на начин што дава гаранција дека учеството нема да резултира со одмазда. Идентитетот на подносителите на поплаките ќе биде заштитен, а ЛЗП се информирани за нивното право да бараат надомест за штета преку надворешни механизми, трети страни или преку правосудниот систем.

Слика 10.1 дава резиме на механизмот за решавање поплаки на ПОСЖ, проследено со опис на главните чекори.

[преселување.pdf](#). Пристапено во јули 2025 година.

Слика 10.1: Процес на решавање поплаките на ПОСЖ

Извор: Мот Мекдоналд

10.4.1 Чекор 1: Запознајте се со механизмот за решавање поплаки на ПОСЖ и обезбедување упатство за негово користење

За време на процесот на истражување, анкетарите ги информираа ЛЗП за постоењето на МП на ПОСЖ и објаснија како може да се пристапи до него и како да се користи. Овие информации беа поткрепени со брошура за анкетираниите ЛЗП, која содржеше информации за МП на ПОСЖ. Беа вложени напори за споделување на механизмот за поплаки на ПОСЖ до сите ЛЗП, вклучувајќи ги и оние во оддалечените области и лицата со ограничена писменост. Пораките беа прилагодени на локалните јазици и културните контексти, а особено внимание беше посветено на вклучување на ранливите и маргинализираните групи. Целта беше да се поттикне широка свест за МП на ПОСЖ, неговата цел и постапките за поднесување поплаки, со што се промовира рано ангажирање и конструктивно решавање на проблемите. Тековното објавување на МП на ПОСЖ е одговорност на лицето одговорно за врски со заедницата за време на спроведувањето на ПОСЖ. МП ќе остане постојано достапен преку веб-страницата на предлагачот на проектот, а кутии за поплаки ќе бидат достапни во канцелариите во Штип за ЛЗП да можат да поднесуваат забелешки во секое време.

10.4.2 Чекор 2: Прием, потврда и евидентирање на поплаките

ЛЗП можат да покренат прашања, загрижености или поплаки усно, на писмено или преку дигитални канали како што се телефон, веб-страницата на предлагачот на проектот или е-пошта. Формуларот за поплаки вклучува јасен опис на природата на поплаката, вклучувајќи го и секој релевантен контекст или фактори што придонесуваат за нејзина појава. Важно е да се идентификуваат вклучените лица или лицата присутни во времето кога се појавила поплаката, доколку е применливо.

Извештајот на подносителот на поплаката е документиран со нивни сопствени зборови, заедно со нивните очекувања за решавање на проблемот. Ќе бидат евидентирани и датумот, времето и локацијата каде што е примена поплаката, заедно со името и улогата на лицето кое ја документирало и името и контакт-податоците на подносителот на поплаката за понатамошно постапување (доколку не сака да остане анонимен). Кога поплаката е поднесена усно или преку е-пошта, примателот (обично член на персоналот на проектот или претставник на проектот) ќе го пополни формуларот за поплака во име на подносителот на поплаката за да ги внесе потребните детали. Поплаките поднесени преку онлајн системот ќе бидат разгледани со контактирање на подносителот на поплаките за да се пополни формуларот и да се собере потребното ниво на информации. Целта е сите записи за поплаки да вклучуваат пополни формулар, без разлика дали е пополни од подносителот на жалбата или од страна на ЛВЗ или друг претставник на проектот.

Секоја жалба ќе биде евидентирана од страна на предлагачот на проектот во дневникот за поплаки за да се следи напредокот на поднесените поплаки и да се евидентираат релевантните информации (видете го образецот во Додаток G). ЛВЗ⁶ е одговорен за проверка дали секоја поплака е евидентирана со единствен код на формуларот за поплаки на ПОСЖ и во дневникот на поплаки за да се овозможи правилно следење. Слично на тоа, на секое ЛЗП му е доделен единствен и непренослив код за идентификација. Предлагачот на проектот има за цел да ја заштити доверливоста на лицето и гарантира анонимност при пријавувањето.

ЛЗП се информираат дека имаат одреден период на размислување за да поднесат поплаки или проблеми откако ќе бидат потпишани договорите и ќе бидат договорени активностите за поврат на средствата за живот. Времетраењето на овој период е шест недели и ќе биде објавено истовремено со активностите за поврат на средствата за живот.

Сите поплаки ќе бидат веднаш потврдени; откако ќе биде евидентирана поплаката, предлагачот на проектот ќе издаде формална потврда (т.е. писмо со потврда, е-пошта, текстуална порака) до подносителот на жалбата во рок од седум работни дена. Потврдата ќе го содржи кодот за идентификација на поплаката и временската рамка за одговор. Оваа формална потврда му сигнализира на подносителот на поплаката дека прашањето се сфаќа сериозно и му обезбедува на предлагачот на проектот документиран запис. Кога поплаката се поднесува лично, најдобро е веднаш да се потврди, но формалното потврдата ќе биде испратена подоцна за евиденција.

Доколку предметот бара подетална истрага, подносителот на поплаката ќе добие ажурирање во кое ќе бидат наведени преземените чекори и очекуваниот временски рок за решавање. Исто така е потребно да се јасно да се соопшти од самиот почеток кои видови побарувања спаѓаат надвор од опсегот на МП на ПОСЖ и да ги насочи подносителите на поплаки кон алтернативни канали достапни за решавање на тие загрижености.

10.4.3 Чекор 3: Проценка и доделување на поплаката

При разгледувањето на поплаката се земаат предвид различни фактори, како што се потенцијалните влијанија врз ранливите групи, локалните перцепции, потенцијалниот број на ЛЗП и претстојните

⁶ ЛВЗ сè уште не е назначен а механизмот за поплаки е воспоставен. Додека не се склучи договор со ЛВЗ, стручното лице за животната средина и социјалните аспекти на предлагачот на проектот ќе ја врши оваа улога. До денес, не се примени документираните поплаки за време на спроведените истражувања и подготовката на овој ПОСЖ.

проектни активности. Проектот има доделено доволно ресурси, вклучувајќи персонал, системи и процеси, буџет, време, лидерство и управувачки капацитет, за спроведување на МП на ПОСЖ.

Врз основа на природата на загриженоста/поплаката, предлагачот на проектот ќе треба да назначи едно до три лица за да ја истражат основната причина за загриженоста/поплаката што ја поднел подносителот. ЛВЗ може да се консултира интерно или да вклучи надворешни страни. Групата за решавање на поплаки на ПОСЖ, вклучувајќи го оперативниот персонал и релевантните управители може да ги потврди барањата и да препорача опции за решавање. Доколку претставниците од локалната самоуправа, лидерите или претставниците на заедницата треба да се вклучат во спроведувањето на МП на ПОСЖ, предлагачот на проектот ќе го ажурира Планот за управување со ПОСЖ за јасно да ги дефинира нивните улоги и одговорности. Локалните заедници и семејни конфликти и спорови околу сопственоста на земјиштето, користењето на земјишните права и користењето на природните ресурси можеби најдобро ќе ги решат овие службеници и локалните лидери.

10.4.4 Чекор 4: Истражување на жалбите и поплаките

Истрагите за поплаки ќе започнат што е можно поскоро и може да вклучуваат собирање фотографии, физички докази и изјави од сведоци, интервјуирање на ЛЗП и други страни, преглед на регистрите и документацијата на локацијата и спроведување на други активности за собирање релевантни информации. Во зависност од природата на поплаката може да биде ангажиран специјалист од трета страна за да ја спроведе истрагата и да помогне во дефинирањето на правично решение.

Некои добри практики што проектот има намера да ги спроведе при спроведување на значајни истраги вклучуваат⁷:

- Вклучување на вишиот менаџмент: Во сложени или сериозни случаи, вишиот менаџмент е информиран и ќе учествува во доделувањето одговорности и временски рокови за истрагата.
- Назначување соодветна група за решавање на поплаки поврзани со ПОСЖ: групата би била одговорна за разгледување и решавање на поплаки поврзани со ПОСЖ. Основните членови веројатно би вклучувале претставници од техничкиот тим, тимот за аспекти на животната средина, социјални аспекти и владеење и инвестицискиот тим. За сложени случаи, дополнителни оценувачи или експерти за предметот, како што се овластени проценители, агенти за недвижности или претставници од групи на засегнати страни, може да бидат поканети да дадат свој придонес. Членовите нема да имаат никакви лични, професионални или финансиски врски со подносителите на поплаките или сведоци. Ќе се утврдат големината на групата, квалификациите, родовата рамнотежа и буџетот.
- Дефинирање јасни задачи и одговорности: Од истражителите ќе се очекува да развијат план, да ги проценат потребите за доверливост и безбедност, да соберат докази и да изготват извештај во кој ќе бидат наведени наодите и заклучоците.
- Ангажирање со подносителите на поплаки и спроведување посети на лице место: Средбите со подносителите на поплаки и раните инспекции на лице место ќе се користат за да се разјаснат околностите околу поплаките. Овие посети ќе бидат документирани за да се зачуваат доказите. Може да бидат потребни краткорочни корективни мерки ако околностите околу поплаката предизвикуваат вознемиреност кај нејзиниот подносител или кај други лица.

10.4.5 Чекор 5: Одговор на поплаката и договор за решение

Решавањето на поплаки во рамките на МП на ПОСЖ треба да биде поддржано од раководителот на проектот (РП) на предлагачот на проектот, кој обезбедува водство, а во случај на група за решавање на поплаки, ќе биде нејзин претседател. Оваа структура овозможува навремено идентификување на соодветни корективни мерки, потврдување на одлуките и распределба на потребните ресурси за

⁷ МФК (2009). Прирачник за добри практики: Решавање на поплаки од заедниците погодени од проектот.

спроведување на договореното решение. Таквата координација би била особено важна кога корективните мерки вклучуваат трети страни, како што се владини органи или изведувачи.

Поплаките поврзани со откупот на земјиште и ПОСЖ, поднесени од големи групи, честопати вклучуваат меѓусебно поврзани прашања, како што се пристапот до ресурси, соодветноста на надоместокот или долгорочната одржливост на активностите што генерираат приход. На овие загрижености може да им недостасува јасна почетна точка или едноставно решение. Справувањето со вакви сложени прашања може да има корист од вклучувањето на независни тела, чија непристрасност додава кредибилитет на процесот. Таквото учество може да поттикне и дијалог и соработка помеѓу проектот и засегнатата група, помагајќи да се снајдете во она што може да биде долг процес на идентификување и истражување на одржливи опции за поврат на средствата за живот. За време на процесот на поднесување жалби за какви било жалби поднесени од групи луѓе, страните вклучени во истрагата ќе работат заедно за да развијат предлог-решение што ја поддржува обновата или подобрувањето на животните услови.

Еднаш кога решението е презентирано и прифатено од подносителот на поплаката, тоа ќе биде спроведено и поплаката ќе продолжи кон фаза на затворање. За случаи на поплаки што вклучуваат наводи за сексуално базирано насилство и вознемирување, експлоатација или други форми на злоупотреба поврзани со откупот на земјиште и процесот на ПОСЖ, персоналот на МП на ПОСЖ мора да добие соодветна обука за управување со вакви случаи пред имплементација на МП на ПОСЖ. Персоналот избран за оваа улога мора да покаже одлични меѓучовечки и комуникациски вештини, емпатија кон локалните заедници и силно разбирање на локалните јазици и контекст. Идеално, МП на ПОСЖ ќе се погрижи жените и ранливите лица да се чувствуваат удобно да комуницираат со процесот на поднесување жалби. Надворешни стручни лица со потребните вештини и искуство може да бидат ангажирани за поддршка на персоналот за поплаки за особено чувствителни прашања. Доколку е потребно, може да се воспостави посебна постапка за решавање на наводите за кои е потребен пристап насочен кон жртвата.

Резултатите од првичната истрага, вклучувајќи ги и сите предложени мерки, ќе бидат доставени до подносителот на поплаката во рок од 30 календарски дена. Доколку предложеното решение не се прифати, ќе се спроведе постапка за ескалација (видете 10.4.9). Во секој таков случај, предлагачот на проектот ќе го разгледа процесот за да идентификува начини за подобрување на политиките или активностите за да се избегне решенијата да не бидат прифатени или прифатливи за подносителите на поплаки.

10.4.6 Чекор 6: Затворање на поплаката

Доколку предложеното решение биде прифатено или одбиено од страна на ЛЗП по испитување на различни можни правни лекови, поплаката ќе биде означена како затворена, а соодветната документација ќе биде комплетирана. Поплаката ќе биде затворена во дневникот на поплаки со користење на следните категории:

- Решена и затворена: решението е соопштено, договорено и/или спроведено.
- Решено, но не и затворено: предлагачот на проектот и подносителот на поплаката се согласуваат дека предложените мерки за решавање се доволни, но договорените дејствија сè уште не се спроведени. Предлагачот на проектот ќе се стреми да ги заврши и имплементира решенијата за поплаките во рок од 30 работни дена.
- Затворено, не е потребна никакво дејство: за ситуации кога поплаката е затворена без согласност на подносителот на поплаката. Ова ќе биде случај за поплаките каде што се преземени сите разумни мерки во однос на предлагање и спроведување решенија што се однесуваат на поплаката и никакви понатамошни дејствија не може да се договорат. Секогаш кога е можно, предлагачот на проектот ќе се стреми да избегне вакви ситуации.

- Затворена, но интерно нерешена: подносителот на жалбата одлучил да побара надворешни правни лекови, наместо да продолжи со МП на ПОСЖ.
- Затворена, но надворешно нерешена: исходот од истражниот процес покажува дека не постои суштина за поплаката и/или не може да се потврдат ниту докажат деталите за поплаката. Во овие случаи, исходот му се соопштува на подносителот на поплаката.
- Напуштена: исходот од истражниот процес покажува дека не постои суштинска основа за суштина за поплаката и/или не може да се потврдат ниту докажат деталите за поплаката. Во овие случаи, исходот му се соопштува на подносителот на поплаката.

Корективни мерки, компензација и други активности што може да бидат потребни за затворање на поплаката ќе бидат спроведени пред таа да може целосно да се реши. По завршувањето на договорените корективни мерки, ќе се соберат докази дека овие мерки се спроведени. Ова може да вклучува:

- Фотографирање или собирање други форми на документација за да се создаде комплетен запис на поплаката и како таа беше решена.
- Креирање на интерен запис за решавање што го вклучува датумот и времето на затворање, потпишан од одговорниот персонал.
- Одржување состанок со подносителот на поплаката за постигнување колективен договор за затворање на случајот.
- Добивање писмена потврда од подносителот на поплаката дали е задоволен од решението и негово приложување заедно со документацијата за предметот.

10.4.7 Водење евиденција и известување

Во текот на целиот процес, ќе се водат детални записи, вклучувајќи го и формуларот за поплаки на ПОСЖ (кој вклучува дел за договор за решавање со информации за тоа како е затворена жалбата), документација за истрагата и информации вклучени во дневникот за поплаки за ПОСЖ, каде што поплаката ќе се следи од поднесувањето до нејзиното решавање. Дневникот за поплаки на ПОСЖ овозможува доследно следење, поддржува транспарентност и помага да се одржи јасна временска рамка на преземените активности. Дневникот за поплаки на ПОСЖ служи и како референца за следење на трендовите и идентификување на областите каде што можеби се потребни подобрувања.

ЛОЗ ќе ги сумираат поплаките на секои две недели, отстранувајќи ги информациите за идентификација за да ја заштитат доверливоста на подносителот на поплаката и да помогнат во гарантирањето на анонимноста. Како што е дискутирано подолу, ЛОЗ и од раководниот персонал ќе се очекува да ја анализираат употребата на механизмот за поплаки за трендови и научени лекции и да идентификуваат дополнителни мерки или активности за зајакнување потребни за подобрување на перформансите на ПОСЖ.

10.4.8 Мониторинг и евалуација

Мониторингот ќе помогне да се процени ефективност на МП на ПОСЖ, да се идентификуваат периодични проблеми и да се насочат подобрувања во политиката или практиката. Евиденцијата на поплаки на ПОСЖ ќе биде прегледана за време на мониторингот, што ќе помогне да се идентификуваат шемите и системските празнини. Лекциите научени преку овој процес можат да се искористат за подобрување на практиките на ПОСЖ, а исто така да се споделат со заедниците за градење доверба и поддршка на континуирано подобрување.

Може да бидат потребни прилагодувања на МП на ПОСЖ врз основа на резултатите од мониторингот. На пример, ако еден канал за поднесување е јасно претпочитан, ресурсите може таму да се фокусираат. Доколку само одредени групи поднесуваат поплаки, ова може да укаже на проблеми со пристапноста, потреби за подигање на свеста или непропорционални влијанија. Покрај тоа, поплаките регистрирани преку МП на ПОСЖ ќе послужат и како алатка за следење на процесите

на откуп на земјиште и на ПОСЖ, обезбедувајќи вредни повратни информации за насочување на подобрувањата и потребните прилагодувања. На пример, голем број нерешени поплаки може да укажува на потреба од поширока промена во пристапот. Загриженоста во врска со транспарентноста може да се реши преку подобрување на комуникацијата, подиректно вклучување на заедниците или ангажирање на трети страни. Исходот од секоја поплака ќе го следи предлагачот на проектот. Евалуацијата ќе процени дали подносителот на жалбата е задоволен од процесот на обработка на истата и неговиот конечен исход. Ќе се евидентира и нивото на задоволство на ЛЗП. Доколку ЛЗП тврди дека е незадоволен од процесот и/или исходот, активно ќе се бараат повратни информации за да се информираат за понатамошни подобрувања.

Сите трошоци поврзани со решавањето на поплаките, вклучувајќи состаноци, консултации, комуникација и споделување информации, ќе бидат покриени од предлагачот на проектот.

10.4.9 Постапка при ескалација

Генералниот менаџер на ПОСЖ има три нивоа во процесот на решавање:

- Ниво 1: Итно решавање преку дијалог помеѓу ЛВЗ и подносителот на поплаката: Во некои случаи, соодветниот одговор за решавање на поплаката може да биде очигледен и може да се договори веднаш или во рок од помал од една недела од страна на сите страни. Доколку објаснувањето или предложеното решение не биде прифатено од страна на подносителот на поплаката, тогаш тоа ќе се крена на Ниво 2 и може да биде потребна истрага.
- Ниво 2: Вклученост на Групата за решавање на поплаки на ПОСЖ и/или проектот: Во случај на посложени поплаки, решавањето може да потрае подолго и/или да бара спроведување на повеќе од еден пристап. Покрај ЛВЗ, можеби ќе биде потребно вклучување на персоналот на проектот и/или надворешни експерти од трети страни за да помогнат во истрагата и да се дојде до предложено решение. Проектот ќе има за цел да ја реши поплаката во рок од максимум 30 календарски дена по нејзината регистрација, секогаш кога тоа е можно.
- Ниво 3: Надворешна медијација или правен процес: Доколку претходните дискусии не резултирале со прифатливо решение, подносителот на поплаката или предлагачот на проектот може да одлучат да го упатат прашањето до надворешен медијатор или да следат правна постапка. Употребата на правното решение ќе иницира процес на преговори за конфликт, чие решавање може да потрае некое време.

Додатоци

- A. Покана за учество во социоекономското истражување **Error! Bookmark not defined.**
- B. Писмо за известување за почетокот на изработка на ПОСЖ **Error! Bookmark not defined.**
- C. Писмо за овластување и претставување на тимовите за истражување на ПОСЖ **Error! Bookmark not defined.**
- D. Најчесто поставувани прашања за тимот за истражување на ПОСЖ **Error! Bookmark not defined.**
- E. Брошура за ПОСЖ **Error! Bookmark not defined.**
- F. Шаблон за Регистарот за вклучување на заинтересираните страни **Error! Bookmark not defined.**
- G. Шаблон за евиденција на поплаки **Error! Bookmark not defined.**

Македонија ШТИП Алказар ОВЖСЖС ветерен парк

Нацрт-план за обнова на средствата за живот
(ПОСЖ): Мониторинг, известување и затворање на
проектот

11 Мониторинг и затворање

11.1 Преглед

Главната цел за следење на обновата на средствата за живот е да се направи оцена на процесот и резултатите за да се утврди:

- дали лицата засегнати од проектот (ЛЗП) биле планирано консултирани и целосно надоместени пред спроведувањето на проектните активности кои може да имаат влијание врз нив.
- во контекст на влијанијата на проектот врз нивната егзистенција, да се процени дали ЛЗП сега живеат со повисок стандард од порано, со ист стандард или се посиромашни од порано.
- дали егзистенцијата е подобрена (или барем обновена) или сè уште не е обновена или подобрена.

Мониторингот ќе вклучува собирање гледишта и повратни информации од клучните заинтересирани страни, како што се ЛЗП, вклучувајќи ги жените и ранливите лица, како и персоналот на проектот и партнерите за имплементација на ПОСЖ. Овој континуиран процес на следење ќе му овозможи на предлагачот на проектот да процени и дизајнира дополнителни мерки за ублажување доколку не се исполнуваат обврските или целите за обнова на средствата за живот.

11.2 Мониторинг

11.2.1 Постапки за мониторинг и евалуација

Предлагачот на проектот ќе воспостави соодветни процедури за следење и евалуација на своите одговорности при спроведувањето на ПОСЖ а по потреба ќе се преземат и корективни мерки.

Како дел од овој ПОСЖ, развиена е база на податоци каде што се идентификуваат домаќинствата чии имоти се засегнати од проектот, со резиме за процената на земјиштето и статусот на договорот за земјиште, влијанието врз земјиштето и видот на загубите, како и мерките за обнова на средствата за живот. За внатрешен мониторинг, базата на податоци ќе се ажурира редовно за да се евидентира спроведувањето на ПОСЖ и да се вклучат информации за обезбедувањето на правата. Базата на податоци ќе има одредени ограничувања за да може да се одржува заштитата и доверливоста на податоците, на пример, информациите за членовите на домаќинството, нивниот имот и паричните права ќе се чуваат како доверливи.

Внатрешните активности, како што се состаноци за преговарање за пакети за обнова на средствата за живот со сопствениците на земјиште, спроведување програми за обнова на средствата за живот, справување и решавање на поплаки, координативни состаноци со локалните власти или партнерски

Овој документ се издава за потребите на странката нарачател и служи исклучиво за конкретните цели поврзани со погоре наведениот проект. Ниту една друга странка не смее да се потпира врз овој документ, ниту пак документот смее да се користи за поинакви цели.

Не прифаќае никаква одговорност за последиците доколку некоја друга странка се потпира врз овој документ, или пак документот бил искористен за поинакви цели, ниту пак за евентуалните грешки или пропусти содржани во него кои произлегуваат од грешка или пропуст во податоците што ни беа доставени од други странки.

Овој документ содржи доверливи информации и заштитена интелектуална сопственост. Тој не смее да им се покажува на другите странки без согласност од наша страна и од странката нарачател

институции и вклучување на засегнатите страни, ќе се евидентираат еднократно неделно со користење на записници од состаноците, потпишани листи за присуство и други соодветни обрасци за водење евиденција. Резултатите од внатрешниот мониторинг ќе бидат евидентирани, следени преку бази на податоци, записи и извештаи.

11.2.2 Месечни бази на податоци за мониторинг

Базите на податоци за мониторингот ќе ги одржува член на персоналот на проектот (најверојатно стручното лице за животна средина и социјални аспекти) секој месец. Опсегот на внатрешен мониторинг ќе вклучува описи на:

- Целосно и навремено спроведување на активностите и обврските дефинирани во ПОСЖ.
- Ефективност на пакетите за обнова на средствата за живот во помагањето на засегнатите лица да ја обноват својата егзистенција и да го одржат или подобрат животниот стандард пред проектот.
- Прилагодување или прекинување на програмите за обнова на средствата за живот доколку целите не се исполнети.
- Следење на жалбите и поплаките, вклучувајќи корективни мерки и следење на резултатите.
- Идентификација и поддршка за ранливите лица.
- Детекција и решавање на повторливи или системски проблеми што бараат корективни мерки.

Сите трансакции за стекнување права на земјиште, како и мерките за надоместок, активностите за преместување и помош за обнова на средствата за живот ќе бидат документирани.

Внатрешниот мониторинг ќе го следи напредокот, ќе идентификува доцнења, ќе ги процени трошоците и ефикасноста и ќе открие грешки, со што ќе создаде можности за корекција, подобрување и учење. Исто така, ќе генерира информации што ја зајакнуваат внатрешната одговорност и ја промовираат надворешната транспарентност со засегнатите страни.

11.3 Завршна ревизија

ЕИБ бара да се презентира завршна ревизија, изработена од независен специјалист за преселување, без оглед на обемот на преселувањето.

Завршната ревизија ќе потврди дали ПОСЖ е целосно имплементиран, дали целите и обврските се исполнети. Исто така, ќе се идентификуваат сите корективни мерки потребни за да се постигнат целните резултати. Клучните цели на ревизијата се преглед на:

- Ефективноста на мерките за избегнување и минимизирање на раселувањето.
- Транспарентност, еднаквост и навременост во испораката на правата.
- Успешно обновување или подобрување на средствата за живот.
- Задоволително решавање на поплаките.
- Интеграција на родовите аспекти во мерките за обнова на средствата за живот.

Извештајот за завршната ревизија ќе ги опфати барањата и ќе ја следи структурата презентирани во упатството за СИ5 и во ЕСБ5:

- Извршно резиме
- Вовед со информации за процесот на мониторинг
- Преглед на целите
- Клучни наоди за влијанијата
- Резиме на мерките за ублажување и дали тие ги исполниле своите цели
- Временски период на раселување, обнова и компензација

- Сите нерешени прашања
- Клучни наоди и заклучоци, вклучително и за тоа дали процесот на мониторинг може да заврши
- Препораки

Извештајот за завршна ревизија ќе биде јавно објавен и ќе ги одразува сите релевантни заклучоци од завршната ревизија. За обврските за кои ревизорот заклучува дека не е постигнато исполнување, ќе се подготви детален план за корективни мерки (активност, одговорности, временска рамка, индикатори за успех и друго).

11.3.1.1 Временска рамка на завршната ревизија

Завршната ревизија ќе треба да се изврши само откако ќе помине доволно време по економското поместување.¹ За цели на планирање, временската рамка за спроведување на процесот на завршната ревизија моментално се проценува на до шест месеци, вклучувајќи ги и активностите за извршување на анкетата. Процесот ќе биде структуриран во три различни фази:

1. Развој на проектната задача : подготовка на детална проектна задача за ревизијата и поврзаните анкети, генерално завршен во рок од еден месец.
2. Собирање податоци и теренско истражување: спроведување на квалитативни и квантитативни истражувања и консултации со ЛЗП, кои обично се склучуваат одделно и се спроведуваат во период од приближно три месеци. Анкетите во овој период треба да соберат слични информации како оние собрани за време на ПОСЖ за споредба со основните услови.
3. Преглед и известување за ревизијата: конечна анализа, синтеза на наодите и подготовка на извештајот за завршна ревизија, што обично трае до еден месец.

11.3.1.2 Методологија и индикатори на завршната ревизија

Ревизијата ќе ја спореди економската состојба на погодените домаќинства по преселувањето со основните податоци собрани пред раселувањето. Споредбата на социоекономските околности на ЛЗП ќе се спроведе со користење и на квалитативни истражувања и на квантитативни анкети за промените помеѓу основните студии и мониторингот по преселувањето. Истата методологија применета за време на основната фаза на ПОСЖ ќе се користи и за завршната ревизија. Алатката за анкета за ревизијата на завршната обработка ќе биде адаптирана за да ги опфати и перцепциите за промените во животниот стандард, средствата за живот и целокупното задоволство, со посебен фокус на ранливите домаќинства. Следните индикатори дадени во дел 11.5 ќе послужат како основа и за квалитативни и за квантитативни проценки.

За да се обезбеди споредливост, ќе се користат идентични системи за кодирање и управување со податоци за податоците пред и по преселувањето. Во анализата ќе бидат земени предвид макроекономски фактори како што се инфлацијата, флукуациите на валутите, пазарните трендови и надворешните шокови (на пр., пандемии).² Споредбите ќе бидат расчленети според категоријата на ЛЗП и според други релевантни социјални и економски параметри (пол, ранливост, етничка група итн.).

Накратко, завршната ревизија ќе ја процени ефективноста на сите мерки за ублажување на раселувањето преку проверка на исполнувањето на обврските од ПОСЖ, евалуација на резултатите од обновата на средствата за живот за сите засегнати групи, преглед на тоа како се решени

¹ Вообичаено, најмалку три години, според *Прирачникот за добри практики на МФК: Откуп на земјиште и принудно преселување (2023)*.

² Евидентирањето на макроекономските фактори може да биде предизвикувачко и може да ги направи споредбите на економските околности пред и по преселувањето неубедливи. Ова ограничување може да се реши со вклучување на незасегнатата контролна група која живее под слични услови и се потпира на споредливи извори на егзистенција, или како дополнителен или алтернативен метод. За да се обезбеди валидноста на овој пристап, ќе биде потребен придонес од статистичар за да се потврди дека споредбите се статистички исправни.

поплаките и идентификување на празнините за целосно усогласување или можности за долгорочна социјална одржливост.

11.3.1.3 Критериуми за комплетирање на ПОСЖ

ПОСЖ ќе се смета за завршен кога ќе се постигне обнова на средствата за живот на ЛЗП. Бидејќи обновувањето или подобрувањето на животните услови за 100% од ЛЗП е ретко изводливо, овој ПОСЖ поставува општа цел од 75% вкупно обновување или подобрување, при што секоја категорија на ЛЗП треба да постигне најмалку 45%. Резултатите ќе бидат поделени по категории за да се обезбеди правична проценка.

За неформалните корисници на земјиште кои не беа индивидуално идентификувани за време на подготовката на ПОСЖ, пресметувањето на стапките на реставрација може да биде предизвик. Во такви случаи, ревизијата ќе ги базира пресметките на учесниците од оваа категорија кои биле вклучени во ПОСЖ. Затоа е од суштинско значење да се води точна евиденција за сите учесници и нивните контакт информации.

11.4 Улоги и одговорности при мониторинг

Мониторингот и евалуацијата се одговорност на предлагачот на проектот и неговите внатрешни стручни лица. Внатрешните алатки и индикатори за мониторинг мора да бидат конзистентни со оние што се користат за развој на социоекономската основа на проектот, обезбедувајќи јасно и точно следење на резултатите од проектот.

Кредиторите можат исто така да го следат спроведувањето на активностите за обнова на средствата за живот за да се утврди усогласеноста со нивните стандарди. Надворешното известување може да вклучува квартални извештаи за напредокот до кредиторите кое го вршат нивните советници. Ревизијата на завршувањето ќе ја вршат стручни лица за раселување или тимови од стручни лица кои претходно немале никаква врска со ПОСЖ.

11.5 Индикатори за мониторингот

Мониторингот на откупот на земјиштето и спроведувањето на ПОСЖ ќе биде во согласност со индикаторите наведени во Табела 11.1. Индикаторите се групирани во пет категории усогласени со структурата на матрицата за права, дополнети со влијанијата на проектот, вклучувањето на засегнатите страни и механизмот за поплаки, како и општите размислувања:

- Влијанија на проектот врз луѓето, земјиштето и инфраструктурата
- Надоместок за земјиштето, средствата и средства за живот
- Консултации, поплаки и посебни прашања
- Мерки за обнова на средствата за живот и поддршка
- Општо

Табела 11.1: Индикатори за мониторингот

Индикатор *1	Категорија на индикатор *2	Тип на индикатор	Измерено како	Фреквенција	Опфатено во завршната ревизија?
Влијание на проектот врз луѓето, земјиштето и инфраструктурата					
Број на засегнати домаќинства и/или лица, вклучувајќи ја категоријата ЛЗП, видот на влијание и нивото на ранливост.	Влијание	Квантитативно	Социокономско истражување, евиденција за надоместоци, евиденција од агентите за недвижности.	Месечно	Да
Број и вид на засегнато земјиште и средства (земјиште, култури, дрвја итн.).	Влијание	Квантитативно	Евиденција за откуп на земјиште, евиденција за дизајн на проект, извештаи за проценка на земјиште.	Месечно	Да
Број и вид на засегнати објекти (шупи, огради итн.).	Влијание	Квантитативно	Евиденција за откуп на земјиште, евиденција за дизајн на проект, извештаи за проценка на земјиште.	Месечно	Да
Надоместок за земјиштето, средствата и средства за живот					
Вкупни трошоци за земјиште, средства и надоместоци за егзистенција.	Внесување	Квантитативно	Финансиска евиденција.	Месечно	Не
Процент и број на подобни ЛЗП кои добиле целосни поволности (вклучувајќи надоместоци), поделени по категорија на ЛЗП и ниво на ранливост.	Процес	Квантитативно	Систем за управување со податоци.	Месечно	Да
Износ (во евра и денари) и вид на доделени права.	Процес	Квантитативно	Систем за управување со податоци.	Месечно	Да
Број на потпишани договори за земјиште.	Процес	Квантитативно	Евиденција за откуп на земјиште.	Месечно	Да
Процент на исплати на компензација што биле испорачани пред почетокот на изградбата.	Процес	Квантитативно	Систем за управување со податоци.	Месечно	Да
Не е пронајден број на заложна сметки отворена за ЛЗП.	Процес	Квантитативно	Систем за управување со податоци.	Месечно	Да
Користење на паричен надоместок (доколку е применливо) и влијание на надоместокот врз економијата на домаќинствата, поделени по пол.	Исход	Квалитативно	Анкета на компензирани домаќинства и/или групи на деца со ограничено учество во групи за да се процени користењето на компензацијата и родовите аспекти. Анкетата може да се примени за време на контролната сесија една година по завршувањето на обуките за финансиска писменост и/или по завршувањето на анкетата за ревизија.	Месечно	Да

Индикатор *1	Категорија на индикатор *2	Тип на индикатор	Измерено како	Фреквенција	Опфатено во завршната ревизија?
Ниво на задоволство кај ЛЗП во однос на добиените права и дали се исполнети обврските од проектот а расчленети според различни демографски карактеристики како што се пол, возраст, етничка припадност и друго.	Исход	Квалитативно	Анкета на завршната ревизија.	еднократно	Да
Квалитет на земјиштето за замена.	Исход	Квалитативно	Анкета на завршната ревизија.	еднократно	Да
Пристап до замена на земјоделско земјиште (доколку е релевантно) земајќи го предвид бројот на хектари што ги поседува или користи домаќинството.	Исход	Квантитативно	Анкета на завршната ревизија.	еднократно	Да
Консултации, поплаки и посебни прашања³					
Број на спроведени консултации.	Процес	Квантитативно	Систем за управување со податоци.	Месечно	Не
Број на поднесени поплаки поделени по пол.	Процес	Квантитативно	Дневник за поплаки.	Месечно	Да
Број и вид на нерешени или нерешени поплаки и трендови, вклучувајќи ги и преземените мерки за следење и спроведените корективни мерки.	Процес	Квантитативно	Дневник за поплаки.	Месечно	Да
Просечно време за обработка на поплаките.	Процес	Квантитативно	Време помеѓу регистрацијата на поплаката и нејзиното затворање.	Месечно	Не
Ниво на задоволство на ЛЗП кои поднеле поплаки преку механизмот за жалби на ПОСЖ.	Исход	Квалитативно.	Анкета на завршната ревизија.	еднократно	Да
Мерки за обнова на средствата за живот и поддршка					
Вкупни трошоци за мерки за обнова на средствата за живот и поддршка (програми за враќање на средствата за живот, компензација за сериозни влијанија, транзициска поддршка).	Внесување	Квантитативно	Финансиска евиденција.	Месечно	Не
Број на корисници (разделени според пол, возраст и локација) на програмите за обнова на средствата за живот, со распределба по програма.	Процес	Квантитативно	Систем за управување со податоци.	Месечно	Да
Напредок на имплементацијата на секоја програма.	Процес	Квантитативно	Систем за управување со податоци.	Месечно	Да

³ Сите индикатори „Консултации, поплаки и посебни прашања“ ќе бидат расчленети според различни демографски карактеристики како што се пол, возраст, етничка припадност и друго.

Индикатор *1	Категорија на индикатор *2	Тип на индикатор	Измерено како	Фреквенција	Опфатено во завршната ревизија?
Број и процент на учесници во програмата кои завршиле 80% или повеќе во одредниците за завршување поставени за програмите за ПОСЖ.	Исход	Квалитативно	Систем за управување со податоци.	Месечно	Да
Број на подобни ЛЗП кои не се заинтересирани за програмите за обнова на средствата за живот.	Процес	Квантитативно	Систем за управување со податоци.	Месечно	Да
Еволуција на нивото на ранливост на домаќинствата земајќи ги предвид истите параметри како и социоекономската основа на ПОСЖ.	Исход	Квантитативно	Социодемографски информации од анкетата за завршната ревизија и споредба со почетната состојба.	еднократно	Да
Општ приход на домаќинствата и приход добиен од различни извори (земјоделство, вработување, неформален и формален бизнис, социјална помош, надоместоци, дознаки итн.).	Исход	Квантитативно	Анкета на завршната ревизијата и споредба со почетната состојба.	еднократно	Да
Прокси индикатори за условите за живот на домаќинствата (трошоци на домаќинството, ниво на задолженост, капацитет за штедење, достапност на одредени средства и предмети за домаќинството како што се автомобил, велосипед или мобилен телефон/паметен телефон итн.).	Исход	Квантитативно	Анкета на завршната ревизијата и споредба со почетната состојба.	еднократно	Да
Ниво на задоволство на ЛЗП со програмата/програмите за обнова на средствата за живот во кои учествувале.	Исход	Квалитативно	Евалуации на курсевите од страна на ЛЗП и организаторите на програмите ПОСЖ .	Крај на секоја програмска серија	Да
Општо					
Перцепирана еволуција во животниот стандард (разделен по пол, возраст и локација) земајќи ги предвид ефектите од проектот.	Исход	Квалитативно	Анкета на завршна ревизија.	еднократно	Да
Вкупно трошоци во други видови права.	Внесување	Квантитативно	Финансиска евиденција.	Месечно	Не

*Забелешка 1: Сите индикатори треба да ги земат предвид и кумулативните вкупни вредности и сите промени што се случиле во текот на периодот на известување.

*Забелешка 2: Индуктивните индикатори ги мерат ресурсите инвестирани во програма или активност. Индикаторите за процесот ги следат активностите или дејствијата што се преземаат за да се постигнат резултати и нивните непосредни резултати, тие покажуваат дали планираните активности се спроведуваат како што е предвидено. Индикаторите за исходи ги проценуваат краткорочните, среднорочните и долгорочните промени што произлегуваат од процесот и покажуваат дали интервенцијата ги постигнува своите наменети ефекти. Индикаторите за влијание го мерат директното влијание на проектот.

Извор: Подготвено од Мот Мекдоналд.

Македонија ШТИП Алказар ОВЖССА ветерен парк

Нацрт-план за обнова на средствата за живот
(ПОСЖ): Распоред за имплементација на ПОСЖ

12 Распоред за спроведување на ПОСЖ

12.1 Преглед

Овој дел го прикажува распоредот за спроведување на ПОСЖ, детално наведувајќи ги клучните активности, одговорните страни и индикативните временски рамки потребни за навремен и ефикасен поврат на средствата за живот погодени од проектот.

12.2 Распоред

Во рамките на распоредот за изградба на проектот дискутиран во дел 2 од овој ПОСЖ, распоредот за спроведување го дава временскиот рок за започнување и завршување на активностите на ПОСЖ. Предлагачот на проектот ќе го заврши процесот на откуп на земјиште за Штип 1 пред да започне со изградбата, а имплементацијата на ПОСЖ ќе започне пред почетокот на градежните работи во областите засегнати со раселување.

Табела 12.1 дава преглед на распоредот и страните одговорни за спроведување на ПОСЖ за приватно земјиште Штип 1 и државно земјиште Штип 1 до 3.

Табела 12.1: Распоред за имплементација на ПОСЖ

Активности	Одговорна страна	Индикативна временска рамка
Решавање поплаки		
Имплементација на механизмот за поплаки	Проектна компанија / Предлагач на проектот	Од третиот квартал од 2023 година на англиски и арапски јазик, од вториот квартал од 2024 година на македонски, албански и турски јазик, а од почетокот на вториот квартал од 2025 година на српски јазик. Тековно за време на фазата на развој и ќе продолжи во текот на изградбата и во текот на целиот животен век на проектот
Откуп на земјиште		
Концептуален дизајн на Штип 1, 2 и 3	Проектна компанија / Предлагач на проектот	Завршено во февруари 2025 година
Проценка на земјиштето и пописни листи за Штип 1	Проектна компанија / Предлагач на проектот / Овластен проценител на земјиште	Штип 1 завршен во октомври 2025 година. Штип 2 и 3 треба да бидат завршени пред почетокот на изградбата.
Завршување на договори за земјиштето во приватна сопственост	Проектна компанија / Предлагач на проектот	Штип 1, 2 и 3 треба да бидат завршени пред почетокот на изградбата.
Завршување на договори за јавно земјиште	Проектна компанија / Предлагач на проектот	Штип 1, 2 и 3 ќе бидат завршени пред почетокот на изградбата

Овој документ се издава за потребите на странката нарачател и служи исклучиво за конкретните цели поврзани со погоре наведениот проект. Ниту една друга странка не смее да се потпира врз овој документ, ниту пак документот смее да се користи за поинакви цели. Напомена

Не прифаќае никаква одговорност за последиците доколку некоја друга странка се потпира на овој документ, или пак документот бил искористен за поинакви цели, ниту пак за евентуалните грешки или пропусти содржани во него кои произлегуваат од грешка или пропуст во податоците што ни беа доставени од други странки.

Овој документ содржи доверливи информации и заштитена интелектуална сопственост. Тој не смее да им се покажува на другите странки без согласност од наша страна и од странката нарачател.

Активности	Одговорна страна	Индикативна временска рамка
Доставување на процесот и крајните рокови до надлежните органи	Проектна компанија / Предлагач на проектот	Штип 1 завршен ¹ . Штип 2 и 3 ќе бидат завршени пред почетокот на изградбата
Објавување на крајните рокови за ЛЗП за земјиштето во државна и приватна сопственост	Проектна компанија / Предлагач на проектот	Штип 1, 2 и 3 ќе бидат завршени пред почетокот на изградбата
Активности за експропријација	Проектна компанија / Предлагач на проектот // Управа за имотно- правни работи (Министерство за финансии)	Штип 1, 2 и 3 треба да бидат завршени пред почетокот на изградбата.
Исплата на надомест	Проектна компанија / Предлагач на проектот / Држава (преку државен правобранител или општина)	Од мај 2025 година за Штип 1 до пред почетокот на изградбата. Штип 2 и 3 треба да бидат завршени пред почетокот на изградбата.
Подготовка на ПОСЖ		
Социоекономско истражување за ПОСЖ и подготовка на нацрт ПОСЖ	Мот Мекдоналд / Манеко Солушнс	Август 2025 до јануари 2026 за Штип 1. Да се потврди за Штип 2 и 3.
Објавување на нацрт-ПОСЖ	Мот Мекдоналд / Манеко Солушнс / Проектна компанија / Предлагач на проектот	февруари 2026 до април 2026 година за Штип 1 земјиште во приватна сопственост и Штип од 1 до 3 земјиште во државна сопственост. ПОСЖ за земјиште во приватна сопственост Штип 2 и 3 треба да се потврди.
Конечен ПОСЖ	Мот Мекдоналд / Манеко Солушнс	април 2026 година за Штип 1 земјиште во приватна сопственост и Штип од 1 до 3 земјиште во државна сопственост. ПОСЖ за земјиште во приватна сопственост Штип 2 и 3 треба да се потврди.
Имплементација на ПОСЖ		
Вкрстена проверка на поединечни досиеја и права, што може да вклучува и второстепена посета на локацијата за проценка.	Проектна компанија / Предлагач на проект / Овластен проценител на земјиште	Пред откривање на поединечни досиеја и права. Штип 1, 2 и 3 ќе бидат завршени пред почетокот на изградбата
Потпишување на анексите на ПОСЖ кон договорите за земјиште, или користење на други соодветни формални средства што се применуваат за секој случај и споделување на поединечни досиеја со сопствениците на земјиштето	Проектна компанија / Предлагач на проектот	Штип 1, 2 и 3 треба да бидат завршени пред почетокот на изградбата.
Јавно известување до сите ЛЗП кои работат во земјоделството за берба на култури или собирање на плодови од дрвја пред земјиштето да биде достапно и да не се пресејува.	Проектна компанија / Предлагач на проектот	Пред следната жетва, пред почетокот на изградбата на Штип 1, 2 и 3.
Повик за апликации и формализација на партнерства за подетално деталзирање и спроведување на програмите за ПОСЖ	Проектна компанија / Предлагач на проектот	Штип 1, 2 и 3 треба да бидат завршени пред почетокот на изградбата.
Имплементација на програми за поврат на средствата за живот	Проектна компанија / Предлагач на проект / Партнери	За време на изградбата на Штип 1, 2 и 3.
Бази на податоци за месечно следење на ПОСЖ	Проектна компанија / Предлагач на проектот	Месечно за време на имплементацијата на ПОСЖ

¹ Писмо за известување испратено до Министерството за земјоделство, шумарство и водостопанство на 18 ноември 2025 година.

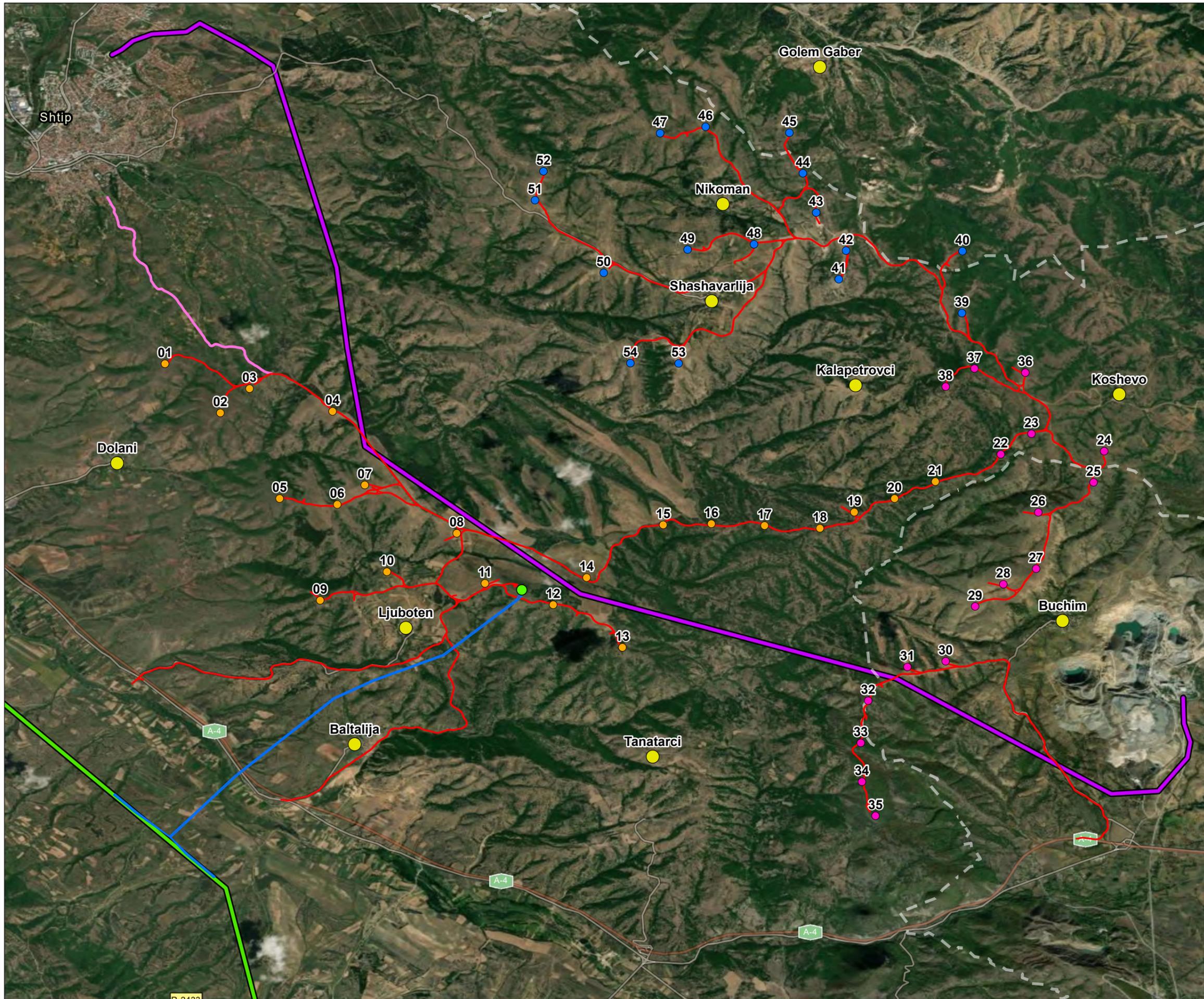
Активности	Одговорна страна	Индикативна временска рамка
Ревизија за завршување на ПОСЖ	Консалтинг фирма	Три години по раселувањето

Извор: Мот Мекдоналд

Appendices

A.	Project indicative layout	152
B.	Stakeholder engagement form for land acquisition	154
C.	Invitation letter to participate in surveys	158
D.	Notification letter of LRP commencement	160
E.	Authorisation and introduction letter of LRP survey teams	162
F.	FAQs for the LRP survey team	165
G.	LRP brochure	167
H.	Stakeholder engagement log template	169
I.	Grievance log template	171

In the pdf version, replace this page by the map in pdf (A3)

Project components

Wind turbine

- Stip 1
- Stip 2
- Stip 3
- Substation

Infrastructure

- Overhead line
- Internal road
- Service road*

Existing infrastructure

- Existing OHL
- Existing 400Kv OHL
- - Municipality boundary
- Village

*At the time of conducting the ESIA, it is not anticipated that the service road will be constructed as part of the project. A conservative approach has been however followed to include the service road in the assessment should it be eventually built by the project or otherwise to facilitate additional access to the project site from Stip.

Coordinate system: GCS WGS 1984; Datum: WGS 1984

Data sources: Project components and existing infrastructure: Alcazar Energy, 2025.

Vantor, Sources: Esri, TomTom, Garmin, FAO, NOAA, USGS, © OpenStreetMap contributors, and the GIS User Community

**MOTT
MACDONALD**

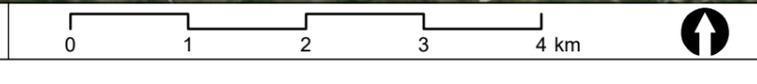
Mott MacDonald
10 Fleet Place
London, EC4M 7RB
United Kingdom
T +44 (0)20 7651 0300
W mottmac.com

Stip Wind Farm North Macedonia

Project Overview

Drawn K Vahakuopus	GIS Checked A Dal Mut	Checked A Dal Mut	Approved A Martins
Scale at A3 1:60,000	Status INF	Revision 01	Security STD

B. Stakeholder engagement form for land acquisition

B.1 English form

Stakeholder Engagement Minutes for the land acquisition process

(Please note that these minutes should be prepared for each landowner/stakeholder)

Stakeholder name: <i>[to be filled]</i>		Engaged by (Lawyer/CLO/others): <i>[to be filled]</i>		
Date and Time for the engagement conducted: <i>[to be filled]</i>		Gender (F/M) of stakeholder: <i>[to be filled]</i>		
Engagement method (phone/in-person etc): <i>[to be filled]</i>		(If in-person meeting), pl specify the location of meeting: <i>[to be filled]</i>		
Originally from (or residence of): <i>[to be filled]</i>		Contact Details (optional): <i>[to be filled]</i>		
Is LLA signed yet: (Yes/No) <i>[to be filled]</i>		If LLA signed: LLA Number: <i>[to be filled]</i> LLA Sign Date: <i>[to be filled]</i> LLA Status (Active /Terminated): <i>[to be filled]</i>		
Details of the Stakeholder Engagement				
The stakeholder is a: <i>[to be filled/specified]</i>	Landowner	Land user	Both (landowner and land user):	Other:
	Yes No	<i>(specify whether formal or informal land user) (Please insert all the formal and informal land users)</i> Yes No	Yes	
Relevant to: <i>[to be filled/specified]</i>	Please specify, a. () Wind farm: WTG# (If yes, please specify the number WTG) b. () Substation c. () Access Roads d. () OHL (permanent and temporary land acquisition) e. () OHL (easement land) f. () Other			
Information/material provided? <i>[to be filled/specified]</i>	Please specify, a. Project Leaflet (Yes/No:) b. Grievance Mechanism Information (Yes/No:)			

	<p>c. The map shows the impacted land in the affected parcel (Yes/No:)</p> <p>d. Project map and explained the project area, route, other (Yes/No:)</p>
--	---

Review of the Discussion and Outcomes (e.g. topics discussed, questions raised, next steps)
[Please ensure that all negotiation meetings / stakeholder engagements conducted are properly recorded and documented in below.]

Date	Discussion points
<p><i>[Please insert the date engaged]</i></p>	<p><i>[Please include the key discussion points, along with any feedback received that AE should take into consideration and respond to the relevant stakeholders accordingly.]</i></p>

--	--

Role	Name and Surname	Signature	Date
Project Company Representative			
Landowner / Stakeholder			

B.2 Macedonian form

Записник за вклучување на засегнатите страни во процесот на откуп на земјиште

(Ве молиме имајте предвид дека овие записници треба да се подготват за секој сопственик на земјиште/засегнати страни)

Име на засегнатата страна: <i>[да се пополни]</i>		Ангажирани од (адвокат/CLO ¹ /други): <i>[да се пополни]</i>		
Датум и време за извршено вклучување: <i>[да се пополни]</i>		Пол (Ж/М) на засегнатата страна: <i>[да се пополни]</i>		
Метод на ангажман (телефон/лично итн): <i>[да се пополни]</i>		(Доколку се среќавате лично), наведете ја локацијата на состанокот: <i>[да се пополни]</i>		
По потекло од (или живеалиште на): <i>[да се пополни]</i>		Контакт (опционално): <i>[да се пополни]</i>		
Дали Договор за закуп на земјиште е веќе потпишан: (Да/Не) <i>[да се пополни]</i>		Ако потпишал Договор за закуп на земјиште: Број на Договор за закуп на земјиште: <i>[да се пополни]</i> Датум на потпишување на Договор за закуп на земјиште: <i>[да се пополни]</i> Статус на Договор за закуп на земјиште (активен / прекинат): <i>[да се пополни]</i>		
Детали за вклучување на засегнатите страни				
Засегнатата страна е: <i>[да се пополни/наведе]</i>	Сопственик на земјиште Да Не	Корисник на земјиште (наведете дали формален или неформален корисник на земјиште) (Ве молиме внесете ги сите формални и неформални корисници на земјиштето) Да Не	Сопственик и корисник на земјиштето во исто време: Да	Друго:
Релевантно за: <i>[да се пополни/наведе]</i>	Ве молиме наведете, a. () Парк на ветерници: WTG# (Ако да, ве молиме наведете го бројот WTG) b. () Трафостаница c. () Пристапни патишта d. () Далновод (трајно и привремено откупување на земјиштето) e. () Далновод (Ограничено право на користење) f. () Друго			

¹ CLO - лице за односи со заедницата

<p>Обезбедени информации/материјали?</p> <p><i>[да се пополни/наведе]</i></p>	<p>Ве молиме наведете,</p> <ul style="list-style-type: none"> a. Проектен леток (Да/Не:) b. Информации за механизмот за поплаки (Да/Не:) c. Карта која го прикажува погоденото земјиште во погодената парцела (Да/Не:) d. Мапа на проектот и детали за проектната област, рута, друго (Да/Не:)
--	--

Преглед на дискусијата и резултатите (на пр. дискутирани теми, поставени прашања, следни чекори) *[Ве молиме осигурајте се дека сите состаноци за преговори / вклучување на засегнатите страни што се спроведени се соодветно евидентирани и документирани подолу.]*

Датум	Точки за дискусија
<p><i>[Ве молиме внесете го датумот на ангажирање]</i></p>	<p><i>[Ве молиме вклучете ги клучните точки за дискусија, заедно со сите добиени повратни информации кои АЕ треба да ги земе во предвид и соодветно да одговори на релевантните засегнати страни.]</i></p>

--	--

Улога	Име и презиме	Потпис	Дата
Претставник од проектната компанија			
Сопственик / Засегната страна			

C. Invitation letter to participate in surveys

Our Ref. AE-STIP-LET-006

01 July 2025

<p>До: Сопственици на приватно земјиште, формални и неформални корисници на земјиште што потенцијално се разгледува за Ветерен Парк - Штип</p>	<p>To: Owners of privately-owned land, formal and informal users of lands potentially considered for Shtip Wind Farm</p>
<p>Предмет: Покана за присуство на проценка на земјиштето, инвентаризација и социо-економски истражувања</p>	<p>Subject: Invitation for attendance to Land Valuation & Asset Inventory and Socio-economic Surveys</p>
<p>До сите засегнати страни,</p> <p>Како што можеби веќе знаете, Алказар Енерџи планира да го развие, изгради и управува со Ветерен Парк – Штип („Проектот“), со инсталирана моќност до 396 MW, лоциран во Република Северна Македонија.</p> <p>Како дел од процесот на оцена на влијанието врз животната средина и социјалните аспекти (ОВЖССА) за Проектот, ќе се спроведат следните теренски посети и активности:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Проценка на земјиштето и инвентаризација (вклучувајќи земјиште, шуми, објекти, земјоделски култури, пчелни кошници, добиток и други средства) во јули и август 2025 година од страна на судски овластен професионален проценител; и - Анкети и социо-економски истражувања од средината на јули до крајот на септември 2025 година од страна на консултант за животната средина и социјални аспекти. <p>Целта на овие истражувања е да се обезбеди фер и праведна компензацијата за земјиштето и средствата за егзистенција, во согласност со меѓународните стандарди и над пазарната вредност.</p> <p>Сите сопственици на земјиште и формални и неформални корисници на земјиште се поканети да учествуваат во овој процес и да бидат присутни на лице место за време на проценките, доколку сакаат. Ве молиме за соработка во информирањето и на формалните и на неформалните корисници на земјиштето за планираните истражувања и нивно соодветно поканување да учествуваат. Проценувачот и консултантот ќе стапат во контакт со вас за да ве информираат за планираните датуми за посета на локацијата. Ве молиме веднаш информирајте ги доколку сакате да присуствувате, со цел навремена координација.</p> <p>Забелешка: Сите измени направени на вашата засегната парцела по спроведената проценка и инвентаризација нема да се земаат предвид при планирањето на мерките за враќање на средствата за егзистенција. Љубезно ве молиме ве молиме да не се прават никакви измени (како што се градба, садење повеќегодишни растенија/дрвја и сл.) на засегнатото земјиште по посетата на локацијата.</p> <p>За дополнителни информации или за координирање на вашата достапност, контактирајте ја: [REDACTED] специјалист за животна средина и социјални аспекти [REDACTED]</p>	<p>To whom it may concern,</p> <p>As you may be aware, Alcazar Energy is planning to develop, construct, and operate the Shtip Wind Farm (the ‘Project’), with an installed capacity of up to 396 MW in North Macedonia.</p> <p>As part of the Environmental and Social Impact Assessment (ESIA) process for the Project, the following field visits and activities will be conducted:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Land Valuation & Asset Inventory Survey (including land, forests, structures, agricultural crops, beehives, livestock, and other assets) in July and August 2025 by a court-certified professional appraiser; and - Census & Socio-economic Baseline Surveys from mid-July to end of September 2025 by Livelihood Restoration Consultant <p>The purpose of these surveys is to ensure that compensation for land, assets and livelihood is fair, in line with international guidelines and above market value.</p> <p>All landowners and formal and informal land users are kindly invited to take part in this process and to be present on-site during the assessments, should they wish to do so. We kindly request your cooperation in informing both formal and informal land users about the planned surveys and inviting them to participate accordingly. The valuator and the consultant will be in touch to inform you about the planned site visit dates, please immediately inform them if you wish to attend or otherwise for timely coordination.</p> <p>Important Notice: Any changes made to your affected land plot after the inventory and valuation survey will not be considered in livelihood restoration planning. We kindly request that no modifications (construction, planting perennial plants/trees, etc.) be made to the affected land after the site visit has taken place.</p> <p>For further information or to coordinate your availability, please contact: [REDACTED] Environmental & Social Specialist [REDACTED]</p>
<p>[REDACTED] директор ИНВАЛЛ МАК ДООЕЛ Скопје</p>	<p>[REDACTED] Director INVALL MAK DOOEL Skopje</p>

D. Notification letter of LRP commencement

Our Ref. AE-STIP-LET-008

28 July 2025

Subject: Notification of Land Aquisition and Livelihood Restoration Plan (LARP) Commencement

To whom it may concern,

We are pleased to inform you that Invall Mak D.O.O.E.L., has engaged Mott MacDonald Ltd and its local partner Maneko Solutions (based in Skopje, Republic of North Macedonia) to develop a Land Aquisition and Livelihood Restoration Plan (LARP) as part of the environmental and social impact assessment (ESIA), for the development of the Štip windfarm project. Covering a total area of approximately 400 hectares including the swept area of turbine blades, the project includes development of the following components:

- A total of 54 wind turbines generators (WTGs), each with a nominal capacity of 6-8MW, for a total installed capacity of up to 396 MW.
- A 35/400 kV substation.
- An 80km 35kV underground transmission line.
- A 7km 400kV overhead transmission line (OHL) connecting to the national grid.
- Approximately 68km of internal access roads, primarily upgrades to existing roads, with minimal construction of new secondary roads to WTGs.

The project is located in a lightly populated rural area, where land acquisition could potentially impact the livelihoods of local communities or individual households. Invall Mak D.O.O.E.L. is committed to minimising these impacts through mitigation measures such as fair compensation and improvements to living conditions. Active community engagement throughout the process is essential.

The LARP assignment, being carried out by Mott MacDonald and Maneko, includes conducting social surveys (i.e., household questionnaires, walkovers, focus group discussions, and key informant interviews) to assess how the project may directly or indirectly affect nearby residents. These surveys will gather household-level data and identify community concerns related to the project.

Starting the week of 28 July 2025, LARP activities will begin and are expected to take approximately four months to complete. The household questionnaires (approximately 126 are initially planned) will be conducted from late July through the end of August 2025, followed by the remaining surveys in September 2025. A public meeting is planned for the end of November 2025 to disclose and discuss the LARP findings. We will communicate if substantial changes to this plan occurs.

Invall Mak D.O.O.E.L. looks forward to your support for the consultants. If you would like more information about the project or wish to arrange a meeting with the consultants, please contact:

Invall Mak D.O.O.E.L.

Maneko Solutions

Yours faithfully,

Director
Invall Mak D.O.O.E.L.

E. Authorisation and introduction letter of LRP survey teams

Our Ref. AE-STIP-LET-007

28 July 2025

Subject: Authorization Letter for Maneko Solutions Surveyors to Conduct Land Surveys

To whom it may concern,

We confirm that Invall Mak D.O.O.E.L. has engaged Mott MacDonald, in collaboration with Maneko Solutions, to develop a Land Acquisition and Livelihood Restoration Plan (LARP) as part of the planning phase for the Štip Wind Farm Project.

This project will require the use of some land, which could affect local families or communities. Invall Mak D.O.O.E.L. is committed to reducing any negative effects by offering fair compensation and support to improve living conditions. Talking with local people and listening to their concerns is a very important part of this process. The project will involve the use of certain land areas, which may have an impact on local families and communities. Invall Mak D.O.O.E.L. is committed to minimizing any adverse effects by providing fair compensation and support aimed at improving living conditions. Engaging with landowners and the local community and addressing their concerns is a key part of this process.

As part of this effort, the survey team will engage with landowners and local communities to gather relevant information. Activities will include land surveys, site walks, group discussions, and meetings with community leaders. The objective is to understand the potential impacts of the project and to identify any support that may be required. The survey work will take place between July and September 2025 and may continue into November 2025 if additional time is needed to complete information gathering and consultations with landowners and the local community.

Participation in the survey is entirely voluntary, but your input is invaluable in helping us plan the project in a way that respects and supports both landowners and the local community.

Invall Mak D.O.O.E.L. kindly request your cooperation with the survey team. If you have any questions or would like to discuss the project further, please contact:

Invall Mak D.O.O.E.L.

[Redacted]
Environmental & Social Specialist
[Redacted]
[Redacted]

Maneko Solutions

[Redacted]
Senior sociologist
[Redacted]
[Redacted]

Yours faithfully,

Director
Invall Mak D.O.O.E.L.

Our Ref. AE-STIP-LET-009

9 September 2025

Subject: Introduction Letter for Maneko Solutions team Conducting Project site Walkover

To whom it may concern,

We confirm that Invall Mak D.O.O.E.L. has engaged Mott MacDonald, in collaboration with Maneko Solutions, to develop a Livelihood Restoration Plan (LRP) as part of the planning phase for the Štip Wind Farm Project.

This project will require the use of some land, which could affect land users. Invall Mak D.O.O.E.L. is committed to reducing any negative effects by offering fair compensation and support to improve living conditions. Identifying land use is a very important part of this process.

As part of this effort, the survey team consisting of [REDACTED] and [REDACTED], will conduct a walkover at the project site to gather relevant information on land use. Activities will include digitising observation points including water bodies (streams), fences and gates, activities, footpaths, and structures. Observations and pictures related to land use, such as crop types and size will be asked to be recorded where possible. Land users found in the area during the walkover will be invited to a group discussion related to specific livelihoods (agriculture, livestock, beekeeping, among others). The objective is to understand the potential impacts of the project and to identify any support that may be required.

The survey work will take place in September 2025 and may continue into November 2025 if additional time is needed to complete information gathering and consultations with land users and the local community.

Participation in the discussions is entirely voluntary, but your input is invaluable in helping us plan the project in a way that respects and supports both the land users and the local community.

Invall Mak D.O.O.E.L. kindly request your cooperation with the team. If you have any questions or would like to discuss the project further, please contact:

Invall Mak D.O.O.E.L.

[REDACTED]

Maneko Solutions

[REDACTED]

Yours faithfully

[REDACTED]

Director
Invall Mak D.O.O.E.L.

F. FAQs for the LRP survey team

FAQ STIP SURVEY

28 July 2025

For any other question or request that is not included in this FAQs, please ask the landowners to submit them on the available grievance mechanism in Alcazar's website: [Alcazar Energy](#). Or call [REDACTED]

Purpose and Communication

1. What does the project involve?

The project is a windfarm project including up to 54 wind turbine generators (WTG) producing up to 396 Mega Watts (MW). It is located predominantly within the municipality of Stip with small areas of the project located in the municipality Radovic and potentially to a smaller extent in Karbinici. The design of the Project is ongoing, and the final location of the WTGs is being determined through the completion of combined engineering and environmental and social studies.

Main project components:

- *Up to 54 WTG, each with a nominal capacity of 6-8MW, for a total installed capacity of up to 396 MW. The project is to be developed in two phases with first phase likely representing 120 MW.*
- *A 35/400 kilo volts (kV) substation built for the project.*
- *Approximately 7km of 400kV overhead transmission lines (OHL) connecting the substation to the existing national grid.*
- *Approximately 70km of internal and access roads.*

2. What is the purpose of this survey?

The objective of this Livelihood Restoration Plan (LRP) survey is to gather baseline data to assess the current socio-economic conditions of landowners and land users affected by the project. As the project involves land acquisition, it may result in potential disruption of access to land and livelihoods during both the construction and operational phases.

To comply with international standards, the project developer is required to compensate, at a minimum, the affected individuals' livelihoods to pre-project levels—or ideally, to improved socio-economic conditions. Achieving this goal necessitates a clear understanding of the existing conditions, which this survey aims to provide.

3. Who is the developer of this project?

Alcazar Energy, through its local Project Company, Invall mak DOOEL, is the project proponent/project developer.

4. Do we need to sign something or agreeing anything for this survey?

No. This survey is only to collect baseline information for designing livelihood restoration support.

5. Who will have access to the data collected during the LRP survey?

Only the E&S team from Maneko Solutions and from Mott MacDonald who have been engaged to undertake the study, and Alcazar Energy who is the client who requested the study.

6. Will residents be kept informed of updates about the Stip windfarm developments? Who can be contacted for further information or concerns?

You can contact [REDACTED]. The handout we will share with you contains the contact information for them.

7. Is there a grievance mechanism in place for residents? How can I access to it?

Yes, you can submit your complaints on the following Alcazar website: [Alcazar Energy](#). Or call [REDACTED].

8. Will there be community meetings or consultations before major decisions are made?

All livelihood support will be discussed individually with each affected person. The support will be tailored to the specific circumstances of each household, as the impact of the project varies from one household to another.

As part of the environmental and social study, there will be a public consultation to discuss the impact assessment findings. International standards require disclosure of key documents such as the LRP, without the sharing of any individual's private information. Survey respondents will be informed about the project's disclosure activities.

Construction Activities and Logistics

9. When are construction works planned to start?

Based on the information that we have, construction works are expected to start during of the last quarter (Q4) of 2025.

10. What is the estimated duration of the construction phase?

The construction works for Phase 1 are scheduled to last for approximately two years.

11. Which routes will the construction trucks use?

This will only be decided when there is a Contractor appointed, but most likely the majority of trucks will use the main access road from the A4 highway.

12. Are the construction works going to lead to traffic congestion?

Traffic congestion is not expected during construction given that works are phased over 2 years but this aspect is being studied as part of the ESIA. We will have some answers for discussion at the public disclosure meeting in January 2026. No road closures are planned during the construction. The Contractor will need to develop a Traffic Management Plan to help minimise traffic disturbances, especially during the transportation of the wind turbine components.

13. What will the working hours be during the construction?

Once the contractor company is appointed, the working hours will be clarified.

14. Will there be any restrictions on movement or access to certain areas during construction?

For security reasons the construction area will be demarcated by the contractor and have restricted access to authorised personnel only.

Resettlement and displacement

15. Why is my land being acquired for this project?

The land is being acquired to develop a windfarm that will contribute to renewable energy generation. This requires space for the wind turbine generators (WTGs), access roads, a substation, overhead transmission lines (OHL) and other infrastructure, which may affect privately owned and government owned land.

16. Will I be forced to leave my land?

No, no one will be forced to leave their land. The project is working with landowners through open dialogue and fair negotiation and compensation at full replacement cost and above market value to reach mutual agreements.

17. How will I be compensated if my land is acquired?

You will receive compensation based on full replacement cost (market value plus transaction or administrative costs) of the land and any improvements and/or assets your land may have (e.g., crops, trees, bee hives, fences, sheds, among others). Compensation may also include support for loss of income or livelihood, depending on your use of the land. Livelihood restoration support may also include, for example,

training, support to buy agricultural equipment, fertilizers or seeds, support to find alternative land where possible, veterinary services, microfinance support, among others that may be identified as necessary as a result of the LRP survey.

18. Will I be compensated for loss of income or business activities?

Yes. If the project impacts your ability to earn income from the affected land (e.g., farming, grazing, beekeeping, renting), you will be eligible for livelihood restoration support.

19. How is the value of my land and assets determined?

An independent, certified valuer has already or will assess the land and assets based on current market rates, land use, and productivity. You will be informed and consulted during this process.

20. What if I don't agree with the compensation offered?

You have the right to understand and negotiate the compensation amount. The project developer has a dedicated team for land acquisition and negotiations. Their contact is on the brochure we are sharing with you.

21. What happens if I don't have legal title to the land I use?

If you do not have formal ownership of the land, you may still be considered for livelihood support or other forms of assistance if you can demonstrate consistent and regular use. However, it's important to note that monetary compensation will not be provided in such cases. Each situation will be assessed individually by the project.

22. How will I be informed and involved in the process?

You will be consulted throughout the LRP process via general LRP consultation meetings, individual interviews, or written notices. The project is committed to transparency and participation.

A real estate agent may be your first point of contact, reaching out to provide information, explain the land acquisition process, and start initial discussions. Following this, a land valuator will visit to assess your land / property.

After the real estate and land valuer, the LRP survey team is making contact with you. Once the real estate, valuer and LRP survey teams have completed their tasks, land agreements will be negotiated and the draft LRP will be disclosed for your comments. The project is committed to transparency, fairness, and ensuring your involvement at every step.

23. Will I be able to move with animals close to the WTGs, or nearby?

Yes. Even though some small areas could be temporarily inaccessible during the construction, the movement across the site will not be restricted during operations. People can continue using the land for grazing, recreation, and other uses as long as they do not interfere with the construction and operation of the windfarm.

Employment and Economic Opportunities

24. Will there be local employment opportunities?

Yes, workforce from the nearby communities may be recruited by the main contractor/s or subcontractors to work on the Project during the construction phase. The contractors will implement a transparent recruitment process taking into consideration skills and experience aimed to maximise local employment. Some positions will be filled by national and international workforce with specialised skills. Some local employment opportunities may also be available during operation. Additional information will be provided at the beginning of construction.

25. What will be the duration of any jobs offered?

The duration of the construction jobs will vary depending on the specific activities; some may be for a few weeks or months whilst some may be for over a year.

26. How will the Stip windfarm project impact local businesses and vendors?

The Contractor will be encouraged to use local suppliers and service providers. Business opportunities for equipment rental, accommodation, or for example, restaurants and other services may also arise

Cultural, Social, Environmental and Health Impacts

27. What are the relevant environmental and health issues that could affect the nearby communities and the environment?

The Environmental and Social Impact Assessment (ESIA) is in process, and the impacts of the project will be discussed with the community during the public consultation meetings in January 2026. For any specific question, please contact [REDACTED]

28. Will the project have any impact on historical or cultural sites, and on social habits of the surrounding communities?

The Environmental and Social Impact Assessment (ESIA) is in process, and the impacts of the project will be discussed with the community during the public consultation meetings in January 2026.

The project team will carefully assess potential impacts on historical and cultural sites to ensure they are protected. We are also committed to understanding and minimizing any effects on the social habits and daily lives of surrounding communities. Engagement with local residents will help guide these efforts to respect cultural heritage and community well-being.

For any specific question please contact [REDACTED]

29. Will Alcazar implement any mitigation measures to reduce the impact on the community?

Yes, the developer will apply best practice to manage all E&S aspects of the project. The ESIA will propose management measures including (i) mitigation to avoid, reduce and control negative impacts, (ii) enhancement measures to improve benefits, and (iii) monitoring to understand impact management performance.

Public Services

30. Will the project provide better access to electricity for nearby communities?

No, the energy generated by the windfarm will be fed into the national grid and individual buildings will not be connected.

31. Are there plans to improve local infrastructure such as roads, drainage, or public lighting?

The project includes improvements to infrastructure within the project area, primarily upgrading access roads to support construction and operational activities. However, infrastructure upgrades—such as drainage or public lighting—are not part of the project. The developer would however work with local communities to identify additional social development initiatives that can support the community and are aligned with both the community's interests and the developer's mission, and do not interfere with governmental authorities' obligations.

G. LRP brochure

HOW DOES THE LALRP PLANNING PROCESS WORK?

The key activities of the LALRP planning process will include:

The LALRP planning process will be conducted in a transparent and participatory manner. There will be extensive site and household surveying, and group and individual consultations. People with land affected by the project will be provided information and options.

LALRP TIMELINE AND CUT OFF DATE

- The LALRP for Phase I is expected to be disclosed at the end of the 2025
- Construction activities in Project affected areas shall not start before land agreements have been completed and compensation payments provided accordingly.
- The LALRP will describe a “cut off date” to guide eligibility for entitlements. The cut off date will be established via the ongoing Land Valuation & Asset Inventory Survey, in the coming months, by a court-certified professional appraiser.
- Any new assets, structures or land users newly established in the project-affected areas after the “cut-off date” will not be eligible for compensation or other entitlements

ENTITLEMENTS

People whose land is affected by project activities will be entitled to compensation and assistance as follows:

- Compensation: Fair and timely compensation based on full replacement costs for loss of land and assets on the land (crops, trees, fences).
- Livelihood restoration: Provision of support for restoring livelihoods.
- Support for those who may need help coping with the impacts: Special assistance for vulnerable individuals and groups, such as the elderly, disabled, and women-headed households will be provided based on specific needs.

More information can be found in the Land Acquisition and Resettlement Policy Framework (LARPF), which guides the development of the LALRP. The LARPF is available on the company's website: <https://alcazarenergy.com/single-projects/stip-wind-farm/>

Contact:

Local Consultant (Maneko Solutions)

GRIEVANCES AND FEEDBACK

Alcazar Energy is committed to operating with the highest levels of integrity in line with our Code of Ethics and Business Conduct. Alcazar Energy values engagement, transparency, and accountability towards stakeholders that could be impacted by or have an interest in our assets. Alcazar Energy accepts comments concerning the Project, including anonymous submissions. For any concerns or questions about the Project, please refer to:

<https://alcazar.integrityline.com>

WIND FARM STIP

Strengthened sustainable future of N. Macedonia

LAND ACQUISITION AND LIVELIHOOD RESTORATION PLAN (LALRP)

**CLEAN AND GREEN ENERGY,
A BETTER FUTURE.**

ABOUT THE PROJECT

The Stip Wind Farm Project is a new clean energy project that will mostly take place in the Municipality of Stip, with smaller parts in Karbinci and Radovish.

The wind farm will include up to 54 wind turbines and is expected to produce clean electricity equivalent to power over 150,000 homes each year. It will help support North Macedonia's energy transition.

The project will be developed in three phases:

- Phase 1 includes the first 21 wind turbines (WTGs), the substation, the overhead transmission line (OHL), and the access roads.
- Phases 2 and 3 will cover the remaining wind turbines and related infrastructure such roads and electrical network.

The works for the service road are starting immediately while the main construction works of the wind turbines of the first phase are expected to begin in the last quarter of 2025 and will extend approximately two years. Follow phases are expected to be executed sequentially without delay.

The land required for the project includes both public and private areas, such as farmland and grazing land. Temporary land access needed for construction activities will be organized with landowners and authorities prior to works taking place.

An Environmental and Social Impact Assessment (ESIA) is currently being carried out to make sure the project is safe for people and the environment and will be finished before the main works start. The Land Acquisition and Livelihood Restoration Plan (LALRP) is being prepared as part of the ESIA and in line with the project phases. This means that land-related planning and support activities will follow a phased-execution structure similar to the project itself. The ESIA and LALRP are being developed by independent local and international consultants.

Land Acquisition and Livelihood Restoration Plan (LALRP)

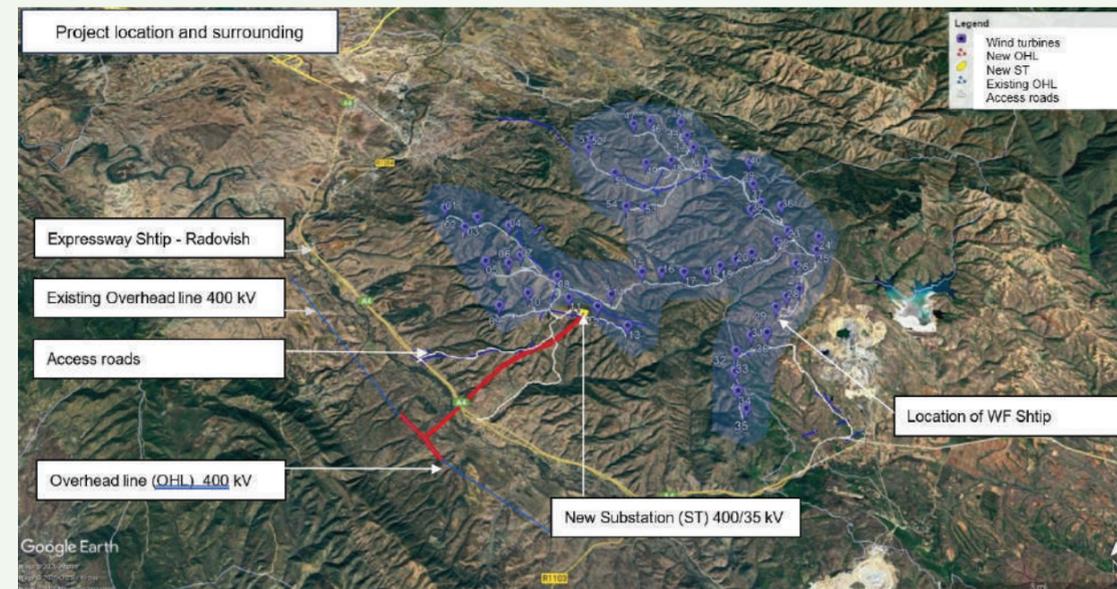
The project will require the use of some private and public land, which may be used or owned by local families or communities. Alcazar Energy is committed to offering fair compensation and support to maintain and, where possible improve, living conditions.

The aim of the LALRP is to understand how the project might affect people's land, engage with those owning and using land, understand livelihood impacts and restore livelihoods to at least pre-project levels.

As part of this work, a survey team will be visiting homes and communities to gather relevant information. Data collection will include household interviews, site walk-throughs, group discussions, and conversations with local leaders.

When ready, the LALRP will be made available for consultation and feedback.

Suggestions and queries from interested and affected parties will be considered. During the data collection activities, perspectives and opinions can be shared. Also, the public meetings to discuss the finding of the ESIA and LALRP will be announced. We hope you will attend.

WHO WILL BE IMPACTED AND HOW?

- The project may affect some people who own, occupy, or use land within the project area.
- Depending on their location and means of livelihood, individuals may experience economic displacement.
- Compensation for losses, such as land or assets, will be provided at full replacement cost.

WHAT LEGISLATION AND POLICIES WILL BE FOLLOWED?

The LALRP will be developed and managed according to the laws of North Macedonia and the international environmental and social requirements of the investor.

ECONOMIC DISPLACEMENT AFFECTS

- People who will lose livelihood resources or have limited access to their land, crops, trees or livestock because of the project
- People who will lose or are unable to continue their income generating activities because of the project's land acquisition.

FULL REPLACEMENT COST

Full replacement cost includes (I) fair market value with no depreciation; (II) transaction costs; (III) interest accrued, (IV) transitional and restoration costs; and (V) other applicable payments, if any.

THE PROJECT IS COMMITTED TO PROVIDING FAIR COMPENSATION TO PEOPLE WHOSE LAND IS AFFECTED

H. Stakeholder engagement log template

STAKEHOLDER ENGAGEMENT LOG

PROJECT: STIP 396 MW Wind Farm

DATE: 11 Mar 2025

PREPARED BY: Tanja Dimitrova Filkoska

No.	Date	Topic of Engagement	Method of Communication	Stakeholder Group	Parties / Stakeholders Involved	Summary of information provided discussion	Feedback received from Stakeholders	Follow up actions (if any)	Logged by
1		<i>e.g., Disclosure of ESIA, employment opportunities, project progress update</i>	<i>e.g., meeting, disclosure event, advertisement, committee meeting</i>	<i>1. Identified local communities 2. Internal Stakeholders 3. Participatory stakeholders 4. Interest based stakeholders</i>					
2									
3									
4									
5									
6									
7									
8									
9									

I. Grievance log template

GRIEVANCE LOG

PROJECT: Project Name
 DATE: dd-mmm-yyyy
 PREPARED BY: AE QHSSE Team

STEP 1 - Receiving a Grievance		STEP 2 - Recording a Grievance			STEP 3 - Screening the Grievance		STEP 4 - Acknowledging the Grievance		STEP 5 - INVESTIGATE THE GRIEVANCE		STEP 6 - ACT ON THE GRIEVANCE			STEP 7 - CLOSE OUT			
GRIEV #	DATE RECEIVED (dd-mmm-yyyy)	NAME OF COMPLAINANT (If no anonymity requested)	ACCESS POINT AND/OR RECEIPT (i.e. Grievance box, CLO Office, Manager)	GRIEVANCE TYPE	GRIEVANCE DESCRIPTION (as explained by the Complainant)	SEVERITY CLASSIFICATION	GRIEVANCE OWNER	DATE OF ACKNOWLEDGEMENT	WHO ACKNOWLEDGE THE GRIEVANCE? (i.e. Recipient or Grievance Owner)	INTERNAL REVIEW - DESCRIPTION OF THE EVALUATION AND ROOT CAUSE	GRIEVANCE FOUND SUBSTANTIATED & ACTIONABLE?	CORRECTIVE & PREVENTIVE ACTIONS	TIMEFRAME FOR ACTIONS	SATISFACTION WITH PROCESS	DATE CLOSED (dd-mm-yyyy)	COMMENTS	STATUS
1																	
2																	
3																	
4																	
5																	
6																	
7																	
8																	
9																	
10																	

Open	0
Closed	0
Total	0

